

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาของไทย

THE STUDY OF FOREIGN EDUCATIONAL IMPACTS ON
THAI EDUCATIONAL MANAGEMENT

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ สินลารัตน์

รองศาสตราจารย์ ดร. วรากรณ์ บวรศิริ

รองศาสตราจารย์ ดร. พรชูลี อาชวอรุ่ง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พันธุ์ศักดิ์ พลสารรัมย์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เงินอุดหนุนงบประมาณแผ่นดิน ปี 2546

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธันวาคม 2550

ไพฑูริย์ สินลารัตน์ และคณะ : อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาของ
ไทย, 159 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อ
การเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการศึกษาของไทย 2) นำเสนอนโยบายการพัฒนาการศึกษาของไทยใน
อนาคต โดยทำการศึกษาเฉพาะอิทธิพลของประเทศตะวันตกเท่านั้น และได้ศึกษาถึงพัฒนาการการ
จัดการศึกษาของประเทศไทยใน 3 ช่วงระยะเวลา คือ ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และยุคโลกาภิวัตน์ สำหรับอิทธิพลทางการศึกษาของ
ต่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อจัดการศึกษาของประเทศไทยนั้น ได้ทำการศึกษาผลกระทบใน
3 ด้าน คือ ด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา ด้านกระบวนการจัดหลักสูตรและการสอนต่าง ๆ
และด้านการบริหารจัดการศึกษา ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งได้ผลสรุปดังนี้

ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาของไทยได้รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตกตั้งแต่สมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในขณะนั้นได้รับอิทธิพลมาจากกระแสการคุกคามของ
ประเทศตะวันตกที่ต้องการขยายอำนาจ ตลอดจนพ่อค้า นักผจญภัย และหมอสอนศาสนา ซึ่งส่งผล
ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา ที่มีทั้งผลดีและผลเสีย ได้แก่การ
ผลิตคนเข้ารับราชการได้ตามความต้องการของประเทศ แต่ก็ยังผลให้เกิดภาวะคนล้นงาน เพราะทุก
คนมุ่งจะทำการศึกษาล่าเรียนเพื่อเข้ารับราชการ จนละทิ้งอาชีพและถิ่นฐานเดิมของตน จนภายหลัง
ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา ซึ่งก็ได้อิทธิพลส่วนใหญ่มาจากอังกฤษ
และญี่ปุ่นที่มีการพัฒนาการศึกษาตามแบบตะวันตก ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนมีการเรียนวิชาชีพเพื่อ
สามารถพึ่งพาตนเองได้ และแก้ปัญหาคนล้นงาน ต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 การจัดการศึกษา
แบบอเมริกาได้มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาไทย โดยเฉพาะแนวคิดแบบพิพัฒนาการของ John
Dewey ที่ยึดความสนใจของเด็กเป็นหลัก เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้ถูกนำมาใช้ในโรงเรียน ตลอดจน
แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตและขององค์การยูเนสโกได้เข้ามาสู่ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทย
มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ได้รับมาจากองค์การยูเนสโกยังผลให้เกิดการจัดตั้ง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้นมา และอีกหลายแนวคิดที่ได้มีการนำไปใช้ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่ว
ประเทศ เมื่อเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์แนวคิดการเรียนรู้หรือการศึกษาตลอดชีวิต ของ John Dewey และ
สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) อันเป็นแนวคิดทฤษฎีของ Ivan Illich ได้กลับมาเป็นแนวคิด
ที่สำคัญในการจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทำให้หลาย ๆ ประเทศต่างหันมาทำการปฏิรูป
การศึกษา เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และเป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมีการนำแนวคิด
การศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) และการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

(All for Education) มาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของนานาชาติทั่วโลก ซึ่งแนวคิดนี้เองที่เป็นตัวผลักดันที่สำคัญอันนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน โดยที่ประเทศไทยเองได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เกิดขึ้นซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปธรรมของการปฏิรูปการศึกษาในประเทศ

การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นการจัดการศึกษาด้วยความต้องการที่จะรักษาบ้านเมืองให้รอดพ้นจากภัยคุกคามของต่างประเทศ จึงได้มีการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นเนื้อหาความรู้เป็นหลัก และเห็นว่า การท่องจำจะทำให้ผู้เรียนนั้นฉลาดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองการจัดการศึกษาจะได้รับผลมาจากการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศในการให้การสนับสนุนให้มีโครงการทางการศึกษาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์การยูเนสโก องค์การไอซีเอ ยูซอม และธนาคารโลก ที่คอยให้ความช่วยเหลือด้านการจัดการเรียนการสอน สื่อ อุปกรณ์ และทุนการศึกษา เมื่อเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนจะเป็นการจัดหลักสูตรที่ยึดแนวทาง “ผู้เรียนเป็นสำคัญ” และ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” ทั้งยังทำการจัดหลักสูตรเพื่อให้สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ และเป็นการเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนสองภาษา โรงเรียนวิทยาศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมี การนำเอาวิธีการจัดการเรียนการสอนของต่างประเทศเข้ามาใช้ อัน ได้แก่ โรงเรียนแนวเร็กจิโอ เอมีเลีย เป็นต้น

การบริหารจัดการศึกษาของประเทศไทยนั้น ได้รับอิทธิพลภายนอกประเทศ มากพอสมควร ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกิดจากการคุกคามทางการทหารและการเมืองของจักรวรรดินิยมตะวันตก จนทำให้ต้องมีการปรับปรุงการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โดยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นจะเป็นการบริหารจัดการศึกษาที่พยายามรวมหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทางการศึกษาให้อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานเพียงหน่วยงานเดียวจนเกิดเป็นกรมธรรมการขึ้นมา ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองการสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของไทย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในครั้งนั้นคือการ โอนกิจการบริหารโรงเรียนประชาบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและโรงเรียนประถมศึกษาของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ไปเป็นของสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษา และในส่วนของการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และมีการพัฒนาคณาจารย์โดยได้รับทุนการศึกษาจากองค์กรต่าง ๆ เช่น มูลนิธิฟูลไบรท์ องค์การยูเสค มหาวิทยาลัยอินเดียของประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้จำนวนคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจัยที่ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถขยายการจัดการศึกษาถึงระดับบัณฑิตศึกษาได้อย่างจริงจัง จนมาถึงยุค

โลกาภิวัตน์ก็ได้เกิดการปฏิรูปการบริหารจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาให้มีความทั่วถึง และเกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการจากหน่วยงานท้องถิ่น ชุมชนองค์กรต่างๆ ตลอดจนมีการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางในการบริหารจัดการศึกษาที่หลากหลาย ๑ ประเทศได้ใช้ในการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน

นโยบายการพัฒนาการศึกษาไทยในอนาคต ได้แก่ การนำเอาปรัชญาทางการศึกษาจากต่างประเทศมาใช้โดยเฉพาะเรื่องนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ควรสร้างความชัดเจนในการจัดการเรียนรู้โดยให้เกิดกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย และควรได้เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติ ด้วยบุคลากรที่มีคุณภาพและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามบริบททางการศึกษาของแต่ละแห่ง ปรัชญาแนวคิดในเรื่องของการศึกษาตลอดชีวิตถึงได้ว่าเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง รัฐบาลจำเป็นต้องให้ความสำคัญและกระตุ้นให้เกิดความต้องการในการพัฒนาตนเองของประชาชนในทุกๆ ระดับ ทั้งทางด้านวิชาการและในส่วนของวิชาชีพต่างๆ อย่างจริงจัง ตลอดจนการให้โอกาสทางการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาในทุกๆ ระดับ สำหรับการประกันคุณภาพการศึกษาเป็นการปฏิรูปการศึกษาที่น่าจะต้องใช้บุคลากรทางการศึกษาที่มีความรู้ ความสามารถ ทั้งทางด้านพัฒนาหลักสูตร มาตรฐานการศึกษา สื่อ การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับยุคสมัย เพื่อให้เกิดการพัฒนาบุคลากรที่มีทั้งความสามารถและคุณธรรม จริยธรรม อันจะช่วยเหลือประเทศชาติให้เข้าแข่งขันกับประเทศต่างๆ บนเวทีโลกได้ และการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องจะทำให้ระบบการศึกษามีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ในเรื่องของการโอนการบริหารจัดการศึกษาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยตรงนั้น ควรมีการกำหนดความสัมพันธ์กับเขตพื้นที่การศึกษา และมีบุคลากรทางด้านวิชาชีพการศึกษา ตลอดจนมีความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในท้องถิ่นอย่างแท้จริง การจัดการศึกษาของประเทศไทยจำเป็นต้องจัดการศึกษาให้มีความครอบคลุมและรอบรู้ในทุกๆ ด้าน สำหรับการเรียนรู้ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตไม่ได้มีเพียงแค่เนื้อหาวิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์เท่านั้น หากแต่ยังมีข้อมูลข่าวสารบางส่วนที่ไม่เหมาะสมและอาจส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมและค่านิยมที่ผิดๆ อันจะส่งผลเสียแก่ผู้เรียนโดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น ดังนั้นรัฐและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีการวางกรอบ และแนวทางในการป้องกันไม่ให้ข้อมูลข่าวสารบางอย่างที่ไม่เหมาะสม มีอิทธิพลต่อผู้เรียนจนทำให้เกิดเป็นปัญหาสังคมขึ้นได้

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาของไทย ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการศึกษาของไทย และนำเสนอนโยบายการพัฒนาการศึกษาของไทยในอนาคต การดำเนินการวิจัยนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีโดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนเพื่อการวิจัยจากกองทุน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์รวมถึงการวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ และ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและนำมาเรียบเรียง อันจะทำให้ได้เห็นภาพของ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของการจัดการศึกษาของไทยเพื่อนำไปสู่การมองอนาคตที่ถูกต้อง และตั้งอยู่บนพื้นฐานตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับประเทศไทยต่อไป คณะผู้วิจัยรู้สึก ซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2550

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
กรอบแนวคิดของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	3
ข้อจำกัดในการวิจัย	3
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	3
วิธีดำเนินการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
การเขียนรายงานการวิจัย	4
บทที่ 2 ภาพรวมอิทธิพลของต่างประเทศต่อการจัดการศึกษาไทย	5
บทที่ 3 การจัดการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	28
อิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย	28
ผลกระทบจากอิทธิพลประเทศตะวันตก	35
- ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา	35
- หลักสูตรการเรียนการสอน	40
- การบริหารจัดการศึกษา	44
บทที่ 4 การจัดการศึกษายุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง	60
อิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย	60
ผลกระทบจากอิทธิพลประเทศตะวันตก	61
- ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา	61
- หลักสูตรการเรียนการสอน	75
- การบริหารจัดการศึกษา	93

บทที่ 5 การจัดการศึกษายุคโลกาภิวัตน์	105
อิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย	105
ผลกระทบจากอิทธิพลประเทศตะวันตก	108
- ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา	108
- หลักสูตรการเรียนการสอน	117
- การบริหารจัดการศึกษา	122
บทที่ 6 สรุปรูป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	140
สรุปผลการวิจัย	140
อภิปราย และข้อเสนอแนะ	156
บรรณานุกรม	160

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของโลกาภิวัตน์และข้อมูลข่าวสาร ได้มีผลกระทบเป็นอย่างมากทั้งในด้านบวกและลบต่อการจัดการศึกษาของไทย ทั้งในรูปแบบของการศึกษานานาชาติและในรูปแบบการใช้เทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสาร อย่างไรก็ตามอิทธิพลแนวความคิดจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอิทธิพลทางการศึกษาของประเทศตะวันตก ได้เข้ามามีอิทธิพลเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ยุคของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ซึ่งได้รับอิทธิพลของต่างชาติเข้ามาเป็นบรรทัดฐาน ทำให้ระบบการศึกษาไทยปรับเปลี่ยนจากการศึกษาแบบโบราณมาสู่สากลนิยมอย่างชัดเจน โดยคำนึงถึงปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น ปัจจัยทางด้านการเมือง ปัจจัยทางด้านสังคม ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น แม้ว่ารูปแบบการศึกษาของต่างประเทศจะเป็นแบบอย่างที่สำคัญ แต่ควรจะมีการคัดสรรเฉพาะรูปแบบการจัดการศึกษาที่ดีได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อนำมาปรับปรุงคัดแปลงให้เหมาะสมกับการจัดการศึกษาของประเทศไทย ตลอดจนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์

อิทธิพลของต่างประเทศที่เข้ามามีบทบาทในทางการศึกษาของประเทศไทย มีทั้งรูปแบบของผู้ทรงคุณวุฒิ องค์กรเอกชน องค์กรของรัฐ องค์กรต่างประเทศ องค์กรระหว่างประเทศ มูลนิธิ ความร่วมมือต่างๆ ระหว่างสถาบันการศึกษา ตลอดจนการศึกษาดูงานจากต่างประเทศ เป็นต้น มีผลต่อการนำเอาปรัชญา และแนวคิดทางการศึกษา กระบวนการจัดหลักสูตร และการสอนต่างๆ ตลอดจนการบริหารการศึกษาระดับต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดกับการศึกษาของไทย

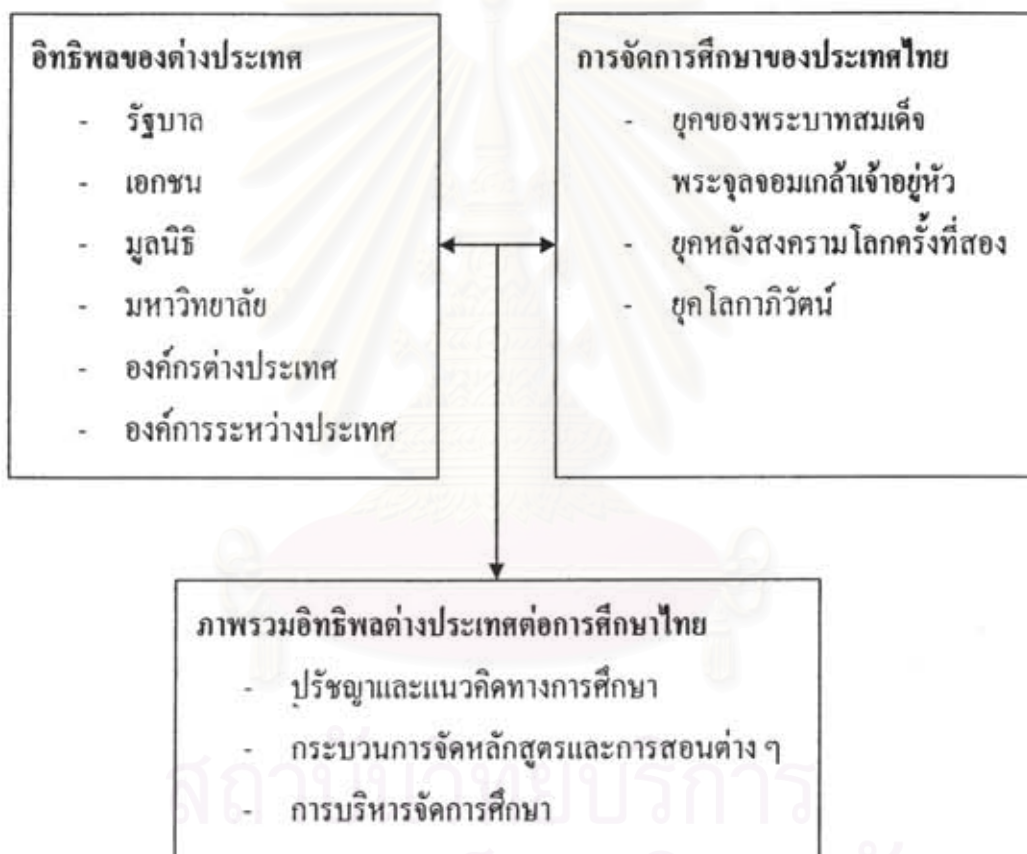
ฉะนั้นการจะพัฒนาแนวคิดและรูปแบบการศึกษาการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ย่อมจะต้องทราบถึงความเป็นมาของการศึกษาในอดีต รวมถึงอิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของไทย ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเสียก่อน เพื่อจะทำให้ได้ภาพของการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการศึกษาไทยอย่างชัดเจน และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาของประเทศได้อย่างถูกต้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ

1. ศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการศึกษาของไทย
2. นำเสนอนโยบายการพัฒนาการศึกษาของไทยในอนาคต

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาของประเทศไทย ทำการศึกษาเฉพาะอิทธิพลของประเทศตะวันตกเท่านั้น โดยได้ศึกษาถึงพัฒนาการการจัดการศึกษาของประเทศไทยในช่วงระยะเวลา หรือยุคต่าง ๆ ดังนี้

- ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง
- ยุคโลกาภิวัตน์

สำหรับอิทธิพลของต่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อจัดการศึกษาของประเทศไทยนั้น จะศึกษาถึงผลกระทบใน 3 ด้านคือ

- ด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา
- ด้านกระบวนการจัดหลักสูตรและการสอนต่าง ๆ
- ด้านการบริหารจัดการศึกษา

ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการสำรวจ ค้นคว้า และศึกษาจากหลักฐาน เอกสารต่าง ๆ ย้อนหลังตั้งแต่ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ อาจจะมีข้อจำกัดเชิงเอกสารที่กระจัดกระจาย ขาดแก่การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ และเอกสารที่มีอยู่อาจไม่สมบูรณ์ครบถ้วน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

อิทธิพลของต่างประเทศ หมายถึง การมีส่วนเกี่ยวข้องของต่างประเทศในลักษณะรัฐ และหน่วยงานของรัฐ เอกชน มูลนิธิ มหาวิทยาลัย องค์การต่างประเทศ องค์การระหว่างประเทศ ฯลฯ ที่ให้ความร่วมมือและ/หรือความช่วยเหลือทางด้านการศึกษาแก่ประเทศไทยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้เงินทุน งบประมาณ ผู้เชี่ยวชาญ อุปกรณ์การศึกษา เงินกู้เพื่อดำเนินการ โครงการ

การเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการศึกษา หมายถึง ก่อให้เกิดหรือการทำให้มีการปรับเปลี่ยนทางการศึกษาในด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน และการบริหารจัดการศึกษาของไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์รวมถึงการวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและนำมาเรียบเรียง อันจะทำให้ได้เห็นภาพของพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของการจัดการศึกษาของไทยเพื่อนำไปสู่การมองอนาคตที่ถูกต้อง และตั้งอยู่บนพื้นฐานตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับประเทศไทยต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ผู้บริหารและนักการศึกษาปัจจุบันได้เห็นถึงวิวัฒนาการของอิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาของไทย
2. ทำให้ผู้บริหารและนักศึกษามีข้อมูลที่จะจัดการศึกษาได้อย่างมีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

การเขียนรายงานการวิจัย

ประกอบด้วย

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิดของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย ข้อจำกัดในการวิจัย คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และลำดับขั้นตอนการเขียนรายงานการวิจัย

บทที่ 2 ภาพรวมอิทธิพลของต่างประเทศต่อการจัดการศึกษาไทย

บทที่ 3 การจัดการศึกษายุคพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 4 การจัดการศึกษายุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

บทที่ 5 การจัดการศึกษายุคโลกาภิวัตน์

บทที่ 6 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ภาพรวมอิทธิพลของต่างประเทศต่อการจัดการศึกษาไทย

บทนำ

การสร้างองค์ความรู้ของสังคมประเทศไทยเกิดขึ้นได้จากกลไกที่หลากหลาย การตั้งสมมติฐานขององค์ความรู้รุ่นต่อรุ่นเป็นไปอย่างเรียบง่าย จวบจนกระทั่งการรับองค์ความรู้จากต่างดินต่างภาษา ก่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยเป็นสังคมเปิดมาโดยตลอด

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยเริ่มมาจากเบื้องบน คือ องค์พระมหากษัตริย์ลงมา โดยที่พระองค์ทรงเห็นความสำคัญจำเป็น จากนั้นจึงมีผลกระทบต่อเจ้านาย ขุนนาง และราษฎรสามัญในที่สุด และการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ปฏิบัติจาก การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจึงไม่มี (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2525)

1. อิทธิพลของต่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310)

โปรตุเกส เป็นชาติแรกที่ได้เริ่มเข้ามาค้าขายตั้งแต่ พ.ศ. 2043 ในสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 รับอาสาช่วยรบพม่าเป็นกองอาสา ต่อมาได้รับอนุญาตให้สร้างโบสถ์เพื่อทำกิจทางศาสนา ตามมาด้วยอังกฤษเข้ามา พ.ศ. 1959

ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-2143) พวกวิลิ้นดาได้เข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2141 ญี่ปุ่นเข้ามาติดต่อกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และได้สมัครเป็นกองทหารอาสาในกองทัพไทยด้วย

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231) ทรงส่งเสริมการศึกษาภาคประอบกับไทยได้ติดต่อกับฝรั่งเศส โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ จึงได้รับวัฒนธรรม และอารยธรรมมาคิดแปลงให้เป็นประโยชน์ มีสิ่งใหม่ทางการศึกษาเกิดขึ้น คือ

วิชาต่าง ๆ ที่ได้รับความรู้จากต่างประเทศ มีหลายวิชา เช่น วิชาหล่อปืนไฟ วิชาใช้ปืนไฟ คำราชาบายอย่างและคำราชาอาหาร เป็นต้น เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ซึ่งมีสัญชาติกรีกและเป็นอัครมหาเสนาบดีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ได้ช่วยให้ความรู้ การก่อสร้างและการประปา และภรรยาได้ช่วยสอนวิชาทำกับข้าวและการเรือนแก่สตรีฝ่ายใน นอกจากนี้ยังได้มีการจัดทำตำราไว้หลายวิชา เช่น คาราศาสตร์ การเรือน การแพทย์ และนิติศาสตร์ อีกทั้งยังมีการส่งนักเรียนไปเรียนที่ประเทศฝรั่งเศสอีกด้วย (ดวงเดือน พิศาลบุตร, มปป. :สุพัตรา ชุมเกตุ, 2523)

สถานที่เรียน ในสมัยนั้นนอกจากวัดของพุทธศาสนาแล้วก็ยังมีเรียนกันในราชสำนัก สำนักราชบัณฑิตและสถานสอนภาษาของมิชชันนารีและโรงเรียนสามเณร ซึ่งเป็นโรงเรียนของพวกบาทหลวง ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อส่งสอนชาวพื้นเมืองที่ประสงค์จะเข้ารับ โรงเรียนสามเณรนี้ นอกจากสอนศาสนาแล้วก็ได้อสอนหนังสือและวิชาอื่นอีกด้วย จึงนับได้ว่าเป็นสำนักเรียนวิชาสามัญอีกแห่งหนึ่ง สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงพระราชทานทรัพย์ ที่ดิน อุปรกรณ์การก่อสร้างให้ บาทหลวงฝรั่งเศสสร้างโบสถ์ และเมื่อมีโบสถ์แล้วจึงได้ตั้งโรงเรียนขึ้นด้วย และได้ส่งมหาดเล็กกลุ่มเล็กเป็นจำนวนมากมาเรียนใน โรงเรียนสามเณรนี้ เพื่อเป็นการให้ความรู้แก่มหาดเล็กและแก่ประชาชนทั่วไปอีกทางหนึ่งด้วย (ดวงเดือน พิศาลบุตร, มปป.)

2. อิทธิพลของต่างประเทศในสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325)

เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงกอบกู้เอกราช จึงทรงโปรดให้ย้ายมาตั้งมั่นที่กรุงธนบุรี ก็ยังคงมีศึกสงครามอยู่เนื่อง ๆ ผู้มีวิชาความรู้เหลืออยู่น้อย เพราะถูกฆ่าตายบ้าง ถูกกวาดต้อนไปพม่าบ้าง บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย การฟื้นฟูการศึกษาจึงทำไม่ได้มากนัก ความสัมพันธ์กับต่างประเทศในสมัยกรุงธนบุรีเป็นไปในลักษณะการป้องกันประเทศจากการรุกรานของต่างชาติ และการขยายอำนาจไปยังอาณาจักรข้างเคียง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแก่บ้านเมือง ต่างประเทศที่มีสัมพันธ์กับไทยในสมัยกรุงธนบุรี ได้แก่ พม่า ลาว เขมร และจีน ความสัมพันธ์กับพม่าเป็นไปในลักษณะของการทำสงคราม ส่วนจีนเป็นความพยายามของ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่จะให้จีนยอมรับฐานะของพระองค์ เพื่อที่จะได้ทำให้ไทยเปิดการค้าขายกับจีนได้ เป็นการฟื้นฟูเศรษฐกิจและทำให้ฐานะของพระเจ้ากรุงธนบุรีมีความมั่นคงด้วย (ถนอม อานามวัฒน์, 2536)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. อิทธิพลของต่างประเทศในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นยุคสมัยที่อิทธิพลจากต่างประเทศได้แผ่ขยายเข้ามาและมีบทบาทอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเมืองการปกครองและการศึกษา จึงขอแบ่งช่วงระยะเวลาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

3.1 กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-2394)

3.2 กรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 4 - รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2394-2453)

3.3 กรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 6 - การเปลี่ยนแปลงการปกครอง

(พ.ศ. 2453-2475) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-2394)

เป็นสมัยที่มีการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นใหม่ ครั้นบ้านเมืองได้มีการสร้างพระบรมมหาราชวัง วัด และสถานที่สำคัญ ตามแบบกรุงศรีอยุธยา ชาติตะวันตกที่มีความสัมพันธ์กับไทยในขณะนี้ ได้แก่ โปรตุเกส อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางการค้า และพวกบาทหลวงและหมอสอนศาสนาได้เริ่มเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา พร้อมทั้งวิทยาการต่าง ๆ

เมื่อวิทยาการตะวันตกได้เข้ามาเผยแพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมากขึ้นใน พ.ศ. 2371 มิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียน ได้เข้ามาสอนศาสนาให้แก่คนจีน ส่วนคนไทยเป็นเพียงช่วยรักษาพยาบาลอย่างเดียว เพราะพวกมิชชันนารียังไม่รู้จักภาษาไทยและไม่ได้เตรียมหนังสือสอนศาสนาเข้ามาด้วย โดยเหตุที่พวกนี้มาช่วยรักษาโรคภัย ทำให้คนไทยสำคัญว่าพวกมิชชันนารีอเมริกันเป็นแพทย์ จึงเรียกว่า หมอ ซึ่งบางคนก็เป็นแพทย์จริง ๆ แต่บางคนได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตวิทยาศาสตร์ ครั้งเมื่ออยู่เมืองไทยนานเข้า พวกมิชชันนารีอเมริกันเรียนรู้ภาษาไทย จึงขยายการสอนศาสนามาถึงคนไทย โดยเขียนคำสอนเป็นภาษาไทยแล้วส่งไปพิมพ์ที่สิงคโปร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507: 7) โดยคณะมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาเป็นส่วนใหญ่มิมีการสร้างโรงเรียนเพื่อเผยแพร่ความรู้วิทยาศาสตร์และข่าวสารต่างประเทศ หมอเฮาส์ (House) และหมอแคสเวลล์ (Caswell) ได้ร่วมกันเผยแพร่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เช่น สรีรวิทยา คาราศาสตร์ จันทรุปราคา การเผยแพร่วิทยาการตะวันตกของมิชชันนารี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกรับสิ่งที่จะมีประโยชน์แก่รัฐ แต่มิได้ทรงก้าวเข้ามาศึกษาวิทยาการเหล่านั้นด้วยพระองค์เอง อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ได้ขีดขวางการศึกษาวิทยาการตะวันตก (พิพาคา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2529 : 138-147) ในขณะเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญและภัยของอังกฤษและมหาอำนาจตะวันตกอื่น ๆ ดังพระราชดำรัสมีต่อจมีนไววรรณาด (ช่วง บุนนาค) จางวางมหาดเล็กว่า

“การศึกษาสงครามข้างฉนวนข้างพม่าเห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ที่แต่ข้างพวกฝรั่งให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาก็คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว” (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา 2504: 187)

ในด้านการแพทย์ มิชชันนารีอเมริกันได้นำเอาการรักษาโรค และการป้องกันโรค ด้วยวิธีทันสมัยเข้ามาเผยแพร่ เช่น วิธีการปลูกฝังป้องกันไข้ทรพิษ เป็นต้น นับเป็นประโยชน์แก่การแพทย์ในเมืองไทยเป็นอย่างยิ่ง ขุนนางไทยและเจ้านายไทยบางพระองค์ที่สนใจในงานด้านนี้ก็ได้เรียนวิชาแพทย์แผนใหม่จากคณะมิชชันนารี เช่น กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นต้น มิชชันนารีผู้ริเริ่มการปลูกฝี และฉีดวัคซีนก็คือ หมอบริดเลย์นั่นเอง จะเห็นได้จากจดหมายเหตุที่ว่า “วันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2379 วันนี้เป็นวันแรกที่หมอบริดเลย์ ได้เริ่มปลูกฝักันไข้ทรพิษ โดยวิธีฉีดหนองเชื้อเข้าไปในแขนของเด็ก ๆ ประมาณ 15 คน ถ้าหากว่าปลูกฝีเป็นผลสำเร็จแล้วจะเป็นประโยชน์แก่ชาวสยาม ซึ่งได้รับการเตือนร้อนจากการออกฝีดาษกันทุก ๆ ปีนั้นมากทีเดียว หมอบริดเลย์ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง หรือเรื่องปลูกฝักันไข้ทรพิษ เจ้าพระยาพระคลังเห็นชอบด้วย และกล่าวว่าเป็นการบุญอย่างยิ่งจะหาการบุญอย่างอื่นมาเปรียบเทียบได้โดยยาก ถ้าว่าหมอบริดเลย์คิดการปลูกฝีเป็นผลสำเร็จ และท่านยินดีอนุญาตให้หมอบริดเลย์เรียกเอาขวัญข้าวจากคนที่ได้ปลูกฝีขึ้นแล้วคนละ 1 บาท แต่หมอบริดเลย์ทำการครั้งนั้นยังไม่สำเร็จอยู่ถึง 4 ปี จนถึง พ.ศ. 2383 การปลูกฝีจึงได้เป็นผลสำเร็จ” (กรมศิลปากร, 2508 (ก))

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่โปรดการเผยแพร่ศาสนาของพวกมิชชันนารีนัก แต่สิ่งเดียวที่ทรงยอมเกี่ยวข้องกับพวกนี้ คือ ทรงยอมรับบริการด้านการแพทย์ เช่น การปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ เป็นต้น ตามบันทึกของมิชชันนารี เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2342 ว่า “สมัยนี้เป็นสมัยเกิดไข้ทรพิษชุกชุม พวกมิชชันนารีได้พยายามที่จะช่วยป้องกันอย่างเต็มความสามารถ พวกมิชชันนารีคิดหาวิธีฉีดหนองเชื้อเข้าไปในคอ แล้วเอาหนองโคนั้นมาใช้ฉีดกันไข้ทรพิษ วิธีนี้คิดและทดลองอยู่ถึง 5 ปี จึงได้สำเร็จ ได้ใช้หนองนั้นฉีดกันพวกบุตรธิดาของตนไว้ได้เป็นอันมาก พอพวกมิชชันนารีคิดเรื่องหนองฝีสำเร็จ พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบก็ดีพระทัยมาก โปรดให้หมอหลวงทั้งหมดมาหัดฉีดหนองฝักันไข้ทรพิษ แล้วจะให้ไปปลูกทั้งที่ในวังและนอกวังตลอดจนพวกราษฎรตามมณฑลอื่น ๆ อีก การปลูกฝีจึงเกิดเป็นธุระสำคัญขึ้นในครั้งกระนั้น ไม่จำเป็นแต่ในพวกหมอหลวงเท่านั้น แม้หมอเซนต์ศักดิ์ก็พากันมาขอฝึกหัดอยู่หลายเดือน ต่อมาไม่สู้ชำนาญ พระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานรางวัลให้แก่พวกหมอหลวงทั่วทุกคน แล้วพระราชทานเงินแก่พวกมิชชันนารีด้วยหนึ่งเป็นบำเหน็จในการที่ได้สอนวิชาปลูกฝีแก่หมอหลวง เป็นเหตุให้ช่วยชีวิตเจ้านาย และข้าราชการ ไว้ได้เป็นจำนวนมาก” และอีกตอนหนึ่งว่า “แผนกยา ในแผนกนี้ได้

ทำประโยชน์มากที่สุด กล่าวคือ ได้รักษาคนไข้ทั้งชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ เกินกว่า 3,800 คน นับว่า ได้ทำการช่วยเหลือคนทุก ๆ ส่วนของประเทศ ได้ทำให้เกิดวิชาหมอย่างใหม่ขึ้นในเมืองไทยด้วย”

การที่มิชชันนารีอเมริกันได้นำเอาวิชาการแพทย์มาใช้ประโยชน์ในการรักษาพยาบาลนี้เอง ทำให้คนไทยทั่วไปจึงพากันเรียกพวกมิชชันนารีว่า “หมอ” แม้แต่ผู้ที่ไม่มีความรู้ทางวิชาแพทย์ เช่น หมอสมิท ก็เรียกกันว่า หมอ ไปด้วย ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2380 มีมิชชันนารีอเมริกันอยู่ในกรุงเทพฯ รวม 13 คน และต่อมาก็ได้ตามกันเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ นอกจากจะทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ แล้วยังออกไปตามจังหวัดต่าง ๆ อีกด้วย เช่น เชียงใหม่ ลำปาง ราชบุรี แพร่ น่าน เชียงราย พิชณุโลก นครศรีธรรมราช ตรัง เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2508 (ก))

3.2 กรุงรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2394-2453)

แม้งานด้านการศึกษาของคณะมิชชันนารียังมีได้ปรากฏชัดในรัชกาลที่ 3 แต่ต่อมาในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 พวกนี้ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นสอนเด็กไทยทั้งชายและหญิงหลายโรงเรียน เริ่มตั้งแต่เมื่อ 4 เดือน หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ ก็ได้ทรงชักชวนภรรยาของมิชชันนารี 3 ท่าน คือ แหม่มโจนส์ แหม่มแมททูน และ แหม่มบริดเลย์ ผลัดกันเข้าไปสอนหนังสือให้แก่สุภาพสตรีในพระราชสำนัก และต่อมาแหม่มในคณะมิชชันนารีก็ได้เริ่มตั้งโรงเรียนขึ้น นางฮอรัซ แมคฟาร์แลนด์ ได้เขียนไว้ว่า “อาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ที่ควรบันทึกและได้ผลไกลที่สุดในยุคแห่งการเผยแพร่นี้ก็คือ การสร้างโรงเรียนประจำสำหรับเด็กผู้หญิงขึ้น ความธรรมดาเด็กผู้หญิงไม่ก่อขระคือหรือร้นในการศึกษา และบิดามารดาก็ไม่สนับสนุน จึงนับว่าไม่ถึงเวลาที่จะเริ่มงานนี้ อย่างไรก็ตาม นางแมททูนได้เริ่มสอนหนังสือแก่เด็กผู้หญิงได้สำเร็จ และใน พ.ศ. 2408 นาง เอส จี แมคฟาร์แลนด์ ก็ได้ตั้งโรงเรียนการช่างขึ้นที่เพชรบุรี และในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2414 นางแครงตัน ได้สอนการช่างให้แก่เด็กผู้หญิงหมู่หนึ่ง ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นโรงเรียนวังหลัง... ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปในประเทศไทย และต่อมาได้ชื่อใหม่ติดปากคนทั่วไปว่า “โรงเรียนแหม่มโคล” สำหรับเด็กผู้ชาย ประมาณ พ.ศ. 2395 คณะมิชชันนารีอเมริกันก็ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่บ้านมอญบริเวณหลังวัดอรุณราชวราราม ในความดูแลของหมอเฮาส์ ครูผู้ช่วยของคณะมิชชันนารีที่สำคัญ คือ ครูก็เอง ก๊วยเซียน ชาวจีน ต่อมาใน พ.ศ. 2400 โรงเรียนนี้ได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่สำเหร่ธนบุรี โรงเรียนนี้เป็นต้นเค้าของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย (แสง โสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และ วิมล พงศพิพัฒน์, 2525) นอกจากนี้เป็นช่วงเวลาที่มีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย เพื่อรับอารยธรรมตะวันตกที่แผ่ขยายอย่างรวดเร็ว รัชกาลที่ 4 ทรงติดต่อกับประเทศตะวันตกและทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษรวมทั้ง ประเทศตะวันตกอื่น ๆ ทำให้เกิดความจำเป็นต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ส่งผลให้เกิดการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ

การปกครอง และการศึกษา นอกจากนี้ยังลดอันตรายจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก และด้วยนโยบายอันชาญฉลาดของรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ทำให้ไทยสามารถรักษาเอกราชไว้ได้เพียงชาติเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ถนอม อานามวัฒน์, 2536)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ขุนนางสวมเสื้อเวลาเข้าเฝ้า เพราะ “คุณที่ไม่ได้สวมเสื้อเหมือนเปลือยกาย ร่างกายจะเป็นเกลื่อนกลากก็ดี หรือเหงื่อออกก็ดี โสโครกนัก ประเทศอื่น ๆ ที่เป็นประเทศใหญ่ เขาก็สวมเสื้อหมดทุกภาษา” และในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็โปรดเกล้าฯ ให้พวกประเทศราชที่มาถวายเครื่องราชบรรณาการ และชาวตะวันตกหลายชาติที่มาค้าขายเข้าเฝ้าชม ได้เป็นครั้งแรก ทั้งยังทรงปราศรัยพระราชทานเลี้ยง และของที่ระลึกแก่ “แขกเมือง” ทั้งหลายด้วย (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, 2504)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ในหน้าคำนำหนังสือประวัติมิชชันนารี อ่างใน แสงโสม เกษมศรี, มรว. และ วิมล พงศ์พิพัฒน์, 2525 ทรงกล่าวถึงมิชชันนารีกับการศึกษาในเมืองไทยว่า

“เวลาที่นักสอนศาสนาชาวอเมริกันเริ่มเข้ามาติดต่อกับประเทศสยามนั้น ตรงกับเวลาที่ประเทศนั้นเริ่มจะมีความเปลี่ยนแปลงกับนโยบายการต่างประเทศ ศัตรูเก่าของสยาม คือ พม่า ซึ่งตกไปอยู่ใต้อำนาจของอังกฤษก็กลายเป็นเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับเรา อังกฤษได้ตั้งศูนย์กลางการค้าขึ้นที่ป็นัง และเริ่มที่จะเข้ามาติดต่อกับการค้ากับสยามทางตะวันออกของเราได้ทำสงครามกับญวน และทำให้เราต้องไปเกี่ยวข้องกับมหาอำนาจต่างประเทศมากขึ้น มีชาวสยามหลายท่าน ทั้งที่เป็นผู้มีศรัทธาบรรดาศักดิ์ และทั้งที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ได้ตระหนักและทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องชวนหาความรู้เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ เพื่อจะได้เป็นทางสู่การศึกษาขั้นต่อไป ทั้งนี้เพื่อจะให้เหมาะสมแก่กาลสมัย และพระบาทสมเด็จพระเจ้าจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมัยที่ยังทรงผนวชอยู่) กับพระประยูรญาติ บางองค์ก็ได้ทรงเริ่มการศึกษาภาษาอังกฤษ และมีผู้ดำเนินรอยตามพระองค์อีกหลายคน ส่วนมากก็เป็นหนุ่ม ๆ ผู้ดีตระกูลสูง ไม่ต้องสงสัยเลยว่าครูของพวกนี้ก็คือพวกมิชชันนารีอเมริกันนั่นเอง หลังจากที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาษาอังกฤษพอประมาณแล้ว ชาวสยามก็เริ่มศึกษาวิชาต่าง ๆ ต่อไป เช่น ประวัติศาสตร์ การเมือง วิทยาการทางทหาร แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ วิชาการต่อเรือและอื่น ๆ และในกลางคริสต์วรรษที่ 19 การคาดการณ์ล่วงหน้าของคนกลุ่มน้อยนี้ก็ถูกต้องทุกประการ เพราะสัมพันธภาพระหว่างสยามกับยุโรป และอเมริกา ก็เจริญขึ้นอย่างที่ว่าชาวสยามรุ่นเก่าทั้งหลายไม่เคยนึกฝันมาก่อน”

เครื่องพิมพ์เครื่องแรกที่หมอบรัดเลย์นำเข้ามานั้นก็ได้เล่าว่า “วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2379 วันนี้ เรเวอเรนดอร์บีนสัน ได้ส่งหนังสือพิมพ์แผ่นหนึ่งเป็นตัวอักษรไทยมาให้หมอบรัดเลย์พิมพ์แยกถ้อยคำถูกต้องดีมาก หนังสือฉบับนี้หมอบรัดเลย์ว่าเป็นหนังสือไทยฉบับแรกที่พิมพ์ขึ้นในเมืองไทย” หมอบรัดเลย์เป็นผู้คิดดัดแปลงตัวพิมพ์ภาษาไทยให้คงงามขึ้นกว่าของเดิม ในขั้นต้นยังต้องส่งไปหล่อยังต่างประเทศ ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2384 จึงหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นได้เองในประเทศไทย การพิมพ์หนังสือไทยเมื่อครั้งรัชกาลที่ 3 นั้น ส่วนมากใช้พิมพ์หนังสือสอนศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์เป็นพื้น เอกสารครั้งแรกของรัฐบาลที่พิมพ์ออก คือ ประกาศเรื่องห้ามสูบฝิ่น และนำฝิ่นเข้ามาในเมืองไทย พ.ศ. 2382 เป็นใบปลิว 9,000 ฉบับ และในรัชกาลที่ 3 นี้เอง หมอบรัดเลย์ได้พิมพ์หนังสือพิมพ์ไทยฉบับแรกขึ้น มีชื่อว่า “บางกอกกรีกอเคอร์” ฉบับแรกมีกำเนิดเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2387 หนังสือพิมพ์เล่มนี้ตีพิมพ์ออกได้ประมาณปีเศษก็ต้องหยุดกิจการเพราะภรรยาของท่าน ซึ่งเดิมชื่อนางสาวแนนซี รอยซ์ (Nancy Royce) ถึงแก่กรรม ท่านได้พาบุตรคนที่ 3 กลับไปอเมริกา และกลับมาอีกครั้งในปลายแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยภรรยาคนใหม่ซึ่งเดิมชื่อนางสาว ซาราห์ แบลชลีย์ คราวนี้ หมอบรัดเลย์ มาอยู่ในเมืองไทยจนถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2416 และได้เป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์หลายฉบับในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และ วิมล พงศ์พิพัฒน์, 2525)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็ได้ทรงชักชวนให้สตรีในคณะผู้สอนศาสนาโปรเตสแตนต์ คือ นาง แคน บรัดเลย์ นางแมททูน นางจอห์น เทเลอร์ โจนส์ ไปสอนภาษาอังกฤษแก่สตรีในราชสำนักนานกว่า 3 ปี และใน พ.ศ. 2404 ก็ได้โปรดให้จ้างสตรีชาวอังกฤษ คือ นางแอนนา เลียวโนเวนส์ จากสิงคโปร์มาเป็นครูถวายพระอักษรพระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบรมมหาราชวัง และต่อมาสตรีก็สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนการช่างสตรี ซึ่งนางเอส จี แมคฟาร์แลนด์ ภรรยาของศาสตราจารย์ แมคฟาร์แลนด์ ประจำเมืองเพชรบุรีจัดตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2395 นั้นก็นับว่าเป็นสถานศึกษาซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากการเรียนในวัด และเป็นการเริ่มการศึกษาตามแนวใหม่ และหมอบรัดเลย์ได้ตั้งโรงเรียนสอนศาสนาและสอนภาษาไทยแก่เด็ก ซึ่งมีวิชาอ่านเขียน เลข ขับร้อง และคริสต์ศาสนา ต่อมาโรงเรียนเหล่านี้ได้ขยายไปต่างจังหวัดด้วย

สถานศึกษาในสมัยนั้น นอกจากวัด บ้าน วัง และสถานศึกษาหรือโรงเรียน ซึ่งคณะมิชชันนารีจัดตั้งขึ้นบ้างแล้วนั้น ยังมีสำนักราชบัณฑิต ซึ่งเจ้านายหรือบุตรหลานข้าราชการหรือผู้สนใจใคร่ศึกษาเล่าเรียน ก็อาจไปแสวงหาความรู้ได้ อนึ่งวัดนอกจากเป็นสถานศึกษาของชาวไทยแล้ว ยังเป็นที่พักสำหรับผู้แสวงหาความรู้อีกด้วย

ครูผู้สอน นอกจากพระภิกษุทางศาสนาแล้ว ก็มีมิชชันนารี บาทหลวงทางคริสตศาสนาเป็นผู้สอนคนไทยกลุ่มเล็ก ๆ อีกด้วย นอกจากนั้นก็ยังมีผู้ทรงคุณความรู้ด้านต่าง ๆ เป็นผู้ให้ความรู้ ฉะนั้นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจึงต้องเป็นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนมาก เพื่อจะมาอบรมสั่งสอนประชาชนทั้งด้านศาสนาและวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งวิชาช่างฝีมือ ซึ่งพระภิกษุได้ความรู้มาจากการฝึกปฏิบัติ เช่น ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างหล่อ ช่างเขียนและช่างก่อสร้าง เป็นต้น

วิชาที่สอน ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ได้เรียนภาษาอังกฤษ เพื่อได้แสวงหาความรู้ทางวิทยาการใหม่ ๆ ของชาวตะวันตก นอกจากภาษาแล้ว ก็มีการสอนวิชาเลขด้วย ยังไม่ค่อยได้มีการสอนหรือการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์หรือธรรมชาติ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่ทรงผนวชได้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับหมอบรัดเลย์ และหมอแอสเวลด์ ทรงให้เวลากับการศึกษาภาษาอังกฤษมาก พระองค์ทรงสนพระทัยเป็นพิเศษ เฝ้าติดตามการทดลองของหมอเฮาส์ ได้มีการแสดงการทดลองต่าง ๆ วิธีการศึกษาของพระองค์มิได้รับความรู้เพียงอย่างเดียว ทรงแลกเปลี่ยนความรู้กับอาจารย์ผู้สอนตลอดเวลา การร่วมอภิปรายซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ และศึกษาผลงานของมิชชันนารีที่ตีพิมพ์ออกมา รวมทั้งศึกษาค้นคว้าตำราต่าง ๆ จากต่างประเทศโดยตรง (เฟลด์ส, ยอร์จ, 2526:29)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์จึงทรงสนับสนุนให้พระราชโอรส พระราชธิดา รวมทั้งสตรีฝ่ายในศึกษาภาษาอังกฤษ โปรดเกล้าฯ ให้มิชชันนารีจัดคณะครูสตรีเข้าไปสอนในพระบรมมหาราชวัง วิชาที่เรียนได้แก่ การอ่าน การเขียนภาษาอังกฤษ วิชาภูมิศาสตร์ คาราศาสตร์ และประวัติศาสตร์ สอนได้ 3 ปี โปรดเกล้าฯ ให้อยู่ติ เนื่องจากการสอนเป็นศาสนามากเกินไป ต่อมาจึงทรงจ้างครูสตรีชื่อ นางแอนนา เลียวโนเวนส์ ด้วยความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และวรรณคดีแก่พระราชโอรส พระราชธิดา และเจ้าจอม ได้มีโอกาสศึกษาวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตกเป็นเวลานานเพียงพอที่มีความพร้อมในการเป็นผู้นำในการปฏิรูปประเทศในเวลาต่อมา (พิพาคา ยังเจริญ และ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2529 : 186-187)

ในปี พ.ศ. 2379 หมอบรัดเลย์ ได้จัดตั้งโรงพิมพ์ภาษาไทยขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และในระหว่าง พ.ศ. 2387-2393 มิชชันนารี โปรเตสแตนต์ ได้ออกหนังสือพิมพ์สองฉบับ คือ บางกอกกริคอร์เดอร์ ของหมอบรัดเลย์ เป็นฉบับภาษาไทย และบางกอกกาลเลนดาร์ ของหมอจินดาล เป็นฉบับภาษาอังกฤษ (นวลจันทร์ รัตนกร ชูติมา สัจจามันท์ และมารศรี ศิวรักษ์, 2524: 33-36) ในหนังสือพิมพ์บางกอกกริคอร์เดอร์ ฉบับวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2408 หน้า 37 หมอบรัดเลย์ ได้เขียนบทความเรียกร้องให้มีการจัดตั้งยูนิเวอร์ซิตี ซึ่งขณะนั้นเรียกว่าที่สำหรับสั่งสอนศิลปศาสตร์ภาษาต่าง ๆ ที่สำคัญ โดยยกตัวอย่างเศรษฐกิจชาวบอมเบย์ที่บริจจาคทรัพย์สร้างมหาวิทยาลัย ซึ่งเศรษฐกิจไทยควรจะเสียผลประโยชน์ในการตั้งมหาวิทยาลัยสั่งสอนวิชาการที่

สำคัญๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านภาษา ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือศึกษาวิทยาการที่ทันสมัยของตะวันตก เมื่อนักเรียนเหล่านี้สำเร็จการศึกษา สามารถรับใช้ราชการ ได้อย่างเต็มความสามารถ อันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ (บริดเจย์, (มิถุนายน 2408, 1:37)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) ทรงได้รับการศึกษาอบรมอย่างสมบูรณ์ ทั้งแบบ โบราณราชประเพณีและแบบแผนสากล ทรงศึกษาเรียนรู้จากพระอาจารย์ชาวต่างประเทศ และทรงศึกษาด้วยพระองค์เอง อีกทั้งทรงให้ความสำคัญวิชาความรู้ตามแบบแผนใหม่และการเรียนรู้แนวคิด ความรู้ ตามแบบสากลของชาวต่างประเทศ แต่ด้วยพื้นฐานมั่นคงหนักแน่นในความเป็นไทย และการศึกษาทางธรรมด้วยการทรงผนวชเป็นสามเณร และเป็นพระภิกษุ เมื่อทรงเจริญวัยครบตามพระราชประเพณี เมื่อเสด็จเสด็จถวัลราชสมบัติพระองค์ได้เสด็จประพาสดินแดนต่างประเทศ นับเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางการศึกษา การปกครอง การสื่อสารคมนาคม การก่อสร้าง รวมถึงด้านขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างให้ทันสมัยเจริญก้าวหน้า

ในรัชสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพการเมืองการปกครองล้ำสมัยไร้ประสิทธิภาพ พระมหากษัตริย์ขาดพระราชอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดิน กลุ่มขุนนางมีอิทธิพลทางการเมืองภายใน ส่วนปัญหาภายนอกต้องเผชิญกับการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม (บัณฑิต แทนพิทักษ์, 2526) จึงทรงปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน ทั้งการบริหารส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ยกเลิกระบบจตุสดมภ์ ซึ่งใช้มากกว่า 400 ปี (ทองตอกกล้วยไม้ ณ อยุธยา, 2528) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวไว้ว่า

...การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบเดิมเป็นตั้งกระทรวง 12 กระทรวง นี้ต้องนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งเรียกได้อย่างพอดิบตามธรรมดาว่า “พลิกแผ่นดิน” ถ้าจะใช้คำภาษาอังกฤษ ก็ต้องเรียกว่า “Revolution” ไม่ใช่ “Evolution”...การที่ประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองอย่าง “Revolution” ได้ โดยไม่ต้องมีใครต้องเสียเลือดเนื้อแม้แต่หยดเดียวครั้งนี้ ต้องนับว่าเป็นมหัศจรรย์ เป็นโชคดีของประเทศสยามเป็นอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ย่อมขัดประโยชน์ของคนบางจำพวก จึงยากนักจะสำเร็จไปได้โดยสงบราบคาบ...

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาเพื่อเตรียมบุคลากรเข้ารับราชการ ในคราวเสด็จประพาสต่างประเทศ ทรงรวบรวมข้อมูลด้านการจัดการศึกษา ประกอบกับรายงานความเห็นที่จะจัดการศึกษาของนักเรียนสยามในประเทศอังกฤษของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) อัครราชทูตประจำอังกฤษ

เป็นที่พอพระทัย จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการคัดเลือกนักเรียนไปเรียนต่างประเทศอย่างเป็นระบบมากขึ้น และยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงตรวจการหลายคนไปศึกษาคุณภาพการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น อีกทั้งกระทรวงธรรมการได้จัดทำโครงการศึกษาในกรุงสยาม ในเวลาต่อมา (สุมน อมรวิวัฒน์, สวัสดิ์ จงกล และ ไพฑูรย์ สนิลรัตน์, 2541)

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการศึกษาทุกระดับอย่างต่อเนื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการทีละขั้นไม่เร่งรีบ แต่ให้มั่นคง เป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวังที่มุ่งผลิตคนเข้ารับราชการ ในกรมมหาดเล็ก ความหมาย มหาดเล็ก คือ ผู้ที่รับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน และเจ้านายยิ่งกว่าผู้อื่น จำต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ (กรมศิลปากร, 2517)

สำหรับโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งมุ่งผลิตคนเข้ารับราชการ มีการขยายการรับนักเรียนมากขึ้น และมีการผลิตให้กรมกองอื่นด้วย ทำให้ผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการ จึงมีการจัดตั้งโรงเรียนเฉพาะด้านขึ้น เช่น โรงเรียนท่าแพนที่ของกรมทหารมหาดเล็กในปี พ.ศ. 2425 โรงเรียนฝึกหัดครูของกระทรวงธรรมการ ในปี พ.ศ. 2435 โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ในปี พ.ศ. 2440 โรงเรียนฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือน ในปี พ.ศ. 2445 นอกจากนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกโรงเรียนฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนเป็นโรงเรียนมหาดเล็ก ถึงแม้นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กสำเร็จออกมามากเท่าใด ก็ยังไม่พอกับความต้องการของกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงอื่น ๆ ดังปรากฏว่า ผู้ที่เรียนจากโรงเรียนมหาดเล็ก ได้ออกรับราชการสมัยต่อ ๆ มา ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระถึง 30 คน (ประวิติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2459-2509, 2510)

การปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะแรก ยังไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2430 ได้มีการจัดตั้งกรมศึกษาธิการ และโปรดเกล้าฯ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ) ได้เสนอโครงการศึกษาขยายการศึกษาไปยังหัวเมือง โครงการโดยสรุป คือ ให้จัดตั้งโรงเรียนหัวเมืองละ โรงเรียนใกล้จวนข้าหลวงหรือในวัด ให้ผู้ว่าราชการเมืองควบคุมดูแลและรายงานความก้าวหน้าปีละ 2 ครั้ง โรงเรียนหลวงที่ตั้งขึ้น มุ่งให้เป็นโรงเรียนตัวอย่าง พระราชทานเงินประจำปีให้โรงเรียน และเงินเดือนอาจารย์ ผู้สอน ผู้ปกครอง นักเรียน ต้องซื้อหนังสือเรียนเอง ให้กรมศึกษาธิการจำหน่ายในราคาถูก นักเรียนชายและหญิงเรียน โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใดๆ โครงการดังกล่าวยังไม่ได้ออกปฏิบัติ เนื่องจากโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นดำรงราชานุภาพไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีมหาดไทย และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ดำรงตำแหน่งแทน ซึ่งเจ้าพระยาภาสกรวงษ์ ท่านได้เสนอโครงการ

ระดับประถมศึกษาและขยายการศึกษา ถึงระดับอุดมศึกษาด้วย แต่เนื่องจากอยู่ในช่วงวิกฤตระหว่าง ไทยกับฝรั่งเศส ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) จึงพบอุปสรรค ไม่สามารถพัฒนาการศึกษาที่คิดไว้ได้ (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2525, 410-414)

การปฏิรูปการศึกษา เริ่มเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ หลังจากการเสด็จประพาส ยุโรป ครั้งแรกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2440 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรศักดิ์สุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) อัครราชประจําอังกฤษ ส่งความเห็นที่จะจัดการศึกษาของนักเรียนสยามในประเทศอังกฤษ พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้เสนอแนวทาง คือ ให้มีการแปลตำราจากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทยให้มากขึ้น ให้มีโรงเรียนภาษาต่างประเทศในเมืองไทย มีระบบคัดเลือกนักเรียนที่จะไปเรียนต่างประเทศ ต่อมา พ.ศ. 2441 เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ ได้จัดทำโครงการศึกษาในกรุงสยามของกรมศึกษาธิการ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงอุดมศึกษา กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ และกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ต่างเห็นพร้อมกันว่า การศึกษาที่จะจัดในหัวเมือง ควรให้จัดที่วัดตามประเพณีนิยมมาแต่ดั้งเดิม วิชาที่สอนประกอบด้วย การอ่านเขียนอักษรวิธี การรู้จักคิดเลข และการเลี้ยงชีพ และควรจัดการศึกษาให้สตรีด้วย นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์กับคณะ ไปรับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) พร้อมกับศึกษาคุณภาพการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นด้วย ผลการศึกษาคุณภาพครั้งนั้น ส่งผลให้มีการแบ่งงานการจัดการศึกษาให้ชัดเจนระหว่าง พระสงฆ์กับกรมศึกษาธิการ โดยพระสงฆ์จะจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ส่วนในระดับสูงกว่าเป็นหน้าที่ของกรมศึกษาธิการ และในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาได้มีการขยายตัวออกไปรวดเร็ว การศึกษาจัดเป็นระบบ โดยมีวัดเป็นสถานศึกษา การจัดการศึกษาแบบเลี้ยงตนเอง โดยเก็บค่าเล่าเรียนจากผู้เรียน (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2525:414-419; เอกสารการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 205-207)

3.3 กรุงรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ 6-การเปลี่ยนการปกครอง (พ.ศ. 2453-2475)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่สามารถศึกษาชั้นสูงอย่างสมบูรณ์แบบจากทวีปยุโรป ทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ รวม 9 ปี พระชนม์ได้ 22 พรรษา จึงเสด็จนิวัติคืนสู่ประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2445 ทรงสำเร็จวิชาทหารจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก Sandhurst วิชาการยิงปืนจากโรงเรียนการยิงปืน Hyde วิชาการยิงปืนใหญ่จาก Oakhampton และวิชาประวัติศาสตร์ วิชาเศรษฐศาสตร์ วิชาภูมิศาสตร์ และวิชารัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัย Oxford ประเทศอังกฤษ และระหว่างทางเสด็จนิวัติได้เสด็จประพาสประเทศสหรัฐอเมริกา ทอดพระเนตรกิจการ โรงเรียนนายเรือและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย

โคลัมเบีย มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด มหาวิทยาลัยชิคาโก มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (ศรีวรวงศ์, พระยา, 2459; มหาเทพกษัตริย์ สมุห, พระ, 2514) ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีรับสั่งในการจัดทำโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ด้วยการศึกษามีการขยายกว้างขวางขึ้น สมควรแก้ไขให้เหมาะสม อีกทั้งความนิยม ทำหน้าที่เสมือนละทิ้งอาชีพเดิมของตระกูล ทั้ง ๆ ที่ประเทศยังต้องการผู้ที่มีความรู้ทางกสิกรรม ก่อสร้าง หัตถกรรม พาณิชยกรรมอีกมาก ดังนั้น ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ได้แบ่งการศึกษาเป็น 2 ประเภท คือ

(1) สามัญศึกษา เป็นความรู้สามัญที่ทุกคนควรรู้ เช่น วิชาหนังสือ วิชาเลข วิชา มารยาทไทย เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับให้เป็นพลเมืองดี

(2) วิสามัญศึกษา เป็นความรู้พิเศษ ที่เลือกเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง เช่น วิชาครู วิชา แพทย์ วิชากฎหมาย วิชาช่างต่าง ๆ เป็นเครื่องมือที่จะเป็นอาชีพแก่ตัวผู้เรียนเอง

สำหรับผู้ที่ศึกษาต่อในชั้นอุดมศึกษาจะต้องเรียนถึงมัธยมสามัญตอนปลาย คือ สอบไล่ปีที่ 8 ได้แล้ว จึงจะเรียนต่อในแผนกอุดมศึกษา นอกจากนี้ ยังให้แนวคิดสำหรับบิดา มารดา และผู้ปกครองในเรื่องการศึกษาของกุลบุตรกุลธิดา ต้องพิจารณาเรื่องทุนทรัพย์ และสติปัญญา ความสามารถในการศึกษาเล่าเรียนของผู้เรียนให้เหมาะสมและพอดี ตามควรแก่อัธยาศัย ดังนั้นการดำเนินการจัดการศึกษาที่สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ การจัดการศึกษาด้านอาชีพของราษฎร การจัดการศึกษาเบื้องต้นภาคบังคับ การจัดการศึกษาระดับมัธยม และอุดมศึกษา และการจัดการศึกษาเพื่อชาตินิยม (รัชดา ภูมิรัตนวรกุล, 2538;35-59)

ค่านิยมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับผู้ที่ไปศึกษาต่างประเทศ คือ การที่มีความเชื่อว่า นักเรียนนอกมีความรู้ความสามารถสูงกว่านักเรียนในประเทศ โอกาสในการทำงานที่ดีเลื่อนตำแหน่งเร็วจึงมีมากกว่า ความเชื่อเช่นนี้เป็นไปในทำนองเดียวกันกับความเชื่อว่า ฝรั่งเศสมีความสามารถสูงกว่าคนไทย ค่านิยมทำนองนี้ยังมีอยู่มากในปัจจุบัน อย่างไรก็ดี จากที่กล่าวมาเชื่อว่า อิทธิพลทางวัฒนธรรมของตะวันตกจะมีผลต่อคนไทยเป็นส่วนใหญ่ การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนจะเห็นผลของการเปลี่ยนแปลงช้ามาก เช่น แม้จะมีการใช้นามสกุล แต่การลำดับญาติจะคงยังชักใช้รัไล่เลียงว่าเป็นลูกใคร หลานใคร มากกว่าที่จะถามว่า นามสกุลอะไร ทำนองเดียวกัน การแต่งกาย กิริยาท่าทางของคนในเมืองจะยังเป็นของแปลกของคนในชนบทอยู่ ดังนั้น ภาพที่แตกต่างของวัฒนธรรมไทยและตะวันตกจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนในเมืองไทยต่อมาอีกนาน (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2525)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดสงครามสู้รบในยุโรปจนนำไปสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศสงครามเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตร ผลของสงครามโลกครั้งที่ 1 ฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะ

จุดมุ่งหมายสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งพระทัยไว้ คือ การขอแก้ไข สนธิสัญญาเสมอภาค ซึ่งต่อมาได้บรรลุผลสำเร็จสมดังพระราชประสงค์ทุกประการ (กรมล ทองธรรมชาติ และคณะ, 2536)

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็นระบอบประชาธิปไตยภายใต้ รัฐธรรมนูญ ในรัชสมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีคณะราษฎรเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง การปกครอง เป็นผลสืบเนื่องจากผู้ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกจากประเทศตะวันตกที่กลายเป็น ผู้นำสมัยใหม่ และรับแนวคิดแบบประชาธิปไตย และมีความอยากเห็นการเปลี่ยนแปลง การ ปกครองให้เป็นระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งบรรดาสื่อมวลชนต่าง ๆ ได้แสดงความคิดเห็น และ เสนอข้อเขียนสนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแพร่หลาย (กรมล ทองธรรมชาติ และคณะ, 2536)

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้พยายามเสริมสร้างความเป็นมิตร กับโลกเสรี โดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกา และประเทศไทยก็ได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การ สหประชาชาติ ซึ่งได้มีการดำเนินกิจกรรมหลายอย่างที่เป็นการร่วมมือระหว่างประเทศ ทั้ง ทางด้านวัฒนธรรมและการศึกษา และกรุงเทพฯ ยังเป็นที่ตั้งของสำนักงานและองค์การระหว่าง ประเทศ อาทิ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ คณะกรรมการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (ESCAP) ในปี พ.ศ. 2493 รัฐบาลอเมริกา ได้ลงนามให้ ความช่วยเหลือระหว่างไทยกับอเมริกา ได้ลงนาม 3 ฉบับ ได้แก่ 1) ความตกลงทางการศึกษาและ วัฒนธรรม เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2493 2) ความตกลงร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2493 และ 3) ความตกลงช่วยเหลือทางทหาร เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2493 ในส่วนของความ ช่วยเหลือที่มีผลต่อการศึกษา คือ ความช่วยเหลือทางการศึกษาและวัฒนธรรม ความช่วยเหลือทาง เศรษฐกิจและเทคโนโลยีซึ่งลักษณะความช่วยเหลือนั้นระยะแรก ๆ โดยเฉพาะในช่วงปี 2495-2505 ประมาณช่วงกลางของแผนฯ ที่ 1 นั้น เป็นการช่วยเหลือทางการศึกษาและทางเศรษฐกิจที่มุ่งเน้น ปรับปรุงและพัฒนาการศึกษา ให้มีลักษณะทันสมัยเป็นมาตรฐานเดียวกับตะวันตก ช่วงหลังปี 2505 เป็นต้นมา การช่วยเหลือเน้นหนักตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมากยิ่งขึ้น

นอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ความช่วยเหลือจากต่างประเทศที่ไทยได้รับมาอีกส่วน หนึ่ง คือ ความช่วยเหลือจากองค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) องค์การอาหารและการเกษตรแห่ง สหประชาชาติ (FAO) แผนโคลัมโบ (Columbo plan) และธนาคารโลก (World Bank) เป็นต้น (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2526)

ความช่วยเหลือจากต่างประเทศที่ประเทศไทยได้รับนั้น เป็นไปอย่างกว้างขวาง และทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา เป็น โครงการ สืบเนื่อง และใช้เวลานาน ทำให้ได้แนวคิด วิธีการ ค่านิยมของต่างประเทศ เข้ามามีอิทธิพลต่อการ จัดการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง

ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เป็นการเคลื่อนย้ายองค์ความรู้จากประเทศที่ พัฒนามายังประเทศที่กำลังพัฒนา การเคลื่อนย้ายองค์ความรู้หลากหลาย อาทิ ด้านวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยี ด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ด้านการเกษตร ด้าน เศรษฐศาสตร์ ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ลักษณะของความช่วยเหลือของต่างประเทศ มี 2 แบบ คือ

1) ความช่วยเหลือแบบ 2 ฝ่าย (Bilateral Aid) เป็นความช่วยเหลือในระดับ รัฐบาล

2) ความช่วยเหลือแบบหลายฝ่าย (Multilateral Aid) เป็นความช่วยเหลือผ่าน สถาบันระหว่างประเทศ

สำหรับความช่วยเหลือที่ประเทศไทยได้รับมีทั้งการให้เปล่า (Grant) และการ ให้ยืม (Loan) และเป็นความช่วยเหลือแบบ 2 ฝ่าย (Bilateral) โดยเฉพาะระหว่างรัฐบาลไทยกับ สหรัฐอเมริกา และความช่วยเหลือแบบหลายฝ่าย (Multilateral) โดยผ่านสถาบันระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) แผนโคลัมโบ (Columbo plan) หรือองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) เป็นต้น (กุลลดา เกษบุญชู, 2517)

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2494 ที่ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากประเทศสหรัฐอเมริกามากที่สุด ทำให้ระบบความคิดในการจัดการศึกษาของไทย ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเป็นอย่างมาก อิทธิพลดังกล่าวแยกเป็น 2 ลักษณะ คือ การยึด มาตรฐานสากล และการเป็นอาณานิคมทางปัญญา (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2546)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาเพื่อมาตรฐานสากล

การศึกษาไทยที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ โดยเฉพาะความช่วยเหลือจากหน่วยงานนานาชาติ และจากสถาบันการศึกษาจากต่างประเทศนั้น เป็นความพยายามที่จะช่วยให้การศึกษาของไทยได้พัฒนาไปตามมาตรฐานสากล การช่วยเหลือที่นำไปสู่ความมีมาตรฐานสากลนั้น จะเห็นได้จากความช่วยเหลือหลักจากยูเนสโกและจากสหรัฐอเมริกา ดังนี้

ก) ความช่วยเหลือจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

องค์การดังกล่าวได้ให้ความช่วยเหลือที่มีผลต่อระบบการจัดการศึกษาไทยเป็นอันมาก หลังจากที่ไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การ เมื่อ พ.ศ. 2492 โดยเริ่มจากการจัดตั้งโครงการ 10 ปี เพื่อปรับปรุงการศึกษา เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2492 ถึง 2503 โดยประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือในรูปผู้เชี่ยวชาญ ทุนและอุปกรณ์ต่าง ๆ หลายโครงการด้วยกันดังนี้

- 1) โครงการทดลองเกี่ยวกับระบบการศึกษาที่จังหวัดฉะเชิงเทรา (เริ่ม 2494)
- 2) โครงการของศูนย์อบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (เริ่ม 2497)
- 3) สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก (เริ่ม 1 ตุลาคม 2497)
- 4) การวางแผนการศึกษา (เริ่ม พ.ศ. 2504-ปัจจุบัน)
- 5) โครงการฝึกหัดครูชนบท (เริ่ม พ.ศ. 2499-2509)
- 6) โครงการวิทยาลัยเทคนิคธนบุรี และโครงการฝึกหัดครูเทคนิค (2503)
- 7) โครงการขยายการศึกษาภาคบังคับ (พ.ศ. 2506-2511)

โครงการที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นความพยายามที่จะให้การศึกษามีมาตรฐานเทียบเท่ามาตรฐานสากล ไม่ว่าจะเป็นโครงการฝึกหัดครู วิทยาลัยเทคนิค หรือการศึกษาภาคบังคับก็ตาม โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับนั้นเป็นข้อตกลงของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียที่จะขยายการศึกษาบังคับ

ข) โครงการความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา เป็นโครงการที่ให้ความช่วยเหลือผ่านสำนักงานเพื่อพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา USAID เป็นหลัก สำนักงานเพื่อพัฒนาการระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา เป็นหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการแก่ประเทศไทยมากหน่วยงานหนึ่งเดิมคือองค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา USOM โดยผ่านความช่วยเหลือมาทางองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ “Agency for international development” หรือที่เรียกว่า AID สังกัดอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศ ที่วอชิงตันดีซี สหรัฐอเมริกา สำนักงาน USAID ได้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่ประเทศไทยในระยะ 10 ปี ตั้งแต่ปี 2495-2505 มีดังนี้

- 1) สัญญาระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับมหาวิทยาลัยเท็กซัส (พ.ศ. 2494-2503) ช่วยเหลือคณะวิศวกรรมศาสตร์
- 2) สัญญาระหว่างมหาวิทยาลัยอิลลินอยส์สหรัฐอเมริกา กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อช่วยเหลือในการผลิตแพทย์ (พ.ศ. 2505-2513)
- 3) สัญญาระหว่างมหาวิทยาลัยเวเนซุเอลา สหรัฐอเมริกากับวิทยาลัยเทคนิค เพื่อปรับปรุงวิทยาลัยเทคนิค 4 แห่ง (พ.ศ. 2495-2497)
- 4) สัญญาระหว่างมหาวิทยาลัยอินเดียนาสหรัฐอเมริกา กับวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร และขยายความช่วยเหลือมายังคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ช่วยเหลือด้านการฝึกหัดครู (พ.ศ. 2497-2504)
- 5) โครงการพัฒนาการศึกษา (G.E.D. หรือ ก.พ.ศ.) เพื่อปรับปรุงการศึกษาใน กรมการฝึกหัดครู กรมวิสามัญศึกษา และกรมสามัญศึกษา (พ.ศ. 2501-2506)

นอกจากนี้ยังมีสัญญาความช่วยเหลือจากองค์การอื่น ๆ อีก เช่น องค์การทุน สงเคราะห์แห่งสหประชาชาติ UNICEF ธนาคารโลกให้กู้เงินและแผนโคลอมโบ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าความช่วยเหลือส่วนใหญ่ไม่ว่าผ่านองค์การอะไรก็ตาม แต่ประเทศที่อยู่เบื้องหลัง คือ สหรัฐอเมริกา เป็นหลักใหญ่

ความช่วยเหลือผ่านทางองค์การ USAID ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงบทบาทในการทำให้สถาบันการศึกษาของไทยมีมาตรฐานเท่าเทียมกับมาตรฐานต่างประเทศอย่างชัดเจน โดยพยายามทำให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของไทย ได้ปรับปรุงและพัฒนาไปตามแนวทางของมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา จากโครงการความช่วยเหลือดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ความช่วยเหลือขององค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะยูเนสโกและองค์การอื่น ๆ เช่น ยูนิเซฟนั้น เน้นหนักไปทางสาขาอาชีวศึกษาและประถมศึกษา แต่ความช่วยเหลือสถาบันอุดมศึกษา มักจะมาจากความช่วยเหลือจากอเมริกาเป็นหลักแต่ไม่ว่าจะการช่วยเหลือในลักษณะใดก็ตามเน้นในทางทำให้การศึกษาได้มาตรฐานต่างประเทศหรือมาตรฐานสากลเสมอ แต่มาตรฐานสากลเหล่านี้จะเหมาะสมสอดคล้องและเป็นประโยชน์อย่างจริงจังแก่สังคมไทยเพียงใดนั้น ไม่มีการพูดถึงกันมากเท่าที่ควร (ไพฑูริย์ สีนลาร์จน์ , 2526)

อิทธิพลของแนวคิดต่างประเทศ

จากความช่วยเหลือที่ต่างประเทศ (โดยเฉพาะส่วนใหญ่เป็นอเมริกา) ได้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่ประเทศไทย ทั้งโดยทางตรงและผ่านองค์กรระหว่างประเทศก็ได้มีผลต่อการจัดระบบการศึกษาและการครอบงำทางความคิดทางการศึกษาของไทยเป็นอันมาก

เริ่มตั้งแต่ UNESCO ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาสำรวจระบบการศึกษาเพื่อปรับปรุงและส่งเสริมการศึกษาระดับต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2493 และต่อมาในปี พ.ศ. 2501 “ยูเนสโก” ได้ช่วยกระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งศูนย์พัฒนาการศึกษาทั่วไปในเขตภาคการศึกษาของไทย มีทั้งสิ้น 12 ภาคการศึกษาเพื่อจะเป็นแหล่งเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ให้คำปรึกษาปรับปรุงหลักสูตรและวิธีการสอนของโรงเรียนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อปฏิรูปโดยทั่ว ๆ ไป ในระบบการศึกษาของประเทศ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือในการวางพื้นฐานการศึกษาและวิชาการของไทย รวมทั้งการวางแผนให้การศึกษาแก่เจ้าหน้าที่ชั้นสูงในกระทรวงศึกษาธิการของไทยอีกด้วย” (Naim, R 1966 อ้างใน พลศักดิ์ จิรโกศิริ, 2524)

ผลกระทบที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติในระบบการศึกษาของไทยที่เห็นได้ชัดในระยะนั้นคือ

ก. การขยายการศึกษาภาคบังคับ โดยรัฐบาลไทยได้จัดให้มีการขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปี เป็น 7 ปี ตามข้อตกลงในการประชุมที่การจี เมื่อปี พ.ศ. 2503 ว่าด้วยการขยายการศึกษาบังคับของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย

ข. โครงการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนแบบประสม (ค.ม.ส.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักเรียนเจริญเติบโตไปตามความสามารถ ความสนใจและความถนัดตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล ให้มากที่สุด อีกทั้งเป็นการวางพื้นฐานทางอาชีพให้แก่เด็ก ได้ยึดถือไว้เป็นหลักสำหรับประกอบอาชีพ แต่เป็นที่ทราบกันว่า โครงการนี้ไม่สำเร็จเท่าที่ควร เพราะการขาดแคลนครูที่มีความรู้เฉพาะในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ และสาเหตุอีกประการหนึ่ง คือ การที่เด็กยังยึดมั่น ค่านิยมทางการศึกษาแบบเก่า คือ การเรียนเพื่อเป็นบันไดไต่เต้า ได้ส่งผลสะท้อนมายังหลักสูตรและการจัดชั่วโมงเรียนทั้งวิชาการ และการฝึกงานผสมกันเต็ม ไปหมด ซึ่งเด็กก็รับไม่ไหว การอบรมวิชาชีพจึงทำอย่างฉาบฉวย และใช้วิธีสอนแบบสอนวิชาการ เด็กจึงไม่มีความรู้ความชำนาญพอที่จะไปประกอบอาชีพได้ และผู้ปกครองก็นิยมให้ลูกเรียนสายวิชาการ

ค. การวางแผนการศึกษา เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 UNESCO ได้ส่งคณะกรรมการพิจารณาการลงทุนเพื่อการศึกษามาให้คำแนะนำแก่รัฐบาลไทย พร้อมกับคณะเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำในการวางแผนการศึกษาในการวางโครงการระยะยาว สำหรับการพัฒนาการศึกษา และในปี พ.ศ. 2507 สถาบันพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และสำนักงานตัวแทนเพื่อพัฒนาระหว่างประเทศแห่ง

สหรัฐอเมริกา ได้ทำสัญญาร่วมกับมหาวิทยาลัยแห่งรัฐมิชิแกน ในอันที่จะให้ความช่วยเหลือในด้านวิชาการ ด้านการวางแผนการศึกษา แก่กองวางแผนการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และสภาการศึกษาแห่งชาติ ดังได้มีการพิมพ์เอกสารทางวิชาการชุด “การศึกษาในประเทศไทย” เพื่อเผยแพร่เอกสารที่เสนอความคิดใหม่ ๆ ของการศึกษาให้ไปถึงมือบุคคลที่ทำงานในระบบการศึกษา ตลอดจนวิจารณ์และเผยแพร่ข้อความสำคัญจากรายงานการวิจัย ซึ่งคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยแห่งรัฐมิชิแกน ได้ทำในระหว่างอยู่ในประเทศไทย นับว่าในยุคนั้นการวางแผนการศึกษาได้รับความสนใจในวงการการศึกษาไทยเป็นอันมาก มีการแพร่ขยายแนวคิดเกี่ยวกับวิชาการทางด้าน “การวางแผนการศึกษา” กันมาก

จากเริ่มต้นด้วยสัญญาความช่วยเหลือทางวิชาการ ส่งผลให้มีการส่งคนไปศึกษาต่อ และรับผู้เชี่ยวชาญมาให้คำปรึกษาในระบบการศึกษาไทย เป็นการเริ่มบูรณาการขยายอิทธิพลทางวิชาการ ดังที่ได้มีผู้วิจารณ์ว่า

“ในช่วงปี พ.ศ. 2493 กว่า ๆ เราได้เห็นการเริ่มต้นบูรณาการทางวิชาการ หัวหอกที่สำคัญในการศึกษาสังคมไทยของสหรัฐ มาจากโครงการเอเชียอาคเนย์ศึกษา ของมหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell Southeast Asia Program) ซึ่งได้ตัวโครงการศึกษาหมู่บ้านโครงการหนึ่งขึ้น ตั้งแต่ปี 2491 และยังคงดำเนินการศึกษาอย่างค่อนข้างต่อเนื่องมาโดยตลอด โครงการนี้ได้ผลิตการศึกษาที่สำคัญเกี่ยวกับชีวิตทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เศรษฐกิจและจิตวิทยาในสังคมไทย และได้กลายเป็นแนวทฤษฎีอันเป็นที่ยอมรับทั้งในวงวิชาการ รัฐบาลสหรัฐ และแม้กระทั่งในหมู่คนไทยด้วยกันเอง ร็อกกี เฟลเลอร์ สมาชิกเอเชีย สถาบันเหล่านี้ต่างก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับการวิจัยทางวิชาการและการให้คำปรึกษาแก่มหาวิทยาลัย”

(เบลล์, 2523 อ้างใน ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2523: 67-68)

นับว่าเป็นการพยายามของจักรพรรดินิยมในการครอบงำทางความคิดต่อระบบการศึกษาไทยในรูปของการให้ความช่วยเหลือ การจัดการศึกษาไทยจึงเป็นการลอกเลียนแบบของต่างประเทศในตะวันตกโดยไม่ทันรู้ตัว ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่า

“ลักษณะด้านหนึ่ง ทำหน้าที่ของการทำงานของจักรพรรดินิยมอเมริกา ก็คือ สหรัฐอเมริกาได้ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ ข้าราชการ และนักวิชาการ ส่วนใหญ่ของไทย โดยผ่านทางมหาวิทยาลัยอเมริกันต่าง ๆ ซึ่งเป็นสถาบันเจ้าหน้าที่ ข้าราชการและนักวิชาการของไทยทั้งหลายได้ “ดูดซึม” เอาทฤษฎี สังคมศาสตร์และอุดมการณ์ของอเมริกันเข้าไปอย่างเต็มที่ มุลนิธิทางการศึกษา

พลุโบรทได้เริ่มโครงการให้ทุนการศึกษาแก่คนไทย เพื่อศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ผลของโครงการที่สนับสนุนโดยรัฐบาล สหรัฐและมูลนิธิต่าง ๆ สามารถวัดได้จากข้อเท็จจริง ดังนี้ คือ จนถึงเดือน มีนาคม 2517 นักศึกษาไทยจำนวน 8,000 คน ได้รับปริญญาทางด้านต่าง ๆ และบุคคลเหล่านี้ได้เข้าเป็นองค์ประกอบ 1 ใน 4 ของข้าราชการไทย ตั้งแต่ชั้นตรีจนถึงชั้นพิเศษ”

(เพลสล์ 2523 อ้างใน ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2523 : 6-7)

กล่าวโดยสรุป หลักการจัดการศึกษาของไทย ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศเป็นส่วนมาก ทั้งแนวคิดและวิธีดำเนินงานของนักวิชาการไทย และข้าราชการไทย เป็นไปตามแนวทางของต่างประเทศ ซึ่งบทบาทของอิทธิพลต่างประเทศ หรือความช่วยเหลือจากต่างประเทศต่อการศึกษา นับได้ว่าเป็นไปอย่างกว้างขวางและประสบความสำเร็จ ทำให้การศึกษาไทยได้มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ทันสมัย สามารถปรับปรุงบริหารจัดการได้อย่างเป็นมาตรฐานสากล เป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศมากยิ่งขึ้น บนความช่วยเหลือของต่างประเทศ เมื่อพิจารณาทั้งสองด้าน ทั้งด้านบวก ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนด้านลบที่ตามมา คือทำให้นักวิชาการไทย ละเลยและขาดการที่จะพัฒนาปรับปรุงการศึกษาด้วยตนเอง บนฐานของความคิด ความเชื่อ หรือลัทธิโครงการต่าง ๆ ก็หยุดไป ทำให้การศึกษาของไทยขาดลักษณะความเป็นผู้นำเท่าที่ควรจะเป็น

ในปี พ.ศ. 2497 เซอร์ชาร์ลส์ คาร์วิน ผู้เชี่ยวชาญด้านการอุดมศึกษาขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้จัดทำรายงานเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยของไทยทั้ง 5 แห่งนั้น จะมีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ควรเรียกว่า มหาวิทยาลัยตามแนวคิดสากล เนื่องจากมีความกว้างขวางในสาขาวิชา ส่วนอีก 4 มหาวิทยาลัยควรจะเรียกว่าคณะ (School) หรือวิทยาลัย (College) เนื่องจากจัดสอนในสาขาวิชาชีพเฉพาะของแต่ละสถาบัน ควรที่จะรวมมหาวิทยาลัยทั้ง 5 แห่ง เข้าไว้ด้วยกัน เรียกว่า มหาวิทยาลัยแห่งกรุงเทพฯ จากรายงานของเซอร์ชาร์ลส์ คาร์วิน พร้อมกับแรงผลักดันจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้ส่งผลให้รัฐบาลในสมัยนั้น (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ได้จัดตั้งสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2499 จึงเป็นความพยายามของรัฐบาลที่จะรวมมหาวิทยาลัยต่างสังกัดในแต่ละกระทรวงเข้ามาอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ สภามหาวิทยาลัยแห่งชาตินี้ มีเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติเป็นผู้ควบคุมสำนักงานอันเป็นทบวงการเมืองฐานะเทียบเท่ากรม มีหน้าที่รับผิดชอบในราชการของสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ผู้บังคับบัญชา สภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี

เป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ รวมเป็น 25 คน โดยอำนาจหน้าที่ของสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ ได้กำหนดไว้ในการบริหารกิจการมหาวิทยาลัยด้านต่าง ๆ คือ จัดตั้งงบประมาณประจำปีของมหาวิทยาลัย อนุมัติการจัดตั้งและเลิกล้มคณะและแผนกวิชา อนุมัติหลักสูตรพิจารณาหลักเกณฑ์การแต่งตั้งศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และอาจารย์ และการดำเนินการเพื่อให้การศึกษาในมหาวิทยาลัย มีมาตรฐานที่ดีขึ้น ในปีสุดท้ายของช่วงนี้ได้มีพัฒนาการการจัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 โดยให้มีส่วนราชการ คือ สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ เป็นหน่วยราชการส่วนหนึ่งในสำนักนายกรัฐมนตรี และได้โอนกิจการของสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติมารวมไว้ในสภาการศึกษาแห่งชาติด้วย อำนาจและหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยโดยตรง คือ พิจารณางบประมาณประจำปีของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ พิจารณาจัดตั้งยุบรวม และเลิกล้มมหาวิทยาลัย อนุมัติการจัดตั้ง ยุบ รวม และเลิกล้มคณะหรือแผนกวิชาในมหาวิทยาลัย และพิจารณาให้ความเห็นชอบการรวมหลักสูตรของมหาวิทยาลัย (วราภรณ์ บวรศิริ, 2539; ปิ่น มาลากุล, 2509; วรุณี โอสภามย์, 2533)

เมื่่อมหาวิทยาลัยทั้งหมดต้องมาอยู่ในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีระหว่าง พ.ศ. 2502-2515 แนวคิดเพื่อการมีส่วนร่วมในการบริหารมหาวิทยาลัยเริ่มก่อตัวขึ้น ในช่วงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยซึ่งประกาศตัวเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้ไทยได้รับการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรม มีการวางโครงการเศรษฐกิจระยะสั้น ระยะยาว ได้จัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใน พ.ศ. 2502 (ลิขิต ธีระเวคิน, 2535: 32-33) และได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยเฉพาะด้านการศึกษา นั้น รัฐบาลได้ลงนามในความตกลงทางการศึกษาและวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนนักศึกษา อาจารย์และนักวิจัยระหว่างประเทศทั้งสอง ทำให้แนวคิดในการให้อาจารย์มีส่วนร่วมในการบริหารมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการบริหารสถาบันอุดมศึกษาของตะวันตกปรากฏชัดเจนขึ้นในระบบอุดมศึกษาของไทยในเวลาต่อมา

ในอดีตการเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารมหาวิทยาลัยเป็น โดยตำแหน่ง และการแต่งตั้งกันเองในหมู่นักบริหาร เมื่่อมหาวิทยาลัยได้มาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการเข้าสู่ตำแหน่งบริหาร มีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งไว้ชัดเจน เปิดโอกาสให้คณาจารย์และบุคลากรมีส่วนร่วม ตำแหน่งนายกสภามหาวิทยาลัยมาเป็นบุคคลที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสภามหาวิทยาลัย เป็นองค์กรสูงสุดในการบริหารมหาวิทยาลัย ประกอบด้วยนายกสภามหาวิทยาลัย และกรรมการต่าง ๆ ทั้งกรรมการ โดยตำแหน่งและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มีอำนาจหน้าที่ในพระราชบัญญัติแต่ละมหาวิทยาลัย ส่วนสภาอาจารย์ เป็นหน่วยงานหนึ่งในการบริหาร

สถาบันอุดมศึกษา เกิดขึ้นจากกลุ่มผู้บริหารเพียงส่วนน้อย แนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วม เริ่มก่อตัวขึ้นในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งนำมาจากแนวการจัดการศึกษาแบบตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาจากสหรัฐอเมริกา ที่ให้ความช่วยเหลือด้านผู้เชี่ยวชาญ การฝึกอบรมบุคลากรและอาจารย์ที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก จึงมีการรวมตัวก่อตั้งสภาคณาจารย์ เพื่อเปิดโอกาสให้อาจารย์ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะด้านวิชาการ (อนงค์ อนันตริยเวช, 2539)

ส่วนการเรียนการสอนระบบหน่วยกิต เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกากลางศตวรรษที่ 19 มีหลักการว่า ความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน เป็นส่วนประกอบสำคัญในการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรต้องมีความยืดหยุ่น คอบสนองความสนใจ ความถนัดและความต้องการของผู้เรียนได้เต็มที่ ระบบหน่วยกิตเป็นระบบสะสมจำนวนหน่วยกิตที่สอบได้ก็ทยอยไปเรื่อย ๆ เมื่อได้ครบตามเกณฑ์ที่กำหนดก็สำเร็จการศึกษา การจัดหลักสูตรแยกเป็นรายวิชา แต่ละวิชามีค่าน้ำหนักในตัวเอง โดยสิ้นสุดในแต่ละภาคการศึกษา การวัดผลได้ตกเป็นของแต่ละวิชา ถ้าเป็นวิชาบังคับ หากสอบตกต้องซ้ำวิชานั้นใหม่ แต่ถ้าเป็นวิชาเลือกอาจเลือกวิชาอื่นแทนได้ ดังนั้น ระบบหน่วยกิตจึงเป็นระบบการศึกษาที่ยอมรับความแตกต่างของแต่ละบุคคล จึงไม่สมควรที่จะกำหนดให้ทุกคนเรียนเหมือนกันหมด กล่าวได้ว่า ระบบหน่วยกิตเป็นเสรีภาพทางวิชาการ เพราะผู้เรียนสามารถกำหนดการลงเรียนวิชาก่อนหรือหลัง จบเร็วจบช้า ตามความสามารถของตนเอง โดยเลือกวิชาเอกตามความถนัดของตน และสามารถเปลี่ยนสาขาภายในวิชาเอกที่ตนถนัดไว้ เลือกลักษณะวิชาภายในสาขาหรือภายนอกสาขา เพื่อให้มีความรู้มากขึ้น และเสรีภาพในการจัดโครงการศึกษาที่เป็นระบบส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวการศึกษาของแต่ละบุคคล ประเทศไทยได้นำระบบหน่วยกิตมาใช้เมื่อปี พ.ศ. 2497 โดยเริ่มที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในปัจจุบัน) ซึ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนระบบการศึกษามาเป็นระบบหน่วยกิตตั้งแต่ปีการศึกษา 2514 แต่โดยข้อเท็จจริง คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้นำระบบหน่วยกิตมาใช้ครั้งแรก เมื่อพ.ศ. 2500 ระบบหน่วยกิตซึ่งเป็นระบบที่มีความยืดหยุ่น นิสิตนักศึกษาที่มีเสรีภาพในการเลือกและเปลี่ยนวิชาหรือสาขาที่ศึกษาได้ ถ้าสอบไม่ผ่าน ก็สามารถสอบซ่อมเฉพาะวิชานั้น ๆ ไม่จำเป็นต้องเรียนซ้ำชั้นทั้งหมด และสามารถนำไปใช้เปรียบเทียบกับต่างสถาบันการศึกษาทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ดังนั้น มหาวิทยาลัยหลายแห่งจึงได้เปลี่ยนมาใช้ระบบหน่วยกิตรวมทั้งมหาวิทยาลัยที่เกิดใหม่ก็ได้ใช้ระบบหน่วยกิตในการวัดและประเมินผล (จิราวุธ นพวงศ์, บ.ล. พูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา และ ผอช. โปษะภุชณะ, 2530: 320; วราภรณ์ บวรศิริ, 2539: 140)

อุดมศึกษาสู่สากล (Internationalization)

อุดมศึกษาที่พัฒนาสู่นานาชาติ คือ คุ้ช้บความรู้จากนานาชาติ ถ่ายเทความรู้และแข่งขันกับนานาชาติได้ ประกอบด้วย

- มีความสัมพันธ์ระดับนานาชาติ
- สามารถคุ้ช้บความรู้ ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพจากนานาชาติเข้าสู่คลังแห่งความรู้
- สร้างสรรค์ความกลมกลืนหรือคุ้ลยภาพระหว่างสังคมวัฒนธรรมไทย หรือความเป็นไทย และความเป็นสากล สัมพันธ์กับชนชาติอื่น เพื่อการอยู่ร่วมกันได้โดยสันติในประชาคมโลก

ธุรกิจการศึกษานานาชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายการศึกษาที่สำคัญยิ่ง ได้มุ่งให้ทุกส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะการจัดการศึกษาจะต้องมีหลายรูปแบบ เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม จากแนวนโยบายของรัฐที่ต้องการให้มหาวิทยาลัยของรัฐออกนอกระบบ เพื่อให้มีความอิสระในการบริหารจัดการ มีความคล่องตัวและมีเสรีภาพของวิชาการ ทั้งนี้มหาวิทยาลัยจะต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น เมื่อออกนอกระบบ ในขณะเดียวกัน การขยายตัวของธุรกิจระหว่างประเทศด้านการศึกษาและการฝึกอบรม เกิดจากสนธิสัญญาการค้าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และความร่วมมือพหุภาคีของประเทศต่าง ๆ ในด้านความเป็นนานาชาติของการอุดมศึกษา ในระดับประเทศต้องมีการปรับปรุงหรือปฏิรูปการศึกษาของคนให้ก้าวหน้า ทันสมัย จัดให้มีสำนักงานมาตรฐานคุณภาพการศึกษา เพื่อดำเนินการปรับปรุงการศึกษาภายในประเทศให้ได้มาตรฐานก่อนนำเสนอกลุ่มเป้าหมาย สำหรับในระดับมหาวิทยาลัยต้องปฏิรูปการศึกษาของคนให้มีความเป็นสากล มีหลักสูตรหลากหลาย สร้างความแข็งแกร่งในสาขาที่ตนมี การพัฒนาบุคลากร ครูอาจารย์ ให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น ปัจจุบันการศึกษาของไทย ได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (ส.ม.ศ.) ทบวงมหาวิทยาลัย มีนโยบายสนับสนุนการดำเนินงานต่าง ๆ สู่ความเป็นสากลของการอุดมศึกษาไทย ซึ่งรัฐควรกำหนดให้เป็นภารกิจหลักของกระทรวงศึกษาธิการ ในการส่งเสริมการลงทุนทางการศึกษาให้สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ สร้างความเป็นนานาชาติ และส่งออกบริการด้านการศึกษา (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 ก: 1, 65-66)

ปัจจุบันการศึกษาไทย มีการขยายตัวออกไปมากมาย ครอบคลุมทั่วประเทศ อิทธิพลของต่างประเทศก็ยังเป็นสิ่งที่มีอยู่ในการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับอุดมศึกษา ด้วยวิชาความรู้ ความสามารถของบัณฑิต จะเป็นหนทางไปสู่การได้งานทำ การได้เลื่อนตำแหน่ง มีความก้าวหน้า หรือมีรายได้ดี ทำให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คนสามัญสามารถเลื่อนฐานะทางสังคมของคนให้สูงขึ้นได้โดยอาศัยการศึกษา ถึงแม้ว่าอิทธิพลทางการศึกษาของชาติตะวันตกจะมีต่อประเทศไทยมากขึ้นก็ตาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

การจัดการศึกษายุคพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย

การติดต่อกับชาติตะวันตกของไทยมีมานาน โดยฝรั่งเศสชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา คือ โปรตุเกส เข้ามาในสมัยแผ่นดินของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โดยวัดอุประสงค์ ก็คือเข้ามาค้าขาย ซึ่งการที่เข้ามาค้าขายได้นำความรู้ในด้านต่างๆ เข้ามาด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการค้า ด้านการศาสนา และที่สำคัญคือ ด้านการทหาร ซึ่งต่อมาก็มีฝรั่งเศสอื่นๆ เข้ามาติดต่อกับไทยอีก เช่น ฮอลันดา ซึ่งได้ติดต่อสัมพันธไมตรีด้านการทูต โดยมีการส่งทูตไปที่ประเทศฮอลันดา ซึ่งถือว่าเป็นการเดินทางไปยุโรปครั้งแรกของคณะทูตไทย ซึ่งได้นำความรู้ด้านต่างๆ เข้ามา โดยเฉพาะด้านการทหาร ต่อมาอังกฤษก็เข้ามาติดต่อกับไทยเป็นชาติที่ 3 โดยเข้ามาค้าขายเหมือนกัน อังกฤษมีความรู้ความสามารถในการเดินเรือ มีกองทัพเรือที่เข้มแข็ง ส่วนประเทศฝรั่งเศสจะเข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยพระนารายณ์มหาราช และได้มีการติดต่อส่งทูต ไปมาทั้งฝรั่งเศสและไทย ในบางครั้งก็จัดส่งนักเรียนไทยไปฝรั่งเศส ถึงแม้ว่าเราจะติดต่อกับฝรั่งเศสแต่เราก็ยังดำเนินการจัดการศึกษาแบบเก่า โดยมีวัดเป็นแหล่งสำหรับการศึกษาหาความรู้ จากการที่ฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายในประเทศไทย และเข้ามาอยู่ท่ามาหากินก็ได้นำความรู้ด้านต่างๆ และความคิดอ่านแบบตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ เป็นเหตุให้มีการตื่นตัวทางการศึกษาเป็นต้นมา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความตื่นตัวทางการศึกษาได้เริ่มเกิดขึ้นในหมู่ของเจ้านาย และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อย่างกว้างขวาง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงอิทธิพลของต่างชาติโดยเฉพาะชาติตะวันตก พระองค์ได้ทรงตระหนักดีว่า การที่จะรักษาเอกราชของบ้านเมืองไว้ มิให้ตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสก็คือ ต้องให้รู้เท่าทันฝรั่ง จึงได้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยให้ตั้งที่ปรึกษาต่างประเทศในวงราชการ ทรงสนับสนุนเสรีภาพในการนับถือศาสนา อุดหนุนคณะสอนศาสนาคริสต์ ด้านการศึกษาและด้านการแพทย์ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะให้พระราชโอรสและพระราชธิดาได้ศึกษาหาความรู้อย่างตะวันตกควบคู่ไปกับความรู้แบบไทย โดยเฉพาะรัชกาลที่ 5 ซึ่งในขณะนั้นดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ซึ่งเป็นผู้ได้รับสืบทอดภารกิจของสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการพัฒนาประเทศท่ามกลางอิทธิพลของชาติตะวันตก

การศึกษาในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาเป็นอย่างมาก และอิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นอิทธิพลจากประเทศตะวันตก สมัยรัชกาลที่ 5 – สงครามโลกครั้งที่ 2 (ราว 2414-2488) ซึ่งประกอบด้วย

- ยุโรป
- อังกฤษ
- อเมริกา

จากการขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่ครอบคลุมทั้งในเอเชียและแอฟริกา ภัยอันตรายนี้ได้แผ่คลุมมาถึงประเทศไทยด้วยขากหลักเลียง ผู้นำของไทย ซึ่งก็คือ รัชกาลที่ 5 ได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการที่จะป้องกันและหลีกเลี่ยงจากภัยคุกคามดังกล่าว ซึ่งอิทธิพลของต่างประเทศไม่เพียงแต่เฉพาะการศึกษาเท่านั้น แต่ได้มีผลต่อการปฏิรูป การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในทุกๆ ด้าน เป็นความต้องการที่จะเห็นประเทศเจริญก้าวหน้า และสิ่งที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จดังกล่าวจะต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การศึกษา เป็นการศึกษาแบบใหม่ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการศึกษาคามแบบแผนไทยแต่ดั้งเดิม รัชกาลที่ 5 ได้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดการการศึกษาแบบใหม่ซึ่งจะสามารถนำพาประเทศชาติให้พ้นจากภัยคุกคามจากประเทศตะวันตกจึง ได้จัดการศึกษาแบบใหม่ขึ้นในสมัยพระองค์ แต่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาอย่างเดียวกัไม่สามารถที่จะนำพาประเทศให้พ้นภัยได้พระองค์จึงได้ปฏิรูปสิ่งต่างๆ อีกมากมายเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ

ปัจจัยของอิทธิพลการศึกษาต่างประเทศต่อการจัดการศึกษาของไทย

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศนั้นได้มีผลต่อการนำมาปรับปรุงให้กับการศึกษาไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุผลที่มีความจำเป็นต้องติดต่อกับต่างประเทศทั้งทางด้านพาณิชยศาสตร์ รัฐศาสตร์ การทูต ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งล้วนมีผลต่อการจัดการศึกษาไทย จะเป็นวิชาพาณิชยศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศาสนาเปรียบเทียบ และศาสตร์แขนงใหม่ เช่น วิทยาศาสตร์การแพทย์ ภูมิศาสตร์ เทคนิคการแพทย์ แม้ที่บ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้น โดยทั่วไปวัดเป็นสถานศึกษาแก่ชนทั่วไป เด็กชายก็ยังมีโอกาสได้ศึกษามากกว่าเด็กหญิง ด้วยเหตุผลทางศาสนา อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศโดยเฉพาะวิชาการชั้นสูงจะมีปรากฏอยู่ในพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการที่ได้รับใช้ได้เบื้องพระยุคลบาทของพระมหากษัตริย์เท่านั้น

สำหรับอิทธิพลการศึกษาต่างประเทศที่มีต่อการศึกษาไทย ที่เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้รัชกาลที่ 5 ได้ทรงทำการปฏิรูปการศึกษาไทยนั้นมีปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ปัจจัยทางการคุกคามของจักรวรรดินิยม

นับแต่वासโกดากามา (Vasco d Gama) เดินทางมาถึงกัลกัตตา ในอินเดีย เมื่อ พ.ศ. 2041 ก็นับได้ว่า เป็นการเริ่มยุคของการที่ชาวยุโรปติดต่อกับชาวเอเชียทางทะเล ซึ่งจะมาติดต่อกันในรูปแบบต่างๆ เช่น พ่อค้า หมอสอนศาสนา (Missionary) นักผจญภัย เป็นต้น เมื่อได้เข้ามาถึงจะทำการยึดครองดินแดนต่างๆ ด้วย แต่เป็นการยึดครองในระยะแรกเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการควบคุมเส้นทางการค้าหรือแหล่งของสินค้า

ในยุโรปมีการปฏิวัติอุตสาหกรรม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาแหล่งวัตถุดิบและแหล่งขายผลผลิตหรือสินค้า จึงได้เกิดการล่าอาณานิคมขึ้นมา เป็นยุคล่าอาณานิคมหรือยุคจักรวรรดินิยม (Imperialism) ในแถบเอเชียอาคเนย์ (Southeast Asia) การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกเริ่มในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พม่ารบแพ้อังกฤษจึงทำสัญญาสันติภาพกับอังกฤษ โดยเสียสละเมืองคenangศรี อัสสัมและมณีปุระ พร้อมกับคำปฏิกรรมสงครามให้แก่อังกฤษ เพราะอังกฤษสามารถชนะพม่าคู่ปรับของไทยได้ก็ย่อมจะสามารถที่จะรบกับไทยได้ ถ้าหากว่าอังกฤษหาเหตุรบกับไทยไทยก็คงจะลำบาก หลังจากที่อังกฤษรบกับพม่าแล้ว อีก 14 ปีต่อมาอังกฤษก็รบกับจีนอีก เรียกว่า “สงครามฝิ่น” เป็นการก้าวร้าวของจักรวรรดินิยม ซึ่งจีนก็แพ้ให้แก่อังกฤษและต้องเสียคำปฏิกรรมสงครามเป็นจำนวนมาก ต้องยอมเปิดเมืองท่าค้าขายให้แก่อังกฤษเป็นการถาวร

ส่วนทางด้านตะวันออกของไทย ญวนรบกับฝรั่งเศส โดยที่มีกำลังของอังกฤษและสเปนมาร่วมรบด้วย ซึ่งญวนก็แพ้ให้แก่ฝรั่งเศส และต้องยก 3 มณฑลทางญวนได้ ให้แก่ฝรั่งเศสพร้อมกับเปิดเมืองท่าอีกหลายเมือง และฝรั่งเศสได้ขยายอำนาจเข้าไปในเขมรซึ่งเป็นประเทศราชของไทย พยายามที่จะเป็นผู้พิทักษ์เขมร พยายามที่จะหาเหตุเข้ามายึดเขมร โดยพยายามบีบพระเจ้าัน โธม จนต้องขอรับการพิทักษ์ฝรั่งเศส และฝรั่งเศสก็ส่งทูตมาเจรจาเรื่องเขมรกับไทย และใน พ.ศ. 2410 เขมรก็อยู่ภายใต้อาณัติการคุ้มครองของฝรั่งเศส แต่พระตะบอง เสียมราฐ ยังเป็นของไทย และเลิกสัญญาที่ไทยทำกับเขมรเมื่อ พ.ศ. 2406 เหตุการณ์นี้ตบขันมากจะ ไม่ยอมรับฐานะของฝรั่งเศสก็ไม่ได้ เพราะอาจเกิดอันตรายถึงกับสูญเสียดินแดนของบ้านเมืองได้ ครั้น พ.ศ. 2436 ฝรั่งเศสยกกองทัพทหารฝรั่งเศสและญวนรุกเข้ามาทางลำน้ำโขงคอนบน ไทยออกขัดขวางจนเกิดเป็นกรณีพิพาทขึ้นระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เรียกว่า วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 จากกรณีพิพาททำให้ไทยต้องเสียสิทธิบางอย่างให้กับฝรั่งเศส คือ เสียกรรมสิทธิ์ดินแดนทั้งหลายบนฝั่งแม่น้ำโขง รวมทั้งอาณาเขตหลวงพระบางและเวียงจันทน์ ตลอดจนบรรดาเกาะต่างๆ ในลำน้ำโขง ซึ่งก่อนหน้านั้นเป็นดินแดน

เมืองขึ้นของไทย ต้องไม่สร้างค่ายมั่นหรือตั้งกองทหารในมณฑลพระตะบองและเสียมราฐกับภายในอาณาเขต 25 กิโลเมตรบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงด้วย ต่อมา เมื่อ พ.ศ. 2450 ฝรั่งเศสได้ทำสัญญาอีกฉบับหนึ่ง มีใจความว่า ฝรั่งเศสยอมเลิกศาลกงสุล และยอมให้คนในบังคับ ฝรั่งเศสอยู่ได้ อำนาจศาล ไทยและเพื่อเป็นการตอบแทนไทยต้องโอนกรรมสิทธิ์ทั้งปวงที่อยู่ในมณฑลพระตะบองและเสียมราฐให้แก่ฝรั่งเศส โดยสิ้นเชิง

จากสถานการณ์ที่ล่อแหลมทั้งสองชาติ การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก การแผ่ขยายอาณาเขตของมหาอำนาจตะวันตกมายังประเทศแถบเอเชีย ทำให้พระองค์จำเป็นต้องปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงประเทศในทุกด้าน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาซึ่งมีการปฏิรูปให้เป็นไปตามประเพณีมหาอำนาจ เพื่อให้การศึกษาตามแบบสมัยใหม่ และให้แพร่ออกไปทั่วพระราชอาณาจักรเพื่อลดภัยที่จะเกิดจากการคุกคามของจักรวรรดินิยม ที่พยายามจะรุกรานตามมาในอนาคต รัชกาลที่ 5 จึงมีพระบรมราโชวาทที่จะทรงแก้ไขภัยอันตรายเหล่านี้ที่จะเกิดกับบ้านเมือง จึงเริ่มปรับปรุงภายในเสียก่อน โดยการปรับปรุงพัฒนาบ้านเมือง พัฒนาสังคม ซึ่งพระองค์ให้ความสำคัญของการเรียนของประชาชนที่จะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง โดยอาศัยการศึกษาให้กับประชาชนให้มีความรู้เพื่อที่เป็นกำลังสำคัญในการรักษาชาติต่อไป

2. แนวคิดตะวันตก

จากการที่ชาวยุโรปที่เข้ามาเป็นพ่อค้า นักผจญภัย และหมอสอนศาสนา (missionary) ที่มาเมืองไทย นอกจากจะมาเพื่อวัตถุประสงค์ของตนเองแล้ว ยังได้เผยแพร่ความคิดตามแบบของเขาด้วย จึงมีผลกระทบ (impact) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างขึ้นในประเทศไทย เช่น หมอสอนศาสนา นอกจากมาเผยแพร่ศาสนาแล้วยังได้นำความรู้แบบตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทยด้วย เช่น การแพทย์ วิทยาศาสตร์ และสิ่งที่หมอสอนศาสนาเข้ามาทำประโยชน์ให้ไทยเป็นอย่างมากก็คือ การตั้งโรงพิมพ์ ออกหนังสือพิมพ์และพิมพ์หนังสือของไทยออกจำหน่ายเผยแพร่ด้วยแนวคิดของหมอบรัดเลย์ในการลงข่าวการตั้งมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ทำให้กระตุ้น ทำทนายให้คนมีเงินของเมืองไทยสมัยนั้นตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น และดูเหมือนว่าหมอบรัดเลย์จะฝากความหวังไว้กับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่หมอบรัดเลย์เห็นว่า การตั้งมหาวิทยาลัยเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญมากสำหรับการทำตัวให้เป็นที่ยอมรับนับถือของชาวตะวันตก ญี่ปุ่นเองก็ได้ตั้งมหาวิทยาลัยแห่งโคเกียว ซึ่งกำเนิดมาจากการรวมมหาวิทยาลัยขงจื้อ ในปี พ.ศ. 2459 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทยได้จัดตั้งขึ้น ตามความต้องการที่จะเห็นประเทศเจริญก้าวหน้า และความจำเป็นในภาวะการณ์ใหม่จะบังเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย

ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญคือ การศึกษาและเป็นการศึกษาแบบใหม่ที่แตกต่างจากการศึกษาตามประเพณีของไทยแต่เดิมมาด้วย

แนวความคิดเดิม รัชกาลที่ 5 ทรงมุ่งหวังที่จะใช้วัดและพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีอยู่ทุกหมู่บ้าน เป็นสถานที่เล่าเรียนและเป็นครูสอน เพื่อประโยชน์ทางด้านศาสนา เพื่อประโยชน์ทางราชการ เพื่อบุคคล วิชาที่เรียนก็มี อ่าน เขียน เลข เป็นความรู้พื้นฐาน แนวความคิดที่ใช้วัดเป็นสถานที่เล่าเรียน และให้พระสงฆ์เป็นผู้สอนมีมาตลอดรัชกาลที่ 5 แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของพระองค์ กว้างไกลออกไปมากมายเพราะว่าพระองค์ทรงมีแนวคิดที่ทรงยึดมั่นให้บรรลุผลสำเร็จตลอดรัชสมัยของพระองค์ โดยพระองค์ทรงมุ่งหวังให้ผู้ได้เล่าเรียนหนังสือเป็นกำลังของชาติบ้านเมือง เป็นการเกื้อกูลพระพุทธศาสนาและเป็นประโยชน์แก่ตนเองในการประกอบอาชีพ จากความต้องการคนที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยในการพัฒนาบ้านเมือง การที่จะพึ่งพาให้วัดเป็นที่ผลิตคนเพื่อมาทำงานให้บ้านเมืองไม่เพียงพอและไม่ทันเวลา จึงได้มีการปรับเปลี่ยนและปฏิรูปการศึกษาบางอย่างมากมายในรัชสมัยของพระองค์

จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาตามแบบใหม่ของไทยเราเพื่อที่จะพัฒนาประเทศนั้น เราได้รับอิทธิพลทั้งในแง่ความคิดและอาศัยจากบุคคลจากตะวันตกอยู่มาก ซึ่งแนวความคิดเหล่านี้จะได้อาจมาจากการติดต่อทำการค้า หมอสอนศาสนา ซึ่งหมอสอนศาสนายังได้ตั้งโรงเรียนตามแบบตะวันตกในเมืองไทยด้วย รวมถึงการที่รัชกาลที่ 5 ทรงได้รับการศึกษาจากครูชาวอังกฤษ และทรงรับรู้แนวคิดจากทางตะวันตก การรับแนวคิดของชาติตะวันตกเข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการปรับปรุงประเทศในหลายๆ ด้าน รวมถึงด้านการศึกษาซึ่งมีความจำเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงให้พระอนุชาได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี นอกจากนี้หลังจากที่พระองค์เสด็จต่างประเทศก็จะทรงสนพระทัยในเรื่องการศึกษาของประเทศนั้นเพื่อที่จะมาพัฒนาประเทศไทย รวมถึงการจ้างครูต่างประเทศเข้ามาสอนหนังสือในประเทศไทย โดยให้สอนแบบตะวันตก การที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาเพราะว่า การที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าทันสมัยนั้นจะต้องอาศัยการศึกษาในการพัฒนาประเทศ การศึกษาเป็นรากฐานแห่งความสำเร็จทุกอย่าง เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง เป็นประโยชน์แก่ตนเองในการประกอบอาชีพ การที่ดำเนินการจัดการศึกษาให้กับประชาชนส่วนใหญ่ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เพื่อที่จะติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับชาวต่างชาติได้ จะได้ไม่ทำให้เราเสียเปรียบต่างชาติ การรู้ภาษา ประเพณีวัฒนธรรมต่างชาติ ทำให้เราเข้าใจถึงวิถีชีวิตและวิธีการค้าขายการติดต่อ ทำให้เรารู้เท่าทัน อีกทั้งยังทำให้เราพัฒนาตัวเราเองและประเทศชาติให้ก้าวหน้าอีกด้วย

3. ประสบการณ์การศึกษาจากต่างประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีประสบการณ์จากการเสด็จประพาสต่างประเทศของพระองค์ทั้งในเอเชียและยุโรป มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้านในประเทศ เป็นการกระตุ้นให้ประเทศมีการปรับปรุงให้ทันสมัย ทัดเทียมความเคลื่อนไหวของโลก โดยอาศัยวิทยาการสมัยใหม่และความรู้ด้านต่างๆ ของตะวันตก เช่นการออกหนังสือพิมพ์ หนังสือเล่มและการตั้งโรงเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความก้าวหน้าทางวิชาการของไทยในสมัยหลัง

จากผลการเสด็จประพาสต่างประเทศ 2 ครั้ง ได้มีการจัดการศึกษาให้กับลูกผู้ดี จัดให้มีโรงเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นผลมาจากการทอดพระเนตรเห็น โรงเรียนของเขาจึงอยากจะให้จัดตั้งโรงเรียนเพื่อการศึกษาและวิชาการตะวันตกขึ้นในเมืองไทย โดยจ้างครูต่างประเทศชื่อแพทเตอร์สัน ในหมู่บ้านนักเรียนที่เรียนกับครูแพทเตอร์สัน ค่อมมาได้เป็นบุคคลชั้นนำของประเทศ ทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองมากมาย ได้แก่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ปรินสี เป็นต้น ในการจัดตั้งโรงเรียนในปี พ.ศ. 2415 หรือการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ เป็นผลมาจากการเสด็จประพาสต่างประเทศของพระองค์ขณะที่ประทับอยู่ต่างประเทศ และพระองค์ก็ได้ทอดพระเนตรกิจการต่างๆ เช่น การทหาร, การไปรษณีย์, โรงพยาบาล, โรงเรียน และเมื่อเสด็จกลับจากต่างประเทศ สิ่งที่ทอดพระเนตรมาจะทรงนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ปรับปรุงประเทศให้เจริญทัดเทียมกับต่างประเทศ และจากการที่ส่งนักเรียนไทยเข้ามาเรียนจะใช้เวลานานมาก ทำให้เปลืองพระราชทรัพย์เกินความจำเป็น บางคนก็เรียนไม่สำเร็จ จึงมีพระราชดำรัสให้อัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส ทำการสืบสวนแบบการจัดการศึกษาในประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส แล้วเรียบเรียงกราบบังคมทูล ซึ่งพระราชดำริครั้งนี้มีประโยชน์แก่การศึกษาของประเทศไทยมาก เพราะแต่เดิมการจัดการศึกษาที่ผ่านมายังไม่มีแบบแผน กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เป็นราชทูตพิเศษไปยุโรปและรัสเซีย ซึ่งนอกจากภารกิจอื่นๆ แล้วจะต้องศึกษาและดูแบบแผนการศึกษาในประเทศต่างๆ ที่ผ่านด้วย และในปี 2441 เป็นปีที่สำคัญมาก สำหรับการจัดการศึกษาของไทย เพราะมีความคิดต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเสด็จประพาสต่างประเทศ ทั้งในเอเชียและยุโรป ทำให้พระองค์เห็นการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ แล้วนำมาปรับปรุงคัดแปลงให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมือง และวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยนั้น

4. ความต้องการบุคลากรเข้ารับราชการเพื่อพัฒนาประเทศ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยที่มีการปรับตัว ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงประเทศ ทางราชการมีความต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่ได้เล่าเรียนมา ทำงาน เพราะหน่วยงานได้ขยายขึ้นมาก ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงเวลาที่มีความเจริญ (Age of Civilization) ตามแบบตะวันตก เมื่อความเจริญมีมากขึ้น ก็ย่อมต้องการบุคลากรเพื่อที่จะเข้ามาช่วยทำงาน พระองค์จึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา ซึ่งมีบทบาทในการเตรียมคนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พระองค์ทรงเปรียบเทียบสภาวะการณ์ ขณะที่พระองค์ทรงบริหารบ้านเมืองว่า เหมือนกับการพาเรือแล่นออกไปที่ต่างๆ ที่ทราบว่สภาพของ เรือ นั้นไม่มีความพร้อม จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อทำการผลิตคนมารับราชการ เช่น โรงเรียน แผนกที่ โรงเรียนเกษตรกรรม โรงเรียนกฎหมาย เพื่อลดปัญหาการขาดผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมเพื่อมาทำหน้าที่ โดยเฉพาะเป็นจำนวนมาก การปรับปรุงปฏิรูปงานต่างๆ พระองค์ใช้นโยบาย “โคลนปะแทนชัน” คือเอาคนที่เรียกได้ว่าผ่านการบวชเรียนมาเข้ามาทำงาน การขาดคนที่มีความรู้ความสามารถเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทุกหน่วยงาน โดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีกรม พระยาคำรงราชานุภาพเป็นเจ้ากระทรวง ในสมัยนั้นได้มีการจัดจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาทำงานใน กระทรวงมหาดไทย ได้ทำให้คนไทยได้เรียนรู้การทำงานของคนต่างประเทศเป็นอย่างดี และทำให้คนไทยได้พัฒนาตนเองและพัฒนากองทัพอีกด้วย

ความต้องการบุคคลเข้ารับราชการเนื่องจากสภาพบ้านเมืองในระบะนี้มีการปรับปรุงเพื่อความเหมาะสม การทำงานของทุกกระทรวง กรม กองต่างๆ จึงมีความจำเป็นที่ต้องรับเฉพาะบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีการจัดการศึกษาขึ้นอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนากำลังคน ให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลกระทบจากอิทธิพลประเทศตะวันตก

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศในช่วงการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นผลที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่เพียงช่วยส่งเสริมให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาเท่านั้น แต่ยังทำเพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้ให้ได้ ความกดดันจากภายนอกและเป็นความต้องการใหม่ที่จำเป็นจะต้องทำให้มีภายในประเทศของตนเอง เพื่อความอยู่รอดของประเทศที่จะไม่ตกเป็นอาณานิคมของต่างประเทศ เราจำเป็นที่จะต้องพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ให้เป็นผลดีต่อการพัฒนาทางการศึกษาให้มีความเจริญก้าวหน้า ผลกระทบจากอิทธิพลประเทศตะวันตก ทำให้ไทยต้องหาวิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อความอยู่รอด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักในความสำคัญของการศึกษาในการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในการพัฒนาประเทศ จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านรูปแบบของการจัดการศึกษาและแนวคิดหรือปรัชญาการศึกษา ปรัชญาการศึกษาเป็นเรื่องของอุดมการณ์ อุดมการณ์ทางการศึกษามักจะถูกกำหนดโดยอุดมการณ์ของรัฐ อันมีอุดมการณ์ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมเป็นแกน การศึกษาเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งในบรรดาหลายๆ ปัจจัยที่จะช่วยให้อุดมการณ์เหล่านี้บรรลุผล รัฐที่มีปรัชญาสังคมแบบหนึ่งย่อมจัดการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมแบบนั้น

1.1 การรับแนวคิดจากการศึกษาต่อ

จากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระราชโอรสองค์แรกในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้รับการศึกษากับชาวต่างชาติ โดยการจ้างครูชาวอังกฤษ ชื่อ แอนนา เอช. เลียว โนเวล และหมอบันตัน และก็มีครูชั้นยอดของคนไทยอีก ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้รับการศึกษาทั้งแบบไทยและแบบตะวันตก การที่ทรงได้รับการศึกษาทั้ง 2 แบบนี้ ทำให้เกิดผลสำคัญต่อการปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าสามารถนำบ้านเมืองฝ่าอันตรายมาได้ โดยเฉพาะด้านการศึกษาทรงโปรดให้พระอนุชาทั้งหลายได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีทั้งแบบไทยและแบบตะวันตก นอกจากนี้การที่พระองค์ทรงเสด็จต่างประเทศก็ทรงสนพระทัยในด้านการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการเสด็จกลับจากสิงคโปร์ในปี พ.ศ. 2414 ก็ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษของลูกผู้ดี ในปีถัดมาหลังกลับจากอินเดียก็ได้ตั้งขึ้น โดยมีนายฟรานซิส ฮอร์ซ แพคเตอร์สันเป็นครูสอน การสอนจะเป็นแบบตะวันตกทั้งสิ้น ซึ่งลูกศิษย์ของนายแพคเตอร์สัน หลายคนก็ได้เป็นบุคคลสำคัญของ

ประเทศในเวลาต่อมา และจากการที่พระองค์ทรงได้มอบหมายให้เอกอัครราชทูตไทยประจำอังกฤษ และฝรั่งเศสศึกษาแบบแผนการจัดการศึกษาของประเทศทั้งสอง เพื่อนำมาปรับปรุงใช้ในประเทศไทย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พื้นฐานการศึกษาแบบใหม่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิดทางการศึกษาขึ้นในประเทศไทย

การปรับปรุงประเทศทุกๆ ด้าน เช่น ด้านการปกครอง การศึกษา การติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศ การรักษาเอกราชของชาติให้ดำรงอยู่และพัฒนาประเทศให้เจริญ จำเป็นต้องเร่งแก้ไขปรับปรุงกิจการภายในประเทศอย่างรีบด่วน การปรับปรุงการศึกษาให้เป็นระบบและมีระเบียบเป็นการศึกษาใน โรงเรียนและขยายการศึกษาแยกออกจากวัด ถ่ายทอดความรู้ตลอดจนอบรมศีลธรรม จริยธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงรากฐานทางการศึกษาให้เป็นแบบแผน เพื่อเป็นกำลังในการขับเคลื่อนประเทศ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยในการพัฒนาบ้านเมืองได้

1.2 การฝึกคนเข้ารับราชการ

จากอิทธิพลและภัยคุกคามจากต่างประเทศและความท้าทายทางแนวคิดสมัยใหม่ของทางตะวันตก ก่อให้เกิดการปรับปรุงประเทศอย่างมากมาย ทั้งในด้านการปกครอง ปรับปรุงการบริหารการปกครองส่วนกลาง มีส่วนราชการมากขึ้น จึงต้องการผู้มีความรู้ ความสามารถมาทำงานราชการมากขึ้นทุกระดับ จำเป็นต้องจัดการศึกษาให้อ่านออก เขียนได้ รู้ระเบียบราชการ และมีความรู้ที่จะทำงานในหน่วยงานราชการต่างๆ ซึ่งจะขาดแคลนจึงมีการฝึกอบรมให้คนเป็นข้าราชการตามที่บ้านเมืองต้องการ พระองค์จึงทรงใช้การศึกษาในการผลิตคนเข้ารับราชการ เพราะได้มีการขยายรูปแบบการปกครอง เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงและรับมือกับอิทธิพลของต่างประเทศที่เข้ามาในประเทศไทย ดังข้อความว่า “กรุงสยามทุกวันนี้กำลังขาดคนที่มีความรู้วิชาการทำงานกำลังต้องการหาวิชาให้แก่คนเหมือนดังที่นาอันแห้งแล้ง ซึ่งประเทศไทยในช่วงนี้เป็นระยะที่มีการพัฒนาไปทุกๆ ด้าน ก่อนนี้ผู้คนที่มีความรู้ความสามารถที่เข้ารับราชการมีน้อยมาก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ดังที่ประเทศไทยในสมัยนั้นถูกเปรียบเทียบว่า เหมือนทุ่งนาที่แห้งแล้ง ต้องหาน้ำและปุ๋ยมาใส่พื้นที่นา” ซึ่งหมายถึง หากคนที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ทางราชการนั่นเอง

จุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ และการจัดตั้ง โรงเรียนเพื่อรับคนเข้ามารับราชการเพราะว่าสาเหตุ 3 ประการ คือ (วิทย์ วิศทเวทย์ , 2544)

1. นโยบายการสร้างรัฐประชาชาติโดยการเชื่อมโยงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ทำให้กลไกของรัฐขยายตัวมากขึ้น รัฐบาลกลางต้องการคนหรือเจ้าหน้าที่เพื่อเป็นหูเป็นตาให้กับบ้านเมือง

2. จากมรสุมลัทธิการค้าอาณานิคม จึงแก้ปัญหาโดยการสร้างข้าราชการที่พร้อมทั้งปริมาณและคุณภาพเพื่อจะชว่นำประเทศไปสู่ความเจริญ ภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์แห่งชาติ

3. เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เพราะชาวไทยได้ทำการค้าขายกับชาวต่างประเทศ รูปแบบการค้าก็ได้เปลี่ยนแปลงไป จากการค้าระหว่างรัฐ กลายเป็นการค้าระหว่างพ่อค้ากับเอกชน ได้อย่างเสรี อันเนื่องมาจากสนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2398

จากการที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน เป็นช่วงที่มีความสลับซับซ้อน เมื่อมีความเจริญของบ้านเมืองเพิ่มมากขึ้น บ่อมทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาประเทศก็ย่อมจะต้องการคนที่มีความรู้ความสามารถ มีความรู้ รัชกาลที่ 5 ทรงตระหนักถึงปัญหาข้อนี้เป็นอย่างคิ พระองค์จึงได้ทรงจัดตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อผลิตคนเข้ามารับราชการ โดยให้สถาบันการศึกษาเข้ามามีบทบาทในการเตรียมคนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม พระองค์ต้องการคนที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมเพื่อมาทำหน้าที่ โดยเฉพาะจำนวนมาก อีกทั้งการจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาทำงานยังมีส่วนช่วยให้เกิดการเรียนรู้การทำงานของคนต่างชาติแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะตามอย่างหมด แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อให้เท่าทันฝรั่งเพื่อจะพัฒนาตนเองและประเทศชาติ

1.3 เพื่อประกอบอาชีพ เลี้ยงสัตว์/ขยายอาชีพ

ในระยะแรกๆ อาชีพรับราชการเป็นที่พึงปรารถนาของคนเพราะเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดที่จะนำพาไปสู่สิ่งที่ศิขงชีวิต คนชั้นกลางในสมัยนั้นก็คื ข้าราชการ และอีกพวกหนึ่งก็คือนักธุรกิจและจากการที่งานราชการเป็นงานที่อิมด้แล้ว มีการเล่าเรียนครั้งๆ กลางๆ ก็ลาออกมารับราชการหรือ ไม่ก็ไม่ได้กลับไปประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ ผู้ที่เข้าโรงเรียนแล้ว ไม่ยอมกลับไปทำไร่นาเพราะว่ามาได้เห็นความสะดวกสบายในเมือง ทำให้สูญเปล่าทางเศรษฐกิจ จึงหาทางสร้างอาชีพใหม่ คือ การปลูกพืชไร่นวนเวียนและการเลี้ยงปศุสัตว์ โดยที่คนที่ได้ผ่านโรงเรียนมาแล้วจะมีพื้นฐานพอที่จะเข้าใจสิ่งเหล่านี้ได้ถ้าหากได้รับการฝึกอบรมที่ดี ก็จะสมารถนำความรู้ไปใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพสามารถที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมได้ ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงชี้แจงให้เข้าใจว่าการเป็นชาวสวน ชาวนา หรือคนทำงานการอื่น หรือผู้ใช้แรงงาน ก็มีเกียรติยศเท่ากับที่จะมาเป็นผู้ทำงานด้วยปากกา หรือผู้ใช้สมองเหมือนกัน จึงได้มีความพยายามที่จะส่งเสริมการศึกษาวิชาชีพให้เด่นชัดขึ้น จะเห็น ได้จากการตั้ง โรงเรียนเพาะช่าง และเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) ท่านได้อธิบายเกี่ยวกับการศึกษาศิลปะศาสตร์ ว่า “เป็นการศึกษาที่จะสอนให้ประชากรานูร์ทั้งหลาย อัน ไม่มีงานทำ และเที่ยวเตร่ร่วนไปไม่รู้ทางที่จะทำมาหากินนั้น ด้รอบรู้วิธี และทางทำมาหาเลี้ยงชีพและชักจูงใจให้มีความขยันขันแข็ง และหลีกเลี่ยงที่หันเหไปในที่

ไม่ชอบ และฝึกหัดฝีมือให้ชำนาญในการหัด โทศ เป็นต้น” จะได้ไม่เป็นปัญหาในการพัฒนาประเทศ และเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ (วิทย์ วิศทเวทย์,2544)

เราจะเห็นถึงประโยชน์ของการศึกษาที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาคน เพราะว่าคนที่ได้รับการศึกษามีความคิดอ่านที่ดีกว่า สามารถที่จะนำความคิดมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์มากกว่าคนที่ไม่มีความรู้หรือมีการศึกษา การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต หรือประกอบอาชีพก็จะทำให้เกิดประโยชน์กับตนเองและประเทศชาติ

1.4 เพื่อความเป็นไทหรืออิสระ(เลิกทาส)

การมีทาสในบ้านเมืองเท่ากับมีโรคภัยประจำตัว และเป็นการถ่วงความเจริญของบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในความสำคัญที่จะต้องเลิกทาสเป็นอย่างดี พระองค์ยังทรงเห็นการณ์ไกล ไปยิ่งกว่าการเลิกทาสแค่เพียงอย่างเดียว พระองค์ยังได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้ทาสไม่ต้องกลับมาเป็นทาสอีก โดยการจัดการศึกษาให้กับคนที่เป็นทาสและคนที่เคยเป็นทาสให้มีโอกาสมีความรู้เพื่อที่จะทำมาหากินได้ และมีการปรับปรุงในด้านวิธีการสอน การเรียนให้มีระบบ มีหลักเกณฑ์ ตลอดจนมีการตั้งโรงเรียนฝึกสอนวิชาชีพ มีการให้ความรู้ด้านวิชาชีพอย่างกว้างขวาง และให้ทาสสามารถทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง หลังจากที่ถูกหลุดพ้นจากการเป็นทาส และถ้าหากว่าทาสได้รับการศึกษาก็จะสามารถทำงานเป็นเสมียนเข้ารับราชการเป็นกำลังของประเทศต่อไป การศึกษาจะทำให้ทาสเป็นไท ยืนหยัดด้วยลำแข้งของตนเอง การศึกษาทำให้ทาสมีอาชีพ เพื่อที่จะหารายได้ไถ่ตัวเองได้

การเลิกทาสและไพร่ไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์แก่ตัวทาสและไพร่เองเท่านั้น ยังเป็นประโยชน์สำหรับทางราชการที่จะได้ตัวบุคคลมาทำงานมากขึ้น พ.ศ. 2434 ได้ออกกฎหมายว่าแก่นักเรียนคนใดสอบได้ตั้งแต่ประโยค 2 ขึ้นไป หรือสอบภาษาอังกฤษตั้งแต่ชั้น 4 ขึ้นไป ให้เป็นอิสระแก่ตัวพ้นจากหมวดหมู่สังกัดกรม ซึ่งก็หมายความว่าหลุดพ้นจากการเป็นไพร่ นับว่ารัชกาลที่ 5 ทรงมีพระปรีชาสามารถมากในการเปลี่ยนแปลง รูปแบบสังคมเดิมที่มีทาสเพียงเพื่อรับใช้เจ้านายเท่านั้น ให้กลายเป็นไท มาประกอบอาชีพ สามารถเลี้ยงชีพได้ด้วยตัวเอง รวมถึงการเป็นข้าราชการเพื่อรับใช้บ้านเมือง ทำให้ประเทศไทยเราได้รับการยอมรับจากต่างประเทศมากยิ่งขึ้นว่าเป็นเมืองที่เจริญแล้ว

1.5 การศึกษาขั้นสูง

การศึกษาขั้นสูงเรียกว่า “อุดมศึกษา” (Higher Education) การศึกษาขั้นนี้จะสอนกุลบุตรตั้งแต่เล่าเรียน สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยค 2 แล้ว ขึ้นไปจนให้มีความรู้วิชาขั้นสูง และสามารถที่จะทำการงานได้ด้วยภาษาของตน และภาษาต่างประเทศ บางภาษา คือหมายความว่า ต้องให้รู้จักภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาคนด้วย อีกภาษาหนึ่งเป็นอย่างน้อย เพื่อให้เป็นทุนสำหรับที่จะทำการงานได้อย่างกว้างขวาง การศึกษาขั้นสูงเพื่อที่จะให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและก็เป็นเตรียมคนในด้านต่างๆ ที่มีความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ และผลิตคนเพื่อที่จะไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะจัดการศึกษาขั้นสูงเพื่อการศึกษาไทยก้าวหน้าทันประเทศพัฒนาแล้วดังเหตุการณ์ต่างๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีดังต่อไปนี้

- พ.ศ. 2424 – 2427 ปรับปรุงหลักสูตร โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2414 ให้เป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน จัดเป็นการศึกษาวิชาชีพขั้นสูง ผลิตคนเข้ารับราชการในกระทรวงต่างๆ (ต่อมาในปี พ.ศ. 2453 โรงเรียนแห่งนี้กลายมาเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังกล่าวแล้ว)
- พ.ศ. 2425 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนทำแผนที่ขึ้น
- พ.ศ. 2432 ตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นเรียกว่าโรงเรียนแพทยากรเป็นการสอนวิชาแพทย์แผนใหม่
- พ.ศ. 2435 จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นครั้งแรก
- พ.ศ. 2439 จัดตั้งโรงเรียนราชวิทยาลัยขึ้นที่บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นโรงเรียนประจำสอนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และอบรมนิสัยใจคองานนักเรียนตามวิธีการในประเทศตะวันตกเพื่อส่งไปศึกษาต่อในยุโรป และเข้ารับราชการในกระทรวงต่างๆ
- พ.ศ. 2441 ปราบปฏิในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 มีโครงการเกี่ยวกับ สากลวิทยาลัย (มหาวิทยาลัย) สถานศึกษาพิเศษ (การศึกษาวิชาชีพขั้นสูงต่างๆ) และโครงการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูและวิทยาลัย
- พ.ศ. 2459 จัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยให้เป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

2. หลักสูตรการเรียนการสอน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาอย่างมากมาสาเหตุดังกล่าวข้างต้นทำให้พระองค์ทรงคิดที่จะรักษาและป้องกันประเทศให้มีความยั่งยืนและปลอดภัยจากภัยคุกคามจากประเทศตะวันตกที่มุ่งเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากประเทศในเอเชีย ซึ่งก็มีตัวอย่างจากประเทศเพื่อนบ้านของเราไม่ว่าจะเป็น จีน เวียดนาม พม่า ลาว และเขมร ซึ่งก็ยังมีนับว่าเป็นความโชคดีที่ประเทศไทยที่มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระปรีชาสามารถมองเป็นการณ์ไกลที่จะนำพาประเทศให้พ้นจากภัยของประเทศตะวันตก ทรงมีความคิดว่าการพัฒนาประเทศให้มีความแข็งแกร่งและสามารถที่จะดำรงอยู่ได้ก็คือการพัฒนาคน ให้เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาชาติไทย ซึ่งสิ่งที่จะช่วยได้ก็คือ การศึกษาของประชาชนในชาติ เพราะฉะนั้นในสมัยพระองค์ท่านจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาอย่างมากมา รวมถึงการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ ตามที่ต้องการ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อันเนื่องมาจากอิทธิพลต่างประเทศและความเจริญที่จะเข้ามาในประเทศไทย

ผลจากอิทธิพลของตะวันตก ทำให้พระองค์ท่านได้ทำการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของไทยให้ทันสมัยขึ้น ดังนี้

- พ.ศ. 2427 กำหนดหลักสูตรชั้นประโยคหนึ่ง โดยอนุโลมตามแบบเรียนหลวงหกเล่ม นับเป็นปีแรกที่ได้จัดให้มีการสอบไล่วิชาสามัญศึกษา ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ (หรือ โรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก) ในระยะนี้จะเป็นการจัดการศึกษาสำหรับเจ้านายและข้าราชการในกรมมหาดเล็ก ซึ่งบุคคลที่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาจะเป็นบุตรหลานราชการ ใกล้ชิดพระองค์และเชื้อพระวงศ์เท่านั้น
- พ.ศ. 2428 กำหนดหลักสูตรชั้นประโยคสอง ซึ่งเป็นหลักสูตรเกี่ยวกับวิชาสามัญศึกษา หมายถึงความรู้ต่างๆ ที่ต้องการใช้สำหรับเสมียนในราชการพลเรือนกระทรวงต่างๆ
- พ.ศ. 2433 ประกาศใช้พระราชบัญญัติการสอบวิชา พ.ศ. 2433 มีผลทำให้
- 1) หลักสูตรภาษาไทยแบ่งออกเป็น 3 ประโยค
 - 2) หลักสูตรภาษาอังกฤษแบ่งออกเป็น 6 ชั้น
- พ.ศ. 2435 กำหนดหลักสูตรของโรงเรียนมูลศึกษาชั้นสูง ตามหลักสูตรปี พ.ศ. 2435 จะให้ความสำคัญกับวิชาการอ่าน สำหรับในชั้นมูลศึกษาชั้นต่ำ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับ ชั้นต่ำ 3 ปี ชั้นสูง 4 ปี ในชั้นต่ำนอกจากจะอ่านเขียนแล้วยังมีธรรมจารี เลข ับร้อง ส่วนในชั้นสูงมีการลดชั่วโมงของการอ่าน การเขียน แต่มีบางวิชาเพิ่ม

- ขึ้นมาคือ ภูมิศาสตร์พงศาวดาร วิชาการ เขียนรูป วิธีการสอนจะให้ครูสอนโดยการอธิบายสิ่งต่างๆ ให้นักเรียนเข้าใจง่ายๆ บางอย่างก็ให้สอนตามความสามารถของครู และให้ตัวครูประพจน์เป็นแบบอย่างแก่นักเรียน
- พ.ศ. 2438 ประกาศใช้หลักสูตร พ.ศ. 2438 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เกิดจากการปรับปรุงหลักสูตร 2433 ปรากฏว่า ชั้นประโยคหนึ่ง และชั้นประโยคสองแบ่งออกเป็นประโยคละ 3 ชั้น ส่วนประโยคสามแบ่งออกเป็น 4 ชั้น
- พ.ศ. 2445 ผลอันสืบเนื่องมาจากการประกาศใช้ โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 คือ
- 1) ปรากฏว่ามีการแบ่งหลักสูตรการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ การศึกษาชั้นต้น ได้แก่ชั้นประโยคมูลศึกษาและชั้นประถมศึกษา การศึกษาชั้นกลาง ได้แก่มัธยมศึกษา และการศึกษาชั้นสูง ได้แก่ อุดมศึกษา
 - 2) ปรากฏว่ามีการจัดแบ่งเนื้อหาวิชาในหลักสูตรออกเป็น 2 ประเภท หรือ 2 สาย คือ สายสามัญศึกษา และสายวิสามัญศึกษา
- พ.ศ. 2450 ผลจากการปรับปรุงโครงการการศึกษาชาติ พ.ศ. 2450 ทำให้มีการปรับปรุงหลักสูตรในระดับต่างๆ ทั้งสายสามัญและสายวิสามัญ
- พ.ศ. 2452 มีการปรับปรุงหลักสูตรในระดับต่างๆ และได้เพิ่มชั้นมัธยมสูงต่อจากชั้นมัธยมศึกษา นับเป็นความรู้เทียบเท่าชั้นต้นของมหาวิทยาลัย

การจัดหลักสูตรการศึกษาใน พ.ศ. 2414-2475 มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. เป็นการเน้นเนื้อหาความรู้ ซึ่งแบ่งเป็น 3 อย่าง คือ

- เน้นเนื้อหาความรู้โดยเชื่อว่าประสบการณ์และคุณค่าจะค่อยๆ เกิดขึ้นเองในขณะที่เรียนเนื้อหาความรู้
- เน้นประสบการณ์ โดยเชื่อว่าฝึกเด็กให้ได้ประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้
- คิดว่าการดำรงชีวิตสิ่งที่สำคัญที่สุดคือคุณค่า เช่น คุณค่านิรันดร คุณค่าที่ประสบในชีวิตประจำวัน คุณค่าเหล่านี้ให้ความหมายที่แท้จริงแก่ชีวิตมิใช่เนื้อหาความรู้หรือประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้

2. ลักษณะเป็นการ “สอนหนังสือ” การที่หลักสูตรเน้นการให้เนื้อหาความรู้ที่คนอื่นค้นพบไว้ก็มีส่วนทำให้การสอน “หนังสือ” มีบทบาทสำคัญเพราะหนังสือเป็นอุปกรณ์ที่ดีที่สุดที่จะไปขนเอาความรู้ของผู้อื่นมา นักการศึกษาไทยมองว่าความรู้เป็นเหมือนผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป หนังสือมีอำนาจพิเศษเป็นกุญแจไขไปสู่สิ่งทั้งปวง ดังที่ ร.5 ทรงมีพระราชดำรัสว่า “วิชาหนังสือเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จลุล่วงไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยการท่องจำ ร่ำเรียนและวิชาที่ให้ผู้ได้รู้มีความฉลาดได้เร็ว ใด้ง่ายขึ้น”

3. มีการจัดระดับความยากง่ายของเนื้อหาความรู้ โดยดูจากมีการแบ่งหลักสูตรเป็นระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง จากการให้มีการจัดสอบวัดระดับความรู้ โดยการสอบไล่ เพราะว่าวิชาหนังสือเป็นสิ่งที่จะนำความเจริญในการรับราชการ ผู้ใดมีความรู้มากก็ยังมีโอกาสมากที่จะได้รับใช้บ้านเมือง และการสอบไล่ได้ครบทั้งหกเรื่องก็จะได้รับหนังสือสำหรับตัวไป และมีการรับรองว่าผู้นั้นเป็นคนมีความรู้จริง ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สอบไล่ได้ เมื่อไปทำงานที่ใดก็จะได้รับประกันตัวเอง หรือใช้เป็นฐานในการศึกษาขั้นสูงต่อไป

4. หลักสูตรมีลักษณะเป็นแบบตายตัว การปรับเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษามีการปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมือง ตั้งแต่วัตถุประสงค์เพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ จนเพื่อประกอบอาชีพเลี้ยงคน การปฏิรูปการศึกษา เพื่อป้องกันและรับมือกับการคุกคามของอิทธิพลจากชาติตะวันตก ประเทศเราเองต้องปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้ทันสมัย เพื่อที่จะผลิตคนให้มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของประเทศ ซึ่งรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษา ว่าเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะการสร้างคนที่มีความรู้ความสามารถ โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ซึ่งก็จะต้องอาศัยหลักสูตรที่ทันสมัยมีความรู้ทั้งของไทยและความรู้ต่างประเทศ และสามารถผลิตคนให้มีความรู้ความสามารถเป็นกำลังของชาติบ้านเมือง ตั้งแต่ระดับต้น จนถึงระดับการศึกษาขั้นสูง

2.1 แบบเรียนหลวง 6 เล่ม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2414 แล้วก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร เมื่อครั้งเป็นหลวงสารประเสริฐ เรียบเรียง “หนังสือแบบเรียนหลวง” ขึ้น มี 6 เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ, วาหนิตินิกร, อักษรประ โยค, สัง โยคพิธาน, ไวพจน์พิจารณ์, และพิศาลการ์นต์ ได้ยกเลิกหนังสือแบบเรียนที่ได้เคยใช้มาก่อนให้ใช้แบบเรียนหลวงทั้งหกสำหรับเป็นหลักสูตรวิชาชั้นต้น

เนื้อหาสำคัญของแบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่มสรุปย่อ ได้ดังนี้ มูลบทบรรพกิจสอนตั้งแต่แม่ ก กา จนจบแม่เลข , วาหนิตินิกรสอนอักษรนำ, อักษรประ โยคสอนอักษรควบ, สัง โยคพิธานสอนตัวสะกด, ไวพจน์พิจารณ์สอนคำพ้อง, และพิศาลการ์นต์สอนตัวการ์นต์

ความสำคัญของแบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่ม แยกออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1. นับเป็นแบบเรียนหลวง (ตำราเรียน) ชุดแรกที่ทางราชการเรียบเรียงจัดพิมพ์ขึ้นเป็นมาตรฐาน สำหรับใช้หัดอ่านเบื้องต้นของการเรียนวิชาหนังสือไทย
2. แบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่มมีลักษณะเป็นแบบหลักสูตรภาษาไทยของโรงเรียนแผนปัจจุบัน คือได้กำหนดให้มีการสอนตามแบบแผน นับว่าแตกต่างไปจากการสอนหนังสือในสมัยโบราณ
3. แบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่มนี้ คือ ต้นกำเนิดแห่งความคิด ในการจัดทำหนังสือแบบเรียนภาษาไทย

หลักสูตรของชั้นประถมหนึ่งได้อนุ โลมตามแบบเรียนหลวงหกเล่ม และจำแนกออกตามชื่อหนังสือที่เรียนคือ

- นักเรียนมูลบท
- นักเรียนวาหนิตินิกร
- นักเรียนอักษรประ โยค
- นักเรียนสัง โยค
- นักเรียนไวพจน์
- นักเรียนการ์นต์

2.2 คำราเรียนขึ้นอยู่กับครู

ครูทำหน้าที่สอนหนังสือในระยะแรกนั้น อาศัยคนในกรมพระอาลักษณ์ เป็นผู้สอนภาษาไทย และอาศัยพระสงฆ์ในพระอาราม แสดงให้เห็นถึงแหล่งของความรู้ที่มีอยู่ ที่อยู่ในคนเป็นสำคัญที่ได้รับการส่งสมจากประสบการณ์ในการทำงานและการบวชเรียน คนที่จะศึกษาก็จะต้องอาศัยวัดและวังในการศึกษาหาความรู้ เพราะพระส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้หนังสือมาก่อน การสอนของครูจะเป็นการสอน โดยการอธิบายสิ่งต่างๆ ให้นักเรียนเข้าใจ และสอนตามความสามารถของครูที่มีอยู่ ตัวครูเองก็ต้องทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนด้วย และได้เป็นประโยชน์ในการทะนุบำรุงเผยแพร่วัฒนธรรม เป็นประโยชน์แก่ทางราชการ ซึ่งจัดให้มีวิชาเรียน อ่านเขียน เลข ที่เป็นความรู้พื้นฐาน และที่สำคัญจะได้กล่อมเกลาคคนให้มีศีลธรรม ไม่ทำตัวเป็นปัญหา กับบ้านเมือง

3. การบริหารจัดการศึกษา

จากภัยคุกคามอิทธิพลต่างประเทศที่เข้ามามีผลทำให้ไทยต้องมีการปรับปรุงตัวในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของสังคมจนกระทั่งในระดับสูง จากการที่พระองค์ทรงมีแนวคิดว่างานทั้งหลายที่จะปฏิรูปให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ก็จะต้องใช้คนที่มีความรู้ความสามารถแบบใหม่ และจะต้องมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะทำให้การศึกษาในประเทศไทยประสบความสำเร็จสามารถจัดการศึกษาได้เหมือนกับระบบการศึกษาของต่างประเทศ เราก็จะต้องจัดให้มีการบริหารจัดการที่ทันสมัย เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นจากอิทธิพลของต่างประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญ และจากอิทธิพลของต่างประเทศทำให้เราต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านการบริหารจัดการศึกษา ดังนี้

3.1 การศึกษาในระบบ/ภาคบังคับ

3.2 พรบ./แผนการศึกษา

3.3 การจัดตั้งโรงเรียน/มหาวิทยาลัย

3.4 การมีหน่วยงานดูแล

3.1 การศึกษาในระบบ/ภาคบังคับ

การจัดการศึกษาในประเทศไทยที่ผ่านมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความเจริญก้าวหน้าไปโดยรวดเร็วเป็นลำดับ จนถึง พ.ศ. 2464 ประกาศใช้ พ.ร.บ. ประถมศึกษาฉบับแรก บังคับเด็กทุกคนที่มีอายุ 7 ขวบ ต้องเข้าโรงเรียนจนกระทั่งอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่เสียค่าเล่าเรียน นักเรียนที่เข้าเรียนตามเกณฑ์บังคับ ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนหากเป็นโรงเรียนที่รัฐบาลจัด โดยค่าใช้จ่ายรัฐ ได้มาจากงบประมาณแผ่นดินและเงินที่เก็บจากราษฎรชายอายุ 16-60 ปี อัตราร้อยละ 1-3 บาท/ปี เรียกว่า “เงินศึกษาพลี” มีการจัดตั้ง โรงเรียนประชาบาลในส่วนภูมิภาคซึ่งประชาชนเป็นผู้จัดตั้งด้วยทุนทรัพย์ของตนเอง และ โรงเรียนประชาบาลที่นายอำเภอเป็นผู้จัดตั้ง โดยได้เงินจากเงินศึกษาพลีหรือจากเงินอุดหนุนของกระทรวงศึกษา

เหตุผลการออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ ก็เพราะพระองค์มีพระประสงค์จะให้พลเมืองของชาติได้อ่านหนังสือได้ทุกคนทั่วประเทศ เพราะทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะช่วยให้กุลบุตรและกุลธิดา หันจากบ่วงความเป็นคน ใจอ่านหนังสือไม่ออก อีกทั้งยังเป็นกำลังของประเทศชาติในการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้ประเทศไทยเราพัฒนาเท่าทันกับชาติตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลกับประเทศไทย

3.2 พ.ร.บ./แผนการศึกษา

อิทธิพลการศึกษาต่างประเทศส่งผลกระทบต่อแผนการศึกษาไทย ดังนี้

1. โครงการศึกษา 2441 (มุ่งผลิตคนรับราชการ)

- จุดมุ่งหมายเพื่อการเตรียมคนไปศึกษาต่อต่างประเทศ
- แบ่งโรงเรียน โดยใช้ภาษาเป็นเกณฑ์

การจัดการศึกษาในกรุงเทพฯ ในหมวดที่ 1 ว่าด้วยแผนการศึกษาและลำดับชั้นโรงเรียน การศึกษาที่จัดอยู่มี 2 ชนิด คือ การศึกษาสามัญและการศึกษาพิเศษ

การเล่าเรียนสามัญ แบ่งลำดับชั้นเป็น

1. การเล่าเรียนเองแรก (มูลศึกษา)
2. การเล่าเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา)
3. การเล่าเรียนเบื้องต้นกลาง (มัธยมศึกษา)
4. การเล่าเรียนเบื้องต้นสูง (อุดมศึกษา)

การศึกษาพิเศษ เป็นการเรียนวิชาที่จำเพาะสิ่ง หรือรู้จำเพาะชำนาญดี เป็นต้นว่า

1. การฝึกหัดเป็นครูอาจารย์ ผู้รับราชการฝ่ายพลเรือนและผู้รังวัดแผนที่
2. ศึกษาศิลปะ กฎหมาย การแพทย์ ฯลฯ
3. การศึกษาในงานช่าง หัตถกรรม ดันกล อินจิเนียร์
4. เรียนการค้า การเพาะปลูก ฯลฯ
5. การสั่งสอนในวิชา และความรู้พิเศษ

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่ปรากฏต่อ โครงการศึกษาลบปี พ.ศ. 2441 โดยเฉพาะการศึกษาของประเทศอังกฤษ แต่ในส่วนที่มีความแตกต่างออกไป คือ

1. ความมุ่งหมายในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 นี้ความมุ่งหมายของการศึกษายังเพื่อให้คนส่วนใหญ่เข้ารับราชการ ดังข้อความว่า กรุงสยามทุกวันนี้กำลังขาดคนที่มีความรู้วิชาการ ทำงาน กำลังต้องการหาวิชาให้แก่คนเหมือนดังที่นาอันแห้งแล้ง ซึ่งประเทศไทยในช่วงนี้เป็นระยะที่มีการพัฒนาไปทุกๆ ด้าน ก่อนนี้ผู้คนที่มีความรู้ความสามารถที่เข้ารับราชการมีน้อยมาก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ดังที่ประเทศไทยในสมัยนั้นถูกเปรียบเทียบว่าเหมือนทุ่งนาที่แห้งแล้ง ต้องหาน้ำและปุ๋ยมาใส่พื้นที่นา ซึ่งหมายถึง หากคนที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ทางราชการนั่นเอง

2. การบริหาร ในโครงการศึกษา ไม่มีการแบ่งส่วนราชการหรือประกาศตั้งกระทรวง ทบวง กรม แต่อย่างใด ชีครูปแบบการบริหารที่มีมาแต่เดิม สำหรับการจัดการศึกษาในหัวเมืองจะดำเนินการ โดยแบ่งเป็นมณฑลการศึกษา โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรึกษาหารือกับกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส และกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ แล้วมีความเห็นคล้อยกันว่า การศึกษาที่จะจัดในหัวเมืองโดยจะ ไม่ให้ใช้จ่ายเงินมากควรจัดให้ได้เล่าเรียนในวัดตามประเพณี นิยมมุ่งให้ผู้เรียนมีความประพฤติชอบและเพื่อให้ประกอบอาชีพในทางที่ชอบ และความหวังนี้จะสำเร็จลงได้โดยให้ พระภิกษุทั้งหลายช่วยเอาธุระสั่งสอนกุลบุตรทั้งหลายให้ศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และมีความรู้วิชาอันเป็นสารประโยชน์

3. การสอบไล่และการวัดผล มีการจัดทำข้อสอบขึ้นเอง และใช้วิธีส่งข้าหลวงสอบไล่ออกไปเป็นผู้สอบ

โดยสรุปแล้ว อิทธิพลทางการศึกษาของประเทศอังกฤษที่ไทยได้นำมาปรับปรุงใช้ กับ โครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2441 ที่ปรากฏเด่นชัดตามตาราง ดังนี้

ตารางแสดงอิทธิพลทางการศึกษาของประเทศอังกฤษที่มีต่อ โครงการศึกษา พ.ศ. 2441

รับเอามาปฏิบัติ (เหมือนกัน)	ปรับปรุงแก้ไข (แตกต่าง)
1. ระดับชั้นการเรียนทั้งการศึกษาสามัญและการศึกษาพิเศษ	1. ความมุ่งหมายที่ต้องการให้คนเข้ารับราชการ ส่วนความมุ่งหมายทางการศึกษาของประเทศอังกฤษ เพื่อการพัฒนาศักยภาพของพลเมือง (To Be A Good Citizen)
2. อายุการเข้าเรียน	2. รายวิชาบางวิชา เป็นการเรียนที่เป็นของไทยเอง เช่น วิชาพงศาวดาร หรือวิชาประวัติศาสตร์ไทย
3. การกระจายการศึกษาสู่หัวเมือง ซึ่งการบริหารการศึกษาตามโครงการศึกษาฉบับนี้ ก็มีการกระจายอำนาจไปสู่สมณฑลเช่นกัน	3. บุคลากรทางการศึกษา พระสงฆ์ยังเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่คนไทย โดยความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจและการปฏิบัติเสมอ แต่อย่างไรก็ยังมีครูที่สั่งสอนโดยมีสถานภาพเป็นฆราวาส

2. โครงการศึกษา 2445

โครงการศึกษาฉบับนี้นับเป็น โครงการฉบับที่ 2 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นที่ทราบกันแล้วว่าในรัชสมัยของพระองค์ ทรงเผชิญกับการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจตะวันตก เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงจากภัยคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตก พระองค์จึงทำการปรับปรุงประเทศด้านต่างๆ ซึ่งในขณะนั้นเป็นระยะเวลาที่ญี่ปุ่นกำลังพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าตามแบบตะวันตกเหมือนกัน ทั้งทางด้านการบริหารประเทศ การทหาร และการศึกษา ผลของความก้าวหน้าทำให้พระองค์ทรงนิยมชมชอบญี่ปุ่นเป็นอันมาก

ในรัชสมัยของพระองค์นี้ โปรดเกล้าให้ข้าราชการไทย ออกไปศึกษาดูแบบการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น คณะข้าราชการไทยคณะแรกได้เดินทางไปประเทศญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2430 พร้อมกับพระยาภาสกรวงษ์ ซึ่งเดินทางไปแลกเปลี่ยนสัตยาบันปฏิญญาทางไมตรี และการพาณิชย์ค้าขายระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ซึ่งคณะข้าราชการไทยนี้มีขุนวรการ โกศล (ทับทิม นุชยรัตพันธ์) เป็น

หัวหน้าได้พำนักอยู่ญี่ปุ่นเป็นเวลา 5 เดือน เพื่อดูการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา

จากรายงานการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นนั้น พบว่าการศึกษาของญี่ปุ่นนั้นแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ สามัญศึกษากับศึกษาพิเศษ สามัญศึกษานั้นได้แก่การเรียนวิชาสามัญ สำหรับให้เกิดความรู้ความฉลาดเป็นสาธารณทั่วไป ไม่เฉพาะเจาะจงว่าจะมีประเภทวิชาเป็นพิเศษสำหรับประกอบการเลี้ยงชีพ ในทางหนึ่งทางใด สำหรับผู้ที่เรียนตลอดแล้วจะได้แยกออกเรียนศึกษาพิเศษให้เป็นประเภทวิชาติดคนไปเข้ารับราชการหรือประกอบการเลี้ยงชีพตามภูมิลำเนาของตน

จะเห็นได้ว่า การศึกษาของประเทศไทยได้มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาทางด้านวิชาชีพ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นต้นไป และในปี พ.ศ. 2445 ข้าราชการกระทรวงธรรมการ เมื่อได้รับรายงานการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นแล้วได้นำมาถกกันกรองประกอบกับโครงการศึกษาลับ พ.ศ. 2441

โครงการศึกษา พ.ศ. 2445 โครงการนี้ได้รับอิทธิพลจากการศึกษามาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศไทยในสมัยนั้น สิ่งที่น่าเอามาจากญี่ปุ่น เพื่อประกาศใช้ในโครงการศึกษาลับนี้คือ

1. การแบ่งเปิดการศึกษา ซึ่งในโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 นี้ได้กล่าวถึง ข้อ 1 ในหลักการศึกษาว่า “การศึกษาทั้งปวงนั้น เห็นว่าควรที่จะจัดแยกชนิดชื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ เรียกว่า “สามัญศึกษา” ประเภทหนึ่ง วิสามัญศึกษา ประเภทหนึ่ง เมื่อกุลบุตรเรียนรู้ถึงเขตนี้อแล้ว สอนความรู้ได้บริบูรณ์ก็ให้ประกาศนียบัตรประโยค 2”

สำหรับการศึกษาชั้นสูงจะเรียกว่า “อุดมศึกษา” (Higher Education) การศึกษาชั้นนี้จะสอนกุลบุตรตั้งแต่เล่าเรียน สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยค 2 แล้ว ขึ้นไปจนให้มีความรู้วิชาชั้นสูง และสามารถที่จะทำการงานได้ด้วยภาษาของตน และภาษาต่างประเทศบางภาษา คือ หมายความว่าต้องให้รู้จักภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาต้นด้วย อีกภาษาหนึ่งเป็นอย่างน้อย เพื่อให้เป็นทุนสำหรับที่จะทำการงานได้อย่างกว้างขวาง กำหนดลงเป็นเขตอุดมศึกษาไว้เพียงนี้เขตหนึ่ง เป็นกุลบุตรเรียนรู้ถึงเขตนี้อแล้ว สอบไล่ความรู้ได้บริบูรณ์ก็ให้ประกาศนียบัตรประโยค 3

สำหรับวิชาที่เรียนในโครงการศึกษาลับ พ.ศ. 2445 ได้เน้นการเรียนวิชาชีพในทุกชั้นเรียน ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้คำแนะนำที่จะให้มีการเรียนวิชาชีพ ความว่า “...การศึกษาวิชาหนังสือในชั้นนี้ ของพวกกุลบุตรเป็นอัน โยงโยกกับการศึกษาพิเศษ...” ซึ่งการศึกษาพิเศษนี้ คือ การเรียนทางด้านวิชาชีพนั่นเอง

การเรียนวิชาชีพต่างๆ ในสมัยนั้น ญี่ปุ่นได้ส่งเสริมเป็นอย่างมาก มีการกำหนดให้เรียนตามสภาพที่เอื้อต่อการเรียน กล่าวคือ "... จะสอนตลอดปีหรือสอนเฉพาะในเวลาใดๆ ฤดูใดก็ได้ แล้วแต่จะเหมาะสมกับความต้องการของภูมิภานา..." เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาที่สำคัญ คือ เริ่มให้มีการสอนวิชาชีพในการศึกษาขั้นต้น คือ สอนในระดับประถมศึกษา

2. จุดมุ่งหมายทางการศึกษา ผลจากโครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2441 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายการศึกษา เพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนจบออกไปทำงานรับราชการ เพราะเป็นช่วงการปรับปรุงประเทศผนวกกับความนิยมอาชีพราชการของสังคมไทยในขณะนั้น และยังเป็นผลต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันจนเกิดสภาวะล้นงาน

อิทธิพลทางการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นทำให้จุดมุ่งหมายทางการศึกษาดามโครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2445 เปลี่ยนไป เพื่อให้ผู้เรียนหันมานิยมวิชาชีพมากขึ้น ถึงแม้ว่าจุดมุ่งหมายทางการศึกษาจะไม่ได้เขียนไว้อย่างชัดเจนก็ตาม แต่พอสรุปได้ว่า มุ่งให้ใครเข้ารับราชการและมุ่งพัฒนาวิชาชีพแก่ผู้เข้าเรียนมากขึ้น ถึงกับมีการเปิดโรงเรียนฝึกวิชาชีพโดยเฉพาะ เช่น โรงเรียนการทำแผนที่ โรงเรียนการค้า โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และเพื่อความก้าวหน้าทางด้านวิชาชีพ ถึงกับมีการจ้างชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวตะวันตก ได้แก่ชาวเยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส และ ชาตินอื่นๆ อีก

อิทธิพลทางการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น แม้ว่าจะมีต่อโครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2445 เพื่อพัฒนาทางด้านวิชาชีพของประชาชนชาวไทย แต่ยังไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของประเทศ

นอกจากอิทธิพลทางการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น แม้ว่าจะมีต่อโครงการศึกษาฉบับนี้ ที่เน้นทางด้านวิสามันธุหรือวิชาชีพ ยังมีส่วนช่วยด้านทานระบบความคิดแบบทุนนิยมที่กำลังหลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทยมากขึ้นในขณะนั้น ซึ่งเป็นคุณประโยชน์โดยทางอ้อม การที่ประเทศไทยได้นำเอาการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นเข้ามาปรับปรุง ดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของประเทศไทยในสมัยนั้น นับว่ามีประโยชน์ต่อการศึกษาไทยในสมัยต่อมาอีกเป็นอย่างมาก

3. โครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2450

โครงการศึกษาฉบับนี้เป็นโครงการศึกษาฉบับที่ 3 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเมื่อถึงช่วงระยะเวลานี้นับว่าสภาพบ้านเมืองได้รับการพัฒนามากขึ้นในทุกๆ ด้าน รวมทั้งด้านการศึกษา โดยเฉพาะในส่วนของการศึกษา ซึ่งมุ่งที่จะผลิตคนให้มีความรู้ความสามารถทางด้านวิชาชีพมากขึ้น เพื่อลดภาวะล้นงาน เมื่อเป็นเช่นนี้การจัดการศึกษาที่มีปรากฏอยู่ในโครงการศึกษา ฉบับ พ.ศ. 2450 จึงเน้นพวกวิชาชีพ

จากแนวพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระองค์ท่านจะให้การศึกษาทางด้านวิชาชีพแก่ประชาชน อันเป็นพื้นฐานในการหาเลี้ยงชีพต่อไป ซึ่งก่อนที่จะประกาศโครงการศึกษาลบับ พ.ศ. 2450 เจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการต่างได้ประชุมปรึกษากันรวมความที่จะจัดการศึกษาดังนี้

1. ให้มณฑลที่ใช้ภาษา 2 ภาษา เช่น มณฑลพายัพ และอีสาน เป็นต้น ภาษาสำหรับพื้นเมืองจะสอนก็ให้สอนกันไป แต่ต้องเอาการเรียนภาษาไทย เป็นการเรียนที่จะได้รับความอุดหนุนจากรัฐบาล

2. ในมณฑลที่ราษฎรนับถือศาสนาต่างๆ กัน เช่น มณฑลปัตตานี เป็นต้น ให้ถือวัด ไม่ว่าในศาสนาใด เป็นอย่างเดียวกันทั้งสิ้น เมื่อใครจะสมัครเรียนที่วัดไหนก็ให้เรียนที่นั่น แต่การเรียนภาษาต้องเข้าใจว่าเป็นการเรียนซึ่งจะได้รับความอุดหนุนจากรัฐบาลโดยเฉพาะ

3. แผนกวิชาสามัญ ซึ่งฝึกหัดกุลบุตร เพื่อเข้ารับราชการอันได้จัดขึ้นบ้างแล้วในมณฑลเช่น ที่โรงเรียนพระปฐม มณฑลนครไชยศรี เป็นต้น ให้จัดแทรกสอนเป็นพิเศษในโรงเรียนสามัญศึกษา โรงใดโรงหนึ่งนั้นเองดีกว่า อย่าต้องให้มีโรงเรียนหนึ่งต่างหากสำหรับฝึกสอนเฉพาะวิชาแผนกนี้เลย

4. ตำแหน่งข้าหลวงธรรมการ ข้าหลวงธรรมการจะต้องรีบตั้งให้ทั่วทุกมณฑล และข้าหลวงธรรมการจะต้องเป็นผู้เข้าใจแนวทาง ซึ่งรัฐบาลจะจัดนี้โดยแจ่มชัด แล้วเป็นผู้จัดการให้ดำเนิน ไปอาศัยความเกื้อหนุนของเจ้าคณะมณฑล ว่ากล่าวตักเตือน พระสงฆ์ให้สั่งสอนศิษย์ตามพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์นั้นด้วย ข้าหลวงธรรมการจะต้องเป็นผู้ไปตรวจตรา แนะนำการสั่งสอนทั่วไป และแจกจ่ายหนังสือแบบเรียนให้แก่ผู้เล่าเรียนจนเพียงพอ ทั้งนี้จะต้องเป็นผู้มีหน้าที่ตั้งงบประมาณการเบิกจ่าย และเก็บรักษาทะเบียนบัญชีจำนวนต่างๆ อันเกี่ยวกับการศึกษา และเป็นผู้ช่วยอำนวยการทั่วไป ด้วยความพร้อมเพรียงกันของเจ้าคณะมณฑล

เมื่อที่ประชุมได้ตกลงกันแล้ว จึงได้ประกาศออกใช้ อิทธิพลทางการศึกษาของชาวต่างประเทศที่มีต่อโครงการศึกษาลบับนี้ ไม่ปรากฏอย่างเด่นชัดได้ว่ารับอิทธิพลมาจากประเทศใด แต่โครงการศึกษาลบับ พ.ศ. 2450 ที่ได้แก้ไขปรับปรุงมาจากโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 เพื่อความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศไทยในสมัยนั้นที่นับได้ว่าเป็นช่วงที่ประเทศพัฒนาไป ตามอารยธรรมประเทศทั้งหลาย โดยเฉพาะการเอาแบบอย่างประเทศตะวันตก คือ ญี่ปุ่น การศึกษาในโครงการศึกษา พ.ศ. 2450 แบ่งออกเป็น 2 แขนง เช่นเดียวกับโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 เช่นเดิม คือ สามัญศึกษากับวิสามัญศึกษา ซึ่งสามัญศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ มูลศึกษา 3 ปี ประถมศึกษา 3 ปี มัธยมศึกษา 3-5 ปี และอุดมศึกษา ส่วนวิสามัญแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

ประถมศึกษา 3 ปี มัธยมศึกษาวิสามัญ 3 ปี และอุดมศึกษา นอกจากนี้ยังได้กำหนดอายุเขตอายุไว้ดังปรากฏตามรายงานกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2451 ดังนี้

มูลศึกษา	ควรเรียนจบภายในเขตอายุ 9 ปี
ประถมศึกษา	ควรเรียนจบภายในเขตอายุ 12 ปี
มัธยมศึกษาสามัญ	ควรเรียนจบภายในเขตอายุ 15 ปี
มัธยมพิเศษ	ควรเรียนจบภายในเขตอายุ 17 ปี

การพัฒนาปรับปรุงการศึกษาลบนี้ ให้มีความเหมาะสมกับสภาวะการณของประเทศ จนทำให้เกิดปัญหาเรื่องการศึกษาขาดแคลนงบประมาณ

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อ โครงการศึกษาลบนี้ จะไม่ปรากฏเด่นชัด แต่ถ้าพิจารณาการศึกษาลบ พ.ศ. 2450 พอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. ทำให้มีหลักสูตรมัธยมศึกษาขึ้นมา 3 หลักสูตร คือ มัธยมวิทยา มัธยมหนังสือ มัธยมศึกษาพิเศษ (มัธยมภาษา) ซึ่งหลักสูตรทั้งสามหลักสูตรนี้มีความแตกต่างกันดังนี้คือ มัธยมวิทยา มีการเพิ่มวิชาใหม่ๆ มากขึ้น และมัธยมศึกษาพิเศษ มัธยมศึกษาที่มีหลักสูตร เน้นหนักไปทางด้านภาษาอังกฤษ และวิชาใหม่ๆ มากกว่ามัธยมหนังสือที่เปิดสอนวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร พ.ศ. 2448 โดยไม่มีการเพิ่มวิชาใดๆ ลงไปเลย

2. ทำให้มีการค้นคว้าที่จะจัดส่งข้าราชการ ไปศึกษาต่อต่างประเทศมากขึ้น เนื่องจากหลักสูตรมัธยมศึกษาพิเศษ (มัธยมภาษา) เน้นหนักการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ และเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองมีมากขึ้น จึงต้องการผู้ที่มีความรู้พิเศษ ในสาขาต่างๆ มากขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนให้มีการเดินทางไปศึกษาวิทยาการใหม่ๆ ในกลุ่มประเทศยุโรป และมีการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงในสังกัด

3. มีการหยุดชะงักในการจัดการศึกษาสำหรับสตรี เนื่องจากโครงการศึกษาลบนี้มุ่งขยายการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ และเน้นการขยายการศึกษาให้กับเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง จึงมุ่งจัดการศึกษาโดยใช้วัดเป็นสถานศึกษา อันเป็นผลทำให้สตรีมีโอกาสเข้ารับการศึกษาน้อยลงในช่วงนี้

4. เนื่องจากโครงการศึกษาลบนี้มักจะเพิ่มหลักสูตรพิเศษ ซึ่งเปิดสอนวิชาการใหม่ๆ และเน้นการสอนภาษาอังกฤษ เช่น มัธยมวิทยา และมัธยมภาษา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการครูสอนมากขึ้น จึงมีผลทำให้มีการเร่งจัดการฝึกหัดครูขึ้นด้วย เช่น ทางด้านหลักสูตรมัธยมศึกษาสามัญ ก็ได้มีการเพิ่มภาษาอังกฤษ วิชาคำนวณ วิทยาศาสตร์ให้มากขึ้น และได้มีการเพิ่มวิชาอื่นๆ ที่พอเหมาะแก่ความต้องการของโรงเรียนวิสามัญต่างๆ และการเพิ่มวิชาใหม่ๆ ขึ้น

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อโครงการศึกษาลบดับนี้ แม้ว่าจะไม่ปรากฏว่าได้รับอิทธิพลมาจากประเทศใดก็ตาม แต่โครงการศึกษาลบดับนี้ก็ได้รับการปรับปรุงแก้ไข คัดแปลงมาจากโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 โดยเฉพาะการสนับสนุนให้ประชาชนทั่วไปหันมานิยม การเรียนวิชาชีพแทนการเรียนวิชาสามัญ เพื่อแก้ปัญหาทางการศึกษาที่ทุกคนอยากเข้ารับราชการ เพื่อเลื่อนฐานะทางสังคม และนับได้ว่าโครงการศึกษาลบดับนี้ได้ช่วยในการพัฒนาการศึกษาของ ไทยให้ก้าวไกลไปอีกโครงการหนึ่ง

4. โครงการศึกษา 2452

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อโครงการศึกษาลบดับ พ.ศ. 2452 นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ บ้านเมืองได้พัฒนาไปตามอารยประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าและในช่วงปี พ.ศ. 2452 นี้ นับเป็นช่วงปลายรัชสมัยของพระองค์ ที่จะทำนุ บ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าด้วยประการทั้งปวง และโครงการศึกษาลบดับนี้ เป็นโครงการศึกษา ลบดับสุดท้ายในรัชสมัยของพระองค์

เนื่องจากบ้านเมืองมีความเจริญขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงงานทางด้าน อื่นๆ รวมทั้งงานด้านการศึกษา เพื่อให้คล้องกับสภาวะทางสังคมในสมัยนั้น โครงการศึกษาลบดับ พ.ศ. 2452 ได้พยายามปฏิบัติตามแลปรับปรุงตามโครงการศึกษาลบดับ พ.ศ. 2450 โดยในปี พ.ศ. 2452 ครูที่สอนได้มีการพัฒนาการวิชาความรู้มากขึ้น ถึงแม้ว่าจะไม่ได้กำหนดจุดมุ่งหมาย ไว้อย่างชัดเจน แต่ในสาระสำคัญของโครงการศึกษาก็มีจุดมุ่งหมาย เพื่อจัดการศึกษาเพื่อ พัฒนาทางด้านวิชาชีพ เช่นเดียวกับโครงการศึกษาลบดับ พ.ศ. 2450 นอกจากนั้นยังมุ่งให้ประชาชน โดยส่วนมากประกอบอาชีพได้ตามความสามารถของตนเองหรือตามเอกัตภาพของบุคคล ในช่วง ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เมื่อบ้านเมืองประสบปัญหาคนล้น งาน คือ คนนิยมเข้ารับราชการ ซึ่งมีตำแหน่งไม่เพียงพอ ประกอบกับสภาวะทางด้านการเงิน ที่จะนำมาใช้เป็นเงินเดือนก็ได้รับงบประมาณน้อย เมื่อเป็นเช่นนี้ในช่วงนี้จุดมุ่งหมายทางการศึกษา จึงเปลี่ยนไปเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคนทั้งปวง หรืออาจเรียกว่า เป็นการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ อย่างชัดเจน โดยมุ่งให้ราษฎรได้รับความรู้ตามสมควรอัธภาพ โดยมุ่งให้ประชาชนมีความรู้ในการ อ่านหนังสือออกเป็นหลัก ซึ่งถือว่า เป็นรูปแบบของการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานในยุคต่อมา และโครงการศึกษาลบดับ พ.ศ. 2452 นี้ก็ได้ปรับปรุงเพื่อความเหมาะสมกับสภาพบ้านเมือง

5. โครงการศึกษา 2456

เกิดปัญหาคนว่างงาน บุตรของเกษตรกรไม่กลับไปทำเกษตรแต่หางานทำในเมือง การศึกษามี 2 สาย คือ สายสามัญ สายอาชีวะ แผนการศึกษานี้ได้เสนอว่า เด็กควรกลับไปประกอบอาชีพตามตระกูลของตน นอกจากผู้ที่มีทุนทรัพย์และปัญญาเฉียบแหลมจึงควรเรียนต่อ โดยที่ผู้จบประถมศึกษาปีที่ 3 มี 2 ทางเลือก คือ ถ้าพ่อแม่มีกำลังทรัพย์และเชื่อว่าลูกของตนมีสติปัญญาดีก็ให้เรียนมัธยมสามัญต่อจนถึงมัธยม 6 หรือ 8 แล้วเรียนวิชาชีพ (วิสามัญศึกษา) ชั้นสูงต่อเพื่อจะได้เป็นคนชั้นสูง ส่วนผู้ที่ไม่มีกำลังปัญญาหรือกำลังทรัพย์อันจะนำพาคนไปสู่สังคมชั้นสูงได้ ก็ต้องเรียนวิสามัญศึกษาชั้นต่ำติดต่อกัน ไปด้วยทีเดียวอีก 2 ปี คือเรียนวิชาชีพในระดับประถมศึกษาอีก 2 ปี วิชาชีพเหล่านี้ก็ได้แก่เกษตรกรรมและหัตถกรรม ซึ่งเป็นวิชาดั้งเดิมของคนส่วนใหญ่

โครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2456 เน้นการเรียนเพื่อพัฒนาวิชาชีพให้แก่เด็กประถมมากขึ้น กล่าวคือ ในระดับประถมศึกษาจะมีเวลาเรียน 5 ปี คือ เรียนวิชาสามัญ 3 ปี และวิชาชีพ 2 ปี และวิชาชีพที่เรียนนั้น ก็ขึ้นอยู่กับสภาพความต้องการของท้องถิ่น แต่สำหรับนักเรียนคนใดปรารถนาที่จะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาในวิชาสามัญก็ไม่ต้องเรียนวิชาชีพเลขก็ได้ การกำหนดเช่นนี้ ทำให้เกิดผลดีแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะประชาชนโดยทั่วไปยังเป็นผู้ยากไร้ ไม่มีทุนทรัพย์จะเล่าเรียนในระดับสูงๆ ซึ่งหมายถึงระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา การเรียนในชั้นประถมศึกษา จึงทำให้ได้ความรู้ทางด้านวิชาสามัญ คือ อ่านออก เขียนได้ คณิตเลขแบบง่ายๆ ตลอดจนการรู้จักจริยธรรม ศีลธรรม และที่สำคัญก็คือได้ศึกษาวิชาชีพ เพื่อไปสร้างฐานะครอบครัว และมีวิถีชีวิตตามภูมิลำเนาของตนเองได้ดี นอกจากผู้ที่มีทุนทรัพย์และปัญญาเฉียบแหลมจึงควรเรียนต่อ โดยที่ผู้จบประถมศึกษาปีที่ 3 มี 2 ทางเลือก คือ ถ้าพ่อแม่มีกำลังทรัพย์และเชื่อว่าลูกของตนมีสติปัญญาดีก็ให้เรียนมัธยมสามัญต่อจนถึงมัธยม 6 หรือ 8 แล้วเรียนวิชาชีพ (วิสามัญศึกษา) ชั้นสูงต่อเพื่อจะได้เป็นคนชั้นสูง อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศจะไม่ปรากฏต่อโครงการศึกษานี้ อย่างเด่นชัด สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะว่า การดำเนินการของไทยได้มีความเจริญก้าวหน้า

6. โครงการศึกษา 2458

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อ โครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2458 การศึกษาฉบับนี้นับเป็น โครงการศึกษาฉบับที่ 2 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าโครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2456 จะพยายามให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยส่วนรวม เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาภาคบังคับ ก็ประสบผลล้มเหลวเมื่อเป็นเช่นนี้กระทรวงธรรมการจึงพยายามชักจูงจิตใจของประชาชนให้มาเรียนทางด้านวิชาชีพเพื่อลดสถานะการดำเนินงาน อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อ โครงการศึกษาฉบับ พ.ศ. 2458 นี้ ส่วนมากเป็นด้าน

วิชาชีพ เช่นเดียวกับ โครงการศึกษาลับ พ.ศ. 2445 และได้รับอิทธิพลจากประเทศในแถบเอเชียด้วยกัน มีความพยายามสรรหาแบบอย่างการศึกษาของต่างประเทศที่จะนำมาปรับปรุงใช้กับโครงการศึกษาลับนี้ ก็ยังเป็นการพัฒนาทางด้านวิชาชีพ ซึ่งให้เรียนวิชาชีพตั้งแต่ระดับประถมศึกษา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการศึกษาทางด้านวิสามัญศึกษา ซึ่งเป็นการฝึกคนออกไปประกอบอาชีพ ก็ยังเป็นการผลิตคนเข้ารับราชการในหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ และเป็นการจัดการศึกษาโดยส่วนราชการอื่นที่มีใช้กระทรวงธรรมการ ซึ่งโรงเรียนเหล่านี้ ได้แก่ โรงเรียนข้าราชการพลเรือน โรงเรียนนายเรือ โรงเรียนตำรวจภูธร โรงเรียนไพบรณีย์โทรเลข

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อโครงการศึกษาลับนี้ ส่วนมากก็ยังเป็นการพัฒนาด้านอาชีวศึกษา ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนหันมานิยมอาชีพอิสระมากกว่างานรับราชการ

7. โครงการศึกษา 2464

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อโครงการศึกษาลับนี้ เป็นผลมาจากประสบการณ์ทางด้านการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ที่ได้รับมาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศอังกฤษ

อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อโครงการศึกษาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมี 3 โครงการนั้นเป็นผลให้การจัดการศึกษาของไทยได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาตามโครงการศึกษาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศ ซึ่งในสมัยนี้อาจเรียกว่าเป็นสมัยที่เสริมสร้างปรับปรุงด้านการศึกษาให้เข้ากับยุคและสมัยให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นทั้งในกระบวนการดำเนินงานตามรูปแบบของสถาบันการศึกษา ตลอดจนพระราชบัญญัติควบคุมกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา นอกจากนี้ อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศในรัชสมัยนี้ เป็นผลให้การศึกษาไทยเปลี่ยนแปลงไปในด้านของจุดมุ่งหมายบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ ให้สอดคล้องกับความต้องการทางด้านอาชีพของประชาชน คือ การจัดการศึกษาด้านวิสามัญหรืออาชีวศึกษา ทั้งนี้ได้อาศัยนักการศึกษาไทยที่ได้รับอิทธิพลและความคิดสมัยใหม่จากต่างประเทศ เช่น เจ้าพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) และเจ้าพระยาเทพศาสตร์สถิต (ให้ กาศดิษฐ์) บรรดาท่านเหล่านี้แนวความคิดที่สำคัญตรงกันประการหนึ่ง ก็คือพยายามจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการที่สำคัญทางสังคม และบุคคลให้มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมวิชาชีพที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ วิชาชีพหัตถกรรม หรือวิชาช่างต่างๆ วิชาการค้าขาย การกสิกรรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนนโยบายทางการศึกษาที่มุ่งฝึกคนเข้ารับราชการมา

เป็นเพื่อประกอบอาชีพของราษฎรตามควรแก่อัธยาศัย อธิปไตยทางการศึกษาของต่างประเทศ ยังเป็นผลให้การเรียนของคนไทยต้องเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง และความรู้แห่งภูมิประเทศ พงศาวดารไทย และปลูกฝังความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ไทยอีกด้วย

อธิปไตยทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อโครงการศึกษา ทั้งในสองรัชสมัยนั้น สามารถพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชนได้ โดยเฉพาะจุดมุ่งหมายของโครงการศึกษาดังแต่ พ.ศ. 2445 เป็นต้นมานั้น มุ่งให้ได้เรียนวิชาชีพเพื่อที่จะได้เป็นการสร้างเศรษฐกิจแก่ตนเองและครอบครัวต่อไปในอนาคต และเป็นผลต่อสภาพเศรษฐกิจของชาติต่อมา

3.3 การจัดตั้งโรงเรียน/มหาวิทยาลัย

จากผลกระทบจากอธิปไตยของต่างประเทศที่มีต่อการศึกษาไทยในยุครัชกาลที่ 5 สงครามโลกครั้งที่ 2 (2414-2488) ในด้านการบริหารจัดการศึกษา ในส่วนของการจัดตั้งโรงเรียน และมหาวิทยาลัย เพื่อพัฒนาคนในชาติให้มีความรู้ความสามารถในการต่อกรกับประเทศตะวันตก จึงเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้มีการปฏิรูปหรือการเริ่มต้นการปรับปรุงการศึกษาไทย โดยมีการจัดการศึกษาตามแบบอย่างตะวันตก และการจัดตั้งโรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง ดังนี้

- พ.ศ. 2414
- 1) การเริ่มต้นจัดตั้งโรงเรียนแผนใหม่ในพระบรมมหาราชวัง
 - 2) การจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษในพระบรมมหาราชวัง สอนภาษาไทย ให้บุตรหลานข้าราชการ ซึ่งทำงานในหน่วยงานราชการต่างๆ เพื่อจะได้เข้ารับราชการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
- พ.ศ. 2423 การจัดตั้งโรงเรียนสุนันทาลัยในพระบรมมหาราชวัง เป็นโรงเรียนสำหรับสตรี และดำเนินการโดยมีคณะกรรมการ
- พ.ศ. 2424 การเริ่มต้นปรับปรุงโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบให้เป็นโรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก (ต่อมาได้กลายเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2453 และเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2459)

ในส่วนของการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ หรือการขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไปสำหรับประชาชนชาวไทยทั้งหลาย จะได้มีโอกาสรับการศึกษาอย่างทั่วถึง เป็นการนำเอาการศึกษาที่จัดอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ออกไปจัดในวัด ดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2429 การจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดในกรุงเทพฯ หลายแห่ง แห่งแรก ที่วัดมหรธพาราม มีโรงเรียนอยู่ 5 โรงเรียน

1. โรงเรียนหลวงพระศรีสุนทรโฆหาร รับพระบรมวงศานุวงศ์และบุตรข้าราชการ
2. โรงเรียนนาขทหามหาเด็กที่พระตำหนักสวนกุหลาบ
3. โรงเรียนท่าแพนที่
4. โรงเรียนของพระเจ้าลูกยาเธอ สอนพระเจ้าลูกยาเธอทั้ง 4 พระองค์ (โรงเรียนสุนันทาลัย)
5. โรงเรียนปรีดิธรรม (โรงเรียนมหาธาตุวิทยาลัย)

พ.ศ. 2429 ปรากฏว่ามีโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร ที่ตั้งอยู่ในวัดทั้งในกรุงเทพฯ และในส่วนภูมิภาครวม 34 แห่ง

พ.ศ. 2435 ประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดทั่วไป ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง โดยประสงค์จะขยายการศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทยให้แพร่หลายและเป็นแบบแผน

พ.ศ. 2449 มีการประชุมร่วมกันระหว่างกระทรวงธรรมการกับกระทรวงมหาดไทย เพื่อปรึกษาหารือกันในเรื่องที่จะจัดการสาธารณสุขบาลและสาธารณสุขศึกษาให้แพร่หลายออกไปทั่วราชอาณาจักร

การจัดการศึกษาของฝ่ายโรงเรียนราษฎร การเริ่มต้นของการศึกษาฝ่ายโรงเรียนราษฎรในประเทศไทยนั้นเกิดจากความริเริ่มของคณะมิชชันนารี โรงเรียนราษฎรได้เกิดขึ้นในประเทศไทยก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้มองเห็นได้ว่าอิทธิพลทางแนวความคิดของตะวันตกได้แผ่เข้าไปในประเทศไทย ทำให้เรารับเอาแนวความคิดของชาวตะวันตกนี้เข้ามาจัดการศึกษาในประเทศไทย และได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนราษฎรขึ้นมาบ้าง คือปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมเพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนราษฎรให้เป็นไปตามกฎหมายของกระทรวงธรรมการ การจัดตั้งโรงเรียนต่างๆ มากมายทั้งของรัฐเองและของฝ่ายโรงเรียนราษฎรก็เพื่อที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ที่จำเป็นในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้มีความรู้เท่าทันกับตะวันตก และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งพระองค์ได้เล็งเห็น

ถึงความสำคัญของการศึกษาซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถทั้งในเมืองหลวงและหัวเมือง เป็นการจัดการศึกษาโดยมีจุดประสงค์เพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ เพื่อประกอบอาชีพหรือเพื่อความเป็นไทยหรือเพื่อที่จะทำการค้าขายกับต่างประเทศ

3.4 การมีหน่วยงานดูแล/กระทรวง

ก่อนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษามี 2 ฝ่ายคือ วัด กับวัง และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็ได้มีการพยายามจัดตั้งหน่วยงานทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา คือ กรมธรรมการ หรือกรมธรรมการสังฆการี (กระทรวงศึกษาธิการ) แต่หน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดการศึกษายังแยกกันอยู่ และในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2411 ได้มีการปรับปรุงหน่วยงานการจัดการศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2414 ซึ่งเป็นปีที่พระองค์ทรงจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในพระบรมมหาราชวัง และกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ขึ้น จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามอย่างมากมาย และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุง ให้การศึกษาของไทยมีคุณภาพเพื่อรองรับการคุกคามจากอิทธิพลของต่างประเทศ

หน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาดังนี้ คือ

ระหว่างพ.ศ. 2411-2430 เป็นระยะเริ่มต้นการปฏิรูปการศึกษา มีหน่วยงานต่างๆ ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 หน่วยงาน คือ

1. กรมธรรมการหรือกรมธรรมการสังฆการี ซึ่งเป็นหน่วยงานเดิมปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาทางฝ่ายพุทธจักร จัดการในเรื่องการศึกษาโดยเฉพาะแตกต่างหากจากกรมทหารมหาดเล็ก กรมธรรมการนี้ยังมีหน่วยงานที่อยู่ได้บังคับบัญชาอีกสองกรมคือ กรมสังฆการี และกรมราชบัณฑิต

2. กรมพระอาลักษณ์ อาศัยข้าราชการในกรมพระอาลักษณ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือไทย สอนคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการ

3. กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ในระยะแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบังคับบัญชาและฝึกอบรมข้าราชการสำหรับเข้าทำการในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ด้วยพระองค์เอง ต่อมาได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งแทน

ระหว่าง พ.ศ. 2430-2435 เป็นระยะปรับปรุงหน่วยงานสำหรับทำหน้าที่ในการจัดการศึกษา ปรากฏในปี พ.ศ. 2430 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเพื่อรวบรวมข้าราชการและการงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้เข้าไปรวมอยู่ในหน่วยงานเพียงหน่วยเดียว เมื่อได้จัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นแล้วได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนโรงเรียนต่างๆ ซึ่งอยู่ในสังกัดกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์มาอยู่ในบังคับบัญชาของกรมศึกษาธิการ ปรากฏว่ามีโรงเรียนในสังกัดกรมศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2430 รวมทั้งหมด 34 แห่ง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชดำริว่า “การโรงเรียนที่ได้จัดตั้งขึ้นมีกิจเกี่ยวข้องกับด้วยพระอารามและพระสงฆ์อยู่มาก” การที่มอบให้กรมศึกษาธิการทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาใหม่ จึงได้พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง กรมธรรมการขึ้นในปี พ.ศ. 2432 เพื่อให้พนักงานที่จะบังคับบัญชาเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ตำแหน่งที่พระยาพระเสด็จ และเป็นผู้บังคับการ โรงเรียนและ โรงพยาบาลทั่วทั้งพระราชอาณาเขต กรมธรรมการที่จัดตั้งขึ้นในครั้งนี้ เป็นการรวมเอากรมธรรมการสังฆการี กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมแผนที่ และพิพิธภณฑสถาน เข้ามาอยู่ในบังคับบัญชาเดียวกัน นับว่าเป็นการปรับปรุงหน่วยงานสำหรับทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้รัดกุมยิ่งขึ้น

ระหว่าง พ.ศ. 2435-2453 เป็นระยะการขยายการศึกษาที่แพร่หลายสำหรับประชาชนชาวไทยได้มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง

กรมธรรมการเป็นกระทรวงหนึ่งซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2435 สำหรับเป็นหน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง มีหน้าที่สำคัญแบ่งออกเป็น 5 กรมคือ

1. กรมธรรมการกลาง
2. กรมศึกษาธิการ
3. กรมพยาบาล
4. กรมพิพิธภณฑ์
5. กรมสังฆการี

เป็นการรวมเอาความรับผิดชอบการจัดการศึกษา ซึ่งเคยแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ วัด กับ วัง ให้เข้าอยู่รวมอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยเดียวกัน

การบริหารจัดการหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการศึกษาของไทยอันเนื่องมาจากอิทธิพลต่างประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านรูปแบบของการจัดการศึกษาและแนวคิดหรือปรัชญาการศึกษา ซึ่งย่อมมีทั้งผลดีและผลเสีย สำหรับผลดีนั้น ได้แก่ การผลิตคนเข้ารับราชการ ได้ตามความต้องการของประเทศ

ไทยในขณะนั้น ส่วนผลเสียที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนมีอยู่ 2 ประการคือ คนด้นงาน เพราะทุกคน มุ่งที่จะเข้ารับราชการ และ คนละทิ้งอาชีพและถิ่นฐานเดิมของตน เพราะทุกคนมุ่งที่จะศึกษาเล่าเรียนวิชาหนังสือแต่เพียงอย่างเดียว

อิทธิพลภายนอกประเทศ ได้แก่ การคุกคามทางการทหารและการเมืองของ จักรวรรดินิยมตะวันตก และการทำทลายทางแนวความคิดสมัยใหม่ของประเทศตะวันตก สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อการปฏิรูปการบริหารประเทศ ข่อมมีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการของหน่วยงาน ที่ดูแลด้านการศึกษาในสมัยนั้นด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การจัดการศึกษายุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

อิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย

ระยะเวลาระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง การศึกษาของประเทศไทยได้รับผลกระทบกระเทือนจากสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่สองพอสมควร มีโรงเรียนหลายแห่งต้องหยุดการจัดการเรียนการสอน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้สั่งให้โรงเรียนส่วนกลางในเขตอำเภอชั้นในของพระนคร ธนบุรี หยุดการเรียนการสอนชั่วคราว ตั้งแต่วันที่ 7 มิถุนายน 2484 จนตลอดปีการศึกษา และหยุดต่อเนื่องไปจนถึงกลาง พ.ศ. 2485 รวมระยะเวลาเกือบ 1 ปี ในส่วนของจังหวัดที่ได้รับผลจากภัยสงครามก็จำเป็นจะต้องหยุดการเรียนการสอน และการสอบไล่ประจำปี อันเนื่องมาจากภาวะสงครามที่ส่งผลกระทบให้นักเรียน ไม่มีเวลาเรียนเพียงพอ และได้ให้นักเรียนที่มีเวลาเรียนร้อยละ 60 เป็นผู้ที่สอบได้

หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 กระทรวงศึกษาได้รับการช่วยเหลือจากต่างประเทศในด้านการจัดการศึกษา โดยการประสานงานของกองการสัมพันธ์ต่างประเทศที่คอยทำหน้าที่ประสานงานกับองค์กรการศึกษาต่างประเทศหลาย ๆ องค์กร อันได้แก่องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งจัดตั้งขึ้นที่ลอนดอน เมื่อ พ.ศ. 2484 ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2492 ซึ่งทางยูเนสโกมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมความรู้ให้พลเมืองมีความเข้าใจกันดี เพื่อจะช่วยกันดำรงรักษาสันติภาพของโลก โดยได้คอยให้ความช่วยเหลือในด้านผู้เชี่ยวชาญ ทุนการศึกษา อุปกรณ์ทางการศึกษา และได้มีการจัดทำโครงการการศึกษาต่าง ๆ ในประเทศไทยอีกหลายโครงการ นอกจากนี้ยังมีสถาบันการศึกษาจากประเทศตะวันตกอีกหลายสถาบันที่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษาในประเทศไทยอันได้แก่ มหาวิทยาลัยเท็กซัส มหาวิทยาลัยอินเดียนา ตลอดจนจนการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันตะวันตกซึ่งได้เข้ามามีบทบาทในทางการศึกษาของประเทศไทย

ผลกระทบจากอิทธิพลประเทศตะวันตก

1. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ. 2489 ประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรี คือนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งรัฐบาลในสมัยนั้นมีแนวคิดทางการศึกษา ประกอบด้วยสายสามัญและสายอาชีวศึกษา ดังนี้

แนวการศึกษาแบ่งเป็นสายสามัญศึกษากับอาชีวศึกษา หลักสูตรตำราเรียนจะปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศและความเป็นอยู่ของท้องถิ่น โดยจะให้ผู้ที่ได้รับการศึกษารู้จักค้นคว้าหาเหตุผลและมีศีลธรรมอันดีงาม การศึกษาจะต้องมีครูดีฉะนั้นการศึกษาวิชาครู การบำรุงฐานะของครูให้เป็นที่เคารพนับถือแก่บรรดาศิษย์จึงเป็นภารกิจอันยิ่งใหญ่ของกระทรวงศึกษาธิการ (นโยบายของรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์แถลงเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2489)

สำหรับแผนการศึกษาที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังคงเป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2479 ที่เน้นในเรื่องของพุทธศึกษา จริยศึกษาและพลศึกษา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. เพื่อให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาเพื่อจะได้ทำหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้โดยเต็มที่และเพื่อทุกคนจะได้เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและตนเองอย่างแท้จริง
2. เพื่อให้ได้ประโยชน์ตามที่กุลบุตร กุลธิดาพึงได้รับการศึกษาทั้งสองสถานคือสามัญศึกษา กับอาชีวศึกษา
3. เพื่อความบริบูรณ์แห่งการศึกษาทั้งสองสถาบันนั้น ให้จัดการศึกษาทั้งสามส่วนคือ พุทธศึกษา จริยศึกษา และพลศึกษา

ปี พ.ศ. 2490 ซึ่งมีคณะรัฐบาลคณะที่ 18 ที่มีพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (ช่วง 23 สิงหาคม -30 พฤษภาคม 2490) ได้มีปรัชญาและนโยบายทางการศึกษาที่ต่อเนื่องมาจากรัฐบาลชุดที่แล้ว และได้เน้นในเรื่องของหลักสูตรและการเรียนตลอดจนสถานะและความรู้ของครู ดังนี้

จะดำเนินงานการวางแผนการศึกษาของชาติต่อจากงานที่รัฐบาลชุดก่อนดำเนินการค้างอยู่ และจะปรับปรุงหลักสูตรกับตำราเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ และความเป็นอยู่ของท้องถิ่น โดยให้ผู้ที่ได้รับการศึกษามีความรู้อันจำเป็นแก่การประกอบอาชีพและให้รู้จักค้นหาเหตุผล ทั้งมีศีลธรรมซึ่งต้องอาศัยศาสนาเข้าช่วยด้วย เกี่ยวกับฐานะของครูที่ได้บำรุงกันมาแต่รัฐบาลชุดก่อนนั้น รัฐบาลชุดนี้จะดำเนินงานต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปรับปรุงครูประจำบาลให้เป็นข้าราชการตามคุณสมบัติและพื้นฐานความรู้ และการให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ครูประจำบาลให้มากขึ้นเป็นพิเศษ

ในอีกหนึ่งปีต่อมาคือ ในปี พ.ศ. 2491 มีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และได้รับการสนับสนุนจากประเทศสหรัฐอเมริกาค่อนข้างมาก ทั้งนี้เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกา มีความประสงค์ที่จะใช้ประเทศไทยเป็นกำลังสำคัญในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังเผยแพร่เข้ามาในเอเชียได้

นโยบายทางการศึกษาของรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่แถลงเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2491 ได้เน้นเรื่องโอกาสการศึกษาเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังนี้

รัฐบาลนี้จะสนใจเป็นพิเศษในเรื่องการศึกษาของประชาชน จะพยายามให้พลเมืองได้รับการศึกษาโดยทั่วหน้ากัน ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนต่างๆของรัฐบาลให้เพียงพอกับประชาชนที่เพิ่มขึ้น ทั้งปรับปรุงสมรรถภาพและเงินเดือนครู ส่วนโรงเรียนเอกชน รัฐบาลจะสนับสนุนให้เพิ่มพูนขึ้นทั้งคุณภาพและปริมาณ

สำหรับแผนการศึกษาแห่งชาตินั้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ 3 ฉบับด้วยกันคือ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520

แผนการศึกษาแห่งชาติซึ่งถือเป็นธรรมเนียมของการศึกษานั้นมีที่มาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 ซึ่งในขณะนั้นใช้ชื่อว่า โครงการการศึกษา พ.ศ. 2441 โดยการจำลองมาจากแผนการศึกษาของประเทศอังกฤษ (โพยม วรรณศิริ, 2522) เมื่อหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 มีการจัดทำแผนขึ้นใหม่ และเปลี่ยนชื่อเป็น แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 ซึ่งลักษณะของแผนฯตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะมีรูปแบบของแผนฯแตกต่างไปจากเดิม ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลจากการวางแผนการศึกษาของประเทศตะวันตกในขณะนั้น โดยจะระบุไว้เฉพาะนโยบายหลักในการศึกษา ส่วนรายละเอียดทางการปฏิบัติได้อาศัยกฎหมาย และระเบียบอื่นๆ เป็นแบบแผน การให้ความเท่าเทียมกันในการเข้ารับการศึกษาการให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการศึกษามากขึ้นและการจัดแบ่งแสดงสาระสำคัญของการศึกษา (สมศักดิ์ ตันติภิรมย์, 2517)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494

หลังจากประเทศไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกขององค์การศึกษาวិทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโกแล้วเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2492 ยูเนสโกก็ได้เข้ามา ประสานให้ความช่วยเหลือแก่กระทรวงศึกษาธิการ ความร่วมมือในการพัฒนาที่สำคัญ คือ พ.ศ. 2492 ยูเนสโกได้ส่งผู้เชี่ยวชาญการศึกษาเข้ามาสำรวจสภาพการณ์การศึกษาของประเทศ และได้ให้ ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการศึกษาที่มีผลต่อการจัดทำแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 เพื่อให้จัด การศึกษาได้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมืองที่แตกต่างไปจากเดิมสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากนั้น ใน พ.ศ. 2494 รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 โดยมีวิธีการจัด การศึกษาที่มุ่งเป้าหมายไปสู่องค์แห่งการศึกษา 4 อย่างตามแบบ 4 h คือ พุทธิศึกษา ตรงกับ head จริยศึกษา ตรงกับ heart พลศึกษา ตรงกับ health และหัตถศึกษา ตรงกับ hand (ประยูร ศรีประสาธน์, 2517) องค์สี่แห่งการศึกษานี้เป็นวิธีการจัดการศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ดังที่ จะเห็นได้จากคำกล่าวของ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ หนึ่งในคณะกรรมการร่างแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า “...จีนปล่อยให้เด็กหลงนิยมเรียนวิชาธรรมด้อย่างแต่ก่อนแล้ว ก็จะเป็นภัยแก่เด็กเอง และเป็นภัยแก่บ้านเมืองด้วย.....เมื่อดูตัวอย่างของอเมริกา ซึ่งเขานำการศึกษา เป็นสี่ส่วนล้วนเหมาะสมกัน คือ *Head Education, Heart Education, Health Education, Hand Education* รวมเป็นสี่แล้วจะเห็นว่าของเขาได้ผลจนสามารถสร้างชาติ และประเทศให้ก้าวหน้าไป อย่างรวดเร็วเป็นประวัติการณ์ และไปได้ไกลกว่าประเทศอื่นๆ ในทุกๆทาง จนกลายเป็นประเทศที่ หนึ่งของโลกขึ้นมาได้...” (ระลึก ธานี, 2525) การใช้องค์สี่แห่งการศึกษานี้ ก็เพื่อให้การศึกษามี ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะกรรมการร่างแผนพัฒนาการศึกษาชาติ มีความเห็นว่า หัตถศึกษา มีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาบ้านเมือง นับได้ว่ามีความแตกต่างไปจากแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 และ พ.ศ. 2479 เนื่องจากทั้งสองแผนฯนี้ ใช้องค์สามแห่งการศึกษา ในเรื่องเป้าหมาย การศึกษาใน 3 มิติ (three domains) อันประกอบด้วย พุทธิศึกษา ตรงกับ cognitive domain จริยศึกษา ตรงกับ affective domain และ พลศึกษา ตรงกับ psychomotor domain (ประยูร ศรี ประสาธน์, 2517) นอกจากนั้นแล้ว ยังมีสาระสำคัญ และหลักการบางอย่างที่แตกต่างจากแผนการ ศึกษาฉบับเก่าอีกด้วยเช่น ความมุ่งหมายให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประกอบอาชีพ และมีจิตใจเป็น นักประชาธิปไตย เป็นต้น (อุมา สุคนธมาน, วารี ถิระจิตร และ ตำลี ทองธิว, 2539)

นอกจากนั้นแล้ว แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ยังได้รับเอาอิทธิพลปรัชญาการศึกษาแบบ พัฒนาการของชาวอเมริกัน จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ที่กล่าวว่า “เด็กเรียนรู้ได้โดยคิดก่อน แล้วได้ทำตามนั้น” การเรียนการสอนต้องมีการซักถาม มีอภิปราย ซึ่งจะก่อให้เกิดการคิด และในการสอนต้องยึดเอาความสนใจของเด็กเป็นหลัก ครูต้องสอนในสิ่งที่เด็กสนใจ ครูเป็นเพียงผู้สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตามที่เด็กสนใจ เด็กเป็นศูนย์กลางของการสอน ครูไม่ใช่ศูนย์กลางจะสอนตามใจครูไม่ได้ (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ และ คณะ, 2531)

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503

หลังจากการปฏิวัติในปี พ.ศ. 2501 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการปรับปรุงแผนการศึกษาขึ้น เพื่อพิจารณาร่างแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ เมื่อมีการจัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2503 ได้มีหน้าที่ร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเสนอคณะรัฐบาลและได้ประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2503 เรียกว่า “แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503” แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ ได้จัดระบบการศึกษาของไทยให้เข้ากับระบบสากล โดยเน้นให้จัดการศึกษาที่สอดคล้องกับแผนเศรษฐกิจและ แผนการปกครองประเทศ โดยเน้นถึงองค์สี่แห่งการศึกษาเหมือนกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา นอกจากนี้ก็ยังมีกระบวนการ วัตถุประสงค์ 4 หมวด ของการศึกษา คือ ให้มีสังจกกาลแห่งตน (self realization) ให้มีมนุษยสัมพันธ์ (human relation) ให้ความสามารถในการครองชีพ (economic efficiency) และ ให้มีความเป็นพลเมืองดี (civic – responsibility) ซึ่งวัตถุประสงค์ทั้ง 4 ประการนี้เอง ที่มีผู้วิจารณ์กันมากกว่า ได้ไปแปลมาจากวัตถุประสงค์กว้างๆในการจัดการศึกษาที่คณะกรรมการนโยบายการศึกษาแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา ได้ร่างไว้ในปี พ.ศ. 2481 (ค.ศ. 1938) (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ และ คณะ, 2531)

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาของชาติที่ต่างไปจากเดิมมาก โดยระดับประถมศึกษาได้เพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น 7 ชั้น แบ่งเป็น ประถมศึกษาตอนต้น 4 ชั้น และ ตอนปลาย 3 ชั้น ระดับมัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งแบ่งออกเป็น 2 สาย ได้แก่สายสามัญ 3 ชั้น และ สายอาชีพ มี 1 ถึง 3 ชั้น ส่วน ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งออกเป็น 2 สาย ได้แก่ สายสามัญ 2 ชั้น และ สายอาชีพ มี 1 ถึง 3 ชั้น สำหรับอุดมศึกษาเป็นการศึกษาค่อจากมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นการศึกษาวิชาการชั้นสูง (สมศักดิ์ ดันดิภิรมย์, 2517)

การขยายการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็น 7 ปีนั้น ส่วนหนึ่งมีที่มาจากข้อตกลงตามแผนการชาติ ที่ได้มีการประชุมผู้แทนภาคในทวีปเอเชีย โดยที่ยูเนสโกระบุว่า จะให้การสนับสนุนแก่

ประเทศสมาชิกที่ปฏิบัติตามแผนดังกล่าว ซึ่งรัฐบาลได้เล็งเห็นความเป็นไปได้ในการสนับสนุนทั้งทางด้านการเงิน และการให้ผู้เชี่ยวชาญขององค์การยูเนสโกในการพัฒนาการศึกษาของไทย จึงได้รับเอาข้อตกลงนี้มาใช้กับระบบการศึกษาของไทย ดังปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 (อุมา สุคนธมาน, วารี ติระจิตร และสำลี ทองธิว, 2539) อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องการจัดประถมศึกษาเป็น 7 ปีนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้มีแนวคิดที่จะดำเนินการมาก่อนหน้านี้แล้วประมาณ 1 ปี ดังนั้น จึงไม่ได้เป็นเรื่องที่ขัดแย้งแต่ประการใด หากไทยจะดำเนินการตามแผนการฯ ผลสืบเนื่องจากแผนการฯ อีกเรื่องหนึ่งก็คือ ไทยได้ตกลงให้ตั้งสำนักงานส่วนภูมิภาคของยูเนสโกในกรุงเทพฯ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่การฯ อีกด้วย (ปิ่น มาลากุล, 2525)

นอกจากนั้นแล้ว แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ยังให้มีการทดลองเรื่องโรงเรียนมัธยมแบบประสม (Comprehensive School) ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในประเทศยุโรป และอเมริกา โรงเรียนแบบนี้ใช้หลักสูตรประสม สอนทั้งวิชาการ และวิชาชีพไปพร้อมๆ กัน (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525)

นับได้ว่าแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 นี้เป็นแผนที่มีปัญหาในการนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติ และมีผู้วิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด ดังที่ วุฒิชัย มูลศิลป์ (2525) ได้กล่าวไว้ว่า “ความมุ่งหมายของหลักสูตรในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 ซึ่งแปลเอาของ สหรัฐอเมริกามาเกือบทั้งดุ้น ประกอบกับใช้ภาษาที่สละสลวยจนเกินไป ทำให้ครูทั้งหลายอ่านแล้วไม่ค่อยจะเข้าใจ ส่วนชาวบ้านยิ่งเข้าใจกันน้อย ผลในทางปฏิบัติจึงเกิดขึ้นน้อยมาก ปัญหาความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการศึกษาจึงต่อเนื่องกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน”

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520

พ.ศ. 2514 เกิดแนวคิดที่จะร่างแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ขึ้น เนื่องจากสภาพการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษามีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ตลอดจนผลที่ได้จากการวิจัย การสัมมนา การประชุมทางวิชาการ และแนวความคิดจากบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และสื่อมวลชน ฯลฯ ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การศึกษาของไทยจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อสภาพการณ์ต่างๆ ทางสังคม และ เศรษฐกิจ ประกอบกับได้เกิดเหตุฉุฉุนแปรทางการเมือง และ เหตุการณ์รุนแรงเมื่อวันที่ 14 – 16 ตุลาคม 2516 จึงได้มีการศึกษา วิเคราะห์ ตลอดจนรวบรวมความคิดเห็นเพื่อร่างแผนฯ ฉบับใหม่ขึ้น ในวันที่ 30 เมษายน 2518 คณะกรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการร่างแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้น โดยมีนายบุญสม มาร์ติน เป็นประธาน และใช้เวลาในการจัดทำร่างประมาณ 1 ปีจึงเสร็จ

และ ได้รับความเห็นชอบตามลำดับจากคณะกรรมการบริหารที่ประชุมใหญ่สภาการศึกษาแห่งชาติ และคณะรัฐมนตรี จนกระทั่งมีประกาศพระบรมราชโองการในปี พ.ศ. 2520

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้ระบุให้การเรียนการสอนทั้งสามัญศึกษา และ อาชีวศึกษา ได้รับการจัดให้ประสมประสานกันทุกระดับ โดยให้เรียนวิชาชีพที่เหมาะสมแก่วัยใน ทุกชั้นเรียน ทั้งระดับประถม มัธยม และ อุดมศึกษา รวมทั้งการศึกษานอกระบบโรงเรียน (วันทนา เลิศสินไทย, 2525) นับได้ว่าแนวคิดเรื่องโรงเรียนมัธยมแบบประสมที่ได้มีการทดลองกัน ตั้งแต่ในโครงการที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ในปี พ.ศ. 2494 นั้น ได้ถูกนำมาระบุไว้ในแผนการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2520 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 นี้ ยังได้มีการบรรจุหลักการใหม่เข้ามาด้วย นั่นคือ แผนฯ ฉบับนี้ได้ถือว่า การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันโดยตลอดชีวิตที่บุคคลพึงได้รับตั้งแต่ เริ่มเกิดจนตาย การศึกษาจึงเน้นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน และนอกโรงเรียน (มัชฌมา สุขเทศน์ และประยูร ศรีประสาธน์, 2520) ในส่วนของนโยบายการจัดการศึกษา ได้มีการกล่าวถึง การศึกษาตลอดชีวิตว่า รัฐพึงเร่งรัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้บุคคลมีโอกา สได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประ โยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสเป็นอันดับแรก นโยบายของแผนการศึกษาฉบับนี้ เน้นการจัดการศึกษาให้ครอบคลุมทุกเพศ ทุกวัย มุ่งความเสมอ ภาคทางการศึกษา และ จัดการศึกษาให้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ถือว่าการศึกษาคือตลอด ชีวิตเป็นแนวคิดหลักในการจัดการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ซึ่งถือว่าเป็นแผนการศึกษาที่มุ่งปฏิรูปการศึกษานี้ นับ ได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความขัดแย้งน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงในอดีต ดังที่ จรูญ วงศ์สายัณห์ (2532) ได้เล่าไว้ว่า “ในการประชุมเพื่อพิจารณาโครงสร้างใหม่ในแผนการ ศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่นี้ ไม่ปรากฏว่ามีการโต้แย้งหรือคัดค้านแต่อย่างหนึ่งอย่างใดเลย ความ ขัดแย้งที่ได้เคยมี เมื่อเริ่มคิดถึงการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ในระยะเวลาเริ่มแรกนั้น หดสั้นไป เพราะคนรุ่นเก่าที่ยึดมั่นในค่านิยมแต่เดิมาก็ได้หัน ไปจากวงการการศึกษาเสียเกือบหมดแล้ว แม้จะ มีเหลืออยู่บ้างก็เป็นจำนวนน้อย เป็นที่รู้กันอย่างแน่ชัดว่า คนรุ่นใหม่ได้ขึ้นมาแทนที่คนรุ่นเก่า และ คนรุ่นใหม่เหล่านี้ส่วนใหญ่ก็ได้รับการศึกษา อบรมมาในระบบการศึกษาของโลกใหม่ คือ สหรัฐอเมริกา ข้อมมีแนวความคิดเห็นไปในแนวเดียวกัน ไม่มีทางที่คนส่วนน้อยจะขัดขวาง หรือ ทักท้วงได้”

สรุปอิทธิพลแนวคิดตะวันตกที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติแต่ละฉบับในช่วงปี พ.ศ.

2489 -2533

แผนการศึกษาฯ	อิทธิพลแนวคิดจากตะวันตก
แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494	<ul style="list-style-type: none"> - องค์แห่งการศึกษา 4 อย่าง คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ตามแบบอเมริกา - มีความมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย - การเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503	<ul style="list-style-type: none"> - องค์แห่งการศึกษา 4 อย่าง คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ตามแบบอเมริกา - วัตถุประสงค์ 4 หมวดของการศึกษาที่แปลมาจากร่างของคณะกรรมการนโยบายการศึกษาแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา - ขยายประถมศึกษาเป็น 7 ปี ตามแผนการฯ - การทดลองแนวคิดเรื่องโรงเรียนมัธยมแบบประสม ซึ่งเป็นที่นิยมทั้งในยุโรปและอเมริกา
แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการศึกษาโรงเรียนมัธยมแบบประสม - การใช้กรอบแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดหลักในการจัดการศึกษา <ul style="list-style-type: none"> - เน้นความเสมอภาคในการได้รับการศึกษา - สนับสนุนการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษาตลอดชีวิต

ยูเนสโกเป็นองค์กรแรกที่มีบทบาทส่งเสริมสนับสนุนให้นำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติในประเทศต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่าใน พ.ศ. 2503 ยูเนสโกได้จัดประชุมนานาชาติว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ หรือ World Conference on Adult Education ที่กรุงมอนทรีออล ประเทศแคนาดา ซึ่งในการประชุมนี้ ได้กล่าวถึงและให้ความสำคัญแก่การศึกษาตลอดชีวิตเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นยูเนสโกก็ได้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตมาโดยตลอด จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 เมื่อยูเนสโกจัดประชุมใหญ่ครั้งที่ 17 ได้มีการเสนอรายงานของคณะกรรมการระหว่างชาติว่าด้วยการพัฒนาการศึกษา (International Commission on the Development of Education) ชื่อ Learning to Be : The World of Education Today and Tomorrow ซึ่งข้อเสนอแนะที่รายงานฉบับนี้ได้เสนอไว้ก็คือ "...ให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดหลักสำหรับการวางนโยบายทางการ

ศึกษาของประเทศต่างๆ ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนาในอนาคตที่จะมาถึงนี้” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

ในช่วง พ.ศ. 2503 – 2513 ประเทศต่างๆทั้งในอเมริกา ยุโรป ออสเตรเลีย เอเชีย และแอฟริกาได้ นำแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตไปเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาของประเทศ แต่ละประเทศได้มีนโยบายในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต มีองค์กรรับผิดชอบในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และ แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับขยายตัวอย่างกว้างขวาง จากนั้นเป็นต้นมาสำหรับประเทศไทยนั้น การศึกษาตลอดชีวิตได้มีมานานแล้ว เนื่องจากการศึกษาจะเกิดขึ้นที่ บ้าน วัด และ วัง เพียงแต่ยังไม่ปรากฏคำนี้อย่างเป็นทางการเท่านั้น จนกระทั่ง ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่ได้มีการบรรจุหลักการใหม่นี้เข้ามาเป็นครั้งแรก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) นั่นคือแผนฯฉบับนี้ได้ถือว่าการศึกษายเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันโดยตลอดชีวิตที่บุคคลพึงได้รับตั้งแต่เริ่มเกิดจนตาย การศึกษาจึงเน้นทั้งการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน และนอกโรงเรียน (มัชฌานา สุขเพชรณ์ และ ประยูร ศรีประสาธน์, 2520)

จากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ได้มีการกล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตอย่างกว้างขวาง ทั้งในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ นโยบายพัฒนาการศึกษา ในการประชุมสัมมนาและได้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างกว้างขวาง โดยแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 นี้ ได้มีการระบุให้ การศึกษายเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันโดยตลอดชีวิตที่บุคคลพึงได้รับตั้งแต่เริ่มเกิดจนตาย และ เน้นการจัดการศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบโรงเรียนแก่ประชาชนไทย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย

แนวคิดเรื่องการส่งเสริมประชาธิปไตยนี้ นอกจากจะเป็นผลจากการที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทมากขึ้นแล้ว ยังเป็นผลสืบเนื่องจากการที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางศึกษาดูงานรอบโลกระหว่างเดือนเมษายน – มิถุนายน พ.ศ. 2498 ซึ่งทำให้ จอมพล ป. เกิดความนิยมเลื่อมใสในระบอบการปกครองนี้เป็นอย่างยิ่ง เมื่อกลับจากดูงานที่สหรัฐอเมริกา และที่อังกฤษแล้ว จอมพล ป. ก็ได้เริ่มโครงการต่างๆที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการทางประชาธิปไตยขึ้นในไทยบ้าง (อุมา สุขคนธมาน, วารี ติระจิตรและสำลี ทองธิว, 2539) อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาก็ยังคงมีบทบาทในเรื่องนี้อยู่ต่อไป ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ องค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา (USOM) ให้ความช่วยเหลือแก่โครงการพัฒนาการศึกษาในปี พ.ศ. 2501 ซึ่งจุดมุ่งหมายหนึ่งของโครงการนี้ก็เพื่อช่วยยกระดับเศรษฐกิจของประเทศ และช่วยส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย (เกหลง ปภาวสิทธิ์, 2530)

แม้ว่าจะมีการริเริ่มปลูกฝังบรรยากาศการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตยกันมาตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกแล้วก็ตาม แต่การเรียนการสอนที่เกิดขึ้นจริงเป็นส่วนใหญ่ นั่น ก็ยังคงมีลักษณะเป็นคั้งที่ อนุช อภาภิรมย์ ได้กล่าวไว้เมื่อปี พ.ศ. 2516 ว่า “ปรัชญาการศึกษาของไทยมีลักษณะเป็นปรัชญาของผู้คั้งที่มีแนวทางการสั่งสอนคนให้เป็นเจ้าคนนายคน” เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะปัญหาการไม่เป็นประชาธิปไตยทางการศึกษานั้นเอง (อนุช อภาภิรมย์, 2516) ต่อมาเมื่อ รัฐบาลประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ. 2520 ซึ่งนับได้ว่าเป็นการปฏิรูปการศึกษาของไทยอีกครั้งหนึ่ง แผนฯฉบับดังกล่าวนี้ ก็ได้สะท้อนถึงปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาค การไม่ได้รับความเป็นธรรมในเรื่องต่างๆในสังคมไทย และ กระแสของการปลูกฝังประชาธิปไตยอย่างทั่วถึงและรวดเร็วในขณะนั้น (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และ ธรรมเกียรติ กันอริ, 2530) แนวคิดแบบตะวันตกที่เข้ามากระทบสังคมไทยผ่านการศึกษานั้น เริ่มแรกจะจำกัดอยู่ในแวดวงคนชั้นสูงก่อน โดยในระยะต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การศึกษาไทยได้รับอิทธิพลจากยุโรป โดยเฉพาะประเทศอังกฤษมากกว่าประเทศอื่นๆ เพราะผู้บริหารประเทศหลายคนเป็นนักเรียนอังกฤษ หรือคุ้นเคยกับประเทศอังกฤษ อิทธิพลที่สำคัญจากการศึกษาแนวยุโรปคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2475 กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้มิได้เกิดจากพลังประชาชน แต่เกิดจากคนที่มีการศึกษา และ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากยุโรป (วราพร ศรีสุพรรณ, 2542) สำหรับแนวคิดทางการศึกษาที่สะท้อนถึงอุดมการณ์การปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น จะเห็นได้จากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในปี พ.ศ. 2476 เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนได้มีความเข้าใจและได้มีส่วนร่วมในการปกครอง ในรูปพลังทางการเมืองร่วมกับรัฐบาลในการพิทักษ์รักษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ดำรงอยู่ และทะนุบำรุงให้มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป (ไพฑูรย์ วรณศิริ, 2522) แม้แต่ในหลักสูตรประถมศึกษา ฉบับปี พ.ศ. 2480 ก็ยังมีการเน้นให้มีการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยเอาไว้ด้วยเช่นกัน (อุมา สุคนธมาน, วารี ติระจิตร และ ลำลีทองธิว, 2539) ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (สงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2482 - 2488) โลกถูกแบ่งเป็น 2 ค่าย คือ ค่ายทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย นำโดย สหรัฐอเมริกา และ ค่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ นำโดย สหภาพโซเวียต ทั้งสองค่ายนี้ต่างก็พยายามขยายเครือข่ายของตนไปสู่ประเทศในโลกที่สาม โดยผ่านความช่วยเหลือต่างๆ สำหรับทิศทางการค้าเสรีนิยมประชาธิปไตยนั้น ก็ได้ใช้วิธีการเปิดการค้าเสรีระหว่างประเทศ ยกเลิกระบบผูกขาดแบบอาณานิคม และ ลดกำแพงภาษี เพื่อทำลายอุปสรรคทางการค้าระหว่างประเทศ พร้อมๆกับการส่งเสริมการลงทุน โดยการส่งออกทุนผ่านธนาคารโลก และ ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ณ จุดนี้เองที่สหรัฐอเมริกาเริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการศึกษาไทยมากขึ้นเรื่อยๆ โดยผ่านองค์การให้ความ

ช่วยเหลือต่างๆ การที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทมากขึ้นนั้น เป็นสาเหตุที่ทำให้ไทยได้รับอิทธิพลเรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสหรัฐอเมริกาไปด้วย

หลังจากที่ไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติและยูเนสโกแล้ว ไทยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การทั้งสองในเรื่องการปรับปรุงการศึกษา มีคณะผู้เชี่ยวชาญจากสหรัฐอเมริกามาให้คำปรึกษา และช่วยฝึกอบรม ทั้งยังได้มีการริเริ่มทำการวิจัยทางการศึกษา และทดลองโครงการต่างๆรวมทั้งช่วยเหลือในเรื่องจัดหาทุนการศึกษาเพิ่มเติมให้แก่ครูและอาจารย์เป็นจำนวนมาก โครงการความร่วมมือโครงการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาไทยในระยะต่อมาเป็นอย่างมาก คือ โครงการทดลองและส่งเสริมการศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งภายในโครงการนี้เป็นการทดลองเพื่อหาวิธีที่ดีที่สุดในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาในทุกระดับ และหนึ่งในการปรับปรุงนี้ ก็ได้มีความพยายามที่จะปลูกฝังวิถีทางประชาธิปไตยเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน (อุมา สุคนธมาน, วารี ธีระจิตร และสำลี ทองธิว, 2539) โดยเน้นค่านิยมที่ไม่ให้มีการลงโทษเด็ก การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนแบบประชาธิปไตย เพื่อให้เด็กเกิดความคุ้นเคยและเป็นแบบอย่างต่อไปในอนาคต

ในปี พ.ศ. 2494 รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ให้เป็นแนวทางหลักในการจัดการศึกษาของชาติ ซึ่งมีสาระสำคัญ และหลักการบางอย่างที่แตกต่างไปจากแผนการศึกษาฉบับเก่า เช่น ความมุ่งหมายให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประกอบอาชีพ และมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย (อุมา สุคนธมาน, วารี ธีระจิตร และสำลี ทองธิว, 2539) อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องการส่งเสริมประชาธิปไตย ผ่านกระบวนการศึกษานั้น ได้รับการยอมรับ และนำไปใช้ในการจัดการศึกษาเฉพาะในระดับประถมศึกษาเท่านั้น เนื่องด้วยขณะนั้น การศึกษาระดับที่มีเด็กนักเรียนเข้าถึงได้เป็นจำนวนมากนั้น ยังคงเป็นเพียงระดับประถมศึกษา ส่วนระดับมัธยมศึกษาชั้นเป็นการศึกษาของคนส่วนน้อยที่เป็นคนชั้นสูงอยู่ค่อนข้างมาก แนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับระดับประถม และ มัธยมจึงมีความแตกต่างกัน โดยแนวคิดจัดการศึกษาในระดับมัธยมนั้น ยังคงเป็นไปในลักษณะอนุรักษนิยม คือยังจัดการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาวิชา เน้นมาตรฐานทางวิชาการเพียงอย่างเดียว ไม่ได้เน้นพัฒนาการทุกด้านของเด็กนักเรียนเป็นสำคัญดังเช่นการจัดการศึกษาในระดับประถม (จรรยา วงศ์สายัณห์, 2532) ซึ่งแนวคิดแบบพัฒนานักเรียนในทุกด้านนี้มีที่มาจากกรณีที่รัฐบาลมีความคิดในการใช้การประถมศึกษา และการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและประเทศให้ไปในแนวเดียวกับมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา จึงรับเอาการจัดการศึกษาแบบพิพัฒนาการของสหรัฐอเมริกามาทั้งในเรื่องของเนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนการสอนและสื่อการสอนต่างๆ เข้ามาใช้ในโรงเรียนของไทย และนำแนวความคิดและ

ประสบการณ์เรื่องประชาธิปไตยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เข้าใจและคุ้นเคยกับการปกครองในแนวคิงด้อม

แนวคิดเรื่องจุดมุ่งหมายของอุดมศึกษาตามหลักสากล

ไพฑูริย์ สนิลรัตน์ (2542) ได้กล่าวไว้ว่า จุดมุ่งหมายของอุดมศึกษานั้น ได้รับอิทธิพลมาจากยุโรปและสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นของอุดมศึกษาที่ได้มีการเผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งต่อมาแนวคิดดังกล่าวนี้มีความเป็นสากลไปในที่สุด

จุดมุ่งหมายของอุดมศึกษาตามหลักสากลนั้น ประกอบไปด้วย การสอน การวิจัย และการบริการชุมชน

แนวคิดเรื่องการเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบ (Comprehensive University)

เมื่อประเทศไทยเริ่มรับความช่วยเหลือจากองค์การยูเนสโกในปี พ.ศ. 2492 นั้น ก็ได้มีการส่งผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษามาส่งตรวจสภาพการณ์การศึกษาในประเทศไทย เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงการศึกษา โดยเน้นการประถมศึกษา และอาชีวศึกษา จนกระทั่งเดือนตุลาคม พ.ศ. 2496 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ จึงจัดส่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิทยาศาสตร์ Sir Charles Darwin ผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาศาสตร์ให้เข้ามาสำรวจสภาพความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาอุตสาหกรรม เซอร์ ชาร์ล คาร์วิน (Sir Charles Darwin) ได้จัดทำรายงานข้อคิดเห็น ที่เป็นผลโดยตรงต่อระบบอุดมศึกษาไทยในทศวรรษ 2500 ข้างหน้า ต่อมา เซอร์ ชาร์ล คาร์วินได้เสนอแนะถึงหลักการความเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบ (Comprehensive University) ที่มหาวิทยาลัยต้องจัดการศึกษาให้ได้หลายสาขาวิชา (วารุณี โอสถานนท์, 2533) แนวคิดนี้ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2503 ที่มุ่งให้เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบ (Comprehensive University) โดยกำหนดให้การจัดการศึกษาประกอบด้วยสาขาวิชาต่างๆครบทุกสาขาตามหลักสากล จึงมีโครงการที่เปิดคณะวิชาถึง 8 คณะ (นิรมล กิตติวิบูลย์, 2527) ทั้งนี้เพื่อจะให้เยาวชนในเขตพัฒนาภาคเหนือ 17 จังหวัด ได้มีโอกาสเข้าศึกษาหาความรู้ระดับอุดมศึกษาอย่างครบถ้วน โดยไม่ต้องเดินทางเข้ากรุงเทพฯซึ่งเป็นการแบ่งเบาภาระของมหาวิทยาลัยในส่วนกลาง และเป็นการลดความแออัดของนักศึกษาในส่วนกลางได้ (ทพวงมหาวิทยาลัย, 2535)

แนวคิดเรื่องการเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของมหาวิทยาลัยต่างๆ ในเวลาต่อมา โดยต่างก็พยายามเปิดหลักสูตรสาขาวิชาต่างๆ ให้ครบทุกสาขา

จนถึงกับมีผู้ออกมาแสดงความเป็นห่วงถึงคุณภาพในการจัดการศึกษา ดังที่ตีปโปนัท เกตุทัต (2514) ได้กล่าว “...ได้เคยมีผู้กล่าวไว้ว่ามหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้น ที่จริงก็คือโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูงที่เปิดสอนในสาขาวิชาแคบๆเฉพาะบางสาขา คงจะมีแค่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่พอจะพูดได้ว่าเป็นมหาวิทยาลัยในทัศนะของชาวตะวันตก...อาจจะเป็นเพราะข้อวิพากษ์วิจารณ์เช่นนี้กระมัง มหาวิทยาลัยไทยจึงได้พยายามขยายการเปิดสอนในสาขาวิชาต่างๆจนซ้ำซ้อนกัน โดยเกือบไม่คำนึงถึงคุณภาพ แต่กลับคำนึงว่า จะต้องมิสาขาวิชาให้ครบ...”

แนวคิดเรื่องการเป็นสถาบันวิชาชีพชั้นสูง

นอกเหนือจากแนวคิดเรื่องการเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบแล้ว ก็ยังคงมีแนวคิดเกี่ยวกับอุดมศึกษาในการเป็นสถาบันวิชาชีพชั้นสูงด้วย ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่มีการประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือในวันที่ 22 มกราคม 2505 เพื่อสรุปความเห็นในเรื่องที่จะจัดตั้งสถาบันการศึกษาวิชาชีพชั้นสูงเพื่อผลิตกำลังคน โดยเฉพาะสาขาเกษตรกรรมและวิศวกรรมมาเป็นกำลังในการพัฒนาภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยที่ประชุมเห็นว่า สถาบันที่จะตั้งขึ้นนี้ “จะมีลักษณะเหมือนการจัดตั้งวิทยาลัยเกษตรกรรม และวิศวกรรม (Agricultural and Mechanical College) ในสหรัฐอเมริกา...” โดยมีมติเห็นชอบให้จัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงทางเกษตรกรรมและวิศวกรรมศาสตร์เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 รวมทั้งได้กำหนดจุดที่ตั้งใหม่ที่จังหวัดขอนแก่น พร้อมกันนั้นได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งสถาบันขึ้นด้วย (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535)

ในระยะของการจัดตั้งมหาวิทยาลัย นายบุญชนะ อัดถาวร ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการติดต่อและขอรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล และองค์การต่างประเทศหลายแห่ง โดยเริ่มจากเดือนสิงหาคม 2505 รัฐบาลออสเตรเลียได้ส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาสำรวจและช่วยเหลือในการก่อตั้งคณะวิศวกรรมศาสตร์ ต่อมาองค์การสหประชาชาติได้ส่งผู้เชี่ยวชาญอีกคณะหนึ่งเข้ามาช่วยสำรวจ และเสนอรายงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านเกษตรและวิศวกรรม ส่วนรัฐบาลนิวซีแลนด์นอกจากจะส่งผู้เชี่ยวชาญมาให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งคณะเกษตรศาสตร์แล้ว ยังให้ความช่วยเหลือเป็นมูลค่า 7.2 ล้านบาทอีกด้วย นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิฟูลไบรท์ และหน่วยสันติภาพอเมริกันในการส่งอาจารย์มาช่วยสอนวิชาเคมี และภาษาอังกฤษในช่วงปีแรกของการรับนักศึกษาด้วย

จากพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. 2509 นอกจากการกำหนดระเบียบข้อปฏิบัติเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่นแล้ว ยังกำหนดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมกิจการมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารมหาวิทยาลัยและผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดละ 2 คน เพื่อทำหน้าที่ให้การส่งเสริมสนับสนุนกิจการต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ซึ่งนับเป็นการนำแนวคิดเรื่อง กรรมการระดมเงินทุนมหาวิทยาลัย (University Fund Raising Committee) ตามแบบมหาวิทยาลัย ในตะวันตกมาใช้เป็นครั้งแรก

แนวคิดเรื่องมหาวิทยาลัยหลายวิทยาเขต (Multi – Campus System)

คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ชุดที่มีพันเอก ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นประธาน ได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภาคใต้หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้มีการเสนอรูปแบบ มหาวิทยาลัยหลายวิทยาเขต (Multi – Campus System) และการบริหารแบบไม่เป็นส่วนราชการเป็นครั้งแรก โดยที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัย ซึ่งมีคณะวิชากระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีศูนย์กลางของมหาวิทยาลัย (main campus) อยู่ที่จังหวัดปัตตานี โดยให้มีการจัดระเบียบแบบไม่เป็นส่วนราชการ เพื่อให้มีความคล่องตัวในการบริหาร สามารถจูงใจอาจารย์และเจ้าหน้าที่ไปทำงานในมหาวิทยาลัยภูมิภาคแห่งนี้ได้ และเป็นการเปิดโอกาสให้เอกชน และมูลนิธิ เข้ามามีส่วนในการวางนโยบาย และควบคุมการบริหารตามสมควร ซึ่งโดยวิธีนี้คาดหวังว่าจะได้รับความสนับสนุนทางการเงินจากเอกชนและมูลนิธิยิ่งขึ้น...” (วิวัฒน์ สุทธิวิภากร และคณะ, 2530)

สำหรับแนวความคิดเรื่องมหาวิทยาลัยหลายวิทยาเขตนี้ คณะกรรมการฯ ได้มองว่าเป็นรูปแบบมหาวิทยาลัยที่มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์และสภาพการพัฒนาที่เป็นอยู่ในภาคใต้ ซึ่งต้องการกระจายความเจริญไปยังจังหวัดต่างๆอย่างทั่วถึง อีกทั้งยังเป็นรูปแบบที่ใช้ได้ผลมาแล้วในต่างประเทศเช่น มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา มีวิทยาเขต กระจายอยู่ในที่ต่างๆ ถึง 15 แห่ง เป็นต้น การกระจายคณะวิชาเช่นนี้เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในภาคใต้ของประเทศไทย เพราะหลายจังหวัดอยากให้มีมหาวิทยาลัยนี้ไปตั้งอยู่ นับว่าเป็นการสร้างความปลอดภัยให้แก่ประชาชน ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้ทางด้านความประหยัดและความเหมาะสมก็เห็นควร เช่น คณะแพทยศาสตร์อาจตั้งอยู่จังหวัดสงขลา เพราะมีโรงพยาบาลใหญ่อยู่บ้างแล้ว คณะครุศาสตร์ อาจตั้งอยู่ที่บริเวณเขาตุม ไกลกับตัวเมืองยะลา ซึ่งมีสถาบันและส่วนราชการทางการศึกษาอยู่แล้ว เป็นต้น

คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับหลักการในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ ตามที่คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้เสนอเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2508 อนุมัติให้แต่งตั้งคณะกรรมการก่อตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ขึ้น มีพันเอกถนัด คอมันตร์ เป็นประธาน และคณะกรรมการฯ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นช่วยงานอีก 5 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายจัดทำโครงการ ฝ่ายจัดทำแผนผังและงบประมาณ ฝ่ายร่างหลักสูตรการศึกษา ฝ่ายจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์และฝ่ายจัดร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย

สำหรับการจัดร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยภาคใต้ ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติเป็นส่วนราชการและแบบไม่เป็นส่วนราชการ ให้คณะกรรมการระดับอุดมศึกษาของสภาการศึกษาแห่งชาติพิจารณา โดยสำหรับร่างพระราชบัญญัติแบบเป็นส่วนราชการนั้น คล้ายคลึงกับของมหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่มีลักษณะพิเศษ คือ นอกจากจะมีสภามหาวิทยาลัยแล้ว ยังมี คณะกรรมการทรัพย์สิน ซึ่งมีหน้าที่หาเงินผลประโยชน์เพื่อสร้างความเจริญต่างๆให้แก่มหาวิทยาลัย ส่วนร่างพระราชบัญญัติแบบไม่เป็นส่วนราชการนั้น มหาวิทยาลัยจะมีลักษณะการบริหารงานทำนองเดียวกับรัฐวิสาหกิจ มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีรายได้หลักจากงบประมาณ และมีผลประโยชน์ที่มหาวิทยาลัยหามาได้เองผ่านคณะกรรมการทรัพย์สิน ร่างพระราชบัญญัตินี้มีส่วนดี คือ จะทำให้มีความคล่องตัวในเรื่องการใช้จ่ายผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัย และอัตราเงินเดือนของอาจารย์ไม่ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางราชการ ในขณะที่เดียวกันก็มีส่วนเสีย คือ ถ้ามหาวิทยาลัยไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอ ก็อาจบริหารงานได้ด้วยความลำบาก มหาวิทยาลัยระบบนี้จะมีความสัมพันธ์กับสภาการศึกษาแห่งชาติน้อยมาก คือ จะเกี่ยวข้องกันแต่ในเรื่องมาตรฐานหลักสูตรเท่านั้น

ผลการพิจารณาของคณะกรรมการระดับอุดมศึกษา สภาการศึกษาแห่งชาติในเดือนมีนาคม 2510 คณะกรรมการฯ ลงมติสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยภาคใต้ มีพระราชบัญญัติแบบไม่เป็นส่วนราชการ อย่างไรก็ตามในการประชุมอีกสองเดือนถัดมาคือ พฤษภาคม 2510 ได้มีการลงมติใหม่ให้ใช้พระราชบัญญัติแบบเป็นส่วนราชการเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ เพื่อหลีกเลี่ยงอุปสรรคในการดำเนินงานระยะเริ่มต้น เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการจัดหาอาจารย์และเจ้าหน้าที่ ซึ่งบางส่วนยังมีความนิยมต่อสภาพและความมั่นคงของการเป็นข้าราชการอยู่เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติที่เป็นส่วนราชการอีกเล็กน้อยและเมื่อได้รับพระราชทานชื่อ "มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์" ในเดือนตุลาคม 2510 แล้วได้มีการประกาศเป็นพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2511 เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2511

2. การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติแล้ว ได้มีการจัดตั้งองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nation Education Scientific and Cultural Organization) ซึ่งเรียกย่อ ๆ ว่า ยูเนสโก (UNESCO) ขึ้น โดยสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส วัตถุประสงค์ที่สำคัญของยูเนสโก คือ “เพื่อช่วยให้เกิดสันติภาพและความมั่นคง โดยการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชาติ ผ่านกระบวนการศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความนับถือในความยุติธรรม กฎ และสิทธิมนุษยชน และเสริมภาพพื้นฐานในหมู่ประชาชนของโลก โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างด้านเชื้อชาติ เพศ ภาษา และศาสนาใด ๆ ทั้งสิ้น” (กมล สดประเสริฐ, 2530) สำหรับประเทศไทยนั้น ได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของยูเนสโกตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2492 และเริ่มร่วมมือและรับความช่วยเหลือจากยูเนสโกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ระหว่าง พ.ศ. 2491- 2492 ยูเนสโกได้ส่งผู้เชี่ยวชาญ 2 คนมาสำรวจสภาพการศึกษาในด้านต่าง ๆ ของไทยว่าควรจะได้รับ การปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นอย่างไร โดยผู้เชี่ยวชาญนี้คนหนึ่งเป็นชาวอังกฤษ ชื่อ เซอร์ จอห์น ซาเจน อีกคนหนึ่งเป็นชาวฟิลิปปินส์ ชื่อ ดร. โออาดา ภายหลังการสำรวจ ทั้งกระทรวงศึกษาธิการ และองค์การยูเนสโกต่างก็มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้คุณภาพการศึกษาของไทยไม่ดีเท่าที่ควรนั้น เป็นเพราะ หลักสูตร แบบเรียน อุปกรณ์ การศึกษา วิธีสอน และการจัดการ โรงเรียนยังล้าหลังอยู่มาก นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้ว ไม่สนใจที่จะศึกษาต่อ หรือ ไม่สนใจที่จะหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองต่อไป นอกจากนั้นแล้วนักเรียนยังไม่มีพื้นฐานความรู้และความชำนาญที่จะออกไปประกอบอาชีพในภูมิภาคของตนเองได้ ควรที่จะดำเนินการปรับปรุงการเรียนการสอน การจัดโรงเรียน ประเภท และระดับต่าง ๆ ให้ทันสมัยและให้โรงเรียนรับผิดชอบในการร่วมมือดำเนินการยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น (ระลึก ธาณี, 2525) หลังจากนั้น ยูเนสโกได้เสนอโครงการให้ความช่วยเหลือปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาแก่ประเทศไทย 2 โครงการ คือ

1. โครงการทดลอง และส่งเสริมการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา (Chachoengsao Education Pilot Project)

2. ศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี เรียกย่อ ๆ เป็นภาษาไทยว่า

ศ.อ.ศ.อ. (Thailand Unesco Fundamental Education Center - TUFEC)

โครงการทดลองและส่งเสริมการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา

โครงการทดลองและส่งเสริมการศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นโครงการใหญ่ และเป็นโครงการที่มีอิทธิพลต่อการปรับปรุงการศึกษาของไทยในโอกาสต่อมาเป็นอย่างมาก เพราะเป็นโครงการนำร่อง เพื่อทดลองหาวิธีที่ดีที่สุดในการจะปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาทุกระดับตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา การฝึกหัดครู และการศึกษาผู้ใหญ่ เน้นการปรับปรุงโรงเรียนในทุกด้าน ทั้งในด้านการก่อสร้างอาคารเรียน วิธีสอน อุปกรณ์การสอน การจัดโรงเรียน ฯลฯ (ระลึก ธาณี, 2525) นับได้ว่า โครงการฯนี้เป็นโครงการขนาดใหญ่โครงการแรกที่ไทยได้รับความช่วยเหลือทางเทคนิคจากองค์การยูเนสโกด้วย (ก่อ สวัสดิ์ พาณิชย์, 2530) นอกจากนั้นแล้ว โครงการฯนี้ ยังทำให้เกิดกระบวนการวางแผนการศึกษาเป็นครั้งแรกอีกด้วย เรียกได้ว่าเรื่องของการวางแผนนั้น ได้เข้ามาพร้อมกับความร่วมมือระหว่างประเทศ (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2528)

องค์การยูเนสโกให้ความช่วยเหลือแก่โครงการฯ ในเรื่องผู้เชี่ยวชาญ ทุนการศึกษา และอุปกรณ์การศึกษา ส่วนรัฐบาลไทยเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในประเทศ และจัดหาเจ้าหน้าที่ร่วมงานกับผู้เชี่ยวชาญในรูปของกรรมการผสมระหว่างไทยกับต่างประเทศ โครงการฯนี้เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2494 โดยกำหนดไว้ให้ 5 ปีแรก (พ.ศ. 2494 – 2498) เป็นระยะทดลองและพัฒนา สำหรับการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาในจังหวัดฉะเชิงเทรา และวางแผนไว้ว่าจะใช้เวลา 5 ปีต่อไป (พ.ศ. 2498 – 2503) สำหรับการเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากโครงการนี้ไปยังเขตการศึกษาอื่น ๆ ทั้ง 12 เขตทั่วประเทศ โดยกระทรวงศึกษาธิการ ได้แต่งตั้งให้ นายอภัย จันทวิมล อธิบดีกรมสามัญศึกษา เป็นผู้อำนวยการโครงการ สำหรับการดำเนินการจริงในระยะ 5 ปีหลังนั้น ไทยมีปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และกิจการของประเทศทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงจำเป็นต้องให้มีการร่วมมือและช่วยเหลือจากต่างประเทศต่อไป

ในการดำเนินการ โครงการฯนั้น ได้มีการปรับปรุงอาคารสถานที่ พัฒนาโรงเรียนให้สะอาด ร่มรื่นน่าอยู่ น่าเรียน จัดให้ห้องเรียนมีมุมต่าง ๆ มีเครื่องอำนวยความสะดวกบางอย่าง เช่น ที่ไว้ภาชนะน้ำดื่ม เป็นต้น มีการปรับปรุงการเรียนการสอน โดยยึดตัวเด็กและสังคมเป็นศูนย์กลาง มีการกำหนดแผนการสอนแบบหน่วย โดยยึดวิชาสังคมศึกษาเป็นหลัก และพยายามบูรณาการวิชาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับการเรียนเป็นหน่วยของวิชาสังคมศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นก้าวแรกที่มีการสอนที่แตกต่างจากเดิมที่เป็นการสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง (กมล สุดประเสริฐ, 2530) สิ่งที่มีการปรับปรุงในโครงการฯ นี้ก็เรื่องหนึ่งคือ การวัดผลการศึกษา ซึ่งแต่เดิมใช้วิธีการสอบกลางปีและสอบปลายปี โครงการฯนี้ ได้เริ่มให้มีการวัดผลโดยมีการศึกษาพัฒนาการทางลักษณะนิสัยในด้านต่าง ๆ ของนักเรียน และให้มีคะแนนเก็บส่วนหนึ่งเพื่อเอาไปสมทบกับคะแนนปลายปี นอกจากนั้นยังได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการออกข้อสอบโดยใช้ข้อสอบปรนัย เช่น การใช้ข้อสอบแบบเลือกตอบ

มากขึ้น เป็นต้น หลังจากที่ได้มีการดำเนินการในพื้นที่ที่ครอบคลุมมากพอสมควรแล้ว ก็ได้มีการส่งเสริมให้โรงเรียนได้ช่วยเหลือทางวิชาการซึ่งกันและกัน โดยได้จัดให้มีระบบกลุ่มโรงเรียนซึ่งเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา ในการจัดการศึกษาของไทย สำหรับการให้ความช่วยเหลือแนะนำแก่ครูในโครงการฯ โดยการจัดให้มีอาจารย์ และผู้เชี่ยวชาญคอยช่วยเหลือนั้น ได้เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการศึกษาอีกอย่างหนึ่ง คือ ทำให้มีการนิเทศการศึกษาเกิดขึ้น ต่อมาอาจารย์เหล่านี้ก็ได้มีชื่อเรียกว่า “ศึกษานิเทศก์” ซึ่งนับได้ว่าเป็น นวัตกรรมทางการศึกษาอีกอย่างหนึ่งเช่นกัน (กมล สุคประเสริฐ, 2530)

การปรับปรุงในด้านต่าง ๆ ที่มีโครงการนี้ เป็นการปรับปรุงในเกือบทุกระดับ คือการศึกษาชั้นเด็กเล็ก ระดับประถมศึกษา 4 ปี มัธยมศึกษาตอนต้นศึกษาตามแผนใหม่ 3 ปี ซึ่งหนักในทางหัดศึกษาทดลองจัดโรงเรียนมัธยมปลายแบบประสม ปรับปรุงโรงเรียนอาชีวศึกษา พัฒนาโรงเรียนฝึกหัดครู ตลอดจนให้มีศูนย์การศึกษาผู้ใหญ่และห้องสมุดประชาชน ในระดับต่าง ๆ เหล่านี้ ระดับที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ได้แก่ ระดับประถมศึกษา 4 ปี เพราะว่าผลของการทดลองที่จังหวัดนี้ จะเป็นแม่บทของการปรับปรุงการประถมศึกษาทั่วราชอาณาจักร (จรูญ วงศ์สายัณฑ์, 2532)

ผลจากการทดลองที่เห็นได้ชัดเจนในโครงการนี้คือ การพัฒนาการทางด้านวิชาการ ได้แก่ การปรับปรุงด้านการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การเตรียมการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผลการศึกษาสำหรับการพัฒนานุเคราะห์นั้น ได้มีการอบรมครูเป็นจำนวนมาก ครูเกือบทุกคนได้รับการอบรมให้สอนในวิชาต่าง ๆ ได้เกือบทุกวิชา มีกระบวนการนิเทศการศึกษาเกิดขึ้น มีพัฒนาการด้านบริการนักเรียน มีการบริการนักเรียนในด้านสุขภาพอนามัย สันทนาการ และการกีฬา ตลอดจนด้านการเรียนของนักเรียน เช่น ห้องสมุด เป็นต้น ด้านอาคารสถานที่ที่ได้รับการปรับปรุงให้สะอาดร่มรื่น ตกแต่งให้เป็นที่เรียนที่เล่นที่มีชีวิตชีวาขึ้น ผลอื่น ๆ ที่ได้จากโครงการนี้คือ ประชาชนในจังหวัดจะเชิงเทราได้ตื่นตัวต่อการศึกษามากขึ้น ครู อาจารย์ สนใจที่จะพัฒนาการเรียนการสอนมากขึ้น นอกจากนั้นแล้ว โครงการนี้ยังได้ช่วยให้ผู้บริหาร ครู อาจารย์ ในโครงการได้ไปศึกษาดูงานในต่างประเทศเป็นจำนวนมากพอสมควร (กมล สุคประเสริฐ, 2530)

นับได้ว่าผลการดำเนินงานตามโครงการทดลองส่งเสริมการศึกษาจังหวัดจะเชิงเทราได้ก่อให้เกิดการตื่นตัวต่อการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนอย่างแท้จริง แม้ว่าแนวความคิดและวิธีการบางอย่างจะเป็นไปตามความเห็นของชาวต่างชาติ และยังไม่ค่อยสอดคล้องกับธรรมชาติของครูและนักเรียนไทยมากนักก็ตาม แต่ก็เป็ผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในวงการศึกษา ทั้งในจังหวัดจะเชิงเทรา และจังหวัดอื่น ๆ ในแนวทางที่ดีขึ้นเป็นอันมาก (ระลึก ธานี, 2525)

ศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี

ศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี (Thailand Unesco Fundamental Education Center – TUFEC หรือ ศ.อ.ศ.อ.) นี้เป็นอีกโครงการหนึ่งในความร่วมมือระหว่างไทยกับองค์การยูเนสโก เริ่มโครงการฯ ในปี พ.ศ. 2497 มีกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษาเป็นฝ่ายดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ (จรูญ แจ่มเจริญ, 2530)

1. ศึกษาภาวะสังคม และเศรษฐกิจ อันอาจแก้ไขได้ด้วยมูลสารศึกษา (Fundamental Education) (องค์การสหประชาชาติให้ความหมายว่า เป็นการศึกษาเบื้องต้นอันจำเป็นสำหรับประชาชนผู้ด้อยหลัง เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ในชีวิตให้สมบูรณ์ขึ้นตามควรแก่สภาพ)

2. อบรมมูลสารศึกษาเพื่อผลิต “สารนิเทศก์” ออกไปช่วยชาวชนบทปรับปรุงตนเอง

3. ผลิตอุปกรณ์การศึกษา เพื่อใช้ในกิจการของมูลสารศึกษา

หลักสูตรและแนวทางการศึกษาอบรมนั้นจะมุ่งไปในทางที่เกี่ยวข้องกับชนบท หรือชุมชนด้อยหลัง ระยะเวลาของหลักสูตร 2 ปี ผู้เข้ารับการอบรมเป็นข้าราชการ ผู้ให้การอบรมเป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งจากกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงที่เกี่ยวข้อง และชาวต่างประเทศจาก ยูเนสโก (UNESCO) องค์การอนามัยโลก (WHO) อันแทค (UNTAC) และ ไอ แอล ไอ (ILO) เมื่อจัดการอบรมไปได้ช่วงหนึ่ง ก็เกิดความคิดในการที่จะให้ย้ายงานนี้ไปไว้ที่กระทรวงมหาดไทย และปรับเปลี่ยนชื่อ “สารนิเทศก์” เป็น “พัฒนาการ” (วราพร ศรีสุพรรณ, 2542) และทำให้เกิดกรมการพัฒนาชุมชนขึ้นในกระทรวงมหาดไทย (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2528)

โครงการฝึกหัดครูชนบท จังหวัดอุบลราชธานี

โครงการฝึกหัดครูชนบท จังหวัดอุบลราชธานี (Thailand Unesco Rural Teachers Education Project - TURTEP) เป็นอีกโครงการหนึ่งที่เป็นความร่วมมือระหว่างไทยกับยูเนสโก ในปี พ.ศ. 2499 โดยใช้หลักการเดียวกับศูนย์กลางการศึกษาการอบรมผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี ที่จะส่งเสริมการศึกษาขั้นมูลฐาน โดยให้ผ่านจากครูไปยังเด็กนักเรียน (ประสิทธิ์ สุนทรโรทก, 2530)

โครงการฝึกหัดครูชนบท มีความมุ่งหมาย 2 ประการคือ

1. ผลิตครูที่มีความสามารถในฐานะนักการศึกษา คือมีความสามารถที่จะอบรมสั่งสอนให้การศึกษาแก่เด็กได้เป็นอย่างดี มีความรู้ทางวิชาครู ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กได้

2. ผลิตครูที่มีความสามารถในฐานะผู้นำของชุมชน คือ สามารถที่จะชักนำประชาชนและหนุ่มสาวในชนบทพัฒนาชุมชนของตน ยกฐานะความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น

การดำเนินการฝึกหัดครูชนบททำได้โดยใช้ความร่วมมือประสานงานระหว่างองค์การยูเนสโก และศูนย์การศึกษาอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้วิธีการส่งนักเรียน

ครูไปฝึกสอน และปฏิบัติงานในโรงเรียนชนบท (จินต์ รัตนสิน, 2530) มีการรวมโรงเรียนฝึกหัดครูอุบลราชธานีเข้าด้วยกันกับโรงเรียนสตรีฝึกหัดครูเป็นวิทยาลัยครูอุบลราชธานี หลังจากนั้น กรมการฝึกหัดครู ได้ขยายโครงการนี้ไปยังสถาบันฝึกหัดครูที่อยู่ใกล้เคียงในภาคอีสาน โรงเรียนฝึกหัดครูมหาสารคาม ได้เริ่มทดลองโครงการนี้เมื่อปีการศึกษา 2501 ต่อมาในปี 2505 วิทยาลัยครูนครราชสีมา วิทยาลัยครูอุตรธานี จึงเริ่มเปิดโครงการฝึกหัดครูชนบทขึ้น ผลปรากฏเป็นที่น่าพอใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกหัดนักเรียนครูให้เป็นผู้ นำ และแนะนำชาวบ้าน

กรมการฝึกหัดครู ได้พิจารณาว่าโครงการนี้มีส่วนช่วยในการปรับปรุงและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทได้ดียิ่งขึ้นพอสมควร จึงได้ขยายหลักการนี้ไปสู่วิทยาลัยครูแห่งอื่น ๆ โดยในปี พ.ศ. 2515 หลังจากดำเนินการมาเป็นเวลา 15 ปี ได้มีการดำเนินงานตาม โครงการฝึกหัดครูชนบทในวิทยาลัยครูของกรมการฝึกหัดครูจำนวนทั้งหมด 25 แห่ง

โครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม (Comprehensive School)

โครงการ โรงเรียนมัธยมแบบประสมมีความมุ่งหมายที่จะให้นักเรียนมีโอกาสได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจ โดยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เปิดสอนวิชาการฝีมือและวิชาการเกษตรให้นักเรียนชาย และเปิดสอนวิชาคหกรรมศิลป์ และการฝีมือให้นักเรียนหญิง ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย นักเรียนจะมีโอกาสเลือกเรียนวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นจากวิชาแกนตามสายที่ตนถนัด เช่น วิชาอุตสาหกรรมศิลป์ เกษตรกรรมศิลป์ คหกรรมศิลป์ และธุรกิจศิลป์ ลักษณะของหลักสูตรที่จัดจึงมีลักษณะยืดหยุ่น และมีวิชาเลือก เพื่อสนองความถนัดและความต้องการของผู้เรียน สังคม และท้องถิ่น นักเรียนแต่ละคนจะเรียนวิชาบังคับเหมือนกัน แต่เลือกเรียนวิชาเลือกต่างกัน จำนวนชั่วโมงที่เรียนมากน้อยต่างกันตามที่ระบุไว้ในสายวิชาต่าง ๆ ดังที่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึงหลักการของโรงเรียนมัธยมแบบประสมไว้ในหนังสือ “พัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค” (2518) ไว้ว่า “หลักการของโรงเรียนมัธยมแบบประสมนั้นเป็นการจัดสอนวิชาชีพ หรือวิชาทำนองอาชีพกับวิชาสามัญในโรงเรียนเดียวกัน หลักสูตรยืดหยุ่นได้ อนุโลมตามความถนัดของนักเรียน และตามความต้องการของนักเรียน ของผู้ปกครองและของท้องถิ่น ให้ศึกษาตามกำลังความสามารถ เมื่อศึกษาจบหลักสูตรแล้ว ทุกคนควรจะได้รับการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับตน และเป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด ทั้งผู้ที่จะไปศึกษาต่อ และผู้ที่willออกประกอบวิชาชีพ” โดยในช่วงต้นที่มีการทดลองรูปแบบโรงเรียนในโครงการที่จะเข้างเทรานั้น ได้เรียกชื่อโรงเรียนลักษณะนี้ว่าเป็น Omnibus Schools (ปิ่น มาลากุล, 2518)

แนวคิดของการจัดการศึกษาโรงเรียนมัธยมแบบประสมนั้น เริ่มต้นจากการที่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ขณะเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ไปดูงานการจัดการศึกษาที่ประเทศอังกฤษได้

เห็นตัวอย่างการจัดโรงเรียนมัธยมแบบประสมที่คิบรูก (Kidbrook) จึงมีความคิดที่จะทดลองทำโรงเรียนแบบนี้ขึ้นในประเทศไทย (ลาวีย์ ฌองจันทร์, 2530) เพื่อที่จะแก้ปัญหามัธยมศึกษาที่มีอัตราการสอบตกออกกลางคันและการขาดเรียนของนักเรียนสูงมาก จึงได้จัดทำทดลองโรงเรียนมัธยมแบบประสมขึ้นในโครงการทดลองและส่งเสริมการศึกษาที่จังหวัดฉะเชิงเทราในปี พ.ศ. 2494 แต่โครงการนี้ก็ปิดไปด้วยความไม่พร้อมในหลายๆ เรื่อง

หลังจากการทดลองจัดทำโรงเรียนมัธยมแบบประสมในโครงการที่จังหวัดฉะเชิงเทราแล้ว ในปี พ.ศ. 2499 ก็มีการจัดโครงการทดลองนี้ในโรงเรียน 4 แห่งในโครงการทดลอง และปรับปรุงมัธยมวิสามัญศึกษา คือ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย โรงเรียนวัดรางบัว โรงเรียนสุวรรณรามวิทยาคม และโรงเรียนบางกะปิ โดยได้รับความช่วยเหลือจาก ไอ ซี เอ (ICA) ในด้านวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องมือวิทยาศาสตร์ เครื่องฉายภาพนิ่ง (slides) ภาพแผ่นเลื่อน (filmstrips) เครื่องมือศิลปะปฏิบัติ หนังสือ นิตยสาร และอุปกรณ์การสอนวิชาสังคมศึกษา เป็นต้น (กรมวิสามัญศึกษา, 2506) ผลการจัดการทดลองนี้พบว่า ในระยะแรกนั้นผลงานอยู่ในเกณฑ์ดี เนื่องจากการสนับสนุน มีอัตราค่าจ้างครู และมีครูที่มีความสามารถ ต่อมาเมื่อโรงเรียนขยายจำนวนรับนักเรียน เกิดปัญหาว่านักเรียนที่เข้าใหม่นั้น ขาดพื้นฐานความรู้เบื้องต้น ทำให้โรงเรียนต้องมีการเพิ่มขึ้นในการเสริมความรู้ให้แก่ นักเรียน ครูที่สอนส่วนมากให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นักเรียนสนใจในการเรียนมากขึ้น มีโอกาสได้เรียนตามที่ตนเองถนัด และมีโอกาสได้รับพัฒนาการทุกด้าน ท้องถิ่นสนใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียน และให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการจัดการศึกษามากขึ้น (กรมวิสามัญศึกษา, 2507)

พ.ศ. 2502 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ขณะดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ส่ง ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เป็นหัวหน้าคณะนำคณะไปศึกษาดูงานมัธยมแบบประสมที่อังกฤษ และโรงเรียนมัธยมในยุโรปอีกหลายประเทศ คือ ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ เยอรมนี เดนมาร์ก สวีเดน และนอร์เวย์ โดยมีแนวทางการศึกษา และดูงานในเรื่อง

1. การทดสอบ และการแนะแนวให้นักเรียนเลือกศึกษาในสาขาต่าง ๆ
2. การจัดหลักสูตร ประมวลการเรียน ตลอดจนการวางระเบียบฝึกงานของนักเรียน
3. การจัดทำหนังสือเรียน การจัดหาวัสดุการสอนในวิชาต่าง ๆ
4. การจัดชั้นและการจัดตารางสอน
5. การเก็บ และการใช้ระเบียบเกี่ยวกับตัวนักเรียน
6. การหางานให้แก่ นักเรียน และการจัดให้นักเรียนได้เรียนต่อไปในชั้นสูงขึ้น
7. การวางแผนผังอาคาร การจัดห้องเรียน และการจัดห้องฝึกงาน
8. การคัดเลือกครู การฝึกหัดครู การอบรมครูประจำการ เพื่อให้สอนในโรงเรียนประเภทนี้

หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล ได้เตรียมให้โรงเรียนสุรนารีวิทยาเป็นโรงเรียนนำร่องการจัดการศึกษาแบบประสมชั้นในปี พ.ศ. 2503 โดยจัดให้เป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค ด้วยมีความตั้งใจว่า “จะสร้างสถาบันการศึกษาที่ดี ซึ่งแม้แต่ที่กรุงเทพฯก็ยังไม่มีการขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมา ให้เป็นส่วนหนึ่งของตำบลที่จะกันกระแสนคนที่หลั่งไหลเข้าไปศึกษาในกรุงเทพฯ เพื่อคนคมีปัญญาจะได้ศึกษาอยู่ในภูมิภาค และทำประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นที่เป็นภูมิลำเนาของตนในที่สุด” (ปิ่น มาลากุล, 2518) นับได้ว่าโครงการ โรงเรียนมัธยมแบบประสมที่โรงเรียนสุรนารีวิทยานี้ เป็นโรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบถาวรแห่งแรกในประเทศไทย (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ, 2539) และเป็นการเริ่มต้นพร้อมกันกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 แต่แผนฯนี้ไม่ได้รวมโรงเรียนมัธยมแบบประสมไว้ด้วยเนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการยังถือว่าเป็นโรงเรียนทดลองอยู่ โครงการนี้รับนักเรียนจบ ป.7 (หรือ ม.3เดิม) เข้าเรียนในชั้น ม.ศ.1

ถึงแม้ว่าแนวคิดเรื่องโรงเรียนมัธยมแบบประสมนี้เป็นแนวคิดที่ได้มาจากการศึกษาจากต่างประเทศก็ตาม แต่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ก็ได้พยายามที่จะให้มีการปรับให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย ดังที่ท่านได้ทำความเข้าใจกับคณะกรรมการดำเนินงานของโรงเรียนสุรนารีวิทยาในวันที่ 17 ธันวาคม 2502 ว่า ไม่คิดจะทำโรงเรียนมัธยมแบบประสมนี้ให้เหมือนกับประเทศใด แต่จะทำเป็นของไทยเอง โรงเรียนมัธยมแบบประสมในแบบของโรงเรียนสุรนารีวิทยานี้ ต่อมากรมวิสามัญศึกษาได้จัดให้เป็นโรงเรียนมัธยมแบบประสม แบบที่ 1 คือโรงเรียนขนาดใหญ่ และมีหลักสูตรหลายสาย นอกจากนั้นแล้วการดำเนินงานของโรงเรียนสุรนารีวิทยานี้ ก็มีได้รับเงินสนับสนุนใด ๆ จากต่างประเทศอีกด้วย

กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2507) ได้กล่าวถึงผลสำเร็จของโครงการที่โรงเรียนสุรนารีวิทยาไว้ดังนี้ เป็นการช่วยขจัดปัญหาล้มเหลวของนักเรียนที่มุ่งเรียนวิชาการอย่างเดียวโดยไม่คิดถึงความสามารถของตนเอง ช่วยให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความถนัดและความสามารถของตนเอง จึงทำให้เรียนได้จนสำเร็จ เป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศสามารถที่จะช่วยสกัดกั้นนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมิให้ทะลักเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ และยังสามารถช่วยให้เกิดการใช้วัตถุดิบบนท้องถื่นให้เกิดประโยชน์เป็นการปรับปรุงอุตสาหกรรมในท้องถื่นให้ดีขึ้น

ในขณะที่เดียวกันกับที่โรงเรียนสุรนารีวิทยาจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนมัธยมแบบประสมที่ ต่อมาคือโรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบที่ 1 นั้น ก็มีการจัดโรงเรียนมัธยมแบบประสมที่แตกต่างจากลักษณะการจัดของโรงเรียนสุรนารีวิทยา ซึ่งต่อมาได้เรียกเป็นโรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบที่ 2 ในโรงเรียนอื่น ๆ อีก 12 แห่ง (กรมวิสามัญศึกษา, 2507) และอีก 50 แห่ง ในช่วง พ.ศ. 2510 –

2514 (กรมวิสามัญศึกษา, 2509) โดยจัดขึ้นทั้งในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดเล็ก มีวิชาเลือกส่วนใหญ่ที่มุ่งไปในด้านเกษตรกรรม เพื่อให้เหมาะกับท้องถิ่น

ความเป็นมาของโครงการ โรงเรียนมัธยมแบบประสม แบบ 2 นั้น เกิดจากการที่ในปี พ.ศ. 2503 และ 2504 กรมอาชีวศึกษาได้รับความช่วยเหลือร่วมมือจากองค์การบริหารวิเทศกิจหรือยูซอม (United States Operation Mission - USOM) ในการปรับปรุงอาชีวศึกษาเกษตรกรรม โดยได้ร่วมกันจัดให้มีการอบรมครูประจำการระยะยาวขึ้น 2 ครั้ง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ในการอบรมครั้งที่ 2 ได้มีผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการ ชื่อ ศาสตราจารย์ คริส ไวท์ (Professor Chris White) ได้ให้ข้อคิดเห็นเรื่องการจัดอาชีวศึกษาเกษตรกรรมว่า ต้องการจัดการศึกษาสาขานี้แก่นักเรียนในโรงเรียนมัธยมวิสามัญศึกษาซึ่งอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศจึงจะได้รับผลสมบูรณ์ เพราะการศึกษาประเภทนี้จัดในโรงเรียน และวิทยาลัยเกษตรกรรมซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ ไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะมีอุปสรรคและปัญหาหลายประการ หลังจากนั้นจึงได้มีการเริ่มงานทดลองตามแผนการนี้ โดยกรมวิสามัญศึกษาและกรมอาชีวศึกษาได้ร่วมมือกันดำเนินงานทดลองเปิดแผนกอาชีวเกษตรขึ้นในโรงเรียนสังกัดกรมวิสามัญศึกษา ระหว่างปีการศึกษา 2505 - 2507 ขึ้น การดำเนินงานในช่วงนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีการใช้ชื่อโครงการว่าเป็นโครงการ โรงเรียนมัธยมประสมแบบที่ 2 แต่ก็เป็นที่น่าสนใจกันว่า โครงการนี้ส่งผลต่อเนื่องให้เกิดโครงการ โรงเรียนมัธยมประสมแบบที่ 2 ซึ่งดำเนินงานโดยกรมวิสามัญศึกษาขึ้น ใน พ.ศ.2508 หลังจากที่นายฮาโรลด์ ฟรีแมน (Mr. Harold Freeman) นักศึกษามหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ดเข้ามาค้นคว้าและทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่อง "The Role of Agricultural Education in the Economic Development of Thailand" โดยนายฟรีแมนได้เสนอแนะและสนับสนุนให้มีการดำเนินงานการศึกษาในสาขานี้อย่างจริงจัง และให้ขยายออกไปทั่วประเทศ

โดยอาศัยผลสำเร็จของโครงการมัธยมแบบประสมที่โรงเรียนสุรนารีวิทยา จึงได้มีการขยายโรงเรียนประเภทนี้อีก 20 แห่งเป็นโครงการ โรงเรียนมัธยมแบบประสม แบบ 1 โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ในวงเงิน 488.5 ล้านบาท ในระยะเวลา 7 ปี (พ.ศ.2510 - 2516) โดยใน 20 แห่งนี้ไม่ได้นับโรงเรียนสุรนารีวิทยา เพราะถือว่าเป็นโรงเรียนนำร่อง โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารแห่งประเทศไทยและต่างประเทศคือ สหรัฐอเมริกาและแคนาดา ในการให้เงินกู้เพื่อการก่อสร้างอาคารเรียนและโรงฝึกงาน ชื่อวัตถุประสงค์การเรียนการสอน ให้ทุนแก่คณะครูของโรงเรียนในโครงการ และศึกษานิเทศก์เพื่อศึกษาดูงานในต่างประเทศทั้งสหรัฐอเมริกาและแคนาดา รวมทั้งสิ้น 171 ทุน ในช่วงเวลา 5 ปี (ศิว พูลสวัสดิ์, 2514) นอกจากนั้นแล้วยังมีการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น การช่วยเหลือในรูปแบบของการส่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา และทางด้านเครื่องมือจากประเทศแคนาดา ความช่วยเหลือจากยูนิเซฟ (UNICEF) ในการสำรวจโรงเรียนประจำจังหวัดจันทบุรี และนครนายก

เพื่อจัดตั้งเป็นโรงเรียนมัธยมแบบประสม และความช่วยเหลือจากยูซอม (USOM) ในการสำรวจโรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น (กรมวิสามัญศึกษา, 2509)

จากความคิดเปลี่ยนแปลงมัธยมศึกษา ตามหลักสูตร พ.ศ. 2503 และ โครงการมัธยมแบบประสมที่ขยายออกไปนั้น แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่มุ่งปฏิรูปการศึกษานี้ ได้ปรับให้มัธยมศึกษาตอนปลายเป็นมัธยมแบบประสมหลักสูตร 3 ปีเหมือนกันหมดทั้งประเทศ (จรูญ วงศ์สายัณห์, 2532) หลักสูตรนี้กำหนดให้มีวิชาชีพจบในตัวเองมากขึ้นตามความต้องการของผู้เรียน ทำให้เด็กมัธยมที่อยู่ในวัยรุ่น ไม่ถูกบังคับให้เรียนเหมือนกันหมดทั้งประเทศเช่นเดิม หากนับเวลาดังแต่เริ่ม โครงการทดลองและปรับปรุงการศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ได้เริ่มมีการนำรูปแบบโรงเรียนมัธยมแบบประสมมาทดลองเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2494 จนถึงแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 นี้ นับได้ว่าการเปลี่ยนแปลงนี้ใช้เวลาถึง 26 ปี จากนั้นไปก็ไม่มีการเรียกโรงเรียนมัธยมแบบประสมอีก

การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของโรงเรียนมัธยมที่เกิดขึ้นในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 นี้ ได้ถูกกล่าวถึงไว้โดย จรูญ วงศ์สายัณห์ (2532) ว่า “... ต้องรอมานานปี 2518 จึงสามารถนำแนวความคิดของการมัธยมศึกษาแผนใหม่เข้ามาเปลี่ยนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายได้สำเร็จ แต่ทั้งนี้มิใช่ว่าจะ ไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านเสียทีเดียว แต่เป็นด้วยว่าพวกอนุรักษนิยมเหลือน้อยลง และความคิดในแนวการศึกษาแผนใหม่แพร่หลายเป็นที่ยอมรับในบรรดานักวิชาการส่วนใหญ่ ที่เป็นดังนี้เพราะส่วนใหญ่ของผู้ที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะในทางการศึกษานั้น ไปศึกษาในสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับมีความเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปคล้ายตามปรัชญาการศึกษาแผนใหม่ ซึ่งได้ผลดีในการให้การศึกษาแก่คนหนุ่มมาก ในบ้านเราก็เห็นกันชัดเจนว่าการมัธยมศึกษาได้ขยายกว้างออกไปเป็นการศึกษาของคนกลุ่มใหญ่ มิใช่คนกลุ่มน้อยที่คัดเลือกแล้วเช่นที่เริ่มทำมาแต่เดิม”

โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป (General Education Development Project)

ในช่วงปี พ.ศ. 2500 นักเรียนต่างจังหวัดนิยมที่จะเข้ามาศึกษาในกรุงเทพมหานครกันอย่างมากจนสถานที่เรียนมีไม่เพียงพอ ต้องจัดสอนกันถึงสองผลัด ทำให้เป็นที่กังวลกันถึงคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนว่า หากคำนึงถึงเพียงแต่ปริมาณก็จะส่งผลเสียต่อคุณภาพได้ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ริเริ่มให้มีโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปในส่วนภูมิภาคขึ้น

เมื่อพลโทถนอม กิตติขจร (ตำแหน่งในสมัยนั้น) ได้รับเลือกตั้ง ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2501 จะดำเนินการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค ตลอดจนถึงการศึกษาขั้นสูงซึ่งถือได้ว่าเป็นนโยบายอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลที่ผลักดันความคิดที่มีอยู่ก่อน

แล้วให้เกิดเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา หลังจากนั้น คณะรัฐมนตรีก็ได้มีการประชุมพิจารณาโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปในส่วนภูมิภาค และมีมติรับหลักการให้ค้อยทำค้อยไป ในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ก่อนการปฏิวัติในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 เพียง 7 วัน

หลังจากการแถลงนโยบายของรัฐบาลพลโทถนอม กิตติขจรแล้ว องค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา หรือยูซอม (United States Operation Mission - USOM) ก็ได้เสนอให้ความร่วมมือช่วยเหลือ โดยต้องการให้ความช่วยเหลือแก่กระทรวงศึกษาธิการเป็นส่วนรวม ไม่แยกเป็นกรมกองเหมือนที่ผ่าน ๆ มาแต่เนื่องจากโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคนี้ มีลักษณะเป็นโครงการใหญ่ และซับซ้อน กระทรวงศึกษาธิการจึงได้แยกความช่วยเหลือจากองค์การยูซอม ออกเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหาก เรียกว่าเป็นโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป (General Education Development Project - G.E.D) ขึ้น โดยมีลักษณะเป็นโครงการซ้อนในโครงการ คือ โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป ซ้อนในโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยรวมถึงอุดมศึกษา (Regional Education Development Project including Higher Education - R.E.D.P.H.E. หรือ พ.ศ.ภ.) อีกทอดหนึ่ง ซึ่งโครงการทั้งสองนี้มีศูนย์พัฒนาการศึกษาร่วมกันและทำการประสานงานกันเป็นอย่างดี ลักษณะความแตกต่างที่เห็นได้ระหว่างสองโครงการนี้คือ โครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยรวมอุดมศึกษานั้น มีลักษณะที่ครอบคลุมวงงานกว้างขวางไม่จำกัด แต่การงบประมาณนั้น จะทำการพิจารณาเป็นแต่ละปีไป ส่วนโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปนั้นจะมีลักษณะงานที่ทำงานในวงงานจำกัด และมีงบประมาณที่แน่นอน

ก่อนที่จะมีโครงการนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน และวิชาการจากองค์การยูซอมอยู่แล้ว แต่เป็นความช่วยเหลือที่แยกไปตามกรมหรือสถาบันไม่ได้ร่วมกันทำ ใน พ.ศ. 2500 กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงฯ เป็นประธาน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาของยูซอมประจำประเทศไทย ได้ประชุมและมีความเห็นร่วมกันว่าการปรับปรุงการศึกษาของประเทศไทยจะได้ผลเต็มที่ ต่อเมื่อทุกกรม กอง แผนก และสถาบันการศึกษาได้ร่วมมือกัน ดังนั้น ใน พ.ศ. 2501 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ตั้งโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปขึ้น และแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 2 คณะ เพื่อให้ดำเนินงานโครงการนี้ คือคณะกรรมการอำนวยการโครงการศึกษาและคณะกรรมการดำเนินงานโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป

โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปนี้มีจุดมุ่งหมายหลัก 4 ประการ คือ (เกหลง ปภาวสิทธิ, 2530)

1. ยกระดับการศึกษาทั่วประเทศ โดยเฉพาะในส่วนภูมิภาคให้สูงขึ้น ซึ่งจะช่วยยกระดับเศรษฐกิจของประเทศ และช่วยในการปกครองแบบประชาธิปไตย

2. เพื่อช่วยสร้างศูนย์การศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ภาคและปรับปรุงโรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนประจำ (Aided School - โรงเรียนที่ได้รับความช่วยเหลือปรับปรุงให้เป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนอื่นได้ และใช้เป็นโรงเรียนฝึกหัดครูส่งนักเรียนครูไปฝึกสอนได้) ในโครงการให้มีสมรรถภาพดี เป็นตัวอย่าง และที่พึ่งของโรงเรียนอื่น ๆ ในภาคนั้นได้ยกย่อง

3. เพื่อช่วยให้ประชาชนมีความภูมิใจในท้องถิ่นภูมิลำเนาเดิมของตน โดยจะช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มและการพึ่งตนเองของท้องถิ่นนั้น

4. เพื่อช่วยวางโครงการผลิตครู และการอบรมครูประจำการให้เพียงพอ และเหมาะสมกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

นอกจากความช่วยเหลือทางการเงินที่ได้รับจากองค์การยูซอมแล้ว โครงการฯ ยังได้รับความช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์ ความช่วยเหลือทางวิชาการ เรื่องวิทยากรจากองค์การต่างประเทศอื่น ๆ ด้วย เช่น SEAREP UNICEF และ UNESCO

โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป ได้กำหนดให้มีการสร้างศูนย์พัฒนาการศึกษาทั่วไปขึ้นในภาคศึกษาทั้ง 12 แห่งทั่วประเทศ โดยที่ตั้งของศูนย์พัฒนาการศึกษาทั่วไปมีดังนี้คือ เชียงใหม่ ยะลา นครราชสีมา อุบลราชธานี พิษณุโลก สงขลา ลพบุรี อุตรธานี ภูเก็ต ราชบุรี นครปฐม และ ฉะเชิงเทรา นอกจากนั้นแล้ว ในแต่ละภาคจะประกอบด้วยโรงเรียนชนิดที่กระทรวงประสงคจะสงเคราะห์ แล้วดำเนินการทดลองโดยใช้แผนงานและวิธีการต่างๆ เตรียมการอบรมนักเรียนและครูประจำการ ประสานกิจการของส่วนภูมิภาค และของกรมต่างๆ โดยมีมุ่งหมายปรับปรุงการศึกษาทั่วไปเป็นหลัก

เมื่อดำเนินงานได้ประมาณ 3 ปี โครงการพัฒนาการศึกษาได้จัดตั้งคณะกรรมการประเมินผลงานถึงโครงการขึ้น คณะอนุกรรมการนี้ได้ร่วมงานกับผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของยูซอมในการประเมิน โดยมี หลวงสวัสดิสาร ศาสตรพิสุทธิ เป็นประธานโครงการ โดยสรุปแล้ว ผลงานพัฒนาการศึกษาทั่วไปที่ปรากฏในการประเมินผลครั้งนี้ เป็นที่น่าพอใจของโครงการฯ เพราะโรงเรียนประจำ (Aided School) ได้ปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าทั้งด้านอาคารสถานที่ วัสดุการสอน และการเรียนการสอน และยังช่วยให้เกิดการไหวตัวในการจัดการศึกษาในส่วนภูมิภาคอีกด้วย

ใน พ.ศ. 2505 โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป ได้สร้างอาคาร 1 แห่ง ให้แก่กระทรวงศึกษาธิการเรียกว่า “ศูนย์วัสดุการศึกษา” อยู่ในความดูแลของกรมวิชาการ ในอาคารนั้นมี ห้องสมุดกระทรวง ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องผลิตอุปกรณ์การสอน ห้องประชุมสัมมนา และห้องวิจัยและปรับปรุงหลักสูตร

เมื่อโครงการฯ ดำเนินงานมา 5 ปี กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขยายเวลาของโครงการฯ ออกไปอีก 1 ปี โดยขยายงานออกไปยังอีก 59 จังหวัดทั่วประเทศ เพื่อให้ทุกจังหวัดมีส่วนในโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป และมีโรงเรียนประจำให้เป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนอื่นๆ ในจังหวัดนั้น (เมื่อเริ่มโครงการนั้น การดำเนินงานใน 12 ภาคการศึกษา จะดำเนินงานเฉพาะในจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของภาคศึกษาเท่านั้น ไม่ได้ทำในทุกจังหวัด)

โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปนี้ นับได้ว่าเป็นโครงการใหญ่ที่มีผลงานมากมาย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ (เกหลง ปภาวสิทธิ์, 2530)

1. ด้านอาคารสถานที่ โรงเรียนทุกแห่งในโครงการ มีลักษณะที่ดีขึ้นในเรื่องความสะอาด ความงาม ความเป็นระเบียบ และขนาดของห้องเรียน

2. ด้านวิชาการ มีการจัดห้องเรียนวิชาเฉพาะต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ห้องพิมพ์ดีด ห้องครัว และโรงงาน ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา มัธยมศึกษาวิสามัญศึกษา อาชีวศึกษา และฝึกหัดครู นอกจากนั้นที่สำคัญมากที่สุดคือ มีการจัดตั้งห้องสมุดที่มีวัสดุอุปกรณ์ครบถ้วน เป็นระเบียบพร้อมที่จะช่วยให้ครูสอนได้เต็มที่ตามหลักสูตรของแต่ละระดับ

3. ด้านการส่งเสริมกิจกรรมร่วมหลักสูตร โรงเรียนทุกระดับในโครงการ ได้รับการส่งเสริมให้จัดกิจกรรมร่วมหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการทุกด้านของนักเรียนให้ได้สมดุล โดยการปรับปรุงสถานที่ให้มีที่เล่นกีฬา นอกจากนั้นแล้ว ยังส่งเสริมให้มีการดนตรี การเกษตร การศึกษานอกสถานที่ การลูกเสือ และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

4. ด้านนักเรียนและครู ครูมีความสามารถในการสอนมากขึ้น ตั้งใจสอน และเอาใจใส่นักเรียนมากขึ้น นักเรียนตั้งใจเรียนดีขึ้น ครูมีอุปกรณ์การสอนที่ดีขึ้น ทำให้การเรียนการสอนสนุก

5. ด้านการฝึกหัดครู โรงเรียนฝึกหัดครูได้รับการปรับปรุงทั้งอาคารสถานที่ และด้านวิชาการเป็นอย่างดี มีการส่งครูในโรงเรียนฝึกหัดครูหลายคนเข้ารับการอบรม และศึกษาคูงานทั้งในและต่างประเทศ โรงเรียนฝึกหัดครูได้ขยายงานทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ กรมการฝึกหัดครูได้ยกฐานะโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นวิทยาลัยครู จำนวน 8 แห่ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 – 2505 คือ วิทยาลัยครูอุบลราชธานี วิทยาลัยครูเทพสตรี วิทยาลัยครูราชสีมา วิทยาลัยครูเชียงใหม่ วิทยาลัยครูอุดรธานี วิทยาลัยครูสงขลา วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม และวิทยาลัยครูยะลา สรุปได้ว่า การฝึกหัดครูในโครงการ ได้เจริญขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพ และปริมาณ สามารถเป็นหลักช่วยโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปในส่วนภูมิภาคต่อไปได้

6. ด้านหน่วยศึกษานิเทศก์ ช่วยให้งานด้านการศึกษา นิเทศก์มีบุคลากร และเครื่องมือพร้อมมากขึ้น ช่วยให้งานนิเทศการศึกษาก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ จนกล่าวได้ว่า ศึกษานิเทศก์เป็นกำลังสำคัญของโครงการฯ ที่จะนำความเจริญไปสู่ภูมิภาค

7. ด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ และหนังสือ โดยใช้เงินในโครงการฯ เพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ และหนังสือทั้งภายในและต่างประเทศ และมีจำนวนมากที่ทำการจัดพิมพ์เองด้วย นอกจากนั้นแล้ว ยังมีการจัดสร้างขึ้นเองบ้างเป็นบางอย่างจากบุคลากรที่ผ่านการอบรมฝึกงานมาแล้ว

8. ด้านการสร้างบุคลากร ซึ่งเป็นผลงานที่โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างบุคลากรทางการศึกษาให้แก่ส่วนภูมิภาค โดยการอบรมครูประจำการ สัมมนาครูใหญ่ และศึกษานิเทศก์ โครงการฯ และยูซอมได้จัดให้มีการสอบคัดเลือกข้าราชการจาก กรมต่าง ๆ และศูนย์พัฒนาการศึกษาทั่วไป 12 ภาค เพื่อส่งไปศึกษาต่อในต่างประเทศ โดยมีข้อผูกพันว่า เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว บุคคลเหล่านี้จะต้องรับราชการในส่วนภูมิภาคให้แก่ศูนย์ฯ ที่เป็น เจ้าของทุนอย่างน้อย 2 เท่าของเวลาที่ไปศึกษาต่อ โดยมีจำนวนทุนที่ให้ไปศึกษาต่อใน สหรัฐอเมริกาจำนวน 203 ทุน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 – 2505 ศึกษาต่อในประเทศ 155 ทุน ในปี พ.ศ. 2505 ข้าราชการที่ได้รับทุนไปศึกษาต่อเหล่านี้ เมื่อสำเร็จกลับมาได้เป็นกำลังสำคัญทางการศึกษา ทั่วไปทั้งประเทศต่อไป

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีทุนศึกษาทั่วไปปฏิบัติงานในต่างประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 116 ทุน ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 – 2505 ประเทศที่ไปปฏิบัติงานมี ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน และญี่ปุ่น ผลที่ได้จากการปฏิบัติงานทำให้ ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ มีความคิดริเริ่มในการปรับปรุงโรงเรียนในด้านต่างๆ เช่น การผลิต วัสดุอุปกรณ์การสอน การจัดห้องสมุด และห้องวิชาเฉพาะ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปในส่วนภูมิภาค และโครงการพัฒนา การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ มีผลทำให้เกิดการขยายตัวทางการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่ว ประเทศ แต่รูปแบบ และหลักการศึกษายังคงอยู่ในแนวเดิม ซึ่งเป็นการปรับปรุงไปในแนว การศึกษาของสหรัฐอเมริกา (วันทนา เลิศสินไทย, 2525)

โครงการปรับปรุงโรงเรียนในชนบท

โครงการปรับปรุงโรงเรียนในชนบท เป็นโครงการที่กรมวิสามัญศึกษา ได้รับความร่วมมือ จากองค์การต่างประเทศในการดำเนินงานต่อจากโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป ซึ่งได้เริ่มงานเมื่อ พ.ศ. 2501 และสิ้นสุดในปี พ.ศ. 2506 เมื่อโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปสิ้นสุดลง กรมวิสามัญ ศึกษาก็ยังคงดำเนินงานปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน โรงเรียน มัธยมศึกษาประจำอำเภอ โดยที่องค์การทุนสงเคราะห์เด็กแห่งสหประชาชาติ หรือยูนิเซฟ (UNICEF) แสดงความจำนงต่อกระทรวงศึกษาธิการที่จะให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาการศึกษา ท้องถิ่นกับโรงเรียนทุกระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และการฝึกหัดครู กรม วิสามัญศึกษาจึงได้จัดโครงการนี้ขึ้น โดยเริ่มดำเนินงานในปี พ.ศ. 2506 (กรมวิสามัญศึกษา, 2507)

สำหรับระดับมัธยมศึกษา กรมวิสามัญศึกษาได้เลือกโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมในชนบทเข้ารับการช่วยเหลือจากองค์การยูนิเซฟ โดยมีข้อตกลงในระยะแรกเป็นเวลา 4 ปี คือ พ.ศ. 2507 – 2510 ในระยะเวลา 4 ปีนี้ มีโรงเรียนที่ได้รับการปรับปรุงแล้วจำนวน 72 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนระดับอำเภอใน พ.ศ. 2509 องค์การยูนิเซฟได้เพิ่มความช่วยเหลือเป็นพิเศษสำหรับโรงเรียนระดับจังหวัดที่เป็นโรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบ 2 จำนวน 4 แห่ง จึงเป็นโรงเรียนที่ได้รับการปรับปรุงทั้งสิ้น 76 แห่ง

กรมวิสามัญศึกษาได้รับความช่วยเหลือในด้านวัสดุอุปกรณ์ สำหรับวิชาสอนต่าง ๆ ปีละ 12 แห่ง จากองค์การยูนิเซฟ ดังรายการต่อไปนี้ (กรมวิสามัญศึกษา, 2507)

หนังสือห้องสมุดโรงเรียนละ	12,000	บาท
อุปกรณ์งานไม้ โลหะ เกษตร โรงเรียนละ	40,000	บาท
อุปกรณ์อุตสาหกรรมศิลป์โรงเรียนละ	40,000	บาท
อุปกรณ์วิทยาศาสตร์โรงเรียนละ	44,000	บาท
อุปกรณ์คหกรรมศิลป์โรงเรียนละ	11,000	บาท
เครื่องดนตรีไทย โรงเรียนละ	4,000	บาท
วัสดุสำนักงานศึกษานิเทศก์ ปีละ	70,000	บาท
ค่าพาหนะ ที่หัก เบี้ยเลี้ยงในการอบรมครู ปีละ	120,000	บาท

ผลการประเมินของการดำเนินการในช่วง พ.ศ. 2507 – 2511 พบว่า เนื่องจากมีอุปกรณ์ประกอบการสอนมากขึ้นจึงทำให้การสอนของครูดีขึ้น และมีกำลังใจในการปรับปรุงการเรียนการสอนมากขึ้น ช่วยให้นักเรียนสนใจในการเรียนมากขึ้น และช่วยให้ท้องถิ่นสนใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียน และให้ความร่วมมือกับโรงเรียนมากขึ้น (กรมวิสามัญศึกษา, 2507)

ในพ.ศ. 2511 องค์การยูนิเซฟ ได้ต่อสัญญาความช่วยเหลือและเพิ่มเติมความช่วยเหลือดังนี้

1. ปรับปรุงโรงเรียนระดับอำเภอ โดยกรมวิสามัญศึกษาให้อุปกรณ์เครื่องมือแก่โรงเรียน 6 แห่ง และองค์การยูนิเซฟให้อุปกรณ์เครื่องมือแก่โรงเรียน 20 แห่ง
2. ปรับปรุงโรงเรียนระดับจังหวัด 20 แห่ง โดยกรมวิสามัญศึกษา และองค์การยูนิเซฟ ร่วมกันให้ความช่วยเหลือ
3. ให้อุปกรณ์เครื่องมือสายวิชาอุตสาหกรรมศิลป์ และเกษตรกรรมศิลป์ เพื่อกรมวิสามัญศึกษาได้ใช้ จัดตั้งศูนย์การอบรมครูอุตสาหกรรมศิลป์ และศูนย์อบรมครูเกษตรกรรมศิลป์

นอกจากการให้ความช่วยเหลือในเรื่องอุปกรณ์เครื่องมือแล้ว องค์การยูนิเซฟยังให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เพื่อเป็นค่าเบี้ยเลี้ยง พาหนะ และที่พักสำหรับครูใหญ่ และครูสายวิชาวิทยาศาสตร์ เกษตรกรรมศิลป์ อุตสาหกรรมศิลป์ และคหกรรมศิลป์ ของโรงเรียนในโครงการที่เข้า

รับการอบรม และมอบรถยนต์จำนวน 7 คัน ในระหว่าง พ.ศ. 2507 – 2511 เพื่อกรมวิสามัญศึกษาได้ใช้ในการนิเทศโรงเรียน และดำเนินการตามโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมในชนบท

การดำเนินการของโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมในชนบทนี้ ช่วยให้โรงเรียนได้รับการปรับปรุงด้านอาคารเรียน อาคารพิเศษ ได้รับอุปกรณ์ห้องสมุด อุปกรณ์การสอน อัตราค่าจ้างครู บ้านพักครู และได้รับการเยี่ยมชมจากฝ่ายศึกษานิเทศก์ และฝ่ายองค์การยูนิเซฟ ซึ่งเป็นการทำให้โรงเรียนเกิดความตื่นตัว และดำเนินงานอย่างมีเป้าหมาย นอกจากนี้ โรงเรียนที่ได้รับการปรับปรุงยังเป็นตัวอย่างให้โรงเรียนประจำจังหวัดเกิดความเคลื่อนไหวในการปรับปรุงตนเอง และเป็นการวางรากฐานของโรงเรียนแบบประสมต่อไป

องค์การยูนิเซฟยังคงให้ความช่วยเหลือแก่โครงการฯ ต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2512 – 2516 โดยให้ความช่วยเหลือในด้านอุปกรณ์แก่โรงเรียนระดับอำเภอ 36 แห่ง โดยกรมวิสามัญศึกษาให้อุปกรณ์แก่โรงเรียนระดับอำเภออีก 18 แห่ง และโรงเรียนระดับจังหวัด (ร่วมกับกรมวิสามัญศึกษาในวงเงินที่เท่ากัน) รวม 60 แห่ง ให้ความช่วยเหลือในด้านการเงินสำหรับการประชุมครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนในโครงการ รวม 114 แห่ง และออกค่าใช้จ่ายในการอบรมแก่ครูในสายวิชาเกษตรกรรมศิลป์ ดนตรีศิลป์ วิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมศิลป์ และให้อุปกรณ์สำหรับจัดทำศูนย์อบรมครูคหกรรมศิลป์ พร้อมทั้งให้รถยนต์อีก 3 คัน

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เพื่อเป็นการปรับปรุงการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ในประเทศไทย ดังนั้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2512 คณะผู้เชี่ยวชาญจากองค์การยูเนสโก จึงได้เสนอแผนการปรับปรุงการสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับประเทศไทย โดยเสนอให้มีการจัดตั้ง “สถาบันส่งเสริมการศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับชาติ” (ประศักดิ์ ตรีปิณฑกร, 2512) ซึ่งก่อนหน้านั้น องค์การยูเนสโกก็ได้ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงการสอนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนอยู่แล้ว เช่น มีโครงการสอนวิทยาศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ ในระดับมัธยม ให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน และการทดลองวิทยาศาสตร์ ให้ความช่วยเหลือให้มีการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย และการใช้คอมพิวเตอร์เป็นต้น

หลังจากนั้น สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ก็ได้รับการจัดตั้ง โดยประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 42 วันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2515 ภายใต้อาณัติความร่วมมือและการสนับสนุน ทั้งด้านงบประมาณ และผู้เชี่ยวชาญจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. 2514 ได้ยกเลิกประกาศคณะปฏิวัตินี้ดังกล่าว ปัจจุบันสสวท.เป็นองค์กร

มหาชน ตามพระราชบัญญัติ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกาศใช้ บังคับตั้งแต่วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2514

ปัจจุบันสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์และผลงาน ดังต่อไปนี้ (http://www.ipst.ac.th/aboutipst_T.shtml)

วิสัยทัศน์

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นองค์การที่มีความเป็นเลิศในด้านของการวิจัย การพัฒนา การฝึกอบรม และการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา วิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยีของสถานศึกษา ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิภาพสูงและทันสมัยอยู่เสมอ

พันธกิจ

พันธกิจของสถาบันการส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือ ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานกับสถานศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ เป็นเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพสูง ในการดำเนินงานจัดการศึกษาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศ ทำให้คนไทยมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี ในระดับมาตรฐานสากล ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอันมีวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐาน บนพื้นฐานแห่งความเป็นไทย ความแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศชาติอยู่ในฐานะที่พึ่งพาตนเองได้ และสามารถพัฒนา องค์ความรู้ตลอดจนภูมิปัญญาดั้งเดิมให้วัฒนาสถาพร และมีการถ่ายทอดสืบเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ริเริ่มดำเนินการ และส่งเสริมการค้นคว้าและวิจัยหลักสูตร วิธีการสอนและการประเมินผลการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยีทุกระดับการศึกษา
2. ส่งเสริมและดำเนินการฝึกอบรมครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี
3. ส่งเสริมและดำเนินการค้นคว้า ปรับปรุง และจัดทำแบบเรียน แบบฝึกหัด เอกสารทางวิชาการ และสื่อการเรียนการสอนทุกประเภท ตลอดทั้งประดิษฐ์อุปกรณ์เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์
4. ส่งเสริมและดำเนินการประเมินมาตรฐานแบบเรียน แบบฝึกหัด เอกสารทางวิชาการ สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน และการประเมินมาตรฐาน การจัดการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี

กิจกรรมและโครงการ

1. พัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี
2. พัฒนาเครือข่ายการอบรมครูวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี
3. จัดกิจกรรมสร้างบรรยากาศวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี อาทิ การจัดประชุมวิชาการค่ายวิทยาศาสตร์ ฯลฯ
4. ส่งเสริมการผลิตครูที่มีความสามารถทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์
5. พัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (พสวท.)
6. จัดแข่งขันคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โอลิมปิกแห่งประเทศไทยและจัดส่งผู้แทนประเทศไทยไปแข่งคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โอลิมปิกระหว่างประเทศ
7. พัฒนาอัจฉริยภาพทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์
8. ร่วมมือกับนานาชาติเพื่อพัฒนามาตรฐานศึกษาของไทยให้เทียบเท่ามาตรฐานสากล
9. พัฒนาระบบสารสนเทศด้านการศึกษาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้บริการบุคลากรทางการศึกษาและผู้สนใจ

ผลงานของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

1. หนังสือเรียน คู่มือครู ชุดการสอน และเอกสารเสริมความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และคอมพิวเตอร์
2. มัลติมีเดีย และคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ซีดีรอม โปสเตอร์ หนังสือเรียนอิเล็กทรอนิกส์ รูปภาพและเกมประกอบการเรียนการสอน แผ่นภาพ โปร่งใส วิกิทัศน์
3. ต้นแบบอุปกรณ์การทดลองทางวิทยาศาสตร์
4. บริการสารสนเทศด้านการเรียนการสอนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีผ่านเครือข่าย อินเทอร์เน็ต และวารสารทางวิชาการ

โครงการเงินกู้ธนาคารโลกเพื่อพัฒนาการศึกษา

โครงการเงินกู้ธนาคารโลกเพื่อพัฒนาการศึกษา หรือ คพศ. เป็นโครงการที่กู้เงินจากธนาคารโลก เพื่อนำมาพัฒนาการศึกษาในประเทศไทย จุดมุ่งหมายทั่ว ๆ ไปของการกู้เงินนั้น ส่วนใหญ่นำมาใช้ในการสร้างและขยายสถาบันการศึกษา พัฒนาหลักสูตร พัฒนาคณาจารย์ เพิ่มโอกาสทางการเรียน เพื่อมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และค่านิยมในตัวของผู้เรียน ส่วนความมุ่งหมายที่ไกลไปกว่านี้ก็คือ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ความชำนาญในการเรียน และการอบรมมาสร้างสรรค์อาชีพการงาน อันจะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติต่อไป โครงการนี้เริ่ม

มีครั้งแรกในปี พ.ศ. 2510 ซึ่งมีทั้งหมด 6 โครงการ ในช่วง พ.ศ. 2510 – 2530 คือ กพศ.1 – กพศ.6 โดยแต่ละช่วงมีการใช้เงินดังนี้

โครงการเงินกู้ธนาคารโลกเพื่อพัฒนาการศึกษา พ.ศ. 2510 – 2530

กพศ.1 (2510 – 2514)	พัฒนาการอาชีวศึกษา
กพศ.2 (2515 – 2521)	พัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
กพศ.3 (2516 – 2520)	พัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาคกลุ่มที่ 1 จัดตั้งศูนย์พัฒนาหลักสูตรพัฒนาการฝึกหัดครู สํารวจความเหมาะสมของการใช้วิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา และพัฒนามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
กพศ.4 (2520 – 2523)	พัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาคกลุ่มที่ 2 และ พัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
กพศ.5 (2523 – 2527)	จัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพ จัดตั้งโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 1 พัฒนาวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษา จัดตั้งศูนย์พัฒนาข้าราชการพลเรือนวิจยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา จัดตั้งสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา
กพศ.6 (2526 – 2530)	ปรับปรุงประสิทธิภาพการวางแผนและการบริหารการศึกษา และจัดตั้งโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 2

ในส่วนของวงเงินกู้ และเงินยืมของโครงการทั้ง 6 โครงการนี้ รวมกันเป็นเงินประมาณ 170.79 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยมีเงินบาทสมทบประมาณครึ่งหนึ่ง ซึ่งในจำนวน 6 โครงการนี้เป็นโครงการสำหรับพัฒนาการศึกษาระดับมัธยมศึกษาถึง 4 โครงการ คือ โครงการพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 3 ครั้งที่ 4 ครั้งที่ 5 และครั้งที่ 6 เมื่อรวมทั้ง 4 โครงการแล้ว จะพบว่าการมัธยมศึกษาเป็นระดับการศึกษาที่มีการลงทุนด้วยเงินกู้ และเงินยืมเป็นจำนวนสูงสุดกว่าการศึกษาระดับอื่น คือประมาณร้อยละ 52 ของวงเงินทั้งหมด หากนับจำนวนโรงเรียน ก็เป็นจำนวน 604 แห่ง หรือประมาณเกือบร้อยละ 40 ของจำนวนโรงเรียนมัธยมทั้งหมด จำนวนดังกล่าวนี้ยังไม่ได้รวม โครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพ ซึ่งเป็นโครงการ ในโครงการเงินยืมธนาคาร โลกครั้งที่ 5 ดำเนินการ โดยกรมอาชีวศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการการสอนวิชาชีพตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2512 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 แก่โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งของรัฐ และเอกชน เพื่อเป็นการสนองตอบแนวนโยบายการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้ง

ทางด้านวิชาการ และวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจและความถนัด ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม (วิจิตรวาทธรรม, 2530)

ในงานส่วนหนึ่งของโครงการฯ ที่ 5 และ 6 นั้น มีโครงการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ซึ่งนับได้ว่าเป็นโรงเรียนชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับตำบลและอำเภอให้มีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จนเป็นที่ยอมรับของประชาชนในชุมชนแทนที่จะส่งนักเรียนไปเข้าเรียนในเมืองให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น (พิมพ์พันธ์ เคชะคุปต์ และคณะ, 2539)

3. การบริหารจัดการศึกษา

การบริหารจัดการระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้เข้ามาประสานความช่วยเหลือกับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาการประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นหลัก ความร่วมมือในการพัฒนาที่สำคัญคือ ปี พ.ศ. 2492 ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาได้เข้ามาสำรวจภาวะการศึกษาของประเทศ ให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงการศึกษาที่มีผลต่อการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2492 และวางโครงการ 10 ปี เพื่อปรับปรุงการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (พ.ศ. 2494 – 2503) โดยองค์การให้ความร่วมมือช่วยเหลือด้านการจัดหาผู้เชี่ยวชาญ ทุนการศึกษาและอุปกรณ์การศึกษาและประสานงานให้มูลนิธิฟูไลปป์ส จัดสรรทุนการศึกษาแก่ข้าราชการและจัดส่งครูมาช่วยสอน (วารุณี โอสถานนท, 2533)

โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา

โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อมุ่งหาทางพัฒนาการศึกษาระดับประถมศึกษาในระยะยาว เป็นโครงการที่ผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยและการวางแผนเข้าด้วยกัน และเป็นการประสานงานทำงานร่วมกันระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคในระดับจังหวัด โดยส่วนกลางเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการและทางการเงิน จังหวัดต่าง ๆ ในโครงการเป็นผู้ดำเนินการตามแผนงานที่ได้วางไว้ร่วมกัน โดยมุ่งสนใจศึกษาเพื่อวางแผนแก้ปัญหาอันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 คุณภาพและความเสมอภาคทางการศึกษา การประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐที่จัดการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงของประชากรและสภาพแวดล้อมในสังคม (มัณฑนา ศรีขจรวุฒิตักดิ์, 2530)

โครงการนี้มีชื่อเดิมว่า โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อกำหนดที่ตั้งสถานศึกษา (School Mapping) ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาจากสถาบันการวางแผนการศึกษานานาชาติ (International Institute for Education Planning - IIEP) ในปารีส ได้จัดฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคนิควิธีการวางแผนกำหนดที่ตั้งสถานศึกษา (The Methodology of Planning the Location of Schools) ต่อมาแนวความคิดและเทคนิคนี้ได้ถูกนำมาเผยแพร่ในประเทศไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เริ่มโครงการนี้ในปี พ.ศ.2520 ใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการวิจัยเพื่อกำหนดที่ตั้งสถานศึกษา” (School Mapping หรือ School Location Planning) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดสรรทุนวิจัยให้แก่ศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 9 คน ทำการศึกษาเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งโรงเรียนเพื่อแบ่งเขตโรงเรียน และการทำแผนที่โรงเรียนในจังหวัดสระบุรี เพื่อนำวิธีการและผลการดำเนินงานมาใช้เป็นแนวทางเตรียมการในระดับประเทศต่อไป

ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ทดลองดำเนินการเป็นโครงการนำร่องที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ที่อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2521 – 2522 ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และมูลนิธิฟอร์ด ได้ร่วมกับจังหวัดมหาสารคาม ดำเนินงานโครงการศึกษาวิจัยครอบคลุมทั้งจังหวัด เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการดำเนินงานที่เหมาะสมต่อไป ในช่วงนี้โครงการได้เปลี่ยนชื่อเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายยิ่งขึ้นเป็น “โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา” และในปี พ.ศ. 2523 โครงการนี้ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลกทางการเงิน โดยการบรรจุเป็นโครงการเงินกู้ธนาคารโลกเพื่อพัฒนาการศึกษา (คพศ.5)

เมื่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ทำการประเมิน โครงการนี้ในเวลาต่อมา ได้มีข้อสรุปว่า โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา ประสบความสำเร็จในระดับปานกลาง ในด้านการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในหลักการ และเทคนิคการวิจัยและการวางแผนพัฒนาการศึกษาภายในจังหวัด รวมทั้งด้านการจัดระบบข้อมูล และประสบความสำเร็จค่อนข้างมากในการกระตุ้นให้เกิดโครงการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาการจัดการศึกษาของจังหวัด

บทบาทของสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารระดับประถมศึกษาและระดับอื่นๆ

ได้มีการจัดตั้งสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ (ในปัจจุบัน คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ) ขึ้นในปี พ.ศ. 2502 เป็นผลมาจากการที่รัฐบาลในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีนโยบายที่จะปรับปรุงและวางแผนการศึกษาระดับต่าง ๆ ให้มีมาตรฐานดีขึ้น และให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการเศรษฐกิจ และการปกครองประเทศดังได้แถลงนโยบายเมื่อเข้ารับบริหาร

ประเทศ เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 ว่าได้ตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติ เพื่อวางโครงการศึกษาให้เป็นโครงการเหมาะสมแก่ความจำเป็นของชาติและสอดคล้องกับรูปแบบการปกครองของประเทศ จะเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยรัฐบาลถือหลักว่า จะเพียงแต่ครอบคลุมให้เป็นไปตาม โครงการการศึกษาของชาติและให้ความอนุเคราะห์ตามความจำเป็น

สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติได้มีบทบาทที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารการประถมศึกษา โดยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ได้มีการเคลื่อนไหวของครูประชาบาล โดยการเรียกร้องสิทธิในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีความแตกแยกของครูประชาบาลออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งขอกลับไปสังกัดกระทรวงศึกษาตามเดิม แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยที่ได้สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยอ้างว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักการกระจายอำนาจ ในขณะที่เดียวกับปัญหาของการบริหารการศึกษาประชาบาลได้สะสมมากขึ้น สร้างความไม่พอใจและความแตกแยกในหมู่ครูเพิ่มขึ้น การแต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาก็เป็นแนวทางหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาประชาบาล โดยการปฏิรูปการศึกษาให้เกิดเอกภาพในนโยบายและการบริหาร โดยมุ่งการกระจายการบริหารไปสู่ท้องถิ่น และในที่สุดเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2523 คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับร่างพระราชบัญญัติเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการประถมศึกษาและร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องรวม 8 ฉบับ และหลังจากการลงมติเป็นเอกฉันท์ของสภาผู้แทนราษฎร และการอนุมัติของวุฒิสภาแล้ว พระราชบัญญัติทั้ง 8 ฉบับ ก็ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2523 มีผลให้ การโอนกิจการบริหาร โรงเรียนประชาบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัด และโรงเรียนประถมศึกษาของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการไปเป็นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

นอกจากนี้สภาการศึกษาแห่งชาติได้มีส่วนช่วยอย่างสำคัญในการกระจายการศึกษา ระดับอุดมศึกษาไปยังส่วนภูมิภาค เช่น ช่วยในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการบริหารจัดการศึกษา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2530)

1. มุ่งให้เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบ (Comprehensive University) โดยกำหนดให้การจัดการศึกษาประกอบด้วยสาขาวิชาต่าง ๆ ครบทุกสาขาคตามหลักสากล

2. มุ่งให้เป็นมหาวิทยาลัยแบบ Residential University เพื่อให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้สามารถเป็นสถานที่ฝึกอบรมมันิสซ์แก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยนอกเหนือไปจากการศึกษาปกติในชั้นเรียน โดยจัดตั้งวิทยาลัยชายสำหรับนักเรียนชาย และวิทยาลัยหญิงสำหรับนักเรียนหญิงอันเป็นการนำวิทยาลัย (College) แบบอังกฤษมาใช้

3. มุ่งให้เป็นศูนย์บริการวิชาการประจำภูมิภาค โดยมุ่งสร้างให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งกลางเพื่อจัดทำโครงการถ่ายทอดและบริการความรู้ทุก ๆ ด้านให้แก่ชุมชนในเขตพัฒนาภาคเหนือ

4. เน้นความสำคัญของหลักสูตรพื้นฐานทั่ว (General Education) ทั้งนี้โดยที่มึการกำหนดโครงสร้างหลักสูตรพื้นฐานที่นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต้องเรียนร่วมกันไว้อย่างชัดเจน เรียกว่าเป็น “หลักสูตรของวิทยาลัย” ใช้เวลาสองปีแรกในมหาวิทยาลัย โดยมุ่งหมายที่จะให้เกิดประโยชน์

4.1 ให้นิสิตเป็นผู้ที่รู้รอบ ให้นิสิตคณะมนุษยศาสตร์เรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ให้นิสิตคณะวิทยาศาสตร์เรียนวิชาอักษรศาสตร์ ให้ทุกคนเรียนกฎหมายเบื้องต้นและเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น

4.2 สอนวิชาบรรณารักษศาสตร์เบื้องต้น เพื่อช่วยให้นิสิตรู้จักใช้ห้องสมุดและศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

4.3 สอนวิชาศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความงอกงามทางจิตใจ วิทยาลัยมีคณะกรรมการประจำวิทยาลัย คณะมีกรรมการประจำคณะ และสถาบันมีกรรมการประจำสถาบัน

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในตอนแรกเน้นการเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงทางเกษตรกรรมและวิศวกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ 1 และมีการนำความคิดเรื่อง กรรมการระดมเงินทุนมหาวิทยาลัย (University fund raising committee) ตามแบบมหาวิทยาลัยในประเทศตะวันตกมาใช้เป็นครั้งแรก (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2510)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีการบริหารจัดการศึกษาในแบบมหาวิทยาลัยหลายวิทยาเขต (Multi – Campus System) มาใช้ดังรายละเอียดนำเสนอไว้ในบทที่ 2

วิทยาลัยชุมชน

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาหรืออาจเรียกว่าวิทยาลัย 2 ปี (two – year college) มาตั้งแต่คริสต์วรรษที่ 19 โดยความมุ่งหมายแรกเริ่มของการจัดตั้งวิทยาลัย 2 ปีนั้น ก็เพื่อที่จะให้เป็นสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่จัดหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไป (general education) ให้เบ็ดเสร็จก่อนที่จะส่งผู้เรียนไปศึกษาในระดับปริญญาตรี ซึ่งจะเน้นการเรียนสาระตามวิชาชีพเฉพาะ และการทำวิจัยในมหาวิทยาลัยต่อไป (ทองอินทร์ วงศ์โสธร และคณะ, 2544 ก.)

วิทยาลัย 2 ปีนี้มีชื่อเรียกกันหลากหลายขึ้นกับวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งชื่อที่ใช้เรียกกัน เช่น community colleges, technical institutes, proprietary schools, democracy colleges, economic development colleges (ทองอินทร์ วงศ์โสธร และคณะ, 2544 ข.)

ในเวลาต่อมาสถาบันอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาในสหรัฐอเมริกา ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนศึกษาเพื่อเป็นฐานการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีเป็นหลักเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ได้กลายเป็นแหล่งที่มีโปรแกรมการศึกษาอาชีพที่หลากหลายสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาทักษะเพิ่มเติม และต้องการเพิ่มพูนความรู้ วิทยาลัยชุมชน (community colleges) ในสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันได้มุ่งเน้น “การศึกษาต่อเนื่อง” โดยที่โปรแกรมแต่ละสถาบันแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสาระที่น่าสนใจ ผู้ที่เข้าศึกษาอาจจะลงทะเบียนเพื่อให้ได้หน่วยกิต แต่บางกลุ่มก็ไม่ต้องการหน่วยกิตก็ได้ ดังนั้นการจัดโปรแกรมจึงมีทั้งในรูปของรายวิชาซึ่งเป็นการศึกษาแบบปกติ หรืออาจจะมีการนำเสนอโปรแกรมในลักษณะของการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สัมมนา การบรรยาย อภิปราย และนิทรรศการแบบต่อเนื่อง (ทองอินทร์ วงศ์โสธร และคณะ, 2544 ก.)

สำหรับการก่อตั้งวิทยาลัยชุมชนในประเทศไทยนั้น ได้มีรายงานการศึกษาจากงานวิทยาลัยชุมชนในสหรัฐอเมริกา ที่ได้มีการนำเสนอไว้ในวารสารการศึกษาแห่งชาติ ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2510 โดยนายแพทย์ สวัสดิ์ สกุลไทย ซึ่งเป็นการบรรยายลักษณะการจัดการศึกษาในระดับนี้ไว้อย่างชัดเจน (สวัสดิ์ สกุลไทย, 2510) นอกจากนั้นแล้วก็ยังมีบทความเรื่อง “The Junior College in the Educational System.” ตีพิมพ์ในวารสารสภาการศึกษาแห่งชาติปีที่ 6 ฉบับที่ 3 โดยนำเสนอให้รัฐบาลใช้วิธีการก่อตั้งวิทยาลัยชุมชนเพื่อแก้ปัญหาจำนวนนักเรียนที่ต้องการเข้าศึกษาต่อในระดับสูง ช่วยในการผลิตบุคลากรระดับเทคนิคเพื่อรองรับการขยายตัวเป็นประเทศอุตสาหกรรมของไทย และช่วยในการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนในท้องถิ่นอีกด้วย

ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ได้มีนโยบายให้วางพื้นที่จัดตั้งวิทยาลัยชุมชนในภาคต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม (วราภรณ์

บวรศิริ, 2541) ซึ่งต่อมาได้มีการก่อตั้งวิทยาลัยชุมชนที่ภูเก็ต และเป็นวิทยาเขตของ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ทองอินทร์ วงศ์โสธร และคณะ, 2544 ข)

การขยายการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

จากที่มีการจัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสภาการศึกษา และการที่รัฐบาลให้ความสำคัญแก่การศึกษาเป็นอย่างมาก จึงเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้ระบบอุดมศึกษามีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความพร้อมด้านคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยมีมากขึ้น เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือจากมิตรประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ในการจัดสรรทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาอาจารย์ในสถาบันต่าง ๆ นับแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา เช่น มูลนิธิ ฟูลไบรท์ ซึ่งมีการทำข้อตกลงแลกเปลี่ยนทางวิชาการกับไทย และเริ่มจัดสรรทุนให้นักเรียนไทยไปศึกษาต่อ ปีละ 15 คน มาตั้งแต่ พ.ศ. 2493 หรือ โครงการร่วมมือทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยอินเดียกับวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ภายใต้การสนับสนุนขององค์การยูเอสเอ (USAID) ซึ่งมีการส่งคณาจารย์ของวิทยาลัยวิชาการศึกษาไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยอินเดียเป็นจำนวนถึง 150 คน ในระหว่างปี พ.ศ. 2497 – 2505 เป็นต้น ซึ่งจากการพัฒนากำลังคนอย่างจริงจัง โดยการสนับสนุนของมิตรประเทศนี้เอง ทำให้จำนวนคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยค่อยๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นปัจจัยที่ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถขยายการศึกษาถึงระดับบัณฑิตศึกษาได้อย่างจริงจัง โดยปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2506 มีมหาวิทยาลัย จัดสอนระดับปริญญาโท 3 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหิดล โดยในปีการศึกษานั้น ได้มีผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทจากทั้งสามสถาบันรวม 99 คน

ในปี พ.ศ. 2508 พลเอกเนตร เขมะโยธิน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ได้รับเลือกให้เป็นประธานของคณะกรรมการระดับอุดมศึกษา สภาการศึกษาแห่งชาติ มีหน้าที่พิจารณาปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับอุดมศึกษา ทั้งหมดได้รับเชิญจากมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ไปดูงานการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในประเทศสหรัฐอเมริกา และได้ปรารภแก่ผู้แทนของมูลนิธิในเรื่อง การปรับปรุงการศึกษาระดับหลังปริญญาตรี มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ได้จัดส่งศาสตราจารย์ Moody E. Prior อดีตคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย Northwestern มาทำการสำรวจสภาพการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทย ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม 2508 และได้เสนอรายงานเรื่องสภาพการศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัยในประเทศไทย พร้อมด้วยข้อเสนอแนะต่อปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้นำรายงานเสนอต่อคณะกรรมการระดับอุดมศึกษา สภาการศึกษาแห่งชาติ

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2509 คณะกรรมการบริหาร สภาการศึกษาแห่งชาติได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณารายละเอียด เรื่องการศึกษาชั้นหลังปริญญาตรีในประเทศไทยของ

ศาสตราจารย์ Moody E. Prior คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย หรือผู้ที่มิ
 หน้าที่รับผิดชอบ ต่อการบริหารการศึกษา ระดับบัณฑิตวิทยาลัยของมหาวิทยาลัย และสถาบัน
 เทียบเท่าทุกแห่ง อาจารย์ผู้ทำหน้าที่เฉพาะทางวิชาการ และผู้แทนของสภาการศึกษาแห่งชาติ
 คณะกรรมการชุดนี้ได้แต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานระดับบัณฑิตศึกษาขึ้น เพื่อทำการพิจารณา
 วางหลักเกณฑ์และมาตรฐานการศึกษาชั้นปริญญาโท และปริญญาเอกเพื่อให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ
 และสถาบันเทียบเท่าถือเป็นหลักเกณฑ์ใช้ในการดำเนินงานต่อไป

เดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2512 คณะกรรมการการประสานงานบัณฑิตวิทยาลัย ได้เปลี่ยนเป็น
 คณะกรรมการประสานงานระดับบัณฑิตศึกษา โดยมี ดร.ประเสริฐ ฒ นคร รองอธิการบดี
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นประธาน คณะกรรมการชุดนี้มีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. จัดให้มีการร่วมมือประสานงานระดับบัณฑิตศึกษาระหว่างสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ
2. เสนอแนะมาตรฐานการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
3. เสนอแนะเพื่อหาทางขจัดอุปสรรคในการดำเนินงานระดับบัณฑิตศึกษา
4. เสนอแนะข้อคิดเห็นที่เกี่ยวกับการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
5. ให้คำปรึกษาต่าง ๆ ตามที่สภาการศึกษาแห่งชาติมอบหมาย

สภาการศึกษาแห่งชาติได้ออกหลักเกณฑ์ชั้นปริญญาโทและปริญญาเอกและหลักเกณฑ์
 การศึกษาชั้นประกาศนียบัตรชั้นสูงขึ้น และหากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันที่เทียบเท่าต้องการเปิด
 หลักสูตรชั้นใด จะต้องเสนอสภาการศึกษาแห่งชาติให้ความเห็นชอบหลักสูตรทุกหลักสูตร
 วัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้การจัดหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง ปริญญาโทและปริญญาเอกของ
 มหาวิทยาลัยและสถาบันเทียบเท่าต่าง ๆ ให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานอันเดียวกัน และเร่งรัดให้มีการ
 ปรับปรุงมาตรฐานของมหาวิทยาลัยภายในประเทศให้ทัดเทียมมาตรฐานสากล (หน่วยมาตรฐาน
 การศึกษา สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, 2513)

นอกจากนี้ได้มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนเฉพาะระดับบัณฑิตศึกษาได้แก่
 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ขึ้น

การจัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Sir Charles Darwin ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าประเทศไทยควรได้มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษา
 ชั้นสูงในประเทศ เพื่อผลิตนักบริหารธุรกิจ สำหรับรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจในภาคธุรกิจ
 และภาคอุตสาหกรรม บุคคลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการในหน่วยราชการ
 รัฐวิสาหกิจ และบริษัทเอกชนที่ประกอบการธุรกิจ การเงิน และอุตสาหกรรม ทำให้มีการจัดตั้ง

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงกว่าปริญญาบัณฑิตแห่งเดียวของประเทศไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2509

สำหรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศนั้น ก่อนการจัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ในเดือนมิถุนายน 2508 มุลนิธิฟอร์ด ได้แจ้งให้รัฐบาลไทยทราบว่า ได้ตกลงให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ผ่านมิดเวสต์ ยูนิเวอร์ซิตี คอนซอร์เทียม (Midwest Universities Consortium) เป็นเงิน 928,000 เหรียญสหรัฐ ในช่วงกันยายน 2508 ถึงสิงหาคม 2510 นอกจากความช่วยเหลือที่ได้รับจากมูลนิธิฟอร์ดแล้ว รัฐบาลไทยยังขอความช่วยเหลือจากองค์การบริหารเทศกิจของสหรัฐอเมริกา (United States Overseas Mission) เพื่ออุดหนุนการวิจัยในสถาบันเป็นเงินทั้งสิ้น 15 ล้านบาท

โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย

เป็นโครงการสืบเนื่องมาจากโครงการวางแผนพัฒนาคนและโครงการประสานงานบัณฑิตวิทยาลัย ในส่วนของโครงการวางแผนพัฒนากำลังคนนั้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา รัฐบาลได้เห็นความสำคัญอย่างยิ่งในเรืองการศึกษาถึงความต้องการกำลังคนทั้งในปัจจุบันและอนาคตในการพัฒนาประเทศทั้งเศรษฐกิจและสังคมจนได้มีการจัดตั้ง Joint Thai – US. Task Force และใน พ.ศ. 2506 ได้มีการเสนอรายงานเกี่ยวกับการประเมินผลความต้องการกำลังคน และเสนอแนะให้มีการวางแผนการศึกษาเพื่อสนองความต้องการกำลังคน ดังนั้นใน พ.ศ. 2507 จึงได้มีการทำสัญญาร่วมระหว่างองค์การ เอ. ไอ. ดี แห่งสหรัฐอเมริกา สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท ซึ่งได้รับมอบหมายจากองค์การ เอ. ไอ. ดี ให้เป็นมหาวิทยาลัยอเมริกันที่เข้าร่วมโครงการนี้ หน่วยงานทั้งหมดนี้ได้ร่วมประสานงานกันทำการศึกษาสภาพการณ์ระดับมัธยมและวางพื้นฐานสำหรับการวางแผนการศึกษา ระดับอุดมศึกษาต่อไป โดยรัฐบาลไทยได้รับความร่วมมือจากองค์การ เอ ไอ. ดี จัดส่งผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตทมาประจำสำนักงานวางแผนฯ กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ

จากการที่มหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตทได้ส่งที่ปรึกษาทางวิชาการมาร่วมงานวางแผนกำลังคน โดยการวางแผนการศึกษาระยะหนึ่งแล้ว ในที่สุดจึงได้มีการจัดทำรายงานอันเป็นข้อสนับสนุนข้อคิดเห็นของศาสตราจารย์ Mood E. Prior ตามที่ได้ให้รายละเอียดในหัวข้อการขยายการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาถึงเรื่องความจำเป็นที่ต้องมีการปรับปรุงและร่วมมือในการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา พร้อมกันนี้ได้กล่าวถึงสาเหตุสำคัญที่ทำให้การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยไม่เจริญถึงขีดน่าพอใจ คือ การขาดอาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีวุฒิปริญญาโท และเอกเป็นจำนวนมาก และเมื่อคำนึงถึงการสร้างอาจารย์ระดับนี้ที่ทำงานอยู่ในประเทศไทย โดยการส่งอาจารย์

ไปศึกษาเพิ่มเติม ณ ต่างประเทศแล้ว ต้องใช้เวลานานไม่ทันต่อความต้องการของมหาวิทยาลัยและเป็นการทำให้ประเทศไทยไม่ได้รับการยกย่องทัดเทียมมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ จึงได้เสนอโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยเพื่อผลิตอาจารย์ปริญญาโทและเอกโดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ในที่สุด พ.ศ. 2509 คณะรัฐมนตรีจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการวางแผน และเตรียมคนเพื่อพิจารณาหลักการของโครงการ และในพ.ศ. 2510 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติอนุมัติโครงการและให้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนามหาวิทยาลัย โดยมีเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รองนายกรัฐมนตรีขณะนั้น ทรงเป็นประธานและสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้รับมอบหมายให้บริหาร โครงการนี้

สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปี พ.ศ. 2527 ได้มีการก่อตั้งสถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (GIBA) โดยจัดเป็นสถาบันความร่วมมือระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับ J.L. Kellogg Graduate School of Management of Northwestern University และ The Wharton School of the University of Pennsylvania ซึ่งทั้งสองสถาบันนี้จัดอยู่ใน 10 อันดับแรกของสถาบันอุดมศึกษาด้านการบริหารธุรกิจ ที่ได้รับการยกย่องสูงสุดจากมหาวิทยาลัยและนักบริหารของสหรัฐอเมริกา

สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (GIBA) เป็นหน่วยงานอิสระในรูปแบบของสถาบันภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรรมการควบคุมนโยบายส่วนใหญ่เป็นผู้บริหาร และคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนระดับบริหารจะมีอิสรภาพมากทำให้การดำเนินงานคล่องตัวมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของสถาบันมีดังนี้

1. ผลิตนักบริหารที่มีความสามารถเทียบเท่าผู้จบการศึกษามหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในต่างประเทศ
2. เพิ่มพูนความรู้และทักษะด้านการบริหารธุรกิจและการจัดการแก่ผู้เข้าศึกษา โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่ธุรกิจดำเนินอยู่
3. พัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารความหมายในด้านธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ

ทบทวมหาวิทยาลัยกับการบริหารจัดการอุดมศึกษา

ในปี พ.ศ. 2514 มหาวิทยาลัยทุกแห่งได้ร่วมกันเสนอความคิดเห็นในเรื่องของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐว่า มหาวิทยาลัยจะต้องมีอิสระในการปกครองตนเอง มีเสรีภาพทางวิชาการในการ

ถ่ายทอดและแสวงหาความรู้ โดยยึดถือแนวคิดของความเป็นเลิศทางวิชาการ จึงควรแยกมหาวิทยาลัยออกมาจากระบบราชการ ในปี พ.ศ. 2515 จึงได้มีการจัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี

อย่างไรก็ตามแม้ว่าลักษณะการบริหารงานของทบวงมหาวิทยาลัย จะสามารถตอบสนองความต้องการของสถาบันอุดมศึกษาได้ในระดับหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการบริหารและดำเนินการในรูปคณะบุคคลหรือการมอบหมายอำนาจในงานบางด้านให้แก่อุดมศึกษาก็ตาม แต่ก็สะท้อนถึงเจตนาารมณ์เรื่องมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่มีมาแต่เดิมได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะจากรากฐานความคิดที่มีมา ตั้งแต่สมัยการสัมมนามหาวิทยาลัยในช่วง พ.ศ. 2509 – 2513 นั้น ได้วางรูปแบบหน่วยงานกลางอุดมศึกษาคามแบบอย่างของอังกฤษ ซึ่งมี University Grant Committee (UGC) หรือคณะกรรมการจัดสรรเงินอุดหนุนมหาวิทยาลัย ซึ่งภายใต้รูปแบบดังกล่าวนี้ ทบวงมหาวิทยาลัยจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างรัฐบาล กับมหาวิทยาลัย ไม่ให้รัฐบาลมีอิทธิพลต่อมหาวิทยาลัยโดยตรง การติดต่อด่าง ๆ ระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัยก็ต้องติดต่อดผ่านทบวงมหาวิทยาลัย ในฐานะผู้ขอการสนับสนุนต่าง ๆ จากรัฐบาลมาให้มหาวิทยาลัย และในการจัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐในปี 2515 นั้น ก็มีความคิดเกิดขึ้นในหมู่ผู้ที่มีส่วนในการก่อตั้งว่า ทบวงมหาวิทยาลัยนี้ตั้งขึ้นเพื่อที่จะกลายร่างเป็น UGC เมื่อถึงเวลาอันควร จึงมีการวางรูปแบบการบริหารเฉพาะให้เหมาะกับการบริหารมหาวิทยาลัย เป็นกระทรวงเดียวที่มีกรรมการระดับสูง (กรรมการทบวงมหาวิทยาลัย) คูแกลงด้านต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพราะเจตนา ก็เพื่อพัฒนาความร่วมมือที่จะปรับเป็น UGC ต่อไป

ความพยายามหนึ่งที่นับว่าใช้เวลายาวนานจนกระทั่งประสบความสำเร็จได้แก่ การพัฒนาระบบมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการ หรือระบบมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนั่นเอง ซึ่งความคิดเรื่องการพัฒนาาระบบมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการนี้ มีมาตั้งแต่สมัยที่มีการผลักดันเรื่อง “มหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล” โดยมีสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติและสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นแกนนำ โดยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2509 – 2513 ได้มีการจัดการสัมมนาวิทยาลัยในเรื่องดังกล่าว รวม 3 ครั้ง และในการสัมมนาครั้งที่ 3 ได้มีการจัดทำข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมเสนอต่อคณะรัฐมนตรีผ่านสภาการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2514 ทว่าเนื่องจากความไม่พร้อมของฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายมหาวิทยาลัยเองจึงทำให้ข้อเสนอดังกล่าวไม่ได้รับการปฏิบัติ ต่อมาในปี 2517 ได้มีการตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาขึ้น ได้มีการหยิบยกเรื่องการปฏิรูประบบอุดมศึกษาขึ้นมาอีก และด้วยความผันผวนทางการเมือง ทำให้ขาดแรงสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากรัฐบาล เป็นผลให้ข้อเสนอเพื่อปฏิรูปมหาวิทยาลัยให้เป็นอิสระจากระบบราชการตกไปอีกครั้งหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2520 ได้มีการตราพระราชบัญญัติระเบียบการปฏิบัติราชการของทบวงมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2520 ขึ้น และในช่วงของแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) ทบวงมหาวิทยาลัยได้ประสานงานให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยของรัฐ 8 แห่ง เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพและความคล่องตัวในการบริหารงานให้ดียิ่งขึ้น โดยทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนดเป็นนโยบายให้มหาวิทยาลัย/สถาบันทุกแห่ง มีหลักการร่วมกันในพระราชบัญญัติทุกฉบับที่ปรับปรุงแก้ไขใหม่รวม 5 ประเด็น คือ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535)

1. ปรับปรุงองค์ประกอบของสภามหาวิทยาลัยให้มีลักษณะเป็นไตรภาคี ประกอบด้วยผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้แทนคณาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยให้ผู้บริหารและผู้แทนคณาจารย์มีส่วนเกี่ยวข้องกัน
2. ปรับปรุงวาระการดำรงตำแหน่งผู้บริหารมหาวิทยาลัย โดยจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินกว่า 2 วาระไม่ได้
3. ให้มหาวิทยาลัยสามารถจัดการผลประโยชน์จากราชพัสดุ ที่อยู่ในความปกครองดูแลและนำรายได้ไปใช้จ่ายในกิจการของตนเองได้โดยไม่ต้องนำส่งกระทรวงการคลังตามกฎหมายว่าด้วยเงินคงคลังและกฎหมายว่าด้วยงบประมาณ
4. ให้มีสภาคณาจารย์เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่อธิการบดี
5. ให้ผู้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการสามารถใช้ตำแหน่งทางวิชาการเป็นคำนำหน้านามได้

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

ในส่วนของโครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้ตั้งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนั้น เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันกับที่มีการดำเนินการจัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาวของทบวงมหาวิทยาลัย (ซึ่งต่อมาทบวงมหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นคณะกรรมการอุดมศึกษาอยู่ภายใต้สังกัดกระทรวงศึกษาธิการใหม่) มุ่งที่จะผลักดันการพัฒนาระบบมหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นอิสระจากระบบราชการให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ดังนั้น ทบวงมหาวิทยาลัยในฐานะผู้รับผิดชอบจัดทำโครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ทั้ง 2 แห่ง จึงได้เสนอรูปแบบมหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่งให้เป็นมหาวิทยาลัยอิสระจากระบบราชการ โดยมีการระบุฐานะ รูปแบบ และแนวทางการบริหารไว้อย่างชัดเจนในร่างพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่ง และได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎร ในปี พ.ศ. 2533 และ 2535 โดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีได้รับการจัดตั้งเป็นทางการตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี พ.ศ. 2535 เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 และได้เปิดรับนักศึกษาเป็นปีแรกในปีการศึกษา 2536 ส่วนมหาวิทยาลัยใหม่ที่นครศรีธรรมราชได้รับ

พระราชทานชื่อว่า มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 และได้รับการจัดตั้งเป็นทางการตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ พ.ศ. 2535 เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2535 โดยกำหนดเริ่มรับนักศึกษาในปีการศึกษา 2538 (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535)

สาระสำคัญของรูปแบบมหาวิทยาลัยใหม่ที่เป็นอิสระจากระบบราชการนี้ ได้แก่ การมีอิสระทางการเงิน การบริหารงานบุคคล และการบริหารวิชาการ มีสภามหาวิทยาลัยเป็นองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดอย่างแท้จริง พร้อมกับมีสภาวิชาการ กรรมการการเงิน และกรรมการบริหารงานบุคคล ขึ้นกำกับดูแลและวางระเบียบบริหารงานด้านต่าง ๆ ของตนเอง โดยเฉพาะด้านการบริหารงานบุคคล สามารถที่จะกำหนดอัตราเงินเดือนและประโยชน์เกื้อกูลที่ทัดเทียมหรือดีกว่าภาคเอกชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะดึงดูดคนดีเข้าสู่ระบบและป้องกันปัญหาสมองไหลอันเป็นปัญหาเรื้อรังของอุดมศึกษาไทย นอกจากนี้ยังคงได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลในรูปเงินอุดหนุนทั่วไป อันจะทำให้มหาวิทยาลัยมีความคล่องตัวในการบริหารทรัพยากรมากยิ่งขึ้นด้วย ทั้งนี้ อาจสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับการกำหนดฐานะ และรูปแบบของมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการได้ ดังนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535)

- (1) เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ที่บริหารงานแบบธุรกิจ แต่ไม่มุ่งหาผลกำไรและยังสามารถสนองนโยบายของรัฐได้เต็มที่ โดยอยู่ภายใต้กำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย
- (2) บุคลากรของมหาวิทยาลัยต้องเป็นพนักงานรัฐ แต่ไม่อยู่ภายใต้กฎหมายแรงงานมีระบบงานบุคคลที่คล่องตัวไม่ผูกพันกับระเบียบราชการ
- (3) รัฐยังคงให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรที่จำเป็นในระยะแรก รวมทั้งการให้ขอยืมตัวข้าราชการไปปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งไม่ควรน้อยกว่า 10 ปี

ในปี พ.ศ. 2549 มีมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจำนวน 4 แห่ง นอกเหนือจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยของรัฐแห่งอื่นๆ กำลังอยู่ในกระบวนการที่จะปรับเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การจัดการศึกษายุคโลกาภิวัตน์

อิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย

โลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นกระบวนการติดต่อสัมพันธ์กันทั่วโลกในทุก ๆ ด้านของกิจกรรมในชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อกันทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา อันจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วกระบวนการนี้มีใช้กระบวนการที่เกิดขึ้นใหม่แต่อย่างใด หากว่าเป็นกระบวนการที่ได้ทำการดำเนินการติดต่อกันมาตั้งแต่ยุคสมัยที่มนุษย์ต่างทวีปได้ทำการติดต่อกันในสมัยมาโคโปโลแล้ว เพียงแต่ว่าการติดต่อในครั้งนั้นยังไม่ได้มีความกว้างขวาง สะดวกรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ล้ำสมัยดังเช่นในปัจจุบัน

ยุคแรก ๆ ของการติดต่อสัมพันธ์กันทั่วโลกนั้นเริ่มตั้งแต่ยุคที่มีการติดต่อสื่อสารกันด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้การติดต่อกันในรูปแบบโบราณ เช่น การติดต่อสื่อสารกันด้วยม้าเร็ว การสื่อสารโดยนกพิราบ หรือแม้แต่การใช้สัญญาณที่เห็นได้ในระยะไกล ลักษณะการติดต่อนี้ดำเนินอยู่ค่อนข้างนานกว่าธรรมดา ในด้านการค้าก็จะเป็นแบบลักษณะแลกเปลี่ยนกันและกัน ใครมีความสามารถ การสร้างหรือทำการผลิตอะไรก็สามารถนำมาแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งมักจะมีตลาดกลางอยู่ หรือการมีพ่อค้าคนกลางที่เป็นตัวแทนในการที่จะไปนำสินค้าอย่างหนึ่งอย่างใดจากที่หนึ่งไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าของอีกที่หนึ่ง ทางสังคมนั้นจะติดต่อสัมพันธ์กันเฉพาะในกลุ่มที่เกี่ยวข้องจำนวนน้อยเฉพาะในภูมิภาค เช่น พวกพ่อค้าหรือระดับผู้นำในชุมชน แต่ยังไม่กระจายไปสู่ประชาชนทั่วไปมากนัก เป็นรูปแบบโบราณ (Traditional Pattern) ที่ต่างคนต่างอยู่และสัมพันธ์กันในเชิงของการแลกเปลี่ยน ส่วนในทางการเมืองก็จะเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่ ถ้ากลุ่มคนใดมีอำนาจขึ้นมา ก็จะยกทัพไปโจมตีแล้วตั้งเป็นเมืองประเทศราชขึ้น

ภายหลังจากที่ประเทศยุโรปประสบความสำเร็จทางด้านเทคโนโลยีหลังไอน้ำ ซึ่งได้พัฒนาและนำไปใช้ในการเดินเรือและการผลิตอาวุธ ยุทธวิธีต่าง ๆ ทำให้ยุโรปสามารถเดินทางติดต่อสัมพันธ์กับทั่วโลกได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น การติดต่อสัมพันธ์กันในครั้งนี้จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากการติดต่อกันเฉพาะในภูมิภาคและเขตเมืองใกล้เคียงมาเป็นการติดต่อกันข้ามทวีป เกิดรูปแบบการติดต่อใหม่ๆ ที่รวดเร็วมากขึ้นอีกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระบบไปรษณีย์โทรเลข การขนส่งสินค้าผ่านเรือ รถไฟ เกิดการค้าขายโดยมีระบบเงินตราเข้ามาแทนที่การแลกเปลี่ยน และเริ่มกระบวนการอุตสาหกรรมที่มีการผลิตสินค้า และซื้อขายวัตถุดิบในการ

ผลิตสินค้า จนก่อให้เกิดระบบของอาณานิคมที่ประเทศทางตะวันตกเข้าทำการปกครองประเทศอาณานิคมในแถบทวีปต่าง ๆ ของโลก

ภายหลังการสิ้นสุดของยุคอาณานิคมทำให้ความสัมพันธ์ในเชิงการปกครองบังคับบัญชาทางการเมืองของประเทศตะวันตกหมดไป ประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมได้รับอิสรภาพทางการเมืองปกครองตนเองขึ้น แต่แม้กระนั้นการติดต่อสัมพันธ์ในทางธุรกิจและทางสังคมอื่นๆ ก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ประเทศทางตะวันตกยังคงเป็นผู้ผลิตสินค้าอุตสาหกรรมป้อนให้กับตลาดนอกประเทศตะวันตกเหมือนเดิม และมีการเปลี่ยนประเทศผู้นำทางตะวันตกจากประเทศอาณานิคมเก่า คืออังกฤษและฝรั่งเศส เป็นอเมริกาและรัสเซียแทน ในระยะนี้เองที่การเคลื่อนย้ายแหล่งผลิตจากตะวันตกไปสู่ประเทศนอกตะวันตกมากขึ้น ส่วนใหญ่จะผลิตในลักษณะ อุตสาหกรรมพื้นบ้าน เช่น การผลิตเสื้อผ้า อุตสาหกรรมที่ไม่ซับซ้อนมาก แต่การผลิตทางเทคโนโลยีระดับสูงก็ยังคงอยู่ในประเทศทางตะวันตกนั่นเอง และนอกจากนั้นการติดต่อสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจการค้าดังกล่าวยังแบ่งกลุ่มกันในเขตอิทธิพลการเมืองของสองประเทศใหญ่ๆ คือ กลุ่มประชาธิปไตย ทูนิซียมของอเมริกาและกลุ่มสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ของประเทศรัสเซีย ทำให้โลกแบ่งเขตการติดต่อสัมพันธ์กันเป็น 2 กลุ่มใหญ่มีการควบคุมดูแลกันในกลุ่มสัมพันธ์เข้มนวดและเข้มนั้น

ปรากฏการณ์ของคอมพิวเตอร์ที่สามารถติดต่อกันได้โดยรวดเร็ว กว้างขวางด้วยระบบของการติดต่อผ่านทางโทรคมนาคม ประกอบกับการสิ้นสุดลงของสงครามที่แบ่งแยกระหว่างโลกของคอมมิวนิสต์และประชาธิปไตยทำให้ข่าวสารแพร่สะพัดถึงกันทั่วโลกอย่างแท้จริง นี่ก็จุดเริ่มต้นของโลกาภิวัตน์อย่างที่เราเข้าใจกัน

นอกจากนั้นกิจการของการค้าและการอุตสาหกรรมที่เคยแบ่งกลุ่มเป็นประเทศผู้ผลิตสินค้า ประเทศผู้ซื้อและขายวัตถุดิบก็เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเครือข่ายที่การผลิตสินค้าชนิดใดอย่างหนึ่งไม่จำเป็นต้องรวมศูนย์อยู่ประเทศใด สถานที่ใดสถานที่หนึ่งอีกต่อไป ผลที่ตามมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงทำให้คนเดินทางโยกย้ายถิ่น และท่องเที่ยวไปยังที่ต่างๆ กันอย่างกว้างขวางด้วยความก้าวหน้าและพัฒนาของระบบการขนส่งสมัยใหม่ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูง ระบบและกระบวนการของโลกาภิวัตน์จึงเกิดขึ้นเป็นการติดต่อสัมพันธ์กันของคนทั่วโลก ในทุกกิจกรรม อย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ครอบคลุมกลุ่มคนทุกกลุ่มและกิจกรรมทุกกิจกรรมซึ่งแตกต่างจากการติดต่อในอดีตที่ดำเนินไปอย่างเชื่องช้า ใช้เวลานาน จำกัดกิจกรรมและกลุ่มคนอยู่ในประเทศของตนเท่านั้น

ในประเทศไทยนั้นต้องถือว่าในปี พ.ศ. 2537 เป็นปีจุดเริ่มต้นที่สำคัญของยุคโลกาภิวัตน์ในไทย ซึ่งได้มีการแปลคำว่า Globalization ว่า “โลกาภิวัตน์” โดยอาจารย์ชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งเป็นท่านแรกที่ใช้คำนี้ตอนต้นปี พ.ศ. 2537 และต่อมาในเดือนตุลาคม ปีเดียวกันทางราชบัณฑิต

สถานจึงได้กำหนดคำแปลคำใหม่ขึ้นเป็น “โลกาภิวัตน์” โดยได้ให้ความหมายของคำนี้ไว้ว่า การแผ่
 ดึงกันทั่วโลก การเข้าถึงโลก และการเอาชนะ โลก นอกจากนี้ก็ยังมีผู้ให้ความหมายของคำนี้ไว้อีก
 มากมาย เช่น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2539) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ทำให้
 ให้กาล (time) และเทศะ (space) เข้ามาใกล้กันมากขึ้น การเกิดเทคโนโลยีที่สามารถทำให้กาลและ
 เทศะถูกย่อลงมาชิดกันมากขึ้นจนเกือบเป็นหนึ่งเดียวกันเป็นเหตุแห่งโลกาภิวัตน์

ในสภาวะสังคมโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันนี้ ทุกๆมุมของโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว
 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับโลก ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม
 ประเทศชั้นนำต่าง ๆ ในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ซึ่งม
 ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ทั้งยังมีบทบาทที่โดดเด่นเป็นอย่างมากในเวทีโลก
 เป็นตัวกระทำสำคัญที่ส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง ไปยังประเทศต่าง ๆ ของโลก โดยอาศัยสื่อ
 เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูง เป็นช่องทางในการกระจายความ
 เปลี่ยนแปลงให้เชื่อมโยงถึงกันทั่วโลกด้วยเวลาเพียงไม่กี่นาที จนทำให้โลกในปัจจุบัน กลายเป็น
 โลกไร้พรมแดน กิจกรรมด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และ
 การศึกษาได้ถูกเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน จนทำให้กระแสสังคมโลกมีผลต่อสังคมไทยด้วย
 เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก ซึ่งมีผลกระทบรุนแรงทั้งทางด้านบวกและด้านลบ โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลกระทบจากอิทธิพลประเทศตะวันตก

1. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา

แนวคิดการเรียนรู้หรือการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีมาช้านานตั้งแต่สมัย John Dewey นักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่ของประเทศสหรัฐอเมริกา เจ้าของแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ซึ่งมีคำพูดไว้ว่า “จุดจบของการศึกษานั้น ไม่มี จะมีก็แต่การเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ เท่านั้น” (อ้างถึงในอุทัย คลยเกษม, 2548 : 21) และสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) อันเป็นแนวคิดทฤษฎีของ Ivan Illich ได้กลับมาเป็นแนวคิดที่สำคัญในการจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในยุคโลกาภิวัตน์นี้เองที่หลาย ๆ ประเทศต่างหันมาทำการปฏิรูปการศึกษาเพื่อทำให้ประชาชนภายในประเทศได้มีโอกาสทางการศึกษา อันจะนำไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมีการนำแนวคิดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) และการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education) ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษานานาชาติประเทศทั่วโลก ซึ่งแนวคิดนี้เองที่เป็นตัวผลักดันที่สำคัญอันนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา ตลอดจนการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาให้กับท้องถิ่นและภาคส่วนต่าง ๆ เช่นในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น เป็นต้น นอกจากนี้แนวคิดของการเรียนรู้ตลอดชีวิตนี้เองที่ทำให้เกิดมีแนวคิดภายใต้แนวคิดดังกล่าวซึ่งเป็นกระแสของการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์อีกหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงแนวคิดจาก “การสอน” (Teaching) เป็น “การเรียนรู้” (Learning) ซึ่งทำให้ระดับความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการจัดการศึกษาโดยตรงจาก “ครู” หรือ “ผู้สอน” (Teacher) กลายเป็น “ผู้เรียน” (Learner) กิจกรรมการเรียนการสอนจากรูปแบบดั้งเดิมที่ครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher - center) ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการเรียนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner - center) ซึ่งถือว่าตัวผู้เรียนนั้นมีความสำคัญมากที่สุดในการบวนการเรียนรู้ ทั้งยังมีการนำเอากระบวนการศึกษาระบบเปิดในรูปแบบของ Credit Bank System มาใช้ เช่น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ การเทียบระดับการศึกษา การทำระบบบัญชีการเรียนรู้ (Learning Account) เป็นต้น ในด้านของการจัดบริการทางการศึกษา และฝึกอบรมให้ความรู้ต่าง ๆ ก็มีการใช้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนด้วยอุปสงค์ (Demand Side) มากกว่าใช้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนด้วยอุปทาน (Supply Side) เช่น มีการจัดระบบงบประมาณเพื่อใช้ในการสนับสนุนการจัดการศึกษา นอกจากนี้ยังมีการใช้ระบบเงินกู้เพื่อการศึกษา Income Contingency Loan (ICL) มาใช้

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นกระแสของยุค โลกาภิวัตน์ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาและเป็นตัวผลักดันให้เกิดการปฏิรูปทางการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และรวมไปถึงประเทศไทย ดังที่ได้สะท้อนเจตนารมณ์ไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของประเทศ

1.1 การปฏิรูปการศึกษา

การศึกษานั้นถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก ประกอบกับในยุค โลกาภิวัตน์นี้เป็นยุคที่กระแสเศรษฐกิจ สังคมของโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประเทศต่าง ๆ จึงพยายามที่จะมุ่งเน้นในเรื่องของการปฏิรูป หรือการปรับปรุงพัฒนาการศึกษาในประเทศอย่างต่อเนื่อง ไม่เว้นแม้แต่ประเทศที่มีการลงทุนและพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมมาอย่างช้านาน เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ฝรั่งเศส นิวซีแลนด์ และออสเตรเลียซึ่งถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน รวมถึงการศึกษาที่มีคุณภาพสูง ยังเห็นว่าการศึกษายังคงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งยังมีปัญหาต่าง ๆ ทั้งเก่าและใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ในช่วงสิบปีที่ผ่านมาประเทศเหล่านี้ต่างก็มีการปฏิรูปการศึกษาในประเด็นสำคัญ ๆ ที่คล้ายคลึงกันอันได้แก่ การเสริมสร้างความเป็นเลิศทางการศึกษา การสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา และคุณภาพการเรียนการสอน เสริมสร้างการประกันคุณภาพทางการศึกษา และส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพิ่มมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2540-2541 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้สนับสนุนให้มีการวิจัยและการจัดสัมมนาเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาของประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ ทั้งในประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมและประเทศแถบเอเชีย เพื่อนำผลการศึกษามาประยุกต์ใช้กับการปฏิรูปการศึกษาของไทย และเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อไม่ให้ล้าหลังประเทศอื่น ๆ ซึ่งตัวอย่างของการปฏิรูปการศึกษาที่มีการศึกษาและใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาของไทย ได้แก่ อังกฤษ อเมริกา นิวซีแลนด์ เป็นต้น

1.1.1 การปฏิรูปการศึกษาของประเทศอังกฤษ

ประเทศไทยได้ให้ความสนใจกับการปฏิรูปการศึกษาของประเทศอังกฤษ โดยได้ทำการจัดการประชุมสัมมนาการปฏิรูปอุดมศึกษาและการอาชีวศึกษาไทยขึ้น โดยได้มีนางบารอนเนส แบล็กสโตน รัฐมนตรีอุดมศึกษา และการศึกษาต่อเนื่องของประเทศอังกฤษได้กล่าวถึงเป้าหมายและนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของไทยและอังกฤษมีความคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความต้องการผู้เชี่ยวชาญที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อลดช่องว่างทางสังคม ในขณะที่ประเด็นสำคัญของการปฏิรูปการศึกษายังมุ่งเน้นที่คุณภาพประถมศึกษา การพัฒนาทักษะอาชีพที่กว้างขวางในระดับมัธยมศึกษา รวมไปถึงการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและการศึกษาต่อเนื่อง ซึ่งความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาของอังกฤษส่วนหนึ่งมาจากฝ่ายการเมือง มีความตั้งใจในการสนับสนุน รองลงมาคืองบประมาณ และระบุว่าการศึกษาให้สำเร็จต้องมีปัจจัย 3 ประการ คือ 1) ผู้ดำเนินการจัดการศึกษาทุกระดับต้องมีความรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงาน 2) การจัดการศึกษาของแต่ละโรงเรียนและสถาบันการศึกษา ต้องสามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ในแนวทางที่โปร่งใส และต้องมีมาตรฐาน 3) ต้องมีความเสมอภาคในการ ได้รับการศึกษาโดยที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิ์และ โอกาสที่เท่าเทียมกัน

1.1.2 การปฏิรูปการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้มีการศึกษาแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ที่จะนำมาเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาของไทย เพื่อนำมาปรับใช้กับการปฏิรูปการศึกษาของไทย โดยในการปฏิรูปการศึกษาของสหรัฐอเมริกานั้น กระทรวงการศึกษาสหรัฐฯ ได้ประกาศลำดับความสำคัญ 7 ประการ ซึ่งเป็นการจุดเด่นในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศที่ต้องการมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาโดยได้ลำดับความสำคัญ 7 ประการที่ต้องการให้นักเรียนทุกคนมี อันได้แก่

1. อ่านได้ด้วยตัวเองเมื่อจบชั้นปีที่ 3
2. มีความเชี่ยวชาญในวิชาคณิตศาสตร์ที่ท้าทาย รวมถึงพื้นฐานวิชาพีชคณิตและเรขาคณิตเมื่อจบชั้นปีที่ 8
3. มีความพร้อมและมีเงินพอที่จะเรียนในระดับวิทยาลัยอย่างน้อย 2 ปี และเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ต่อไปเมื่อมีอายุ 18 ปี
4. มีครูที่มีความสามารถพิเศษ และได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างดีในห้องเรียนของคน

5. มีห้องเรียนที่เชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ตทุกห้องเรียนภายในปี พ.ศ. 2543 และมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีได้
6. เรียนรู้ในโรงเรียนที่ปลอดจากยาเสพติด
7. เรียนรู้ตามมาตรฐานของผลสัมฤทธิ์และการตรวจสอบคุณภาพที่ชัดเจน

นอกจากนี้สหรัฐฯ ยังได้ออกกฎหมายเพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา โดยมุ่งเน้นที่ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาหลายฉบับด้วยกัน เช่น

- กฎหมายว่าด้วยการให้การศึกษาแก่อเมริกา
- กฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงโรงเรียนของอเมริกา
- กฎหมายว่าด้วยโอกาสสำหรับการศึกษาในโรงเรียนสู่การทำงาน
- กฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปเงินกู้ยืมนักศึกษา
- กฎหมายว่าด้วยการวิจัย การพัฒนา การเผยแพร่ และการปรับปรุงด้านการศึกษา
- กฎหมายว่าด้วยการศึกษาสำหรับบุคคลที่พิการ
- แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2545

ประเด็นที่น่าสนใจของสหรัฐฯ อีกสิ่งหนึ่งก็คือการปรับรื้อระบบโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษาที่ท้องถิ่นหรือศึกษาธิการเขตมอบอำนาจหน้าที่ให้คณะกรรมการโรงเรียนท้องถิ่นมีอำนาจในการบริหารจัดการในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการจัดตารางสอน การพัฒนาโครงการพิเศษ การบริหารบุคลากร การออกแบบและปรับปรุงหลักสูตร การจัดสรรงบประมาณ โรงเรียนใหม่ การบริหารสถานศึกษาและการกำหนดบทบาทใหม่ ด้วยการบริหารการศึกษานี้เองทำให้โรงเรียนมีความกฉริเริ่มในด้านการจัดการหลาย ๆ อย่าง เช่น ยุทธศาสตร์การสอนเด็กต่างกันในวิชาสังคมศึกษา และการสอนเป็นทีมแบบสหวิทยาการ การเปลี่ยนการสอนเด็กอนุบาลจากครึ่งวันเป็นเต็มวัน การใช้การประเมินผลจากผลการปฏิบัติงานของนักเรียน การบริหารโรงเรียนด้วยคณะกรรมการครู โดยไม่จำเป็นต้องมีครูใหญ่ การวางแผนงบประมาณ ตลอดจนการจัดการและจัดสรรงบประมาณปัจจุบันตกเป็นหน้าที่ของสภาโรงเรียน

1.1.3 การปฏิรูปการศึกษาของประเทศนิวซีแลนด์

ประเทศนิวซีแลนด์เป็นประเทศที่มีประชากรไม่ถึง 4 ล้านคน แต่มีการบริหารจัดการการศึกษาที่ทันสมัย รัฐบาลนิวซีแลนด์ได้ปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติมาตั้งแต่ปี 1989 โดยมีแนวคิดบนพื้นฐานปรัชญา “การศึกษาเพื่อชีวิต” ใช้หลักการ

1. กระจายอำนาจทางการศึกษาให้สถานศึกษามีอิสระในการจัดการศึกษา
2. ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ประชาชน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษามากขึ้น
3. การตรวจสอบและถ่วงดุลโดยหน่วยงานอิสระที่ทำหน้าที่รับรองมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของนักเรียน และหน่วยงานตรวจสอบคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

ด้านการบริหารงานได้มีการลดบทบาทของส่วนกลางทั้งในด้านงบประมาณการบริหาร และได้ลดหน่วยงานระดับเขตเมืองออกไป คือมีแต่ระดับกระทรวงและระดับสถานศึกษา กระทรวงจะทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย จัดสรรงบประมาณ สนับสนุน ส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพตามแนวทางของชาติ ซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งจะมีความเป็นอิสระในการจัดการศึกษาของตน มีคณะกรรมการบริหาร โรงเรียนเป็นองค์กรบริหาร โดยมีอาจารย์ใหญ่เป็นผู้บริหารสถานบัน คณะกรรมการได้รับการสรรหา และแต่งตั้งจากชุมชน ผู้ปกครอง อาจารย์ใหญ่ ครู และนักเรียน (ระดับมัธยมศึกษา) มีรัฐธรรมนูญ โรงเรียนเป็นแผนแม่บทในการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมาย และความคาดหวังของ ชุมชน ผู้ปกครอง และนักเรียน

นิวซีแลนด์ถือว่าผู้ปกครองเป็นครูคนแรก และพยายามให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามาก มีการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง ส่งเสริมให้ผู้ปกครองเข้ามาเป็นคณะกรรมการ โรงเรียน และให้ผู้ปกครองติดตามประเมินผลการดำเนินงานของ โรงเรียนและการเรียนการสอนของครู

จากการศึกษาถึงรูปแบบการปฏิรูปการศึกษาของต่างประเทศนี้เองที่ได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิรูปการศึกษาของไทยและการออกกฎหมายแม่บททางการศึกษาของไทยในปี พ.ศ. 2542 เพื่อเป็นการนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาที่จะไม่ทำให้ประเทศไทยล้าหลังจากเวทีโลก เพราะการพัฒนาคนเป็นเรื่องสำคัญในการต่อสู้ แข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

การตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ถือได้ว่าเป็นรูปธรรมของการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย ซึ่งได้ทำการประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2542 และต่อมาก็ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545” โดยได้ทำการประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2545 อันมีสาระสำคัญทางด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญ คือ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ดังที่มีการกล่าวกันว่า เป็นการเปิดโฉมหน้าใหม่ของการเรียนรู้ ดังที่ ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2545 : 10-13) ได้วิเคราะห์ไว้ กล่าวคือ

การปฏิรูปการเรียนรู้เน้นถือเป็นหัวใจสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อันมีสาระสำคัญหลายมาตราที่เป็นการเปิดมิติใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ เช่น เรื่องสิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายของเด็กไทยทุกคน สิทธิของครอบครัว สถาบันศาสนา องค์กร ชุมชน องค์กรเอกชน และสถาบันสังคมอื่นในการเข้ามาจัดการศึกษา การกำหนดให้มีความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้สามารถเทียบโอนผลการเรียนระหว่างกันเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาคู่ของประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และที่สำคัญคือ หมวดที่ 4 ของพระราชบัญญัติซึ่งเป็นการเปิดโฉมหน้าใหม่ของการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนนั้นมีประสบการณ์การเรียนรู้ในแบบใหม่ ๆ ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน อันถือว่าผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด การได้สัมผัสกับแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายชั้น การได้มีประสบการณ์ภาคปฏิบัติ เห็นจริง ทำจริง การให้ผู้เรียนได้รู้จักค้นคว้าวิจัยสร้างความรู้ด้วยตนเอง อันจะเป็นแนวทางให้กับหน่วยงานทางการศึกษา ครูผู้สอน ตลอดจนหน่วยงานประเมินผลใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปในแนวทางที่พึงประสงค์ ทั้งยังเอื้อให้ผู้ปกครองสามารถอ้างอิงมาตรฐานในหมวดนี้มาใช้ในการประสานกับทางโรงเรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนบุตรหลานได้ ซึ่งเป็นแนวทางให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการศึกษาดังที่หลายๆ ประเทศได้ดำเนินการอยู่ในขณะนี้

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545

ภายหลังจากการปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2542 แล้วนั้นก็ได้มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ที่ได้ทำการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนายุทธศาสตร์ และแนวนโยบายภายใต้กรอบทิศทางที่ให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ สังคม มนุษย์ และธรรมชาติอย่างทัดเทียมกัน โดยยึดมั่นในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยเพื่อคงเอกลักษณ์ของประเทศไทย อันเป็นแนวคิดที่สะท้อนผลมาจากผลการพัฒนาของประเทศไทยตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ที่ประเทศต่าง ๆ มุ่งแสวงหาความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจเป็นที่ตั้ง และลักษณะสำคัญคือการแสวงหาความร่ำรวยจากการลงทุน เกิดการแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลา มีการกระตุ้นให้เกิดการบริโภค โดยการกระตุ้นให้เกิดกิเลส เกิดการอยาก มีการรับเอารูปแบบของทุนนิยมเข้ามาใช้ ในขณะที่ประเทศไทยเองยังคงอยู่บนพื้นฐานที่ยังไม่มีความพร้อมจนก่อให้เกิดเหตุการณ์วิกฤตต่อเศรษฐกิจของประเทศ หรือที่เรียกกันว่าวิกฤติการณ์ฟองสบู่แตก และจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ว่าการพัฒนาบ้านเมืองเหมือนการสร้างบ้านเวลาที่มีการสร้างบ้านสิ่งแรกที่ต้องทำคือต้องวางฐานรากฝังเสาเข็ม และเสาเข็มแต่ละต้นจะถูกคำนวณมาแล้ว ว่าต้องแบกน้ำหนักเท่าใดแล้วจึงสร้างบ้าน แน่นอนว่าถ้าเสาเข็มวางไว้สำหรับบ้านสองชั้นก็จะแบกรับได้แค่ บ้านสองชั้นเท่านั้น การพัฒนาประเทศก็เช่นกัน แต่ที่ผ่านมามีประเทศไทยเหมือนการย่างก้าวเข้าสู่การพัฒนาโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงฐานรากของประเทศ ซึ่งน่าจะมีฐานในภาคการเกษตรแต่กลับมุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีความต้องการปัจจัยสำคัญ 3 เรื่อง คือ

1. เงิน ซึ่งประเทศไทยอาจมีไม่พอก็ไปกู้มาเพิ่ม
2. เทคโนโลยี ซึ่งประเทศไทยไม่เคยสร้างอะไรขึ้นมาเองก็จะนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศมาใช้ และ

3. คน ซึ่งมาตรฐานการศึกษาของไทยต่ำลง มหาวิทยาลัยมากขึ้นแต่คุณภาพลดลง แต่ถ้าคนที่รู้ด้านการศึกษาในประเทศไม่มีก็ไม่เป็นไรอีกก็จ้างต่างชาติเข้ามา

จะเห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยตั้งอยู่บนฐานของคนอื่นทั้งสิ้น และเมื่อมีการย้ายฐานการลงทุนออกไปเศรษฐกิจ ก็ล้มในที่สุด สถานการณ์นี้เป็นวัฏจักรของการพัฒนาเหมือนกับวัฏจักรเชิงพุทธคือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

ด้วยเหตุนี้การจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติจึงมุ่งเน้นที่การส่งเสริมและสร้างสภาพการณ์เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ ประสิทธิภาพและขีดความสามารถของคนส่วนใหญ่ในประเทศ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะที่มีความเกี่ยวข้องกับตนเองและชุมชนในท้องถิ่น อันจะทำให้เกิดพลังชุมชนท้องถิ่นที่

เข้มแข็ง และเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน โดยอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำรัสองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ชี้คทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลก เพื่อมุ่งให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” อันมีหลักปฏิบัติดังนี้

1. ชีค “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อให้คนไทยมีความสุข พึ่งพาตนเอง และก้าวทันโลก โดยยังรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ สามารถเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่า เหมาะสม มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี มีความยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต
2. เป็นแผนบูรณาการแบบองค์รวม ทั้งทางด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และธรรมชาติอย่างมีสมดุล พึ่งพาอาศัย ส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่มีความสำคัญที่สุด
3. พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็น คนเก่ง คนดี และมีความสุข สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข
4. พัฒนาสังคมให้เข้มแข็งและมีคุณภาพ เพื่อให้เป็น 1) สังคมคุณภาพ มั่นคง โปร่งใส ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพสมบูรณ์ 2) สังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ ที่ทุกคนและทุกส่วนในสังคมมีความใฝ่รู้และพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ และ 3) สังคมแห่งความสามานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน เป็นสังคมที่มุ่งฟื้นฟูสืบสาน และธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย

จากปรัชญาหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา แผนการศึกษาแห่งชาติก็ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแนวนโยบายเพื่อดำเนินการไว้ 3 วัตถุประสงค์ และ 11 แนวนโยบาย ดังนี้

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- วัตถุประสงค์ 1 พัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา
- แนวนโยบาย 1 การพัฒนาทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตให้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้
- แนวนโยบาย 2 การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
- แนวนโยบาย 3 การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในระบบวิถีชีวิตที่ดีงาม
- แนวนโยบาย 4 การพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพิ่มสรรถนะการแข่งขันในระดับนานาชาติ
- วัตถุประสงค์ 2 สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้
- แนวนโยบาย 5 การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างเสริมความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของคน
- แนวนโยบาย 6 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และการเรียนรู้ของคนและสังคมไทย
- แนวนโยบาย 7 การสร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ความรู้และการเรียนรู้ เพื่อสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้
- วัตถุประสงค์ 3 พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้
- แนวนโยบาย 8 การส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม บนฐานของศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ไทย
- แนวนโยบาย 9 การจำกัด ลด ขจัดปัญหาทางโครงสร้างที่ก่อให้เกิด และหรือคงไว้ซึ่งความยากจนขัดสน ด้อยทั้งโอกาสและศักดิ์ศรีของคนและสังคมไทย เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม
- แนวนโยบาย 10 การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและการพัฒนาประเทศ
- แนวนโยบาย 11 การจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคนและสังคมไทย

2. หลักสูตรการเรียนการสอน

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้เป็นโลกที่มีการไหลเวียนแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างกว้างขวางตลอดเวลา อันปราศจากการขีดคั่นของพรมแดนระหว่างประเทศ และเงื่อนไขของกาลเวลา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศอันมีคอมพิวเตอร์และดาวเทียมเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญ จนทำให้เกิดการเปิดเสรีทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน การเปิดเสรีดังกล่าวนำมาสู่การแข่งขันซึ่งกันและกันระหว่างประเทศเพื่อที่จะเอาชนะคู่แข่ง และดำรงคนหรือประเทศให้อยู่รอดและแข่งขันกับนา ๆ ประเทศได้อย่างทัดเทียม ซึ่งความสามารถที่จะเอาชนะคู่แข่งได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความรู้เป็นสำคัญ การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งที่ทุกประเทศยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาและมีการปฏิรูปที่ก้าวไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาซึ่งได้กลายเป็นสินค้าส่งออกหรือเป็นสินค้านำเข้าได้เข้าสู่ประเทศ ดังจะเห็นได้จากกรณีของประเทศไทยได้มีประเทศต่าง ๆ เข้ามาประชาสัมพันธเพื่อหานักเรียนนักศึกษาไปเรียนต่อในประเทศนั้น พร้อมกับได้มีการร่วมมือกันกับสถาบันการศึกษาในประเทศไทยในการจัดการศึกษาโดยทำการจัดส่งอาจารย์ของตนมาสอนในสถาบันการศึกษาที่ร่วมมือ

จากความสำคัญของการศึกษาและความต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูง ทำให้องค์การระหว่างประเทศได้เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษา องค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงได้จัดให้มีการแข่งขันโอลิมปิกทางวิชาการ โดยทำการทดสอบความรู้ทางด้าน ฟิสิกส์ เคมี ดาราศาสตร์ ชีววิทยา สารสนเทศ และคณิตศาสตร์ขึ้น ในขณะเดียวกันก็ได้มีสถาบันนานาชาติเพื่อการพัฒนาการจัดการ (International Institute for Management Development, IMD) ได้เปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติ ซึ่งการศึกษาเป็นเกณฑ์หนึ่งที่จะนำมาใช้ในการเปรียบเทียบ การแข่งขันและการเปรียบเทียบทางด้านความรู้ความสามารถขององค์กรระหว่างประเทศทั้งสองแห่งนี้จะเป็นดัชนีที่ประเทศที่ส่งนักเรียนเข้าแข่งขัน และประเทศที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของการเปรียบเทียบ ได้ทราบถึงสถานะทางการศึกษาของตน และนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการศึกษาของตนต่อไป การแข่งขันและการเปรียบเทียบนี้เองที่ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับทุกประเทศจะต้องให้ความสนใจและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาในความรับผิดชอบของตนซึ่งรวมถึงประเทศไทยที่จะต้องมีการพัฒนาการจัดการศึกษาในประเทศให้มีประสิทธิภาพและสามารถแข่งขันในเวทีโลกได้

การพัฒนาการศึกษาด้านภาษาต่างประเทศ

จากสภาวะการแข่งขันกันในโลกยุคโลกาภิวัตน์ และแนวคิดของการเรียนรู้ตลอดชีวิตอันจะนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ภาษาถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นยิ่งในสังคมของการเรียนรู้ที่จะใช้สื่อกลางของการค้นคว้า ศึกษาหาความรู้ เป็นสื่อกลางของการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน รวมถึงเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อสังคมปัจจุบันและอนาคตเป็นอันมาก ภาษาอังกฤษถือได้ว่าเป็นภาษาสากลที่มีผู้นิยมใช้ทั่วโลก การที่นักเรียนมีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารได้ จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การเตรียมความพร้อมให้เยาวชนไทยมีคุณภาพและศักยภาพทางด้านภาษา เพื่อโลกปัจจุบันและโลกอนาคต จึงเป็นภารกิจสำคัญที่กระทรวงศึกษาธิการต้องเร่งดำเนินการ

ในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2544 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีคำสั่งให้มีการใช้นโยบายหลักเกณฑ์ และวิธีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการเป็นภาษาอังกฤษโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 ให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อเพื่อพัฒนา ศักยภาพด้านความรู้ ความสามารถ และทักษะทางภาษาอังกฤษของผู้เรียนก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ โดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชน ความสามารถพื้นฐานในการใช้ภาษาของผู้เรียน มีการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามในการจัดการเรียนการสอน ที่ผสมผสานกันระหว่างความเป็นไทย และความเป็นสากล มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามโครงการ โรงเรียนสองภาษา

2 รูปแบบ คือ

1. English Program (EP) จัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อ อย่างน้อยสัปดาห์ละ 15 ชั่วโมง
2. Mini English Program (MEP) จัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อ สัปดาห์ละ 8-14 ชั่วโมง

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการเป็นภาษาอังกฤษ ตามโครงการ สองภาษา ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน โดยสอนได้ทุกวิชา ยกเว้นวิชาภาษาไทย และวิชาสังคมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทย กฎหมายไทย วัฒนธรรมและประเพณีไทย ส่วนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และวิชาพุทธศาสนา อาจสอนเป็นภาษาอังกฤษและ/หรือภาษาไทยก็ได้ โดยเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา (ช่วงชั้นที่ 1-2) มัธยมศึกษาตอนต้น (ช่วงชั้นที่ 3) ถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย (ช่วงชั้นที่ 4)

ในปีการศึกษาแรกที่เริ่มดำเนินการ ให้เปิดสอนชั้นต้นของแต่ละระดับ คือ ประถมศึกษาปีที่ 1 มัธยมศึกษาปีที่ 1 และ/หรือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และเปิดสอนเพิ่มปีละชั้นตามลำดับ

โดยที่ในปีการศึกษา 2546 มีโรงเรียนที่ได้รับการอนุมัติและดำเนินงานตามโครงการแล้ว 67 โรงเรียน จำแนกเป็น โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอน โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อ (English Program) ระดับมัธยมศึกษา 8 โรง โรงเรียนสองภาษาฉบับย่อ (Mini English Program) ระดับมัธยมศึกษา 42 โรง และระดับประถมศึกษา 17 โรง จาก 44 เขตพื้นที่การศึกษา

การพัฒนาการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

วิทยาศาสตร์ เป็นวัฒนธรรมและสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์อย่างมาก เนื่องจากมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ทั้งยังเป็นตัวกำหนด โครงสร้างของสังคม และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และเนื่องจากที่ผ่านมาประเทศไทยขาดแคลน นักวิจัยและนักประดิษฐ์คิดค้นทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีความสามารถสูงเป็นอย่างมาก จึงทำให้มีผลงานทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นเองน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในโลก อีกทั้งยังมีการนำเข้าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นมูลค่ามหาศาล ทำให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจอย่างที่ผ่านมา นอกจากนี้นักเรียนที่มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้รับการศึกษาในลักษณะเช่นเดียวกับนักเรียนปกติทั่วไป ซึ่งนอกจากจะไม่สามารถส่งเสริมให้ได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพแล้ว บางกรณี พฤติกรรมของเด็กเหล่านี้ที่แตกต่างจากมาตรฐานของเด็กปกติ ยังไม่เป็นที่ยอมรับของครูและโรงเรียน บางครั้งมีความรุนแรงถึงกับทำให้เด็กถูกปฏิเสธที่จะให้ศึกษาอยู่ในโรงเรียนต่อไป

คณะรัฐมนตรีจึงมีมติอนุมัติร่างแผนการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษ เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2541 และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนผู้มีความสามารถพิเศษ เพื่อเป็นการที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านวิทยาศาสตร์ และทำการจัดตั้งโรงเรียนวิทยาศาสตร์ขึ้น อันเป็นวิธีที่หลากหลาย ๆ ประเทศนำมาใช้และประสบความสำเร็จแล้ว โดยโรงเรียนจะพัฒนาเยาวชนให้มีความสามารถสูง มีจิตวิญญาณของความเป็นนักวิจัย นักพัฒนา นักประดิษฐ์คิดค้น และเป็นผู้นำทางวิชาการ ซึ่งโรงเรียนวิทยาศาสตร์นี้มีจุดประสงค์หลัก 2 ประการ คือ

1. สร้างต้นแบบของการจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถสูง หรือ อัจฉริยะทางวิทยาศาสตร์ (ซึ่งหมายรวมถึงคณิตศาสตร์ด้วย)
2. เตรียมตัวป้อนที่มีคุณภาพสูงให้กับวิชาการระดับสูงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยจะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาจนมีลักษณะดังนี้

- มีความรู้และทักษะทางวิทยาศาสตร์สูง
- มีความสนใจและมีความสามารถในการค้นคว้าวิจัย หรือสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์
- มีคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยไม่เห็นแก่ตัว ต้องการสร้างผลงานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้แก่ประเทศชาติ

ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิทยาศาสตร์จะเป็นหลักสูตรที่เรียนทุกวิชาตามหลักสูตรปกติ แต่สาระของรายวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และคอมพิวเตอร์จะสูงและลึกซึ้งกว่าหลักสูตรปกติ วิชาเลือกก็จะเน้นทางด้านวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ หรือภาษาต่างประเทศ นอกจากนี้นักเรียนทุกคนต้องเรียนภาษาต่างประเทศมากกว่า 1 ภาษา มีการส่งเสริมกิจกรรมทางด้านการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม และความรับผิดชอบต่อชาติบ้านเมือง และในตัวหลักสูตรเองจะมีความยืดหยุ่นเพื่อให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ตามศักยภาพของตนเอง นอกจากนี้ก็ยังมี การเรียนการสอนที่แตกต่างจากโรงเรียนปกติในส่วนของ การใช้สื่อที่มีความหลากหลายและทันสมัยได้มาตรฐานสากล โดยมุ่งเน้นสื่อด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ นักเรียนเรียน โดยการค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ไม่ใช่เรียน โดยการยัดเยียดหนังสือเล่มเดียว การจัดการเรียนการสอนจะมุ่งเน้นกระบวนการสร้างความรู้ และเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง มากกว่าการท่องจำเนื้อหา และการรับความรู้จากครูเพียงฝ่ายเดียว มีการฝึกทักษะและสร้างค่านิยม ในการทำวิจัย และประดิษฐ์คิดค้นที่หลากหลาย และสามารถทำการศึกษาค้นคว้าได้ทั้งภาคเช้าและภาคกลางวันตามความสนใจ

ความร่วมมือในการจัดการศึกษากับประเทศฝรั่งเศส

ทบวงมหาวิทยาลัยซึ่งมีนายประจวบ ไชยสาส์น เป็นรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้เดินทางไปเยือนประเทศฝรั่งเศสในระหว่างวันที่ 21 – 24 เมษายน 2542 ได้ทำการลงนามร่วมกันระหว่างทบวงมหาวิทยาลัยกับกระทรวงศึกษาธิการของฝรั่งเศส เพื่อร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตร วางรากฐาน การวิจัย การเรียนการสอน การฝึกอบรม ด้านเทคโนโลยีอากาศยาน มาตรฐานวิทยาลัย และนวัตกรรมอื่นๆ ที่ฝรั่งเศสมีความเชี่ยวชาญ โดยกิจกรรมความร่วมมือนั้นมีทั้งการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างคณาจารย์ นักศึกษา การศึกษาต่อ การฝึกอบรม โดยประเทศไทยได้เสนอให้รัฐบาลฝรั่งเศสให้ความร่วมมือด้านเทคโนโลยีอากาศยาน โดยเฉพาะกับกลุ่มมหาวิทยาลัยและสถาบันที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีฯ พระนครเหนือ และเจ้าคุณทหารลาดกระบังในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเทคโนโลยีขั้นสูง

ศูนย์กลางการเรียนรู้แห่งชาติจากการสนับสนุนของบริษัทต่างประเทศ

กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เปิดเว็บไซต์ศูนย์กลางการเรียนรู้แห่งชาติ (Thailand Knowledge Center: TKC) ชื่อ www.tkc.go.th. ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่รวบรวมฐานข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ด้านวิชาการในทุกๆด้าน เช่น หมวดคณิตศาสตร์ หมวดฟิสิกส์ ประวัติบุคคลสำคัญ โดยได้รับการสนับสนุนงบเพื่อใช้ในการจัดซื้อเครื่องแม่ข่าย (Server) กลาง จำนวน 20 ล้านบาทจากบริษัท ซัน ไมโครซิสเต็มส์ จำกัด ประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เว็บไซต์ดังกล่าวจะเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของคนไทยทุกคน เป็นครั้งแรกในไทยภายใต้แนวคิดที่จะรวบรวมความรู้จากผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ มารวมไว้ยังเว็บไซต์กลาง เพื่อให้ง่ายต่อการค้นหา โดยจะมีลักษณะคล้ายห้องสมุดออนไลน์ แทนที่จะกระจัดกระจายอยู่ตามเว็บต่างๆ และไม่ได้รับการอัปเดตให้ทันต่อเหตุการณ์ นอกจากนี้ ยังมีแผนที่จะจัดตั้งสำนักงานบริหารจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Park) ซึ่งเป็นองค์กรมหาชน และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของนายกกฯ ทั้งนี้ กรม.มิม.ดิเห็นชอบให้จัดตั้งสำนักงานดังกล่าวเมื่อวันที่ 13 ม.ค. 2547 โดยใช้สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตอุเทนถวาย เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักงานดังกล่าว ซึ่งจะทำหน้าที่เหมือนพิพิธภัณฑ์ความรู้ด้านไอทีของชาติ เช่นเดียวกัน

สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา

กระทรวงการต่างประเทศได้ร่วมมือกับทบวงมหาวิทยาลัย ดำเนินการจัดตั้งสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (สคพ.) หรือ International Institute for Trade and Development (ITD) จัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2544 โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการให้การศึกษาอบรมและค้นคว้าวิจัย เพื่อส่งเสริมการค้าและการพัฒนา และดำเนินกิจกรรมอื่นที่สอดคล้องกับความตกลงว่าด้วยความร่วมมือระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา ซึ่งการดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าวจะเป็นการสร้างความร่วมมือให้ประเทศไทยและประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ในอันที่จะแสวงประโยชน์จากผลของโลกาภิวัตน์และการเปิดเสรีในด้านต่างๆ ได้อย่างเต็มที่และจะก่อให้เกิดผลโดยตรงในด้านการพัฒนาสมรรถนะให้แก่บุคลากรในประเทศเอเชียและภูมิภาคอื่นๆ ที่เข้ารับบริการจากสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา

ITD มีสถานที่ตั้งอยู่ ณ ใจกลางกรุงเทพมหานคร ภายในอาณาบริเวณของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย ITD จัดเป็นหน่วยงานที่ไม่แสวงหากำไร ที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทย องค์กร องค์กรในระดับภูมิภาคและองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ โดยมีอำนาจหน้าที่ตาม

มาตรา 6 แห่งพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2544 ระบุว่า “ให้สถาบันฯ มีวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษาอบรมและค้นคว้าวิจัย เพื่อส่งเสริมการค้าและการพัฒนา และดำเนินกิจกรรมอื่นที่สอดคล้องกับความตกลงว่าด้วยความร่วมมือระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและองค์การสหประชาชาติเกี่ยวกับสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา ” โดยนัยนี้ สถาบันฯ จึงมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. จัดการศึกษาอบรมและให้การสนับสนุนเพื่อการค้นคว้าวิจัยแก่บุคลากรของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียด้านการค้าระหว่างประเทศการเงินการคลังการลงทุนการพัฒนา และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้บุคลากรเหล่านั้นสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์และแนวทางการเปิดเสรีทางการค้าต่างๆ
2. ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียเพื่อสร้างเสริมศักยภาพและความสามารถในการกำหนดนโยบายด้านเศรษฐกิจที่เหมาะสมร่วมกันและการกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าวได้
3. ส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและสร้างความเป็นเอกภาพ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้
4. เป็นศูนย์กลางจัดการฝึกอบรมและกิจกรรมเสริมศักยภาพต่างๆร่วมกับสำนักงานเลขาธิการสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนาและองค์การอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. การบริหารจัดการศึกษา

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2543 : 6) ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาในส่วนของระบบการบริหารและจัดการศึกษาว่าระบบการบริหารและจัดการศึกษาในปัจจุบันมีลักษณะของการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง มีสายการบังคับบัญชาผ่านกรม กองต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาขาดประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา ความล่าช้าในการตัดสินใจตลอดจนความไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และท้องถิ่น

แต่ในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาย่างต่อเนื่องกลับทำการรื้อระบบโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษาให้เป็นการบริหารแบบกระจายอำนาจ และมีการมอบอำนาจการบริหารจัดการศึกษาให้กับท้องถิ่น หรือศึกษาธิการเขต เป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการในเรื่องต่างๆ และเพื่อให้เกิดการความคิดริเริ่มในการจัดการศึกษา

การที่ระบบการจัดการศึกษามีลักษณะเป็นศูนย์รวมจำนวนมากเกินไป และมีการบริหารจัดการที่หย่อนประสิทธิภาพทั้งการบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ การจัดสรรทรัพยากร สนับสนุน ตลอดจนเรื่องการประกันคุณภาพ จึงได้มีการวางกรอบการปฏิบัติในเรื่องนี้ไว้อย่าง

ชัดเจนในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยกำหนดเป็นสาระสำคัญในหมวด 5 (การบริหารและการจัดการศึกษา) หมวด 6 (มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา) หมวด 7 (ครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษา) และหมวด 9 (เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา)

การปฏิรูประบบบริหารการศึกษาและการกระจายอำนาจ

ในกระแสการปฏิรูปการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ประเทศไทยก็ได้ดำเนินการปฏิรูประบบบริการการศึกษาที่ได้มีการดำเนินงานสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยได้มีการกระจายอำนาจบริหารการศึกษาสู่สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังมีสาระปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กล่าวถึงการบริหารและการจัดการศึกษา โดยแบ่งสรรอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจนระหว่างหน่วยงานนโยบาย และหน่วยปฏิบัติ กล่าวคือ กระทรวงมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลการศึกษาในทุกระดับ รวมทั้งการติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สำหรับการบริหารและจัดการในท้องถิ่นให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเขตพื้นที่และสถานศึกษา ทั้งนี้ในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายและได้มาตรฐานจึงได้มีการแบ่งประเภทองค์กรเป็น 2 ประเภท ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเภทที่ 1 องค์การราชการ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับราชการส่วนกลาง และระดับองค์กรปฏิบัติในส่วนท้องถิ่น ได้แก่

1. ระดับองค์การราชการส่วนกลาง ประกอบด้วย 5 องค์การหลัก คือ

1.1 สภาและสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แห่งชาติ

1.1.1 สภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีหน้าที่เสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ นโยบายและแผนด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม การสนับสนุนทรัพยากร การประเมินผลการดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมและการพิจารณาถ้อยแถลงกฎหมายและกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

1.1.2 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานเพื่อรองรับและสนับสนุนการดำเนินงานของสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แห่งชาติ ในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย การจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ เพื่อจัดทำนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา การเสนอแนวทางในการจัดสรรทรัพยากร และการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

1.2 คณะกรรมการและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.2.1 คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่เสนอนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตามตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.2.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหน่วยงานเพื่อรองรับและสนับสนุนการดำเนินงานของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เพื่อจัดทำนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดตั้งและจัดสรรงบประมาณ ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.3 คณะกรรมการและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

1.3.1 คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่เสนอนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการอุดมศึกษา

1.3.2 สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เป็นหน่วยงานเพื่อรองรับและสนับสนุนการดำเนินงานของคณะกรรมการการอุดมศึกษาในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เพื่อจัดทำ โขบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการอุดมศึกษา การจัดตั้งและจัดสรรงบประมาณ ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการจัดการอุดมศึกษา

1.4 คณะกรรมการและสำนักงานคณะกรรมการศาสนาและวัฒนธรรม

1.4.1 คณะกรรมการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่เสนอ โขบาย แผนพัฒนาการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับแผนการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนทรัพยากร การติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

1.4.2 สำนักงานคณะกรรมการศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานคณะกรรมการศาสนาและวัฒนธรรมในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เพื่อจัดทำ โขบายและแผนพัฒนาการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม การจัดตั้งและจัดสรรงบประมาณ การสนองงานของสมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคม การดูแลหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมระดับชาติ การประสานส่งเสริม ตลอดจนการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล การดำเนินงานของหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

1.5 สำนักงานปลัดกระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นหน่วยบริหารกลางของกระทรวงมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไป ประสานความร่วมมือและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงาน รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานทั้งในส่วนกลาง เขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรอิสระ ตลอดจนการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงาน องค์กร สถาบันและสถานประกอบการ ในการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

2. ระดับองค์กรปฏิบัติในท้องถิ่น ประกอบด้วย 2 ระดับ คือ

2.1 เขตพื้นที่การศึกษา เป็นองค์กรการบริหารที่กำหนดเพื่อสร้างเอกภาพ และคุณภาพการศึกษาของท้องถิ่นขึ้นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อรองรับการกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษาไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น โดยกำหนดให้องค์กรประชาชนเข้ามาร่วมกันกำกับดูแล ส่งเสริม และสนับสนุน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาของตนเอง ซึ่งในการกำหนดเขตพื้นที่ศึกษามาตรา 37 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติให้คำนึงถึงมาตรฐานสถานศึกษา จำนวนประชากรเป็นหลัก และความเหมาะสมด้านอื่นๆ โดยประกอบด้วย

2.1.1 คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา เป็นเจตนาธรรมของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ต้องการให้ประชาชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในท้องถิ่นเข้ามาทำหน้าที่กำกับดูแล ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นท้องถิ่นของตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมเขตพื้นที่การศึกษาอื่น ๆ โดยจะมีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา รวมทั้งการพิจารณาการจัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษา ประสาน ส่งเสริม และสนับสนุนสถานศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัวยุติธรรมต่าง ๆ สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ ให้จัดการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายและมาตรฐานการศึกษา

2.1.2 สำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา เป็นหน่วยงานเพื่อรองรับและสนับสนุนการดำเนินงานของคณะกรรมการฯ เขตพื้นที่การศึกษาในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ และจัดทำนโยบาย แผนพัฒนาและมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา การวิเคราะห์ การจัดตั้งงบประมาณ การประสานและส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรระดับสถานศึกษา ประสานและส่งเสริมการจัดการศึกษาทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย การระดมทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม การจัดระบบการประกันคุณภาพภายในเขตพื้นที่การศึกษา การประสานและส่งเสริมการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล องค์กร และสถาบันอื่น ๆ ตลอดจนการกำกับดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและปฐมวัย สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา หน่วยงานจัดการศึกษานอกระบบ และตามอัธยาศัย และหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา

2.2 สถานศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา เป็นหน่วยงานจัดการศึกษาตามเจตนาธรรมของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่ต้องการให้สามารถบริหารงานต่าง ๆ ได้อย่างคล่องตัว และเสร็จสิ้นในองค์กรของตนเองได้มากที่สุด ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และบริหารงานทั่วไป โดยการกำกับ ส่งเสริม สนับสนุนด้านนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของคณะกรรมการ และสำนักงานฯ เขตพื้นที่การศึกษา

ประเภทที่ 2 องค์กรอิสระ ประกอบด้วย 7 องค์กร คือ

1. สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา เป็นองค์กรที่กำหนดขึ้นตามมาตรา 49 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่รองรับการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาใน

การพัฒนาเกณฑ์วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาทุกประเภท ทุกระดับ

2. สภาครูและบุคลากรทางการศึกษา เป็นองค์กรอิสระที่กำหนดขึ้นตามมาตรา 53 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ บริหารงานภายใต้การกำกับของคณะกรรมการสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา มีหน้าที่กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ กำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารการศึกษา

3. สถาบันพัฒนาและส่งเสริมครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา เป็นองค์กรอิสระที่กำหนดขึ้นตามมาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ดำเนินการภายใต้กำกับของคณะกรรมการบริหารสถาบันพัฒนาและส่งเสริมครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา มีหน้าที่ในการดำเนินการ และส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนา ตลอดจนการยกย่อง เชิดชูเกียรติแก่ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

4. สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นองค์กรที่มีอยู่เดิมที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พ.ศ. 2541 ดำเนินการภายใต้การกำกับของคณะกรรมการสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการส่งเสริมการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

5. สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เป็นองค์กรที่กำหนดขึ้นตามมาตรา 69 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ดำเนินการภายใต้กำกับของคณะกรรมการบริหารสถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ซึ่งจะทำหน้าที่ในการเสนอ โฆษณา แผน ส่งเสริมและประสานการวิจัย การพัฒนาและการใช้ รวมทั้งการประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพของการผลิตและการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

6. สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ เป็นองค์กรอิสระที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ดำเนินการภายใต้การกำกับของคณะกรรมการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ มีหน้าที่ในการดำเนินการทดสอบความรู้ ความสามารถ คุณลักษณะให้แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ตลอดจนการสอบวัดมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและเป็นศูนย์กลางการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติ และนานาชาติ

7. ครูสภา เป็นองค์กรเดิมที่มีอยู่ตามพระราชบัญญัติครู พ.ศ. 2488 ดำเนินการภายใต้คณะกรรมการอำนวยการครูสภาในการส่งเสริมสวัสดิการและพิทักษ์สิทธิครู โดยมีสำนักงานเลขาธิการครูสภาทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของครูสภา

การจัดโครงสร้างองค์กรการบริหารการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นการกระจายอำนาจและการจัดการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่มีระดับของการกระจายอำนาจในขั้นของการแบ่งอำนาจกันชัดเจนระหว่างราชการส่วนกลางและองค์กรปฏิบัติในท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรอิสระ โดยส่วนกลางทำหน้าที่เฉพาะด้านนโยบาย แผน มาตรฐาน สนับสนุนทรัพยากรและการติดตามตรวจสอบ และประเมินผลตามภารกิจขององค์กร ส่วนองค์กรปฏิบัติในท้องถิ่นแยกเป็นเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาทำหน้าที่เฉพาะการกำกับ สนับสนุน ส่งเสริมสถานศึกษาหรือหน่วยงานองค์กรที่จัดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับสถานศึกษาทำหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติการ สำหรับองค์กรอิสระ เป็นองค์กรที่ได้รับการให้อำนาจจากรัฐให้ดำเนินการตามภารกิจหน้าที่ได้อย่างมีอิสระ คล่องตัว และบริหารจัดการเบ็ดเสร็จในตนเอง ซึ่งในแต่ละระดับและประเภทดังกล่าวต่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในอำนาจหน้าที่ที่เอื้อให้การจัดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนำไปสู่การพัฒนาคนหรือผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในที่สุด

การประกันคุณภาพเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 8 ที่มุ่งให้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคนและสังคม อันจะทำให้เป็นไปตามแนวทางการศึกษาที่ต้องการให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้เกิดขึ้น และพัฒนาคนไทยให้เป็นผู้ที่มีความคิดกว้างไกล ใฝ่ดี มีคุณธรรม รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ มีวิจรรณญาที่ดี เป็นคนที่มีคุณภาพเข้าสู่ความเป็นมาตรฐานสากล และเพื่อให้คนและสังคมในประเทศมีการพัฒนาไปสู่คุณภาพตามเป้าหมาย การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว หลักสูตร กระบวนการจัดการและกระบวนการเรียนการสอนต้องมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาให้ตอบสนองต่อสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร หลักสูตรต้องปรับปรุงให้มีสาระความรู้ทางวิชาการพื้นฐาน และทักษะวิชาชีพ ทัดเทียมมาตรฐานสากลโลก เปิดโอกาสให้ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ในด้านของกระบวนการเรียนการสอนจะต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีความสามารถสูง สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังมีกระบวนการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษาเพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วม

รัฐบาลจึงได้มีการกำหนดให้มีการประกันคุณภาพการศึกษา ให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข มีพัฒนาการรอบด้าน โดยเฉพาะมีคุณธรรม และมีความสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยตนเอง จัดให้มีมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติและระบบการประเมินและประกันคุณภาพทาง

การศึกษา เพื่อพัฒนาการศึกษาไทยให้มีมาตรฐานเป็นเลิศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2541) ซึ่งมี การดำเนินงาน 3 ประการ คือ

1. การควบคุมคุณภาพการศึกษา (Quality Control) คือ กระบวนการหรือแนวปฏิบัติที่นำ การศึกษาเข้าสู่คุณภาพ อันประกอบด้วย

1.1 การกำหนดมาตรฐานด้านผลผลิต ปัจจัยและกระบวนการ

1.2 การพัฒนาเข้าสู่มาตรฐาน หมายถึง การพัฒนาปัจจัยทางการศึกษาต่าง ๆ

2. การตรวจสอบและการแทรกแซงคุณภาพการศึกษา (Quality Audit and Intervention) คือ กระบวนการหรือแนวปฏิบัติในการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย

2.1 การประเมินความก้าวหน้าของการจัดการศึกษาและการจัดทำรายงานของ สถานศึกษาต่อประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีลักษณะเป็นการติดตามและตรวจสอบของ สถานศึกษา (Internal Audit)

2.2 การติดตามและตรวจสอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (External Audit)

2.3 มาตรการปรับปรุงคุณภาพสถานศึกษาที่มีคุณภาพไม่ถึงเกณฑ์มาตรฐานของ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Quality Intervention)

3. การประเมินคุณภาพการศึกษา (Quality Assessment) คือ กระบวนการหรือแนวปฏิบัติ ในการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานที่กำหนด ประกอบด้วย

3.1 การทบทวนคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา (External School Review)

3.2 การประเมินผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในภาพรวมหรือการประเมิน คุณภาพการศึกษา (Total Quality Assessment)

การดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาตามแนวทางดังกล่าว จะเป็นมาตรการที่ทำให้เกิด ความมั่นใจได้ว่าสถานศึกษาได้รับการรับรองมาตรฐาน จะสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของมาตรฐานโรงเรียนต่าง ๆ ที่ยังมีคุณภาพไม่ถึงมาตรฐาน ให้พัฒนาเข้าสู่มาตรฐาน โดยมุ่งเน้นการใช้ข้อมูลคุณภาพมาตรฐานของโรงเรียนป้อนกลับมาเพื่อรายงาน ทั้งนี้มีความเชื่อว่า ถ้ากระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา มีการวางระบบการดำเนินงานที่ถูกต้อง เหมาะสมแล้ว คุณภาพทางการศึกษาที่ดีที่พึงประสงค์ก็จะตามมา

มาตรฐาน ISO ในสถานศึกษา

คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทยร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยได้มีการลงนามร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และกรมสามัญศึกษา ในการจัดการอบรมควบคู่กับการปฏิบัติจริงให้กับ โรงเรียน เพื่อนำมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 (Environmental Management System Specification with Guidance for use) มาใช้ในโรงเรียนเป็นครั้งแรก ภายหลังจากที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับมาตรฐาน ISO 9001 จากบริษัท RWTUV ของเยอรมนี ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกของประเทศไทยที่ได้รับการรับรองในลักษณะนี้ โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการบริหาร ที่คำนึงถึงความต้องการของนักศึกษา และผู้รับบริการในสถานศึกษาเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการฝึกอบรม การพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนการผลิตสื่อการสอน ทั้งนี้เพราะบุคคลในวงการศึกษามหาวิทยาลัยเริ่มให้ความสำคัญกับการประกันคุณภาพและมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ทั้งยังเป็นการตอบสนองกระแสการประกันคุณภาพการศึกษา

โครงการดังกล่าวนี้มีระยะเวลาดำเนินงาน 8 เดือน (เม.ย. - ธ.ค. 2542) ซึ่งได้คัดเลือกโรงเรียนที่ผ่านคุณสมบัติขั้นต้นได้ 6 โรงเรียน ซึ่งจัดการศึกษาอยู่ในระดับอนุบาล - ประถมศึกษา เป็นโรงเรียนนำร่อง ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลสามเสน โรงเรียนประถมฐานบินกำแพงแสน โรงเรียนอนุบาลราชบุรี โรงเรียนอนุบาลระยอง โรงเรียนอนุบาลกาญจนบุรี และโรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา คือ โรงเรียนปากเกร็ดนนทบุรี แล้วได้ทำการขยายผลไปยังโรงเรียนอีกสามหมื่นกว่าโรงเรียนทั่วประเทศ โดยมีที่ปรึกษาในการดำเนินงานจากบริษัทเอกชนต่างประเทศภายใต้คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทยที่ผ่านการรับรองแล้ว

ธุรกิจการศึกษาภายใต้กระแสการค้าเสรีข้ามชาติ

การส่งคนไปศึกษาต่อในด้านวิชาการชั้นสูงในต่างประเทศ การเชิญผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเข้ามาสอนในประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในประเทศมาช้านาน แต่ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อันสืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้การเรียนรู้มีการพัฒนามากขึ้น ทั้งยังเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างสมรรถนะในการแข่งขันและการพัฒนาประเทศ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ชี้ให้เห็นกระบวนการทัศน์ในการจัดการศึกษาที่มุ่งให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันที่การศึกษาไม่ใช่เรื่องที่รัฐจะเป็นผู้จัดการแต่ฝ่ายเดียว และการจัดการศึกษาจะต้องมีหลายรูปแบบ

เพื่อให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่วนหนึ่งจะเห็นได้จากการที่รัฐได้มีนโยบายให้สถาบันอุดมศึกษาของรัฐออกนอกระบบเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาได้ดำเนินการโดยอิสระ มีความคล่องตัวและมีเสรีภาพทางวิชาการ แต่อย่างไรก็ตามการออกนอกระบบทำให้สถาบันอุดมศึกษาต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น ซึ่งจะต้องมีการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีหลักสูตรที่หลากหลายและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของคนให้ได้มาตรฐาน เปรียบเสมือนการผลิตสินค้าเพื่อนำเข้าสู่ตลาดที่มีผู้เรียนเป็นลูกค้าสำคัญ หลายสถาบันจึงได้มีการดำเนินการในด้านต่าง ๆ เช่น การเปิดหลักสูตรที่กว้างขึ้น และการเปิดหลักสูตรนานาชาติ ทั้งที่เป็นของสถาบันเอง และเป็นความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาต่างประเทศเพื่อสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้น ในต่างประเทศเองก็ได้นำการอุดมศึกษาเข้าสู่ธุรกิจระหว่างประเทศภาคบริการการศึกษาและวิชาชีพ มีทั้งที่ดำเนินการมานานและที่กำลังเริ่มเข้าสู่ตลาดการศึกษาระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศต่าง ๆ เหล่านี้สามารถสร้างรายได้จำนวนมหาศาล โดยมีปัจจัยส่งเสริมหลายประการ อาทิ การสร้างความร่วมมือทางการค้าระหว่างประเทศภาคบริการ การเปิดเสรีทางการค้า และความเจริญของเทคโนโลยีสารสนเทศในยุคโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการที่หลายประเทศได้พยายามปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ

จากที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ที่จัดขึ้นตามข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อทำหน้าที่เป็นเวทีตกลงเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยก็ได้ผูกพันที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงต่าง ๆ ที่ได้มีการกำหนดขึ้นซึ่งรวมถึงข้อตกลงที่เกี่ยวกับการเปิดเสรีด้านการค้าบริการ หรือ GATS มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การค้าบริการระหว่างประเทศสมาชิกดำเนินไปอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติและไม่มีเงื่อนไขตามหลักการปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับความอนุเคราะห์ (Most Favored Nation: MFN) และมีการเปิดเสรีแบบก้าวหน้าเป็นลำดับ (progressive liberalization) โดยประเทศไทยได้ทำข้อตกลงผูกพันในการที่จะเปิดเสรีด้านการค้าบริการไว้ 10 สาขา ได้แก่ การสื่อสาร โทรคมนาคม การก่อสร้างและวิศวกรรม การค้าส่งค้าปลีก การศึกษา การบริการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม การเงินการธนาคาร การท่องเที่ยว การบริการด้านนันทนาการ การขนส่ง และธุรกิจประกอบวิชาชีพอิสระ ซึ่งการที่ประเทศไทยได้มีพันธกรณีในการเปิดเสรีทางการค้าบริการ การศึกษาดังกล่าว ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเตรียมความพร้อม และขีดความสามารถในการจัดการศึกษาเพื่อรองรับการเปิดเสรีทางการค้า ซึ่งมีผลมาตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2547 โดยที่ประเทศไทยได้ผูกพันตนไว้ในการประชุมองค์การการค้าโลก (WTO) รอบอุรุกวัย ในการค้าบริการการศึกษา 3 สาขาย่อย คือ 1)

บริการด้านการศึกษาระดับประถมศึกษา 2) บริการการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 3) บริการการศึกษาผู้ใหญ่ โดยมีข้อผูกพันและเงื่อนไขดังนี้

- ประเทศไทยไม่ได้ผูกพันการเปิดเสรีในรูปแบบการให้บริการข้ามพรมแดน (cross – border supply)
- อนุญาตให้คนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศได้โดยไม่มีข้อจำกัดใด ๆ
- อนุญาตให้ชาวต่างชาติมาจัดตั้งสถาบันการศึกษาในประเทศไทยได้ แต่ต้องทำในลักษณะของมูลนิธิ หรือบริษัทจำกัด ถือหุ้นร่วมกับคนไทย
- ไม่ได้ผูกพันการเข้ามาประกอบวิชาชีพบุคลากรด้านการศึกษาที่เป็นชาวต่างชาติ

นอกจากนี้ก็ยังได้มีบางประเทศที่ขึ้นชื่อเรียกร้องต่อประเทศไทยเพื่อให้เกิดตลาดบริการด้านการศึกษาดังนี้ (ฉัตรพร จันทรสูตร, 2548)

1. ประเทศญี่ปุ่น

- ขอให้ไทยผูกพันในการค้าบริการรูปแบบการให้บริการข้ามพรมแดน การเดินทางไปรับบริการที่ต่างประเทศ และการเข้ามาตั้งบริษัทในประเทศไทยเพื่อให้บริการทั้งด้านการเข้าสู่ตลาดและการปฏิบัติเยี่ยงคนในชาติ (national treatment) อย่างไม่มีข้อจำกัดใด ๆ
- ขอให้กฎ ระเบียบและมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีความโปร่งใส
- คาดหวังให้ประเทศไทยเปิดเสรีในการบริการการศึกษาผู้ใหญ่และบริการการศึกษาอื่น ๆ ในระดับที่สูงกว่าการบริการการศึกษาระดับอุดมศึกษา

2. ประเทศสาธารณรัฐเกาหลี

- ขอให้ไทยผูกพันในบริการการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยอนุญาตให้หลักสูตรร่วม (joint programs) สามารถออกปริญญาและได้รับการรับรองวิทยฐานะ รวมถึงให้สามารถแลกเปลี่ยนนักเรียนระหว่างสถาบันได้
- ขอให้ประเทศไทยผูกพันบริการการศึกษาผู้ใหญ่ในรูปแบบการเข้ามาตั้งบริษัทในประเทศไทยเพื่อให้บริการ ทั้งด้านการเข้าสู่ตลาดและการปฏิบัติเยี่ยงคนในชาติ
- ขอให้ไทยผูกพันบริการการศึกษาอื่น ๆ ในรูปแบบการเข้ามาตั้งบริษัทในประเทศไทยเพื่อให้บริการทั้งด้านการเข้าสู่ตลาดและการปฏิบัติเยี่ยงคนในชาติอย่างไม่มีข้อจำกัดใด ๆ

3. ประเทศจีน

ขอให้ประเทศไทยผูกพันบริการการศึกษาอื่น ๆ รวมถึงบริการสอนภาษาในรูปแบบการเดินทางไปรับบริการที่ต่างประเทศ และการเข้ามาตั้งบริษัทในประเทศไทยเพื่อให้บริการทั้งด้านการเข้าสู่ตลาด และการปฏิบัติเยี่ยงคนในชาติ อย่างไม่มีข้อจำกัดใด ๆ

4. ประเทศนิวซีแลนด์

ขอให้ประเทศไทยผูกพันบริการการศึกษาทั้งหมดรวมถึงการศึกษาชุมชนและบริการนายหน้าทางการศึกษา ทั้งด้านการเข้าสู่ตลาด และการปฏิบัติเชิงคนในชาติ ในรูปแบบการให้บริการข้ามพรมแดน การเดินทางไปรับบริการที่ต่างประเทศ และการเข้ามาตั้งบริษัทในประเทศไทยเพื่อให้บริการอย่างไม่มีข้อจำกัดใด ๆ และผูกพันการค้าบริการในรูปแบบการเคลื่อนย้ายของบุคคลธรรมดา ตาม horizontal commitments

5. ประเทศสหรัฐอเมริกา

ขอให้ประเทศไทยผูกพันบริการด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษา บริการการศึกษาผู้ใหญ่และบริการการศึกษาอื่น ๆ รวมถึงการฝึกสอนพนักงาน การทดสอบความสามารถทางภาษาและความรู้ ทั้งด้านการเข้าสู่ตลาด และการปฏิบัติเชิงคนในชาติ ในรูปแบบการให้บริการข้ามพรมแดน การเดินทางไปรับบริการที่ต่างประเทศ และการเข้ามาตั้งบริษัทในประเทศไทยเพื่อให้บริการอย่างไม่มีข้อจำกัดใด ๆ

6. ประเทศออสเตรเลีย

ขอให้ประเทศไทยผูกพันบริการด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษา บริการการศึกษาผู้ใหญ่และบริการการศึกษาอื่น ๆ เฉพาะในส่วนของสถาบันการศึกษาเอกชน ทั้งด้านการเข้าสู่ตลาด และการปฏิบัติเชิงคนในชาติ ในรูปแบบการให้บริการข้ามพรมแดน การเดินทางไปรับบริการที่ต่างประเทศ และการเข้ามาตั้งบริษัทในประเทศไทยเพื่อให้บริการ การเคลื่อนย้ายของบุคคลธรรมดา

ผลพวงจากการเปิดเสรีการค้าบริการด้านการศึกษามากรอบความตกลงว่าด้วยการค้าบริการ (GATS) ส่งผลทำให้หลาย ๆ ประเทศต่างพยายามปรับปรุงหรือปฏิรูปการศึกษาของตนให้ก้าวหน้าและมีความเป็นสากล รวมทั้งจัดหลักสูตรที่มีความหลากหลาย โดยพิจารณาความเชี่ยวชาญที่ตนมีและพัฒนาให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้บริการการศึกษาของตนมีจุดเด่นยิ่งขึ้นและสามารถดึงดูดนักศึกษาจากต่างประเทศ ถือเป็นสินค้าส่งออกที่นารายได้สู่ประเทศได้เป็นอย่างดี โดยประเทศผู้นำในตลาดการส่งออกบริการการศึกษาและมีส่วนสำคัญในตลาดการศึกษาต่างประเทศได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ออสเตรเลีย และแคนาดา

สำหรับประเทศไทยได้มีการส่งเสริมธุรกิจการศึกษานานาชาติในประเทศไทย โดยหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน กรมส่งเสริมการส่งออก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย ทบวงมหาวิทยาลัย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน

และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยหน่วยงานต่าง ๆ ได้มีส่วนในการส่งเสริมธุรกิจ การศึกษานานาชาติในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (วันทนีย์ ไทยเที่ยง, 2544)

1. การส่งเสริมด้านนโยบาย

1.1. นโยบายสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน โดยสำนักงานคณะกรรมการ ส่งเสริมการลงทุน ได้มีนโยบายส่งเสริมการลงทุนด้านการศึกษานานาชาติ โดยได้กำหนดกิจกรรม ส่งเสริมการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเทคโนโลยีและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และให้สิทธิ ประโยชน์ต่าง ๆ ด้านภาษีนำเข้าอุปกรณ์การเรียนการสอน ภาษีเงินได้บุคคล และอื่น ๆ

1.2. มติคณะรัฐมนตรี ได้มีมติให้มีการเปิดโรงเรียนนานาชาติเพิ่มขึ้นได้โดยให้เป็นไป ตามหลักเกณฑ์การจัดตั้ง โรงเรียนนานาชาติที่กระทรวงศึกษาฯ กำหนด และยังคงเว้นคุณสมบัติ เรื่องความรู้ภาษาไทยแก่ชาวต่างชาติที่จะขอเป็นครู โรงเรียนนานาชาติ รวมทั้งยกเลิกการควบคุม การกำหนดค่าเล่าเรียนและค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ให้แก่โรงเรียนนานาชาติ

1.3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 46 กำหนดให้รัฐต้องให้ การสนับสนุนด้านเงินอุดหนุน การลดหย่อน หรือการยกเว้นภาษี และสิทธิประโยชน์อื่นที่เป็น ประโยชน์ในทางการศึกษาแก่สถานศึกษาเอกชนตามความเหมาะสม รวมทั้งส่งเสริมด้านวิชาการ ให้กับสถานศึกษาเอกชนให้มีมาตรฐานและพึ่งพาตนเองได้

2. การส่งเสริมด้านความร่วมมือ ประเทศไทยได้สร้างความร่วมมือกับต่างประเทศใน รูปแบบของการประสานงานในลักษณะพัฒนาการ มีการเจรจาตกลงและสร้างเครือข่ายความ ร่วมมือระหว่างประเทศด้านการศึกษา ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ในการ ดำเนินธุรกิจการศึกษานานาชาติผ่านกิจกรรมนิทรรศการการศึกษา เช่น การจัดเทศกาลการศึกษานานาชาติของประเทศต่าง ๆ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในประเทศไทย อาทิ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ออสเตรเลีย แคนาดา เป็นต้น

3. นโยบายและกิจกรรมส่งเสริมการศึกษานานาชาติระดับอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย ได้มีนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนการอุดมศึกษาไปสู่ความเป็นสากล รวมทั้งนโยบายที่จะ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์และแนะนำหลักสูตรนานาชาติของสถาบันอุดมศึกษาไทย การสนับสนุน การประชุมทางวิชาการระดับนานาชาติและการสนับสนุนให้อาจารย์ไทยไปสอนและวิจัยใน ต่างประเทศ

หนึ่งทศวรรษของโลกาภิวัตน์ทางการศึกษาในประเทศไทย

แม้จะมีผู้กล่าวถึงและถกเถียงกันในระดับนานาชาติว่ายุคของโลกาภิวัตน์เกิดขึ้นในช่วงเวลาใด แต่สำหรับประเทศไทยแล้วต้องถือว่า ปี พ.ศ. 2537 เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของโลกาภิวัตน์ เพราะในเดือนตุลาคมของปีนั้น ราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติศัพท์ภาษาไทย “โลกาภิวัตน์” ขึ้นใช้กับคำว่า Globalization ในภาษาอังกฤษ โดยให้ความหลังจากนั้นในปีต่อมา ได้มีข้อคิด กิจกรรม และการดำเนินงานเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์กันอย่างกว้างขวางและหลากหลาย

ในส่วนของการศึกษาเองอาจกล่าวได้ว่าการพบปะ พูดคุย ถกเถียงกันในเรื่องของการจัดการศึกษาให้สอดคล้องสนองตอบและทันต่อโลกาภิวัตน์กันอย่างกว้างขวาง เช่นเดียวกัน โดยในปี 2537 สมาคมผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาแห่งประเทศไทย และสมาคมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งประเทศไทย 2 สมาคมรัฐ หลักของการศึกษาไทยก็ได้จัดประชุมระดับชาติเรื่องโลกาภิวัตน์กับการศึกษา ขณะเดียวกันคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดประชุมสัมมนาเรื่อง เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์: ผลกระทบและแนวโน้ม อนาคตชั้นนำของประเทศไทย จัดตั้งโครงการ “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ขึ้นเพื่อส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้นให้การศึกษาไทยตามทันกับกระแสโลกาภิวัตน์

ในปีต่อๆ มาก็ได้มีกิจกรรมวิชาการเกี่ยวกับการศึกษากับโลกาภิวัตน์กันอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึง 2542 ก็ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติขึ้นนับเป็นผลผลิตที่เป็นรูปธรรมชัดเจนของโลกาภิวัตน์ในประเทศไทย

จากปี 2542 มาจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าการปฏิรูปการศึกษาตาม พรบ.การศึกษาแห่งชาติซึ่งมีรากฐานแนวคิดมาจากโลกาภิวัตน์กันอย่างกว้างขวาง หลากหลายและรอบด้าน ในขณะเดียวกันก็ได้ข้อคิดและคำวิจารณ์ รวมถึงการประเมินของหน่วยงานการศึกษาของไทยหลายแห่งชี้ให้เห็นว่า การปฏิรูปการศึกษาไทยนับตั้งแต่เริ่มยุคโลกาภิวัตน์ ในปี พ.ศ.2537 ตลอดมาจนในยุคของพระราชบัญญัติการศึกษาในปี พ.ศ.2542 จนถึงปัจจุบัน ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร อีกทั้งยังตั้งข้อสงสัยว่าเป็นการปฏิรูปที่แท้จริงหรือไม่อีกด้วย

ปรากฏการณ์ของโลกาภิวัตน์ทางการศึกษา

แนวคิดและกิจกรรมของการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา สามารถกล่าวได้เป็น 3 เรื่องหลักคือ การทำให้คนไทยเป็นคนทันสมัย (Modernizing Thai People) การทำให้ระบบการศึกษาไทยเป็นธุรกิจ (Commercializing Thai Education System) และการทำให้การศึกษาไทยเป็นระบบบริโภคนิยม (McDonaldizing Thai Education)

การทำให้คนไทยเป็นคนทันสมัย (Modernizing Thai People)

ปรากฏการณ์ของการศึกษาในกระแสของโลกาภิวัตน์ สิ่งแรกที่เห็นชัดเจนคือความพยายามในการจัดการศึกษาเพื่อให้คนไทยมีความทันสมัย ทันต่อโลก ทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะการเติบโตของโลกาภิวัตน์เกิดจากก้าวหนึ่งและการพัฒนาของเทคโนโลยีทำให้การสื่อสารถึงกันเป็นไปอย่างรวดเร็วจึงมีการส่งเสริมให้เรียนรู้ภาษาอังกฤษ ส่งเสริมให้เรียนคอมพิวเตอร์ ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้ใฝ่รู้ เรียนรู้กระบวนการเทคโนโลยีอยู่ตลอดเวลา เน้นการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society) เน้นการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เน้นการใช้ชีวิตและค่านิยมตามอย่างต่างประเทศ โดยเฉพาะค่านิยมทางตะวันตกที่มีลักษณะเสรีปัจเจกบุคคลและวัตถุนิยมส่งเสริมธุรกิจการค้าและสินค้านานาชาติ โดยเหตุนี้การศึกษาไทย โรงเรียนไทย และเด็กไทย จึงได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ทันสมัย ทันโลก ทันทุนนิยม การศึกษานานาชาติ โรงเรียนนานาชาติ โปรแกรมนานาชาติ และค่านิยมนานาชาติ จึงได้รับการส่งเสริมอย่างกว้างขวางตามมา

การทำให้การศึกษาไทยเป็นระบบการค้า (Commercializing Thai Education System)

เพื่อให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ที่เน้นการแข่งขัน เน้นธุรกิจ เน้นเอกชน (private) จึงมีการปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาให้เป็นธุรกิจมากขึ้นและเป็นระบบขึ้น นักเรียน นิสิต นักศึกษา ถูกจัดให้เป็น “ลูกค้า” แทน “ลูกศิษย์” ครูผู้สอนกลายเป็นลูกจ้างที่ต้องเอาใจ นายจ้างคือ ผู้บริหาร การศึกษาเป็นการลงทุนของผู้เรียนโดยอาจเสียเงินเองหรือกู้เงินรัฐก็ได้ เมื่อเรียนจบแล้วก็ต้องทำ... “กองทุน” มหาวิทยาลัย โรงเรียน และครูผู้สอนต้องแสวงหาแหล่งทุนและเงินด้วยตนเอง รัฐบาลให้ความสนับสนุนการศึกษา และมหาวิทยาลัยน้อยลง การแสวงหารายได้จึงกลายเป็นหัวใจสำคัญของสถาบันการศึกษา และผู้บริหารการศึกษา สาขาวิชาที่เปิดสอนต้องขายได้ สถาบันการศึกษาต้องโฆษณาแข่งขันเรียกลูกค้ากันมากขึ้นในทุกระดับ ระบบการตลาด ระบบการโฆษณา ระบบเอกชน (Privatization) ก็เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาไทย ชื่อเรียกร่องเรื่องการจัดการ ความคล่องตัว ความเป็นอิสระ เพื่อให้ดำเนินการอย่างรวดเร็ว ฉับไว สนองตอบต่อการตลาดก็ตามมา

การทำให้การศึกษาไทยเป็นระบบบริโภคนิยม (McDonalizing Thai Society)

แนวคิดของ ระบบอาหารจานด่วน อย่างเช่น แมคโดนัล เคเอฟซี หรือพิซซ่าที่จัดระบบมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก นับได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างดียิ่งนำไปสู่การจัดระบบของการศึกษาไทยให้มีแล้วให้เหมือนกับต่างประเทศด้วยการจัดระบบคุณภาพและมาตรฐาน (Standardization of

Education) ให้ได้มาตรฐานของนานาชาติ กำหนดเกณฑ์และแนวทางของระบบการศึกษาไทยให้เหมือนกันทั่วประเทศ นำไปสู่ระบบเครือข่าย และ Franchise ทางการศึกษาเกิดขึ้นทั่วไป

ถึงเวลาของการทบทวน

ปรากฏการณ์ของการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี 2537 มาถึงปีนี้เท่ากับว่า ทศวรรษของโลกาภิวัตน์ทางการศึกษาในประเทศไทย ได้ผ่านไปแล้วแต่ประชาชน นักวิชาการ และหน่วยงานของรัฐหลายหน่วย ต่างกันไปในทางเดียวกันว่า การปฏิรูปการศึกษาในแนวทางของโลกาภิวัตน์ประสบความสำเร็จไม่มากเท่าที่ควร นอกจากนั้นยังทำให้สังคมไทยต้องสูญเสียเอกลักษณ์ คุณค่าความคิดความงามของสังคมไทยไปอีกด้วย แม้จะมีความพยายามอย่างมากและหลากหลายที่จะให้เด็กไทย คนไทยมีความทันสมัยแต่การเรียนรู้ภาษาอังกฤษของคนไทยก็ยังมีปัญหาอยู่อย่างมาก ทำให้การรับรู้ของคนไทยมีข้อจำกัด เข้าไม่ถึงความลึกและเข้มของคุณค่าแห่งความดีงามของโลกได้อย่างแท้จริง กิจการส่งเสริมการเรียนรู้ ใฝ่รู้ที่ไม่ได้มีฐานของความเป็นไทย และเด็กไทยและคนไทยกลายเป็นนักบริโภคนิยมเต็มตัว เขาชนไทย กิน คืม ใช้น ของต่างประเทศ คิด เชื่อ ตามค่านิยมของต่างชาติโดยเฉพาะตะวันตก แล้วลืมความคิดและค่านิยมของไทยไปอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นสำนักต่อสังคม การเคารพผู้อาวุโส เสี่ยงบัน เกี่ยวกับพฤติกรรมของเขวชนในทางที่ไม่เหมาะสมจึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

การทำให้ระบบการศึกษาเป็นธุรกิจการค้า ที่การศึกษาซื้อขายได้นอกจากจะทำให้ การศึกษาเป็นสินค้าราคาแพงที่คนมีเงินจะซื้อการศึกษาคนจนได้ฟรีแล้วยัง นำไปสู่ความแตกต่างใหม่ที่เรียกว่า ความแตกต่าง (Academic Gap) ควบคู่ไปกับความแตกต่างทางเศรษฐกิจ (Economic Gap) ที่มีอยู่อย่างกว้างขวางในสังคมไทยแล้ว ระบบธุรกิจการศึกษาดังกล่าวนี้อังทำให้ความรู้สึกสำนึกของความเสียหาย ความช่วยเหลือ ความร่วมมือกันของคนในวงการศึกษาลดลงแล้ว ความสัมพันธ์ของครูกับเด็กที่ลึกซึ้ง เสียสละ และเห็นอกเห็นใจจะกลายเป็นผลประโยชน์ ส่วนการศึกษาที่รอและรับระบบต่างประเทศกลายเป็น One way Globalization ที่ก่อให้เกิดกระแสธารทางเดียวของการศึกษาไทยที่ความรู้ ความคิด วิธีการไหลบ่ามาจากตะวันตกเป็นหลักสำคัญ

จำเป็นต้อง (Reversing Globalization)

ทิศทางใหม่ของการปฏิรูปการศึกษาไทยที่จะเกิดขึ้นในทศวรรษใหม่หรือในอนาคต จำเป็นต้องก่อให้เกิดความสมดุลในระบบของการศึกษาไทยคือ

การทำให้คนไทยทันสมัย

การทำให้คนไทยรู้จักคิดวิเคราะห์

การทำให้การศึกษาไทยเป็นระบบการค้า

การทำให้การศึกษาไทยมีความเป็นมนุษย์ขึ้น

การทำให้การศึกษาไทยเป็นระบบบริโภคน้อย

การทำให้การศึกษาไทยแตกต่างและหลากหลาย

การทำให้คนไทยรู้จักคิดวิเคราะห์ (Criticalizing Thai People)

แม้โลกาภิวัตน์จะมาพร้อมกับระบบเทคโนโลยี ข้อมูลมากมายในอนาคตต้องสอนให้ผู้เรียนรู้จักสิ่งที่เรากำลังเผชิญอยู่และสร้างเขาให้เป็นคนไทยที่มีความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ให้ผู้เรียนรู้จักที่รับหรือไม่รับสิ่งใด จะเลือกสิ่งใด ไม่เลือกสิ่งใด เพราะอะไร ประเทศมีมากขึ้นเพียงใด ธุรกิจแข่งขันกัน การเมืองที่จะทำ จำเป็นที่คนไทยจะต้องรู้จักคิดมากขึ้น รูปแบบการเรียนการสอนในเชิงของ การตกผลึก (Crystal-Based Instruction) ควรได้รับการพัฒนาและส่งเสริมเพิ่มขึ้น

การทำให้การศึกษาไทยมีความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น (Humanizing Thai Education System)

การจัดระบบการศึกษาไทยต้องคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ให้มากขึ้น ลดความเป็นธุรกิจลง สร้างความพอดีและพอเพียงให้เกิดในระบบอุดมศึกษาไทย ให้โอกาสกับคนในวงกว้างคนด้อยโอกาส คนยากจนที่ยังมีอยู่อย่างกว้างขวางในสังคมไทย ระบบการศึกษาส่งเสริมคุณค่าของความเสียสละ เห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อื่นเห็นคุณธรรมพื้นฐานของเอเชียให้คงอยู่และมากขึ้น ข้อสำคัญคือรัฐจะต้องลงทุนทางการศึกษาให้ชัดเจน และมีคุณค่ามากขึ้นอย่างแท้จริง

ทำให้การศึกษาไทยมีความแตกต่างและหลากหลาย (Tom Yam Kung-izing Thai Society)

แนวคิดการทำให้เกิดความแตกต่างและหลากหลายในระบบของการศึกษาไทยเกิดจากแนวคิดของต้มยำกุ้งซึ่งเป็นอาหารหลักของไทยที่ใช้เทคนิคและฝีมือในการปรุง ใช้วัสดุและสิ่งของได้ตามพื้นที่ ปรุงรสตามที่คนในแต่ละพื้นที่และประเทศต้องการ ความคิดริเริ่ม ผลงาน และฝีมือเป็นเรื่องสำคัญ การศึกษาต้องส่งเสริมให้คนไทยมีความคิดริเริ่ม รู้จักสร้างสรรค์ แนวคิด กิจกรรม

และผลงานของไทย และของเอเชียไปสู่ประเทศอื่น และภูมิภาคอื่นให้มากขึ้น หนึ่งทศวรรษของ
 โลกาภิวัตน์ทางการศึกษาไทยได้ผ่านไปแล้ว ภาพที่เห็นคือ คุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษา
 ไทยไม่ได้เติบโตอย่างที่เราคาดหวัง ในทางตรงกันข้าม กลับทำให้เยาวชนไทยและคนไทยอยู่ใน
 กระแสบริโภคนิยมทางการศึกษาอย่างลืมหูลืมตาไม่ขึ้น ถ้าเรายังคงแนวคิดและกิจกรรมของ
 โลกาภิวัตน์ทางการศึกษาในแนวนี้อยู่ต่อไป การศึกษาไทยจะสูญเสียดุลยภาพและตามเป็นตัวของ
 ตัวเองมากขึ้นยิ่งขึ้นไปอีก ทางรอดในอนาคตจึงจำเป็นที่เราจะต้องเปลี่ยนแนวคิดทางการศึกษาของ
 เราให้ก้าวทันธุรกิจนิยม บริโภคนิยม ไปสู่ความเป็นมนุษย์การสร้างสรรค์และความเป็นตัวของ
 ตัวเองของการศึกษาไทยตามอย่างนิยมเราให้ได้ โลกาภิวัตน์จึงจะมีความหมายต่อเราอย่างแท้จริง

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาอิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการศึกษาของไทย 2) นำเสนอนโยบายการพัฒนาการศึกษาของไทยในอนาคต โดยทำการศึกษาเฉพาะอิทธิพลของประเทศตะวันตกเท่านั้น และได้ศึกษาถึงพัฒนาการการจัดการศึกษาของประเทศไทยใน 3 ช่วงระยะเวลา คือ ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และยุคโลกาภิวัตน์ สำหรับอิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของประเทศไทยนั้น ได้ทำการศึกษาผลกระทบใน 3 ด้าน คือ ด้านปรัชญา และแนวคิดทางการศึกษา ด้านกระบวนการจัดหลักสูตรและการสอนต่างๆ และด้านการบริหารจัดการศึกษา ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งได้ผลสรุปดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา ได้รับอิทธิพลของประเทศตะวันตกในยุคต่าง ๆ ดังนี้

1. ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัจจัยสำคัญของประเทศตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาของไทยนั้นเกิดจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมซึ่งต้องการแผ่ขยายอำนาจมายังประเทศแถบเอเชีย เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทำการเปลี่ยนแปลงประเทศในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการศึกษาอันจะทำให้ประชาชนได้มีความรู้และเป็นกำลังรักษาชาติบ้านเมือง อย่างไรก็ตามแนวคิดตะวันตกก็ยังมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยจากกลุ่มพ่อค้า นักผจญภัย และหมอสายาที่เข้ามาในเมืองไทย ที่นำความรู้ทางตะวันตกมาเผยแพร่ไม่ว่าจะเป็นทางการแพทย์ วิทยาศาสตร์ หรือแม้แต่การจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นในประเทศและพิมพ์หนังสือของไทยออกเผยแพร่ทั้งยังมีการเสนอข่าวการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ จนต่อมาได้เกิดการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยขึ้นซึ่งถือได้ว่าเป็นอิทธิพลทั้งในแง่คิดและบุคคลจากประเทศตะวันตก นอกจากนี้รัชการที่ 5 ก็ทรงได้รับการศึกษาจากชาวอังกฤษ และครูต่างประเทศที่สอนแบบตะวันตก และด้วยการที่พระองค์ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเพราะจะช่วยให้บ้านเมืองพัฒนา ซึ่งก็ก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาขึ้นมาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา ที่ต้องการให้มีการจัดการศึกษาเพื่อผลิตคนเข้ารับ

ราชการ และให้มีการเลิกทาสเนื่องจากการมีทาสในบ้านเมืองจะเป็นการถ่วงความเจริญ ทั้งยังจัดตั้งโรงเรียนวิชาชีพเพื่อให้นักศึกษาแก่ผู้ที่เคยเป็นทาสได้มีความรู้ และไม่ต้องกลับไปเป็นทาสอีก รวมไปถึงการจัดตั้งโรงเรียนต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้นักศึกษาแก่ประชาชน

2. ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

อิทธิพลของประเทศตะวันตกมีผลต่อปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาของประเทศไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ดังที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 สามารถสรุปได้ดังนี้

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตกในด้านองค์แห่งการศึกษา 4 อย่างคือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ตามแบบอเมริกา จุดมุ่งหมายที่ต้องการให้ผู้เรียนมีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย และการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ยังคงได้ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตกในด้านองค์แห่งการศึกษา 4 อย่างคือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ตามแบบอเมริกา ตลอดจนวัตถุประสงค์ 4 หมวดของการศึกษาที่แปลมาจากร่างของคณะกรรมการ นโยบายการศึกษาแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา การขยายประถมศึกษาเป็น 7 ปี ตามแผนการฯ และ การทดลองแนวคิดเรื่องโรงเรียนมัธยมแบบประสม ซึ่งเป็นที่นิยมทั้งในยุโรปและอเมริกา

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกในด้านการจัดการศึกษาโรงเรียนมัธยมแบบประสม การใช้กรอบแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดหลักในการจัดการศึกษา เน้นความเสมอภาคในการได้รับการศึกษา และมีการสนับสนุนการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

ในระดับประถมศึกษาได้รับปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษา แบบพัฒนาการของชาวอเมริกัน จอห์น ดิวอี้ โดยยึดเอาความสนใจของเด็กนักเรียนเป็นหลัก ครูสอนในสิ่งที่เด็กสนใจ ครูเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ โดยมีเด็กนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นพัฒนาการทุกด้านของเด็กนักเรียนเป็นสำคัญ มีการรับเอาการจัดการศึกษาแบบพัฒนาการของสหรัฐอเมริกามาทั้งในเรื่องของเนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนการสอนและสื่อการสอนต่าง ๆ เข้ามาใช้ในโรงเรียน

นอกจากนี้ได้มีการเน้นในเรื่องของการศึกษาตลอดชีวิต จากการศึกษาที่องค์การยูเนสโกได้มีการรณรงค์สนับสนุนแนวคิดนี้ไปสู่การปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ โดยให้การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน โดยตลอดชีวิตทั้งทางการจัดการศึกษาในระบบ โรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

แนวคิดเรื่องการปกครองระบบประชาธิปไตย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตก ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ นอกจากนี้มีแนวคิดจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาตามหลักสากล ได้แก่ การสอน การวิจัยและการบริการวิชาการ

แนวคิดของการเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบ (Comprehensive University) ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิทยาศาสตร์ขององค์การยูเนสโกชื่อ เซอร์ ชาร์ล คาร์วิน (Sir Chales Darwin) ได้เสนอแนะถึงหลักการความเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบที่มหาวิทยาลัยต้องจัดการศึกษาให้ได้หลายสาขาวิชา ซึ่งแนวคิดนี้ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2503 ที่มุ่งให้เป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบ โดยกำหนดให้การจัดการศึกษาประกอบด้วยสาขาวิชาต่าง ๆ ครอบคลุมทุกสาขาตามหลักสากล

แนวคิดเรื่องการเป็นสถาบันวิชาชีพชั้นสูงดังตัวอย่าง เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยในเบื้องต้นให้จัดตั้งเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงทางเกษตรกรรมและวิศวกรรมศาสตร์ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนที่ 1 และมีการนำแนวคิดเรื่องกรรมการระดมเงินทุนมหาวิทยาลัย (University Fund Raising Committee) ตามแบบมหาวิทยาลัยในตะวันตกใช้เป็นครั้งแรก

แนวคิดเรื่องมหาวิทยาลัยหลายวิทยาเขต ได้มีการศึกษารูปแบบที่ใช้ได้ผลมาแล้วในต่างประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีวิทยาเขตกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ ถึง 15 แห่ง เป็นต้น ได้มีการนำแนวคิดมาใช้จัดตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ ซึ่งได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติทั้งเป็นส่วนราชการและแบบไม่เป็นส่วนราชการ ซึ่งต่อมาในเดือนพฤษภาคม 2510 ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และใช้พระราชบัญญัติแบบเป็นส่วนราชการ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ยุคโลกาภิวัตน์

แนวคิดการเรียนรู้หรือการศึกษาตลอดชีวิต ของ John Dewey นักการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา และสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) อันเป็นแนวคิดทฤษฎีของ Ivan Illich ได้กลับมาเป็นแนวคิดที่สำคัญในการจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทำให้หลาย ๆ ประเทศต่างหันมาทำการปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้ประชาชนภายในประเทศได้มีโอกาสทางการศึกษา อันจะนำไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมีการนำแนวคิดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) และการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (All for Education) ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของนานาประเทศทั่วโลก ซึ่งแนวคิดนี้เองที่เป็นตัวหลักค้ำที่สำคญอันนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา โดยที่มีประเด็นสำคัญ ๆ ที่คล้ายคลึงกันอันได้แก่ การเสริมสร้างความเป็นเลิศทางการศึกษา การสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา และคุณภาพการเรียนการสอน เสริมสร้างการประกันคุณภาพทางการศึกษา และส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพิ่มมากขึ้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติถือได้ว่าเป็นรูปธรรมของการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย ซึ่งได้ทำการประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2542 และต่อมาก็ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม เรียกว่า “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545” โดยได้ทำการประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2545 อันมีสาระสำคัญทางด้านปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญ คือ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้น “ผู้เรียนเป็นสำคัญ” นอกจากนี้ยังได้ระบุถึงสิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายของเด็กไทยทุกคน สิทธิของครอบครัว สถาบันศาสนา องค์กร ชุมชน องค์กรเอกชน และสถาบันสังคมอื่นในการเข้ามาจัดการศึกษา การกำหนดให้มีความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้สามารถเทียบโอนผลการเรียนระหว่างกันเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาต่อของประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ภายหลังจากการปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2542 แล้วนั้นก็ได้มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ที่ได้ทำการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนายุทธศาสตร์ และแนวนโยบายที่ให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ สังคม มนุษย์ และธรรมชาติอย่างทัดเทียมกัน ยึดมั่นในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยและตั้งบนพื้นฐานของปรัชญาหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำรัสองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ยึดทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทันโลกเพื่อมุ่งให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทย”

การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน ได้รับอิทธิพลของประเทศตะวันตกในยุคต่างๆ ดังนี้

1. ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อิทธิพลของตะวันตกยังส่งผลให้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของไทยให้มีความทันสมัยขึ้นดังนี้

- พ.ศ. 2427 กำหนดหลักสูตรชั้นประโยคหนึ่ง โดยอนุโลมตามแบบเรียนหลวงหกเล่ม นับเป็นปีแรกที่ได้จัดให้มีการสอบไล่วิชาสามัญศึกษา ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ
- พ.ศ. 2428 กำหนดหลักสูตรชั้นประโยคสอง ซึ่งเป็นหลักสูตรเกี่ยวกับวิชาสามัญศึกษา
- พ.ศ. 2433 ประกาศให้พระราชบัญญัติการสอบวิชา พ.ศ. 2433
- พ.ศ. 2435 กำหนดหลักสูตรของโรงเรียนมูลศึกษาชั้นสูง
- พ.ศ. 2438 ประกาศใช้หลักสูตร พ.ศ. 2438 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เกิดจากการปรับปรุงหลักสูตร 2433
- พ.ศ. 2445 ประกาศใช้ โครงการการศึกษา พ.ศ. 2445 ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญคือ
- 1) แบ่งหลักสูตรการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ การศึกษาขั้นต้น การศึกษาชั้นกลาง และการศึกษาชั้นสูง
 - 2) จัดแบ่งเนื้อหาวิชาในหลักสูตรออกเป็น 2 ประเภท หรือ 2 สาย คือ สายสามัญศึกษา และสายวิสามัญศึกษา
- พ.ศ. 2450 ปรับปรุงโครงการการศึกษาชาติ พ.ศ. 2450 ทำให้มีการปรับปรุงหลักสูตรในระดับต่างๆ ทั้งสายสามัญและสายวิสามัญ
- พ.ศ. 2452 มีการปรับปรุงหลักสูตรในระดับต่างๆ และได้เพิ่มชั้นมัธยมสูงต่อจากชั้นมัธยม ศึกษา

การจัดหลักสูตรการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2414 – 2475 มีลักษณะเป็นการจัดการเรียนรู้ซึ่งเน้นเนื้อหาความรู้ และเห็นว่าการเรียนจะสำเร็จได้ด้วยการท่องจำอันจะทำให้ผู้เรียนฉลาดขึ้นได้ตามหลักสูตรที่มีลักษณะตายตัว มีการจัดระดับความยากง่ายของเนื้อหาความรู้

2. ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 เป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2532 ได้มีโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยมีความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ได้แก่ องค์การยูเนสโก องค์การไอซีเอ ยูซอม SEAREP และธนาคารโลก เป็นต้น เช่น โครงการทดลองและส่งเสริมการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่จังหวัดอุบลราชธานี โครงการฝึกหัดครูชนบทจังหวัดอุบลราชธานี โครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม โครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไป โครงการปรับปรุงโรงเรียนในชนบท และโครงการเงินกู้ธนาคารโลกเพื่อพัฒนาการศึกษา

โครงการต่าง ๆ นั้น เช่น โครงการทดลองและส่งเสริมการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากยูเนสโก เป็นโครงการที่มีอิทธิพลต่อการปรับปรุงการศึกษาของไทยในโอกาสต่อมาเป็นอย่างมาก เป็นโครงการร่วมเพื่อทดลองหาวิธีการที่ดีที่สุดในการปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาทุกระดับตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา การฝึกหัดครูและการศึกษาผู้ใหญ่ เน้นการปรับปรุงโรงเรียนในทุกด้าน ทั้งในด้านการก่อสร้างอาคารเรียน อุปกรณ์การสอนและการจัดสถานศึกษา เป็นต้น มีการปรับปรุงการเรียนการสอนโดยยึดตัวเด็กและสังคมเป็นศูนย์กลาง มีการกำหนดแผนการสอนเป็นหน่วย มีการวัดผลแตกต่างไปจากเดิมที่ใช้วิธีการสอบกลางปีและปลายปี เป็นการวัดผลโดยมีการศึกษาพัฒนาการทางลักษณะนิสัยในด้านต่าง ๆ ของนักเรียนและให้มีคะแนนเก็บส่วนหนึ่งเพื่อเอาไปสมทบกับคะแนนปลายปี มีการใช้ข้อสอบแบบปรนัยมากขึ้น มีการส่งเสริมให้โรงเรียนได้ช่วยเหลือทางวิชาการซึ่งกันและกัน โดยได้จัดให้มีระบบกลุ่มโรงเรียนเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาในการจัดการศึกษาของไทย สำหรับการให้ความช่วยเหลือแนะนำแก่ครูในโครงการ โดยจัดให้มีอาจารย์และผู้เชี่ยวชาญคอยช่วยเหลือนับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการศึกษาที่ก่อให้เกิดการนิเทศการศึกษา ซึ่งต่อมาอาจารย์เหล่านี้ได้มีชื่อเรียกว่า ศึกษานิเทศก์ ถือว่าเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาอีกอย่างหนึ่ง

การอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี มีการจัดหลักสูตรและแนวการศึกษาอบรม เพื่อมุ่งเน้นไปในทางที่เกี่ยวข้องกับชนบทหรือชุมชนล้าหลัง ระยะเวลาของหลักสูตร 2 ปี ผู้เข้ารับการอบรมเป็นข้าราชการ ผู้ให้การอบรมเป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งจากกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงที่เกี่ยวข้องและชาวต่างประเทศจากยูเนสโก องค์การอนามัยโลก อินแทคและไอ แอล ไอ และก่อให้เกิดความคิดในการที่จะย้ายงานนี้ไปไว้ที่กระทรวงมหาดไทยและต่อมาก่อให้เกิดพัฒนาชุมชนขึ้นในกระทรวงมหาดไทย

ระดับมัธยมศึกษา ในช่วงนี้ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมแบบประสม (Comprehensive School) ขึ้น โดยได้แนวคิดมากจากการศึกษาคูงานมัธยมแบบประสมที่อังกฤษและโรงเรียนมัธยมในยุโรปอีกหลายประเทศ เช่น ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ เยอรมัน เดนมาร์ก สวีเดน และนอร์เวย์ ในโรงเรียนมัธยมแบบประสม ลักษณะของหลักสูตรที่จัดมีลักษณะยืดหยุ่นและมีวิชาเลือกเพื่อสนองความถนัดและความต้องการของผู้เรียน สังคมและท้องถิ่น นักเรียนแต่ละคนจะเรียนวิชาบังคับเหมือนกัน แต่เลือกเรียนวิชาเลือกต่างกัน จำนวนชั่วโมงที่เรียนมากน้อยต่างกันตามระบุไว้ในสาขาวิชาต่าง ๆ มีการจัดการสอนวิชาชีพและวิชาสามัญในโรงเรียนเดียวกัน นักเรียนได้รับการศึกษาที่เหมาะสมกับตนเอง และเป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุดทั้งผู้ที่จะไปศึกษาต่อและผู้ที่จะออกไปประกอบอาชีพ

นอกจากนี้ได้รับการปรับปรุงโรงเรียนในชนบททั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และการฝึกหัดครู โดยมีความช่วยเหลือจากองค์การยูนิเซฟในด้านวัสดุอุปกรณ์การศึกษา อุปกรณ์ห้องสมุด การอบรมครูอาจารย์ ฯลฯ

ทางการฝึกหัดครู ได้มีการฝึกหัดครูชนบทจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีความร่วมมือกับยูเนสโก โดยใช้วิธีการส่งนักเรียนครูไปฝึกสอนและปฏิบัติงานในโรงเรียนชนบท มีการรวมโรงเรียนฝึกหัดครู และต่อมามหาวิทยาลัยครูต่าง ๆ ได้เปิดโครงการฝึกหัดครูชนบทขึ้น

ทางด้านการพัฒนาการศึกษาทั่วไปนั้น ได้มีการสร้างศูนย์พัฒนาการศึกษาขึ้นในภาคการศึกษาต่าง ๆ 12 แห่งทั่วประเทศ โรงเรียนประเคราะห์ (Aided School) ได้มีการปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าทั้งด้านอาคารสถานที่ วัสดุการสอน และการเรียนการสอน มีการศูนย์วัสดุการศึกษาในความดูแลของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีห้องสมุดกระทรวง ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องผลิตอุปกรณ์การสอน ห้องประชุมสัมมนา ห้องวิจัย และปรับปรุงหลักสูตร นอกจากนี้ยังขอได้จัดให้มีการสอบคัดเลือกข้าราชการจากกรมต่าง ๆ และศูนย์พัฒนาการศึกษา 12 ภาค เพื่อส่งไปศึกษาต่อในต่างประเทศ โดยมีข้อผูกพันว่าเมื่อเรียนสำเร็จแล้ว บุคคลเหล่านี้จะต้องรับราชการในส่วนภูมิภาคให้แก่ศูนย์ที่เป็นเจ้าของทุนอย่างน้อยสองเท่าของเวลาที่ไปศึกษาต่อ อาจกล่าวได้ว่าโครงการพัฒนาการศึกษาทั่วไปในส่วนภูมิภาค มีผลทำให้เกิดการขยายตัวทางการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ ซึ่งเป็นการปรับปรุงในแนวการศึกษาของสหรัฐอเมริกา

คณะผู้เชี่ยวชาญจากยูเนสโกได้เสนอให้มีการปรับปรุงการสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับประเทศไทยในปี พ.ศ. 2512 โดยได้เสนอให้มีการจัดตั้งสถาบันส่งเสริมการสอนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับชาติ ซึ่งได้มีการจัดตั้งสถาบันส่งเสริมการสอนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ขึ้นในปี พ.ศ. 2515 ภายใต้อาจารย์และบุคลากรสนับสนุนทางด้าน

งบประมาณและผู้เชี่ยวชาญจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ซึ่งได้มีส่วนช่วยอย่างมากจนถึงปัจจุบันในการพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และคอมพิวเตอร์ จัดทำแบบเรียน แบบฝึกหัด และฝึกอบรมครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

ในส่วนของเงินกู้จากธนาคารโลกในช่วง พ.ศ. 2510 – 2530 นั้น ได้นำมาปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอนของการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมัธยมศึกษาในส่วนภูมิภาค การอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และการศึกษานอกโรงเรียนดังนี้

- คพศ.1 (2510 – 2514) พัฒนาการอาชีวศึกษา
- คพศ.2 (2515 – 2521) พัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- คพศ.3 (2516 – 2520) พัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาคกลุ่มที่ 1 จัดตั้งศูนย์พัฒนาหลักสูตร พัฒนาการฝึกหัดครู ตำรวจความเหมาะสมของการใช้วิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา และพัฒนามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- คพศ.4 (2520 – 2523) พัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาคกลุ่มที่ 2 และ พัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
- คพศ.5 (2523 – 2527) จัดตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพ จัดตั้งโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 1 พัฒนาวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษา จัดตั้งศูนย์พัฒนาข้าราชการพลเรือน วิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา จัดตั้งสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา
- คพศ.6 (2526 – 2530) ปรับปรุงประสิทธิภาพการวางแผนและการบริหารการศึกษา และจัดตั้งโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทกลุ่มที่ 2

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ยุคโลกาภิวัตน์

ยุคโลกาภิวัตน์ถือได้ว่าเป็นยุคของข้อมูลข่าวสารที่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้อย่างกว้างขวางและตลอดเวลา มีการเปิดเสรีทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการศึกษาซึ่งได้กลายเป็นสินค้าส่งออกนำรายได้เข้าสู่ประเทศ ทำให้หลาย ๆ ประเทศต้องมีการปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนให้ทันตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งยังได้มีการจัดการแข่งขันโอลิมปิกทางวิชาการขึ้น โดยองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาในแขนงต่างๆ และได้มีการเปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติขึ้น โดยสถาบันนานาชาติเพื่อการพัฒนาการจัดการ (International Institute for Management Development : IMD) ซึ่งถือได้ว่าเป็นอิทธิพลที่สำคัญที่ทำให้หลาย ๆ ประเทศต้องมีการพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสามารถแข่งขันในเวทีโลกได้

โครงการจัดตั้งโรงเรียนวิทยาศาสตร์ เป็นโครงการหนึ่งที่ถูกจัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพทางการศึกษาของคนไทย เนื่องจากวิทยาศาสตร์ เป็นวัฒนธรรมและสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์อย่างมาก ทั้งยังเป็นตัวกำหนดโครงสร้างของสังคมและเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติอนุมัติร่างแผนการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษ เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2541 และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนผู้มีความสามารถพิเศษ เพื่อเป็นการที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านวิทยาศาสตร์ อันเป็นวิธีที่หลาย ๆ ประเทศนำมาใช้และประสบความสำเร็จแล้ว โดยโรงเรียนจะพัฒนาเยาวชนให้มีความสามารถสูง มีจิตวิญญาณของความเป็นนักวิจัย นักพัฒนา นักประดิษฐ์คิดค้น และเป็นผู้นำทางวิชาการ โดยมีหลักสูตรที่เรียนทุกวิชาตามหลักสูตรปกติ แต่สาระของรายวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และคอมพิวเตอร์จะสูงและลึกซึ่งกว่าหลักสูตรปกติ

เดือนเมษายน พ.ศ. 2542 ทบวงมหาวิทยาลัย ได้ทำการลงนามร่วมกันระหว่างทบวงมหาวิทยาลัยกับกระทรวงศึกษาธิการของฝรั่งเศส เพื่อร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตร วางรากฐานการวิจัย การเรียนการสอน การฝึกอบรม ด้านเทคโนโลยีอากาศยาน มาตรฐานวิทยาลัย และนวัตกรรมอื่น ๆ ที่ฝรั่งเศสมีความเชี่ยวชาญ โดยประเทศไทยได้เสนอให้รัฐบาลฝรั่งเศสให้ความร่วมมือด้านเทคโนโลยีอากาศยาน โดยเฉพาะกับกลุ่มมหาวิทยาลัยและสถาบันที่เกี่ยวข้องได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีฯ พระนครเหนือ และเจ้าคุณทหารลาดกระบังในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเทคโนโลยีขั้นสูง

โครงการโรงเรียนสองภาษาได้ถูกจัดตั้งขึ้นเพราะเห็นว่า ภาษาถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นยิ่ง ในสังคมของการเรียนรู้ที่จะใช้สื่อกลางของการค้นคว้า ศึกษาหาความรู้ เป็นสื่อกลางของการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน รวมถึงเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อสังคมปัจจุบัน และอนาคต โดยเฉพาะภาษาอังกฤษถือได้ว่าเป็นภาษาสากลที่มีผู้นิยมใช้ทั่วโลก การที่นักเรียนมีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารได้ จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2544 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีคำสั่งให้มีการใช้นโยบาย หลักเกณฑ์ และวิธีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการเป็นภาษาอังกฤษ มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามโครงการโรงเรียนสองภาษา 2 รูปแบบ คือ

1. English Program (EP) จัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อ อย่างน้อย สัปดาห์ละ 15 ชั่วโมง

2. Mini English Program (MEP) จัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อ สัปดาห์ละ 8-14 ชั่วโมง

เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา (ช่วงชั้นที่ 1 - 2) มัธยมศึกษาตอนต้น (ช่วงชั้นที่ 3) ถึง มัธยมศึกษาตอนปลาย (ช่วงชั้นที่ 4)

กระทรวงการต่างประเทศได้ร่วมมือกับทบวงมหาวิทยาลัย ดำเนินการจัดตั้งสถาบันฝึกอบรมและวิจัยเพื่อการค้าและการพัฒนา หรือ International Institute for Trade and Development ในประเทศไทยขึ้น โดยมีองค์การการค้าและการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNCTAD) ให้การสนับสนุน ซึ่งมีหน่วยงานที่เข้าร่วมประกอบด้วยทบวงมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กระทรวงพาณิชย์ สำนักงานประมาศ กรมวิเทศสหกรณ์ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พร้อมผู้แทนองค์การการค้าและการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยเฉพาะสาขาเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์

3. ด้านการบริหารจัดการศึกษา ได้รับอิทธิพลของประเทศตะวันตกในยุคต่าง ๆ ดังนี้

1. ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากปัญหาภัยคุกคามของประเทศตะวันตกทำให้มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาให้ต้องมีการปรับปรุงตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง เพื่อที่จะสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากอิทธิพลของประเทศตะวันตกในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งในปี พ.ศ. 2464 ได้มีการประกาศใช้

พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับแรก ซึ่งบังคับให้เด็กที่มีอายุ 7 ขวบ ต้องเข้าเรียนจนกระทั่งอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่เสียค่าเล่าเรียน

โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 เป็นโครงการที่ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากต่างประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาของประเทศอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นการจัดระดับชั้นการเรียนทั้งการศึกษาพิเศษและการศึกษาสามัญ การกำหนดอายุเข้าเรียน และการกระจายการศึกษาสู่หัวเมือง แต่ก็มีบางส่วนที่ทำการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เหมาะสมกับบ้านเมือง อันได้แก่ ความมุ่งหมายที่ต้องการให้คนรับเข้าราชการ รายวิชาบางวิชาเป็นการเรียนที่เป็นของไทย เช่น พงศาวดาร หรือวิชาประวัติศาสตร์ไทย บุคลากรทางการศึกษายังคงเป็นพระสงฆ์แต่ก็ยังมีครูบางส่วนที่เป็นฆราวาส

โครงการศึกษา พ.ศ.2445 เป็นโครงการที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศญี่ปุ่นซึ่งกำลังทำการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าตามแบบตะวันตก โดยได้มีการศึกษาดูงานที่ประเทศญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2430 และได้นำเอาแนวคิดการศึกษามาปรับใช้ในประเทศไทยโดยเน้นให้มีการเรียนวิชาชีพในทุกชั้นเรียน แต่อย่างไรก็ตามก็ได้มีการจ้างชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวตะวันตก ได้แก่ เยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส มาช่วยในการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพ

โครงการศึกษา พ.ศ. 2450 เป็นระยะเวลาที่บ้านเมืองได้มีการพัฒนามากขึ้นในหลาย ๆ ด้านรวมทั้งด้านการศึกษาที่มุ่งผลิตคนให้มีความรู้ทางวิชาชีพ เพื่อลดภาวะล้นงานอันเนื่องมาจากความต้องการเข้ารับราชการ ซึ่งได้ปรับปรุงแก้ไขมาจากโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 โดยสนับสนุนให้ประชาชนหันมาเรียนวิชาชีพแทนการเรียนวิชาสามัญ และเป็นการเลื่อนฐานะทางสังคม ซึ่งนับได้ว่าเป็นการพัฒนาการศึกษาของไทยให้ก้าวไปได้อีกระดับหนึ่ง

โครงการศึกษา พ.ศ. 2452 เป็นโครงการศึกษาฉบับสุดท้ายในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งยังคงมีการปฏิบัติและปรับปรุงโครงการตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2550 ที่มุ่งให้ประชาชนโดยส่วนมากประกอบอาชีพได้ตามความสามารถของตนเอง เนื่องจากประสบปัญหาคนล้นงาน เพราะมีความต้องการเข้ารับราชการที่มีตำแหน่งไม่เพียงพอ

ในยุคก่อนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษามีอยู่ 2 ฝ่าย คือ วัด กับวัง แต่ต่อมาเมื่ออิทธิพลการคุกคามของต่างประเทศได้เข้ามา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดการศึกษาออกเป็น 3 หน่วยงาน คือ

1. กรมธรรมการหรือกรมธรรมการสังฆการี ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางฝ่ายพุทธจักร

2. กรมพระอาลักษณ์ อาศัยข้าราชการในกรมพระอาลักษณ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือไทย สอนคิดเลข และขนบธรรมเนียมราชการ

3. กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ทำหน้าที่ฝึกอบรมข้าราชการสำหรับเข้าทำการในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

พ.ศ. 2430 ได้มีการปรับเปลี่ยนหน่วยงานจัดการศึกษาอีกครั้ง โดยได้มีการตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเพื่อรวบรวมข้าราชการและการทำงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้เข้าไปอยู่ในหน่วยงานเพียงหน่วยงานเดียว และได้โอนโรงเรียนต่าง ๆ จากกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์มาอยู่ในบังคับบัญชาของกรมศึกษาธิการ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2432 (ร.ศ.) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง กรมธรรมการขึ้น ซึ่งเป็นการรวมเอากรมธรรมการสังฆการี กรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมแผนที่ และพิพิธภัณฑสถาน เข้ามาอยู่ในบังคับบัญชาเดียวกัน นับว่าเป็นการปรับปรุงหน่วยงานสำหรับทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้รัดกุมยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

การบริหารจัดการระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้เข้ามาประสานความช่วยเหลือกับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาการประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นหลัก ความร่วมมือในการพัฒนาที่สำคัญคือ ปี พ.ศ. 2492 ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาได้เข้ามาสำรวจภาวะการศึกษาของประเทศ ให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงการศึกษาที่มีผลต่อการจัดการทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2492 และวางโครงการ 10 ปี เพื่อปรับปรุงการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (พ.ศ. 2494 – 2503) โดยองค์การให้ความร่วมมือช่วยเหลือด้านการจัดหาผู้เชี่ยวชาญ ทุนการศึกษาและอุปกรณ์การศึกษาและประสานงานให้มูลนิธิฟลูไบรท์ จัดสรรทุนการศึกษาแก่ข้าราชการและจัดส่งครูมาช่วยสอน

โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อมุ่งหาทางพัฒนาการศึกษาระดับประถมศึกษาในระยะยาว เป็นโครงการที่ผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัย และการวางแผนเข้าด้วยกัน และเป็นการประสานงานทำงานร่วมกันระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคในระดับจังหวัด โดยส่วนกลางเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการและการเงิน จังหวัดต่าง ๆ ในโครงการเป็นผู้ดำเนินการตามแผนงานที่ได้วางไว้ร่วมกัน โดยมีมุ่งสนใจศึกษาเพื่อวางแผนแก้ปัญหาอันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากมูลนิธิฟอร์ด และธนาคารโลกทางด้านการเงิน โดยการบรรจุเป็นโครงการเงินกู้ธนาคารโลกเพื่อพัฒนาการศึกษา (คพส.5)

ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางด้านระบบบริการระดับประถมศึกษา โดยเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2523 คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับร่างพระราชบัญญัติเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการประถมศึกษาและร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องรวม 8 ฉบับ และหลังจากลงมติเป็นเอกฉันท์ สภาผู้แทนราษฎร และการอนุมัติของวุฒิสภาแล้ว พระราชบัญญัติทั้ง 8 ฉบับ ก็ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2523 มีผลให้การโอนกิจการบริหาร โรงเรียนประชาบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและโรงเรียนประถมศึกษาของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการไปเป็นของสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษา ซึ่งสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติได้มีบทบาทที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงนี้

นอกจากนี้ในระดับอุดมศึกษาได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2503 โดยมีมุ่งให้เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบ Residential University โดยนำรูปแบบของประเทศอังกฤษมาใช้ มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2509 โดยเมื่อแรกตั้งนั้น

การเป็นสถาบันวิชาชีพชั้นสูงเพื่อผลิตกำลังคน โดยเฉพาะสาขาเกษตรกรรมและวิศวกรรมเพื่อการพัฒนาภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในรูปแบบหลายวิทยาเขต โดยได้ศึกษาจากรูปแบบของต่างประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียของประเทศสหรัฐอเมริกา สำหรับการจ้ดร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยภาคใต้ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติทั้งเป็นแบบเป็นส่วนราชการและไม่เป็นส่วนราชการ อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดในเดือนพฤษภาคม 2510 ได้มีการลงมติให้ใช้พระราชบัญญัติเป็นส่วนราชการเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ซึ่งต่อมาได้มีการประกาศเป็นพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2511

ได้มีการขยายการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และการพัฒนาคณาจารย์โดยได้รับทุนการศึกษาจากองค์กรต่าง ๆ เช่น มูลนิธิฟูลไบรท์ องค์กรยูเอสเอ มหาวิทยาลัยอินเดียของประเทศสหรัฐอเมริกา การสนับสนุนของมิตรประเทศนี้เอง ทำให้จำนวนคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจัยที่ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถขยายการจัดการศึกษาถึงระดับบัณฑิตศึกษาได้อย่างจริงจัง

มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้จัดส่งศาสตราจารย์ Moody E. Prior อดีตคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย Northwestern มาทำการสำรวจสภาพการศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัยของประเทศไทยระหว่างเดือนมกราคมถึงมีนาคม 2548 พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะและมีผลต่อการจัดตั้งโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยเพื่อผลิตอาจารย์ปริญญาโทและปริญญาเอก โดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศในเวลาต่อมา นอกจากนี้จากข้อเสนอแนะของ Sir Charles Darwin ควรให้มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงในประเทศ เพื่อผลิตนักบริหารธุรกิจ สำหรับรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจในภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม บุคลากรเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการในหน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชนที่ประกอบการธุรกิจการเงิน และอุตสาหกรรม ทำให้มีการจัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงกว่าปริญญาบัณฑิต แห่งเดียวของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2509

ในปี พ.ศ. 2527 ได้มีการก่อตั้งสถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (GIBA) โดยเป็นสถาบันความร่วมมือระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับ J.L. Kellogg Graduate School of Management of Northwestern University และ The Wharton School of the University of Pennsylvania ซึ่งทั้งสองสถาบันนี้จัดอยู่ใน 10 อันดับแรกของสถาบันอุดมศึกษาด้านการบริหารธุรกิจที่ได้รับการยกย่องสูงสุดจากมหาวิทยาลัยและนักบริหารของสหรัฐอเมริกา

สำหรับเรื่องมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนั้น ได้มีพัฒนาการมาเป็นระยะเวลานาน โดยมีรากฐานแนวความคิดมาจากการสัมมนาวิทยาลัยในช่วง พ.ศ. 2509 – 2513 โดยได้มีการวางรูปแบบหน่วยงานกลางอุดมศึกษาตามแบบอย่างของอังกฤษ ซึ่งมี University Grand Committee หรือ คณะกรรมการจัดสรรเงินอุดหนุนมหาวิทยาลัย ซึ่งภายใต้รูปแบบดังกล่าวนี้ ทบวงมหาวิทยาลัยจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อไม่ให้รัฐบาลมีอิทธิพลต่อมหาวิทยาลัยโดยตรง การติดต่อระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัยมีการติดต่อผ่านทบวงมหาวิทยาลัย ในฐานะผู้ขอการสนับสนุนต่าง ๆ จากรัฐบาลมาห้มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2520 ได้มีการตราพระราชบัญญัติระเบียบการปฏิบัติราชการของทบวงมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2520 มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐสองแห่งแรกได้เกิดขึ้นคือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ในปี พ.ศ. 2533 และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2535

3. ยุคโลกาภิวัตน์

การบริหารจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์นี้หลาย ๆ ประเทศได้มีการปฏิรูปการบริหารจัดการศึกษาที่การกระจายการบริหารแบบกระจายอำนาจ และมีการมอบอำนาจการบริหารจัดการศึกษาให้กับท้องถิ่น หรือการศึกษาธิการเขตเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการในเรื่องต่าง ๆ และเพื่อให้เกิดการความคิดริเริ่มในการจัดการศึกษา ประเทศไทยก็ได้ดำเนินการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา โดยได้มีการกระจายอำนาจบริหารการศึกษาสู่สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังมีสาระปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กล่าวถึงการบริหารและการจัดการศึกษา โดยแบ่งสรรอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจนระหว่างหน่วยงานนโยบาย และหน่วยปฏิบัติ ทั้งนี้ในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามนโยบายและได้มาตรฐานจึงได้มีการแบ่งประเภทองค์กรเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) องค์กรราชการ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับราชการส่วนกลาง และระดับองค์กรปฏิบัติในส่วนท้องถิ่น
- 2) องค์กรอิสระ เป็นองค์กรที่ได้รับการให้อำนาจจากรัฐให้ดำเนินการตามภารกิจหน้าที่ได้อย่างมีอิสระ คล่องตัว และบริหารจัดการเบ็ดเสร็จในตนเอง ซึ่งในแต่ละระดับและประเภทดังกล่าวต่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในอำนาจหน้าที่ที่เอื้อให้การจัดการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนำไปสู่การพัฒนาคนหรือผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในที่สุด

จากแนวคิดทางการศึกษาของนักการศึกษาที่ว่า “การศึกษาเพื่อคนทุกคนและคนทุกคน มีหน้าที่เพื่อการศึกษา” (Education for All and All for Education) อันเป็นแนวคิดที่ใช้ในการจัดการศึกษาของหลาย ๆ ประเทศ ประเทศไทยจึงได้มีการนำระบบการศึกษาแบบสหวิทยาเขตเข้ามาใช้ ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่เกิดจากความร่วมมือกันของทุกคน ทุกฝ่าย ทุกสถานศึกษา ทุกสังกัด ที่อยู่พื้นที่เดียวกัน เพื่อให้ทุกคนได้เรียน และเรียนด้วยความสะดวก มีคุณภาพ โดยมีสำนักงานสหวิทยาเขตทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานบริการรับนักเรียนที่จบประถมศึกษาในพื้นที่ เข้าเรียนชั้นมัธยมให้ครบถ้วนและเป็นการแก้ปัญหาการรับนักเรียน ลดค่านิยมการเลือกโรงเรียนที่มีชื่อเสียง และการสร้างความสะดวก และเป็นธรรมเพื่อให้ทุกคนได้เข้าเรียนต่ออย่างทั่วถึง โดยมุ่งเน้นให้มีการรับนักเรียนในเขตพื้นที่เป็นสำคัญ

รัฐบาลได้มีการกำหนดให้มีการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข มีพัฒนาการรอบด้าน โดยเฉพาะมีคุณธรรม และมีความสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยตนเอง โดยจัดให้มีมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติและระบบการประเมินและประกันคุณภาพทางการศึกษา เพื่อพัฒนาการศึกษาไทยให้มีมาตรฐานเป็นเลิศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2541) ซึ่งมีการดำเนินงาน 3 ประการ คือ

1. การควบคุมคุณภาพการศึกษา (Quality Control)
2. การตรวจสอบและการแทรกแซงคุณภาพการศึกษา (Quality Audit and Intervention)
3. การประเมินคุณภาพการศึกษา (Quality Assessment)

คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทยร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยได้มีการลงนามร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และกรมสามัญศึกษา ในการจัดการอบรมควบคู่กับการปฏิบัติจริงให้กับโรงเรียน ได้นำมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 (Environmental Management System Specification with Guidance for use) มาใช้ในโรงเรียนเป็นครั้งแรก ภายหลังจากที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับมาตรฐาน ISO 9001 จากบริษัท RWTUV ของเยอรมนี ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกของประเทศไทยที่ได้รับการรับรองในลักษณะนี้ โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการบริหาร เพราะบุคคลในวงการศึกษาส่วนใหญ่เริ่มให้ความสำคัญกับการประกันคุณภาพและมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ทั้งยังเป็นการตอบสนองกระแสการประกันคุณภาพการศึกษา โดยมีที่ปรึกษาในการดำเนินงานจากบริษัทเอกชนต่างประเทศภายใต้คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทยที่ผ่านการรับรองแล้ว

อภิปราย และข้อเสนอแนะ

1. อิทธิพลของต่างประเทศที่มีต่อแนวคิดปรัชญาการศึกษา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาช้านาน ซึ่งเด่นชัดมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่รับเอาอิทธิพลและแนวคิดจากทางตะวันตกจนเห็นความสำคัญต่อการส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชน ตลอดจนถึงการเลิกทาสเพื่อการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ก็ยังมี การรับเอาปรัชญาแนวคิดการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาแบบพิพัฒนาการ ที่เน้นเด็กนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Center) พัฒนาการทุกด้านของเด็กนักเรียนเป็นสำคัญ ของ John Dewey ที่ส่งผลต่อแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งยังคงมีปรัชญาทางการศึกษาที่คล้ายกันอยู่ และผสมผสานกับปรัชญาทางการศึกษาที่พยายามจะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) อันเป็นแนวคิดของ Ivan Illich เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสทางการศึกษา นอกจากนี้ ปรัชญาแนวคิดหลักสูตรการเรียนการสอน และการบริหารจัดการศึกษา ยังคำนึงถึงผู้ที่มีส่วนร่วมในการช่วยจัดการศึกษาฝ่ายต่าง ๆ (stakeholders) และพยายามให้มีการกระจายอำนาจทางการศึกษา เพื่อระดมแนวคิดและทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการศึกษาของประเทศ

ข้อเสนอแนะ

การนำเอาปรัชญาทางการศึกษาจากต่างประเทศมาใช้ นั้น โดยเฉพาะในเรื่องนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ควรสร้างความชัดเจนในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุก ๆ ฝ่าย และพัฒนาการจัดการศึกษาที่ไม่มุ่งเน้นที่ความรู้ ความจำเพียงอย่างเดียว หากแต่ควรได้เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติ ด้วยบุคลากรที่มีคุณภาพ และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามบริบททางการศึกษาของแต่ละแห่ง เพื่อให้เกิดผลดีทางการศึกษาแก่ผู้เรียนในการนำความรู้และประสบการณ์ทางการศึกษา มาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างแท้จริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ปรัชญาแนวคิด ในเรื่องของการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งองค์การยูเนสโก ได้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นและกระจายหลักการแนวคิดนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 และยังมีอิทธิพลต่อการปฏิรูปการศึกษาของไทยในปี พ.ศ. 2542 ที่พยายามให้โอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนภายในประเทศเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และส่งผลให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยแนวทางหนึ่งที่จะเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้คือการจัดให้มีการเทียบโอนผลการศึกษาระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกระบบ อาชีวศึกษา รวมไปถึงระดับอุดมศึกษาซึ่งส่งผลให้มีผู้เข้าศึกษาต่อเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อพัฒนาตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน ถึงแม้ว่าใกล้จะเกษียณอายุจากการทำงานของรัฐและเอกชนแล้วก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับบัณฑิตศึกษาได้แก่ ปริญญาโท ปริญญาเอก เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต ถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง เป็นการทำให้ประชาชนในประเทศกลายเป็นทรัพยากรอันมีค่าของประเทศ ที่จะช่วยเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทำให้สามารถเข้าสู่เวทีการแข่งขันระหว่างประเทศได้ โดยเฉพาะในยุคของข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยี ดังนั้นรัฐบาลจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญและกระตุ้นให้เกิดความต้องการในการพัฒนาตนเองของประชาชนในทุก ๆ ระดับ ทั้งทางด้านวิชาการ และในส่วนของวิชาชีพต่าง ๆ อย่างจริงจัง ตลอดจนการให้โอกาสทางการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาในทุกระดับ

3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาในทุกระดับ เพื่อให้การจัดการศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาและเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งส่งผลต่อการจัดการศึกษาแก่ผู้เรียน อันจะทำให้เกิดประโยชน์อย่างมาก ส่งผลให้แต่ละสถานศึกษามีการพัฒนาการศึกษาให้ได้ตามมาตรฐาน และมีความก้าวหน้าโดยเฉพาะด้านวิชาการของนักเรียน โรงเรียนที่ยังไม่ได้จัดการศึกษาได้เท่ากับมาตรฐานก็จะได้มีการพัฒนาและปรับปรุงการศึกษาของสถานศึกษาของตนให้เป็นไปตามมาตรฐาน ยังประโยชน์ต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาภายในประเทศได้เป็นอย่างมาก

ข้อเสนอแนะ

การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นการปฏิรูปการศึกษาที่จำเป็นจะต้องใช้บุคลากรทางการศึกษาที่มีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านการพัฒนาหลักสูตร มาตรฐานการศึกษา สื่อ การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับยุคสมัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาบุคลากรภายในประเทศที่มีทั้งความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม อันจะช่วยเหลือประเทศชาติให้เข้าแข่งขันกับประเทศต่างๆ บนเวทีโลกได้ ดังนั้นหากได้มีการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องก็จะทำให้ระบบการศึกษามีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

4. การบริหารและจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่มีกระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่กำกับดูแล โดยลดภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการศึกษาลง โดยโอนอำนาจหน้าที่ให้เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในแต่ละเขตดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนด รวมไปถึงการให้สิทธิในการจัดการศึกษาของการปกครองส่วนท้องถิ่น และการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นับเป็นเจตนาที่ดี อันจะก่อให้เกิดความคิดริเริ่มร่วมมือกันในการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนชาวไทย

ข้อเสนอแนะ

การโอนการบริหารจัดการศึกษาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตรง โดยที่ไม่ได้มีการกำหนดความสัมพันธ์กับเขตพื้นที่การศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อาจจะทำให้ในบางพื้นที่มีการบริหารจัดการศึกษา โดยขาดบุคลากรทางด้านวิชาชีพการศึกษา หรือปล่อยให้โรงเรียนบริหารและจัดการศึกษาตนเองตามลำพัง โดยขาดการร่วมมือขององค์กรอื่นๆ ในท้องถิ่นจะทำให้การบริหารจัดการมีความอ่อนแอ ซึ่งจะทำให้ไม่บรรลุผลตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. ปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของโลกาภิวัตน์ (Globalization) ข้อมูลข่าวสารต่างๆ มีการเผยแพร่ และแลกเปลี่ยนระหว่างกันได้อย่างสะดวก ด้วยเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่เรียกว่า “อินเทอร์เน็ต” (internet) ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านวิชาการ ที่สามารถศึกษากันทั่ว จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับรัฐเองก็ได้ให้การสนับสนุนในการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี และการจัดการเรียนรู้ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการจัดให้มีการเรียนคอมพิวเตอร์ การใช้อินเทอร์เน็ตในสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ และมีการพัฒนาทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

ข้อเสนอแนะ

การจัดการศึกษาของประเทศไทย จำเป็นต้องจัดการศึกษาให้มีความครอบคลุม และรอบรู้ในทุกๆ ด้าน ซึ่งหากได้เรียนรู้ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตแล้วจะทำให้ผู้เรียนเกิดความกว้างขวางในเนื้อหาวิชาการอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามสื่ออินเทอร์เน็ตไม่ได้มีเพียงแต่เนื้อหาวิชาความรู้ที่เป็นประโยชน์เท่านั้น หากแต่ยังมีข้อมูลข่าวสารบางส่วนที่ไม่เหมาะสม และอาจส่งผลทำให้เกิดวัฒนธรรมและค่านิยมที่ผิด ๆ อันจะส่งผลเสียแก่ผู้เรียน โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น ที่ค่อนข้างจะได้รับผลจากสื่ออินเทอร์เน็ตมากขึ้นทุกวัน ดังนั้นรัฐและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีการวางกรอบ และแนวทางในการป้องกันไม่ให้ข้อมูลข่าวสารบางอย่างที่ไม่เหมาะสม มีอิทธิพลต่อผู้เรียนจนทำให้เกิดเป็นปัญหาสังคมขึ้นได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- กมล สุคประเสริฐ. (2530). โครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาระยะเชิงเทรา. อนุสรณ์ 7 รอบ 24 ตุลาคม 2530 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 70-79.
- กรมวิสามัญการศึกษา. (2507). โครงการจัดโรงเรียนแบบประสม. รายงานการศึกษาประจำปี 2507. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 189-205.
- กรมวิสามัญการศึกษา. (2509). หน่วยโครงการ โรงเรียนมัธยมแบบประสม แบบ 2. รายงานการศึกษาประจำปี 2509. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 154-163.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2541). แนวคิดและนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ : พื้นฐานการปรับปรุงการศึกษาเพื่อประชาชน. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ
- ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. (2528). โครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาระยะเชิงเทรา. อนุสรณ์ 7 รอบ 24 ตุลาคม 2530 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 69-74.
- เกหลง ปภาวสิทธิ. (2530). โครงการพัฒนาการศึกษา (ค.พ.ศ.) อนุสรณ์ 7 รอบ 24 ตุลาคม 2530 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- จมีนอมรครุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). (2513). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 เรื่องการศึกษาของชาติ ตอน 1. องค์การคำคุณสภา .
- จมีนอมรครุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช). (2513). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7 เรื่องการศึกษาของชาติ ตอน 2. องค์การคำคุณสภา .
- จรูญ วงศ์สายัณห์. (2532). ระบบการศึกษาไทยในระบอบรัฐธรรมนูญช่วง พ.ศ. 2475-2520 อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ.
- จรูญ แจ่มเจริญ. (2530). โครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาระยะเชิงเทรา. อนุสรณ์ 7 รอบ 24 ตุลาคม 2530 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 163-171.
- เจริญ ไวรวิจันกุล. การศึกษาไทย. สหวิทยาลัยอีสานใต้ วิทยาลัยครูสุรินทร์.
- จิตรกร คั้งเกษมสุข. (2524). ความเป็นมาของการศึกษาไทย. วิทยาลัยครูเลย .
- จิตรกร คั้งเกษมสุข. ความเป็นมาของการศึกษาไทย รัชสมัยของ ร.5 ของไทย(2411-2453)

- จินต์ รัตนสิน. (2530). การจัดตั้งวิทยาลัยหมู่บ้านครูจอมบึง: สถาบันต้นแบบที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการฝึกหัดครูไทย. อนุสรณ์ 7 รอบ 24 ตุลาคม 2530 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 121-128
- จิรวัดณ์ นิจนตร. (2531). การศึกษาไทย เอกสารโครงการตำรา ลำดับที่ 1. สำนักส่งเสริมวิชาการ วิทยาลัยภูเก็ต.
- ชมรมการศึกษาเพื่อการพัฒนา. (2528). บทเรียนจากการจัดการศึกษาไทยในอดีต
- ดวงเดือน พิศาลบุตร. (2517). ประวัติการศึกษาไทย. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. (2535). สองทศวรรษทบวงมหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- ทองอินทร์ วงศ์โสธร และคณะ. (2544). วิทยาลัยชุมชน: รูปแบบสถาบันอุดมศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ทองอินทร์ วงศ์โสธร และคณะ. (2544). วิทยาลัยชุมชน: รูปแบบสถาบันอุดมศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. ชุดสอบสวนการศึกษา “จุดหมายการศึกษาไทย”
- นายกรัฐมนตรี, สำนัก คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. (2525) ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- นิรมล กิตติวิบูลย์. (2527). บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา. วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ. 2-57.
- ประยูร ศรีประสาธน์. (2517). แผนการศึกษาแห่งชาติ: อดีตถึงปัจจุบัน. วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ประสิทธิ์ สุนทรโรทก. (2530). โครงการฝึกหัดครูชนบท. อนุสรณ์ 7 รอบ 24 ตุลาคม 2530 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 108-120.
- ประศักดิ์ ดปนิยากร. (2521). เทคโนโลยีกับการศึกษา. วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ.
- ปิ่น มาลากุล, หม่อมหลวง. (2518). พัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค. กรุงเทพมหานคร: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.
- ผิว พุสวัตต์. (พ.ศ. 2514). งานกรมวิเทศสหการ. วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ. 1-22.

- โพยม วรรณศิริ. (2522). จากสภาการศึกษาแห่งชาติ ถึงคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สถานภาพและการพัฒนา. วารสารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ไพฑูริย์ สีนลาร์ตน์. (2542). หลักและพื้นฐานการอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา
อุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูริย์ สีนลาร์ตน์, ดวงจันทร์ ไทยอุบุญ และจรวัย กลางณรงค์. (2531). **ลออกทฤษฎีฝรั่งใน
วงการศึกษไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- มันจนา สุขเพสน์ และประยูร ศรีประสาธน์. (2520). ความเป็นมาของแผนการศึกษาแห่งชาติ.
วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ.
- มันจนา ศรีขจรวุฒิกัด. (ก.พ.-มี.ค. 2530). การประเมินผล โครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนา
การศึกษา. วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ. 61-67.
- ระลึก ธานี. (2525). การศึกษาไทย พ.ศ. 2479-2502. 200ปี ของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร:
กระทรวงศึกษาธิการ, 87-136.
- รววิทย์ วศิณสรกร. การศึกษาของไทย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- วันทนา เลิศสินไทย. (2525). การศึกษาไทย พ.ศ. 2502- ปัจจุบัน(2525). 200ปีของการศึกษาไทย.
กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 137-182.
- วราณี โอสถานนท์. (2533). พัฒนาการอุดมศึกษาในประเทศไทย การศึกษาวิเคราะห์เชิงนโยบาย
และผลพวงที่มีต่อการพัฒนาในปัจจุบันและอนาคต. กรุงเทพมหานคร:
ทบวงมหาวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2544). **ปรัชญาการศึกษาไทย 2414-2475**. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2516). การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2525). สองศตวรรษของการศึกษาไทย. วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 4-33.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2526). **แนวความคิดทางการศึกษาไทย 2411-2475 โครงการพัฒนา
สังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา**. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สมบูรณ์ พรรณนาภพ. (2524). **ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย**. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์
กรุงเทพฯ.
- สมศักดิ์ ดันดิภิรมย์. (2517). ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ. วารสารคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ. 8-13.
- สมหมาย จันทรเรือง. (2544). **พัฒนาการศึกษาไทย อดีตปัจจุบัน และในสหัสวรรษใหม่**.
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

- สวัสดิ์ จงกล. (2521). ก่อนที่หลักสูตร พ.ศ. 2521 จะเข้าสู่ห้องเรียน. *วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ*. 20-28.
- สีปนนท์ เกตุทัต. (2514). แนวคิดในการเสาะแสวงหาแก่นสารของการพัฒนางานวิชาการของมหาวิทยาลัย. *วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ*. 5-23.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). *รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
- อนุช อภาภิรมย์. (2516). ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาและแนวทางการศึกษา. *วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ*. 8-14
- อมรา สวัสดิ์เสวี. (ก.พ. – มี.ค. 2530). *โครงการเงินกู้/เงินยืม เพื่อพัฒนาการศึกษา*. *วารสารการศึกษาแห่งชาติ*. 3-15.
- อุทัย คุลยเกษม. (2548). *อดีตและอนาคตการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ.
- อุมา สุคนธมาน, วารี ธีระจิตร และ สำลี ทองธวัช. (2539). *พัฒนาการด้านการศึกษาไทยในสมัยรัชการที่ 9 : การประอมศึกษาช่วงปีพุทธศักราช 2489-2538*. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Pranom Leethavorn. (2514). The Junior College in the Thai Educational System. *Journal of the Office of National Education Council*. 71-78

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย